

การศึกษาเอกลักษณ์ฮับแตมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน

THE STUDY OF HUB TAEM ISAN, UBON RATCHATHANI
PROVINCE TO DESIGN COMMUNITY PRODUCTS.



ไพโรจน์ กมลภพ
PAIROCH KAMONPOP

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
คณะครุศาสตรอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2566

KMITL-2023-ED-M-222-023

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

THE STUDY OF HUB TAEM ISAN, UBON RATCHATHANI
PROVINCE TO DESIGN COMMUNITY PRODUCTS.



A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF INDUSTRIAL EDUCATION IN TECHNOLOGY OF
INDUSTRIAL PRODUCT DESIGN
SCHOOL OF INDUSTRIAL EDUCATION AND TECHNOLOGY
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG
2023
KMITL-2023-ED-M-222-023

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



COPYRIGHT 2023

SCHOOL OF INDUSTRIAL EDUCATION AND TRCHNOLOGY

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
นักศึกษา	สุภารอกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน
รหัสประจำตัว	นายไพโรจน์ กมลภพ
ปริญญา	62603112
สาขาวิชา	ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
พ.ศ.	เทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	2566
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชเนศ ภิรมย์การ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาเอกลักษณ์และแสดงฮูปแต้มเพื่อสะท้อนเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี โดยรวบรวมข้อมูลจากพระภิกษุในพื้นที่ จ.อุบลราชธานี จำนวน 12 รูป (Purposive Sampling) ที่มีคุณสมบัติความรู้และเข้าใจลึกซึ้งในฮูปแต้มอุบลราชธานี ซึ่งใช้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาในแบบสอบถาม (IOC) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายเชิงคุณภาพและการสังเคราะห์โดยการอนุมานโดยวิธีอุปนัย (Inductive Inference) เข้าร่วมกับค่าเฉลี่ย (Mean) พบว่า รากเหง้าของศิลปะอีสานประเภทฮูปแต้มนั้นแสดงตัวตนพื้นฐานเดิมของผู้สร้างสรรค์ โดยปรากฏเอกลักษณ์ คือ 1) ลวดลายที่สื่อถึงความเรียบง่าย 2) อีสระของลวดลายที่สร้างด้วยเส้นสีฟ้าคราม 3) เรื่องราวที่สื่อถึงความสมณะและความอ่อนน้อมของเรื่องราวที่น่าเสนอ จากนั้นกำหนดการสร้างสรรคเอกลักษณ์ด้วยลายด้วยสัตว์มงคลจากวรรณกรรมจีน (วัฒนธรรมแม่แบบจากอิทธิพลการค้าในช่วงเวลานั้น) เป็นสัตว์มงคลได้แก่ มังกร หงส์ฟ้า และเต่า ที่ถูกนำมาผสมผสานกับลวดลายพฤษภามงคล ที่ผู้นำมาสร้างสรรค์เป็นลวดลาย โดยปรากฏผลลัพธ์ที่กลุ่มพระภิกษุเห็นว่ามีเหมาะสมในระดับมาก (Mean=3.62; S.D.=0.82)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Thesis Title	The Study of Hub Taem Isan, Ubon Ratchatani Province to Design community products.
Student	Mr. Pairoch Kamonpop
Student ID.	62603112
Degree	Master of Science in Technical Education Program
Program	Technology of Industrial Product Design
Year	2023
Advisor	Assoc. Prof. Dr. Songwut Egwutvongsa
Associate advisor	Asst. Prof. Dr. Thanate Piromgarn

ABSTRACT

This research studied the uniqueness and expression of the hoop taem to reflect the unique hup taem Isaan, Ubon Ratchathani Province. by collecting information from monks in the area Ubon Ratchathani Province, 12 photos (purposive sampling) with knowledge and profound understanding of Ubon Ratchathani hoops. The research tool was an interview form. By examining the validity of the contents of the questionnaire (IOC), data analysis by qualitative narrative and inference synthesis by inductive joining method, it was found that the root of Isan art in the Hoop taem style showed the original basic identity. of the creator It appears to be unique, namely 1) a pattern that conveys simplicity. 2) Freedom of pattern created with turquoise lines 3) A story that conveys the modesty and humbleness of the story presented. Then determine the creation of identity with a pattern with auspicious animals from Chinese literature. (Traditional culture from the influence of trade at that time) are auspicious animals such as dragons, swans and turtles that are mixed with auspicious flora patterns. that leaders create patterns the result appeared that the group of monks saw that it was appropriate at a high level (Mean=3.62; S.D.=0.82).

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์จาก รศ.ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.ธเนศ ภิรมย์การ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ขั้นตอนสุดท้ายจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์ และผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิรองศาสตราจารย์ ดร.รัฐไท พรเจริญ ที่ได้กรุณาช่วยเหลือให้คำแนะนำและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงให้มีคุณภาพและมีความเหมาะสมต่อการวิจัย และขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ดร.ตึก แสนบุญและคณะมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อีกทั้งคณะพระภิกษุ จังหวัดอุบลราชธานี ที่ให้ความร่วมมือในการเป็นกลุ่มตัวอย่าง ให้วิจัยได้เก็บข้อมูลในการวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแต่ครอบครัว บิดา มารดา รวมถึงมิตรสหายของผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุน และผู้มีพระคุณทุกท่านด้วยความเคารพยิ่ง หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

นายไพโรจน์ กมลภพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และแจ้งอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	II
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	II
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญ.....	IV
สารบัญตาราง.....	VI
สารบัญภาพ.....	VII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	9
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.7 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 ข้อมูลพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี.....	12
2.2 ข้อมูลอุปเต้มอีสาน.....	17
2.3 ข้อมูลวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี.....	40
2.4 ข้อมูลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน.....	98
2.5 ข้อมูลการคิดวิเคราะห์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ คิดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม.....	98
2.6 อรรถปริวรรตศาสตร์ หรือญาณวิทยา.....	104
2.7 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	113
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	116
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	116
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	116
3.3 วิธีดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล.....	117
3.4 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	118

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และ IV อ่างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	119
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์สุปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี.....	119
4.1.1 วิเคราะห์ข้อมูลเอกลักษณ์ของสุปแต้มจังหวัดอุบลราชธานี.....	119
4.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลเรื่องราวในสุปแต้ม.....	126
4.1.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการแต้มลงสุปแต้ม และกลวิธีของช่างแต้มสี ที่ใช้ในการแต้มลงสุปแต้ม.....	129
4.1.4 วิเคราะห์อักษรธรรมในสุปแต้ม อักษรที่เขียนอธิบายในสุปแต้ม.....	131
4.2 ผลการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์สุปแต้มอีสานจังหวัด อุบลราชธานี.....	132
4.2.1 วิเคราะห์สรุปข้อมูลเพื่อหาแนวทางในการออกแบบ.....	132
4.2.2 กำหนดเนื้อหาเพื่อทำการออกแบบผลิตภัณฑ์.....	132
4.2.3 ทำการร่างออกแบบตามแนวความคิด.....	133
4.2.4 นำรูปแบบที่ทำการออกแบบให้ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาเลือก.....	135
4.3 ผลการประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์สุปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี.....	138
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	139
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	139
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	141
5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้.....	142
บรรณานุกรม.....	144
ภาคผนวก.....	146
ภาคผนวก ก หนังสือราชการ.....	147
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัยเพื่อตรวจสอบหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC).....	152
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการเก็บข้อมูลในการวิจัย.....	162
ภาคผนวก ง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น.....	173
ภาคผนวก จ ผลการออกแบบ.....	177
ประวัติผู้วิจัย.....	204

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และ Vong Anging ถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ความรู้สึกรักของกลุ่มพระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี (n=12).....	138



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และVIแจ้งอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	18
2.2 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	18
2.3 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	19
2.4 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	19
2.5 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	20
2.6 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	20
2.7 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	21
2.8 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	21
2.9 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	22
2.10 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน.....	22
2.11 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน.....	23
2.12 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน.....	23
2.13 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน.....	24
2.14 ถอดคำและอ่านคำ.....	25
2.15 ถอดคำและอ่านคำ.....	25
2.16 ถอดคำและอ่านคำ.....	26
2.17 ถอดคำและอ่านคำ.....	26
2.18 ถอดคำและอ่านคำ.....	26
2.19 ถอดคำและอ่านคำ.....	27
2.20 ถอดคำและอ่านคำ.....	27
2.21 ถอดคำและอ่านคำ.....	27
2.22 ถอดคำและอ่านคำ.....	28
2.23 ถอดคำและอ่านคำ.....	28
2.24 หลักเกณฑ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่.....	102
2.25 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล.....	114
2.26 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล.....	115
2.27 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล.....	115
4.1 กว๊านจันทน์ของร้านก๋วยจั๊บบิมขันธ์ ร้านเก่าขึ้นชื่อในเมืองอุบลราชธานี.....	120
4.2 ซุปแต้มน้ำส้มเหนือประตูวัดบ้านหนองเหล่าจังหวัดอุบลราชธานี.....	120

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.3	ท่านเจ้าอาวาสในการเข้าศึกษาที่วัดอัมรินทร์คาราม..... 121
4.4	ธรรมาสันแก่แก่นในหอแจกวัดธรรมละ อำเภอเหล่าเสือโก้ก จังหวัดอุบลราชธานี..... 122
4.5	งานเอกลักษณ์ “มังกรพ่นน้ำ” 123
4.6	สิ่งทีนบุษบก บ้านชีทวน วัดศรีนวลสว่างอารมณ์..... 123
4.7	พระเหลาเทพนิมิต..... 124
4.8	ธรรมาสันฝีมือช่างญวนที่วัดบ้านธรรมละ และพระพุทธรูปฝีมือช่างญวนที่วัดโพนเมือง..... 125
4.9	รูปแบบสิมวัดบ้านกระเดียน..... 125
4.10	ซูปแต่มผนังสิมสอนคติความเชื่อเรื่องบุญบาป..... 126
4.11	ซูปแต่มวรรณกรรมเรื่อง พระเวสสันดรชาดก วัดไก่อ้า จังหวัดอำนาจเจริญ..... 127
4.12	ซูปแต่มผนังสิม แสดงอิริยาบถการเล่นดนตรี วัดบ้านนาควาย จังหวัดอุบลราชธานี.... 127
4.13	ซูปแต่มบนฝ้าพะหวัด วัดบ้านโพนเมือง อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี..... 128
4.14	เหนือประตูหอแจกและธรรมาสัน วัดบ้านธรรมละ จังหวัดอุบลราชธานี..... 129
4.15	สีหน้าหรือหน้าบัน ด้านหน้าของสิมวัดบ้านกระเดียน จังหวัดอุบลราชธานี..... 130
4.16	สีหน้าหรือหน้าบัน ด้านหลังของสิมวัดบ้านกระเดียน จังหวัดอุบลราชธานี..... 130
4.17	กุฎิลาที่วัดบ้านกระเดียน ที่เป็นฝีมือช่างพื้นที..... 131
4.18	ซูปแต่มจากสิมวัดบ้านนาควาย และซูปแต่มจากฝ้าพะหวัด..... 132
4.19	ต้นแบบมังกรพ่นน้ำและดอกไม้เครือเถา..... 133
4.20	ต้นแบบหงส์และดอกโบตั๋น..... 134
4.21	ต้นแบบเต่าและดอกบัว..... 134
4.22	กระเป๋าลวดลายมังกรพ่นน้ำและดอกไม้เครือเถา..... 135
4.23	กระเป๋าลวดลายหงส์และดอกโบตั๋น..... 136
4.24	กระเป๋าลวดลายเต่าและดอกบัว..... 137

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และ VIII อ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมอีสานมีเอกลักษณ์ที่บ่งชี้ได้ถึงความเป็นอีสานได้อย่างชัดเจน ทั้งเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมประเพณี อย่างเช่น การทำบุญแจกทาน หรือที่เรียกในภาษาอีสานว่า ทำบุญข้าวจี การทอดกฐิน ฯ การแห่บุญบังไฟ งานบุญผะเหวด เป็นต้น หากจะกล่าวถึงภาพรวมของวัฒนธรรมประเพณีทั้งหมดในภาคอีสานก็必将มีความคล้ายคลึงกันหรืออาจเหมือนกันทั้งหมด ต่อมาทางด้านสังคม ผู้คนชาวอีสานล้วนมีเอกลักษณ์โดดเด่นในด้านชาติพันธุ์ของตนเอง โดยเรียกกันว่าชาวอีสาน แล้วก็แตกแยกออกเป็น กลุ่มอีสาน อื่น ๆ ได้อีก เช่น คนอีสานทางแถบ จังหวัดสกลนคร จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดที่อยู่ใกล้ติดกับเทือกเขาภูพานก็จะเรียกกันว่า ชาวภูไท เป็นต้น โดยมีเอกลักษณ์เป็นของกลุ่มตนเอง ทั้งเอกลักษณ์ทางด้านภาษา เอกลักษณ์ในการแต่งกาย ในการแต่งกายจะมีแตกออกไปอีก อาทิเช่น ลวดลายของผ้าซิ่น ลวดลายของเสื้อผ้าที่เอาไว้สวมใส่ในงานประเพณีที่สำคัญของกลุ่มตนเอง ทั้งนี้รวมไปถึงสิ่งที่ใช้ในการย้อมผ้าอีกด้วย

ปราสาทหินที่มีความเก่าแก่ที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่อยู่ภายในประเทศไทยและขอบเส้นแบ่งประเทศไทย เช่น ปราสาทพระพรหมสามยอดที่จังหวัดลพบุรี และ ปราสาทหินพิมายที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งปราสาทหินพิมายนั้น เป็นปราสาทต้นแบบของปราสาทเขาพระวิหาร เป็นต้น ภายหลังจากต่อมา อาณาจักรขอมก็ได้รุกอำนาจขึ้นไปปกครองอาณาจักรละโว้ราวพุทธศตวรรษที่ 11 โดยแบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรยางหรือโยนก อาณาจักรโคตบูรณหรือพนม จากนั้นต่อมาขอมก็เสื่อมอำนาจลง และเสียดินแดนส่วนใหญ่ให้กับพม่าไป เดิมทีพมามีดินแดนตนเองอยู่ทางลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนเหนือ ก็ได้รุกรานดินแดนมอญด้วยในเวลานั้น ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 16 พม่าก็รวบรวมเอาดินแดนมอญเข้ามาไว้ในอำนาจได้ทั้งหมดแล้ว จึงพยายามเข้าตีดินแดนอาณาจักรโยนก และอาณาจักรทวารวดีที่เป็นของขอมได้อีกด้วย ภายหลังจากต่อมาผู้ปกครองพม่าได้สิ้นพระชนม์ พม่าก็หมดอำนาจในเขตอาณาจักรโยนกและอาณาจักรทวารวดี จึงเปิดโอกาสให้อาณาจักรไทยเข้ามาตั้งมั่นในพื้นที่และขยายอำนาจแทน อีกทั้งได้ขับไล่ขอมออกไปจากอาณาจักรไทยอีก ต่อมาอาณาจักรไทยก็เริ่มตั้งกรุงและขยายอำนาจแผ่ออกไปตามดินแดนต่าง ๆ ที่เข้ายึดถือต่อไทย รวมทั้งดินแดนอีสานที่มีหัวเมืองใหญ่เป็นมณฑลอุบลราชธานีมีเจ้าเมืองคนแรกชื่อพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พุทธศักราช 2335 โดยมีปรากฏในจดหมายเหตุทรงตั้งเจ้าประเทศราช สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า “ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้พานพิภพกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา มีพระราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งให้พระประทุมเปนพระประทุมวรราชสุริยวงษ ครอบเมืองอุบลราชธานีศรีวะนาไล ประเทศราชเศกให้ ณ วัน ๒๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๕๔ ปีชวด จัตวาศก” (ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุบลราชธานี. 2527 : 28) และมณฑลอุบลราชธานีก็เป็นดินแดนไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าสังคมและวัฒนธรรมอีสานนั้นมีความเป็นมายาวนาน จนมาถึงยุคของไทยเป็นเอกราชสืบเนื่องต่อกันเรื่อยมา จนมีการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งทางศาสนา และทางด้านการปกครอง การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมเศรษฐกิจ โดยมีการร่วมการค้ากับชาวต่างชาติ มีการแต่งกายที่เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เปลี่ยนแปลงไปตามยุคเมื่อต่างชาติเข้ามามีส่วนในประเทศมากขึ้น โดยเรื่องราวทั้งหมดที่กล่าวมามีทั้งที่อยู่ในบันทึกของหอสมุด และส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นมาจากฝีมือชาวบ้านในพื้นที่ ที่ตั้งใจรังสรรค์ความรู้สึกในใจ รวมทั้งความตั้งใจที่จะเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษาและรู้สึกไปกับผู้มันด้วย จึงเกิดจิตรกรรมและศิลปกรรมบนผนังและเพดานวัด ที่ตั้งใจเล่าเรื่องราวในอดีตผ่านการวาดเส้นสาย บ่งบอกถึงอารมณ์ของผู้คนในยุคสมัยนั้น รวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการลงสีใช้สีและอุปกรณ์การใช้ลงสีที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติโดยหาได้ในพื้นที่ของตน

ดังที่ได้กล่าวมานั้นผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญและความเป็นมาของมณฑลอุบลราชธานีเห็นขนบธรรมเนียมประเพณีความเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนและกลุ่มชาวบ้านท้องถิ่น ที่มีประวัติการทำหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างงานหัตถกรรมทองเหลืองบ้านปะอาวที่มีความเป็นมายาวนานร่วม 200 ปีจากรุ่นสู่รุ่น โดยสามารถนำความชำนาญในด้านฝีมือหัตถกรรมมาประยุกต์ร่วมกับความเป็นมาของวัฒนธรรมได้ และอีกทั้งเอกลักษณ์ของผ้ากาบบัวที่มีชื่อเสียงก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่ผลิตภัณฑ์ได้ อีกทั้งช่วยให้กระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น ลดการแออัดในเมืองหลวง เชิดชูเอกลักษณ์ความเป็นมณฑลอุบลราชธานีและทำชื่อเสียงแก่ประเทศไทยได้อย่างน่าชื่นชม

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวความเป็นมาก่อนที่จะเป็นภาคอีสานรวมทั้งศึกษาเอกลักษณ์ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เหตุที่ตั้งเมืองและตั้งภูมิภาคที่มาจากหนังสือและแหล่งโบราณสถาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่ จึงหาข้อมูลเพื่อทำการศึกษาวิจัยเอกลักษณ์

ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีต้นกำเนิดมาแต่ภาพเขียนสียุคโบราณมีอายุประมาณ 2,000 ปี และมีโบราณสถานโบราณวัตถุเก่าแก่มากมาย ผู้วิจัยมีความสนใจงานหัตถกรรมทองเหลืองบ้านปะอาวที่มีชื่อเสียง และผ้ากาบบัวที่เป็นลายผ้าประจำจังหวัดอุบลราชธานีด้วย เรื่องราวที่น่าสนใจของการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของกลุ่มช่างที่ผลิตผลงาน ยิ่งเป็นแรงบันดาลใจทำให้ผู้วิจัยสนใจอยากศึกษาและอยากที่จะนำเสนอเอกลักษณ์ของความเป็นอีสานออกมาเป็นผลงานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมในอนาคตจากปัจจัยเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
- 1.2.2 เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
- 1.2.3 เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานสู่การสร้างสรรคผลิตภัณฑ์จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีเรื่องราวความเป็นมาทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและวัฒนธรรมสังคม มาแต่โบราณ ความเป็นมาการอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองอุบลราชธานี หลายเชื้อชาติ หลายภาษาการตั้งถิ่นที่อยู่ อีกทั้งเรื่องราวด้านพระพุทธศาสนา คติความเชื่อ วรรณกรรมนิทาน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การสืบทอดทางวัฒนธรรม การส่งต่อภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นของผู้คนชาวเมืองอุบลราชธานีเพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมเอกลักษณ์อุปแต้มอีสานสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยมีกรอบแนวความคิดตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1.3.1 กรอบแนวความคิดในการศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์อุปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

โดยผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารงานวิจัย ตำราหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอุปแต้มอีสานรวมถึงแหล่งข้อมูลในอินเทอร์เน็ต โดยนำหลักการศึกษาศูปแต้มในลิมอีสาน (สุมาลี เอกชนนิยม. 2548) จิตรกรรมฝาผนังอีสาน (รณภพ เตชะวงศ์. 2561) การอ่านอักษรธรรมในอุปแต้มอีสาน (อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563) ประกอบด้วยหลักการดังนี้

1.3.1.1 ประวัติและความเป็นมา

1.3.1.2 ประเภทของจิตรกรรม

1.3.1.3 อุปแต้มบนผนังถ้ำอีสานและวิธีเขียนอุปบนผนังถ้ำ

1.3.1.4 อุปแต้มบนผนังลิมและวิธีเขียนอุปบนผนังลิม

1.3.1.5 ศึกษาเรื่องราวในอุปแต้มบนผนังลิม

1.3.1.6 กลวิธีของช่างแต้ม

1.3.1.7 ศึกษาการอ่านอักษรธรรมในอุปแต้มอีสาน

1.3.1.8 ศึกษาอรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics) โดยวิธีวิพากษ์จากแหล่งข้อมูลความรู้ที่มีอยู่จริงทั้ง ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งสิ่งแวดล้อมทั่วไปของการได้มาซึ่งข้อมูล เปิดรับข้อมูลเพื่อหาจุดเชื่อมโยง แล้วรวมความคิดเป็นหนึ่ง

โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้องและอินเทอร์เน็ต โดยนำหลักการศึกษาศูปแต้มในลิมอีสาน (สุมาลี เอกชนนิยม. 2548) จิตรกรรมฝาผนังอีสาน (รณภพ เตชะวงศ์. 2561) การอ่านอักษรธรรมในอุปแต้มอีสาน (อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563)

โดยปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของสังคมอีสานนั้นมีอิทธิพลต่อผลงานภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นและเป็นการก่อให้เกิดความคิดในการแก้ปัญหาเพื่อการดำรงชีพให้มีความเป็นอยู่ที่มีความสะดวกขึ้นสลายขึ้นโดยมีปัจจัยอื่น ด้วยดังนี้

1.3.1.9 ศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีพโดยมนุษย์ต้องปรับตัวให้เข้ากับภูมิศาสตร์พื้นที่นั้น ต่อมาก็จึงทำให้มีการสร้างที่อยู่อาศัยและเกิดการตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นเป็นสังคมจากกลุ่มเล็ก ๆ เพิ่มพูนประชากรขึ้นไปเรื่อยจนใหญ่เป็นหมู่บ้านหรือจนเป็นมณฑลเมือง อีกทั้งสิ่งหนึ่งที่มาติดตัวมนุษย์มากคือสัญชาตญาณนักล่า จึงก่อให้เกิดการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกิดจากภูมิปัญญาเพื่อทำการหาเลี้ยงตนเอง เช่น สุ่ม ลอบ เกิดจากการสานไม้ไผ่เพื่อใช้ในการจับปลา เป็นต้น

1.3.1.10 ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ที่จะต้องบริหารจัดการกับธรรมชาติ การที่ได้มาซึ่งธรรมชาตินั้นมีประโยชน์และคุณค่ามากมายและสำคัญกับสังคมแห่งการเป็นวิวัฒนาการของมนุษย์และสรรพสิ่งที่มีชีวิตล้วนเริ่มต้นจากธรรมชาติทั้งหมด เช่น แร่ธาตุที่มนุษย์เริ่มต้นมีการนำมาทำเครื่องประดับตั้งแต่เมื่อหลายพันปีก่อนเช่นทองคำ หรือเป็นจะเหรียญเงินที่มีการขุดค้นพบใน ประเทศ ที่สามารถเชื่อมโยงโดยเป็นตัวอักษรภาษาบาลีในเหรียญเงิน ระบุถึงพระเจ้าทวารวดีทำให้นักโบราณคดีได้สามารถวิเคราะห์จากหลักฐานที่ปรากฏนั้นว่าเคยมีอาณาจักรทวารวดีอยู่จริงในพื้นที่ตั้งนั้น หรือเครื่องปั้นดินเผา ที่พบเห็น

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อยู่ทั่วไปในประเทศไทย เช่น หม้อไหบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี เทวรูปดินเผาสมัยทวารวดีที่มีการขุดค้นพบในจังหวัดนครปฐม หินสีโบราณที่นำมาเป็นเครื่องประดับที่พบเจออยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นต้น ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นวิวัฒนาการของมนุษย์ที่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้นโดยไม่มีส่วนใดเลยที่ไม่สัมพันธ์กัน ยิ่งหากจะมองถึงเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำบล็อก หรือการขึ้นแบบให้เกิดกระบวนการผลิตในยุคสมัยก่อนด้วยแล้วเห็นได้ว่าเป็นต้นความคิดให้ค ้นยุคปัจจุบันถึงเรื่องการออกแบบและคิดค้น ลองผิดลองถูก และค้นหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์

1.3.1.11 ศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของสังคมมนุษย์ ก่อให้เกิดประเพณีที่ดีในคนหมู่น้อยไปจนถึงคนหมู่มาก เกิดการสร้างอารยธรรมอันดีต่อกันระหว่างมนุษย์ ความเชื่อในเรื่องการทำความดีได้ดี เกิดให้มีประเพณีปฏิบัติโดยเชื่อมโยงระหว่างความดีและความเชื่อ ที่เรียกกันว่าคติความเชื่อ เช่น พิธีกรรมการถือผีของชาวภูไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งจะมีการปฏิบัติกันทุกปีในการไหว้ผีปู่ย่าในเดือนหกโดยจะทำการถวายเครื่องไหว้ดอกไม้ธูปเทียนอาหารคาวหวาน โดยจะมีผู้คนในหมู่บ้านมารวมตัวกันไหว้และสักการะ หรือ ประเพณีการขอฝนบุญบังไฟประจำปี ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการบุญข้าวจ้ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในสังคมอีสานที่สืบทอดต่อกันมาทั้งสิ้น ในกรอบแนวความคิดการวิจัยนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาสิ่งที่เชื่อมโยงกันระหว่างศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีที่คนอีสานได้มีการสืบทอดต่อกันมาตามยุค โดยมีการปรากฏอยู่ในรูปแต่มีอยู่เดิมอยู่แล้วร่วมร้อยปี แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการเคารพบูชาอันถือของปู่ย่าตายายต่อศาสนาวัฒนธรรมประเพณีที่มีความเคร่งครัดอย่างมากจนยังมีปรากฏหลักฐานหลงเหลือให้สืบทอดกันมาจนถึงรุ่นปัจจุบันนี้ได้เห็นในหลักการศึกษารอบแนวความคิดมีดังนี้

- (1) เรื่องราวคติความเชื่อ ศาสนา ในรูปแต่มีอยู่เดิมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
- (2) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรมพื้นบ้านและประเพณีพื้นบ้าน
- (3) บริบทของสังคมอีสานในอดีตที่ปรากฏในรูปแต่มีอยู่เดิม

1.3.2 กรอบแนวความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์รูปแต่มีอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

โดยผู้วิจัยใช้หลักการคิดวิเคราะห์เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์คิดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมของ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา. 2557) ได้กล่าวไว้โดยคำนึงถึงการออกแบบที่มีคุณค่าต่อชีวิตในทุกวิถีที่นำไปสู่ทุกบริบทของมนุษย์ ไปสู่การให้คุณค่าทางกาย คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึก และคุณค่าทางทัศนคติ โดยประกอบด้วยหลักการดังนี้

1.3.2.1 กระบวนการวิเคราะห์รูปแบบผลิตภัณฑ์เบื้องต้น

กระบวนการวิเคราะห์(Design Analysis) หมายความว่า ขั้นตอนในการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เพื่อทำการศึกษารูปแบบของผลิตภัณฑ์ กลไกผลิตภัณฑ์ การใช้งานผลิตภัณฑ์ ขั้นตอนการใช้งานผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ซึ่งในการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์นี้เป็นขั้นตอนแรกถึงการสรุปถึงปัญหาของตัวผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ทำการพัฒนารูปแบบ ซึ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์จะทำการศึกษาของสภาพปัญหาของผลิตภัณฑ์เก่า โดยนัยออกแบบต้องทำการสังเกตจากนั้นจึงหาวิธีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่พบในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้วยวิธีการต่าง ๆ แล้วนำเสนอเป็นขั้นตอนการแก้ไขปัญหาในแต่ละด้านจนครบตามจำนวนปัญหาที่ผู้ออกแบบพบและสังเกตได้ จากนั้นทำการออกแบบแก้ไข

ปัญหาทั้งหมด จึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการระดมความคิดเพื่อพัฒนาแบบ (Design Development)

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดังนั้นการได้มาซึ่งกระบวนการขั้นตอนการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์จะต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์และแนวทางในการแก้ไขปัญหาเสียก่อน จึงถึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการขั้นตอนการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ทั้งหมดซึ่งสามารถแบ่งแนวทางสำหรับกระบวนการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เพื่อแก้ปัญหาได้ 6 กระบวนการวิเคราะห์ ดังนี้

(1) การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เดิม โดย SWOTเป็นการนำมาใช้เปรียบเทียบและวิเคราะห์หาทางเลือกที่เป็นปัจจัยทั้งภายในและภายนอกของพื้นที่ในการวิจัย หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือความเสี่ยงที่จะส่งผลต่อการศึกษาและออกแบบ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

(2) การวิเคราะห์วิถีผลิตภัณฑ์ เป็นการนำเสนอผลิตภัณฑ์และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่เข้าใจโดยง่าย โดยรวมถึงสภาพอากาศ สถานที่ ลายเส้น กลุ่มที่อยู่อาศัยของผู้บริโภคและผลิตภัณฑ์ ผู้ออกแบบพัฒนาต้องเข้าใจและสื่อภาพนำเสนอออกมาเป็นแนวความคิดถึงวิถีผลิตภัณฑ์นั้นให้สื่อสารและเข้าใจง่ายเป็นรูปภาพ โดยมีหลักดังนี้

(2.1) ผลิตภัณฑ์ใช้งานที่ใด

(2.2) อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบใด

(2.3) กลุ่มผู้ใช้งานคือใคร

(2.4) ใช้วัสดุอะไรในการผลิต

(2.5) มีแนวคิดอย่างไร

(2.6) มีการใช้งานอย่างไร

(3) การวิเคราะห์ระบบกลไกผลิตภัณฑ์โดยใช้ SCAMPER เป็นการพิจารณาวิเคราะห์เพื่อหาจุดกำหนดให้การพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ โดยมีหลักการดังนี้

(3.1) การทดแทน (Substitute)

(3.2) การผสมผสาน (Combine)

(3.3) การดัดแปลง (Adapt)

(3.4) การขยาย/เพิ่มเติม (Magnify)

(3.5) การย่อ/ลด (Minify)

(3.6) การเลือกใช้วิธีอื่น (Put to other uses)

(3.7) การตัด (Eliminate)

(3.8) การต่อเติมให้รายละเอียด (Elaborate)

(3.9) การจัดการใหม่ (Rearrange)

(3.10) การกลับข้าง (Reverse)

(4) การวิเคราะห์ฟังก์ชันการใช้งานกับมิติของมนุษย์ เป็นการวิเคราะห์การออกแบบโดยรวมเอาหลักการสรีระของมนุษย์มาช่วยพิจารณาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองและสัมพันธ์กับร่างกายของผู้ใช้งาน สามารถสื่อออกมาเป็นการเขียนภาพการใช้ เพื่อให้ผู้ออกแบบสามารถทำความเข้าใจทั่วทั้งท่าและท่าทางการใช้ผลิตภัณฑ์ได้ โดยศึกษาวิเคราะห์จากร่างกายของมนุษย์ในด้านขนาดของสัดส่วนเพื่อการออกแบบ ดังนี้

(4.1) การวิเคราะห์ด้วยขนาดสัดส่วนตามมิติร่างกายของมนุษย์

(4.2) การวิเคราะห์ด้วยพฤติกรรมท่าทางของมนุษย์

(4.3) การวิเคราะห์ด้วยระยะวิกฤตต่าง ๆ ของมนุษย์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- (4.4) การวิเคราะห์ด้วยกายภาพร่างกายของมนุษย์
- (4.5) การวิเคราะห์ด้วยระยะสบายและสุขภาพของมนุษย์
- (5) การวิเคราะห์วัสดุและกรรมวิธีการผลิต
 - (5.1) กระบวนการก่อนการผลิต Pre-Processing
 - (5.2) กระบวนการผลิต Processing
 - (5.3) กระบวนการหลังการผลิต Post-Processing
- (6) การวิเคราะห์แนวความคิดและรูปแบบผลิตภัณฑ์
 - (6.1) ภาพต้นแบบที่ประมวลเพื่อสร้างเป็นแนวคิดต้นแบบ
 - (6.2) ชิ้นงานที่จะออกแบบหรืองานผลิตภัณฑ์ที่ผู้ออกแบบต้องการ
 - (6.3) แนวคิดในการประยุกต์ชิ้นงานออกแบบ
 - (6.4) ชิ้นงานสำเร็จที่ผ่านการคิดเพื่อหาแนวคิดการออกแบบ

1.3.2.2 พลวัตแห่งการออกแบบ

- (1) การพัฒนา
- (2) พลวัตแห่งการออกแบบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์
 - (2.1) การออกแบบที่เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต
 - (2.2) พลวัตแห่งผลิตภัณฑ์กับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
 - (2.2.1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 - แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางครอบครัว
 - การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัวอนาคต
 - บ้านสำนักงาน
 - (2.2.2) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี
 - เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
 - เทคโนโลยีทางอุตสาหกรรม
 - (2.2.3) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 - แนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของประชากร
 - แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของผลเสียที่จะเกิดขึ้นในสังคมที่จะทำลายสิ่งแวดล้อม
 - (2.2.4) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
 - (3) พลวัตแห่งอนาคตเพื่อการออกแบบ

1.3.2.3 การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เป็นกลาง Universal Design หรือ Design of All เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นกลาง โดยผลิตภัณฑ์นี้สามารถใช้ได้กับทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่แบ่งแยกเพื่อให้ใช้ได้กับคนประเภทใดประเภทหนึ่ง โดยเป็นการออกแบบที่หัดเทียมกัน และใช้ได้กับทุกคน

1.3.3 กรอบแนวความคิดในการประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นตามหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์(อุดมศักดิ์ สาริบุตร. 2549 : 9)

1.3.3.1 หน้าที่ใช้สอย (function)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 1.3.3.2 ความปลอดภัย (safety)
- 1.3.3.3 ความแข็งแรงทนทาน (durability)
- 1.3.3.4 ความประหยัด (economic)
- 1.3.3.5 วัสดุ (material)
- 1.3.3.6 โครงสร้าง (construction)
- 1.3.3.7 ความสะดวกสบายในการใช้ (ergonomic)
- 1.3.3.8 ความสวยงาม (aesthetic)
- 1.3.3.9 มีลักษณะเฉพาะ (personality)
- 1.3.3.10 กรรมวิธีการผลิต (production)
- 1.3.3.11 การซ่อมบำรุงรักษา (ease of maintenance)
- 1.3.3.12 การขนส่ง (transportation)

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.4.1 วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 การศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

1.4.1.1 แหล่งข้อมูลในการวิจัย

(1.) ข้อมูลปฐมภูมิ คือ การเข้าศึกษากลุ่มชุมชนพื้นที่ ผู้ที่มีกิจการเป็นของตนเอง สถานประกอบการ และ กลุ่มอนุรักษ์หัตถกรรมพื้นที่ เป็นต้น เพื่อรวบรวมประเด็นปัญหาแนวทางในสถานประกอบการ และ ในกลุ่มอนุรักษ์หัตถกรรมพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านประจำพื้นที่ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งการได้มาของวัสดุที่ใช้ เพื่อมากำหนดแนวทางการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

(2.) ข้อมูลทุติยภูมิ คือ ศึกษาเอกสารทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี และศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มที่มีอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ได้ความหมาย รวมทั้งเชื่อมโยงถึงการถ่ายทอด จิตรกรรมและศิลปกรรม จากเรื่องราวประวัติความเป็นมาของเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานี

1.4.1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

(1.) ประชากร คือ ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ กลุ่มอนุรักษ์พื้นบ้าน ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 32 คน ในจำนวนปราชญ์ชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

(2.) กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการ, กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 12 คน (พิจารณาจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.4.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1.) ใช้แบบสำรวจแบบ(Survey Report)โดยที่ผู้วิจัยเข้าสำรวจเก็บข้อมูลในพื้นที่และทำการศึกษาและบันทึกด้วยการจดบันทึก และ การเก็บภาพ หรือ ถ่ายภาพวิดีโอ เพื่อนำสิ่งที่ได้มาทำการวิเคราะห์หาแนวทางต่อไป

(2.) แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ในลักษณะการประเมิน 5 ระดับ เรื่อง จุดเด่น เอกลักษณ์ จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้อง

1.4.1.4 วิธีการวิเคราะห์

การให้คำอธิบาย(Explanation-building)โดยใช้การวิเคราะห์ในลักษณะการจัดแบ่งตามช่วงเวลาของข้อมูลที่นำมาใช้ร่วมในการวิเคราะห์(Time-series analysis)

1.4.2 วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

1.4.2.1 ตัวแปรที่ศึกษา คือ เอกลักษณ์วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานี ในการประยุกต์และต่อยอดสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เชิงหัตถอุตสาหกรรม

1.4.2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง นำเสนอแก่ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 3 ท่าน โดยไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์หรือวัตถุประสงค์(Judgement or Purposive Sampling)

1.4.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1.) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure interview) ที่มีการกำหนดประเด็นให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัยในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีโดยแนวคิดและทฤษฎีการออกแบบที่เกี่ยวข้องทางเอกลักษณ์ฮูปแต้ม และให้ครอบคลุมกับประเด็นการสร้างงาน กระบวนการ โดยใช้การอัดบันทึกเสียง และจดบันทึก ภาพถ่าย และการสังเกตได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ

(2.) แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อได้เรียนรู้ศึกษาถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่ ได้แลกเปลี่ยนด้านต่าง ๆ ทั้งทางวิถีความเป็นอยู่ ประเพณีพื้นบ้าน ในสังคมปัจจุบัน โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

1.4.2.4 วิธีการวิเคราะห์

การให้คำอธิบาย(Explanation-building)โดยใช้การวิเคราะห์ในลักษณะการจัดแบ่งตามช่วงเวลาของข้อมูลที่นำมาใช้ร่วมในการวิเคราะห์(Time-series analysis)

1.4.3 วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 การประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

1.4.3.1 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้จากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาใหม่จากกระบวนการวิจัย

ตัวแปรตาม ผลความพึงพอใจต่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1.4.3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

ประชากร ได้แก่ กลุ่มประชากร คือ พระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1,811 วัด และมีพระภิกษุ 9,256 รูป (จำนวนในปี 2564)

กลุ่มตัวอย่าง คือ พระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 5 วัด และมีพระภิกษุ 12 รูป (การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling): อาศัยคุณสมบัติของการมีความรู้และเข้าใจในผลงานสรุปแต่้มของจังหวัดอุบลราชธานี)

1.4.3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation) (พิศิษฐ ตัณฑวนิช และพนา จินดาศรี, 2561) โดยเป็นการกำหนดโครงสร้างของประเด็นที่ต้องการศึกษาอันเกี่ยวกับสรุปแต่้มและสืมอีสาน โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาในแบบสอบถาม (IOC: Item Objective Congruence Index) (Rovinelli & Hambleton, 1977)

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.5.1 ศึกษาเอกลักษณ์สรุปแต่้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับที่มาของปัจจัยทางดั่งวัฒนธรรมทางประเพณี และ วัฒนธรรมสังคม ศึกษาผลิตภัณฑ์ในแหล่งพื้นที่ชุมชนที่มีอยู่เดิม และแนวโน้มด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ในแหล่งพื้นที่ชุมชนที่มีอยู่เดิม โดยการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากสถาบันการศึกษา บทความ และ วิทยานิพนธ์ แหล่งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

1.5.2 ศึกษาเอกลักษณ์สรุปแต่้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับที่มาของปัจจัยทางดั่งวัฒนธรรมทางประเพณี และ วัฒนธรรมสังคม ศึกษาผลิตภัณฑ์ในแหล่งพื้นที่ชุมชนที่มีอยู่เดิม และแนวโน้มด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ในแหล่งพื้นที่ชุมชนที่มีอยู่เดิม โดยการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากสถาบันการศึกษา บทความ และ วิทยานิพนธ์ แหล่งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

1.5.3 ทำการวิเคราะห์และสรุปข้อมูลปัจจัยที่เป็นเอกลักษณ์ในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เพื่อเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี มารวบรวมเข้ากับหัตถกรรมชุมชนที่มีในแหล่งพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักแนวความคิดและเกณฑ์ในส่วนประเมินการออกแบบดังนี้

1.5.4 ทำการออกแบบโดยร่างต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์สรุปแต่้มอีสานสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี โดยให้ชุมชนได้ร่วมออกความคิดเห็นและร่วมออกแบบโดยมีเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานีและเอกลักษณ์ของหัตถกรรมพื้นถิ่นรวมอยู่ด้วยตามแนวทางของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ

1.5.5 ทำการผลิตต้นแบบงานผลิตภัณฑ์ของการศึกษาเอกลักษณ์สรุปแต่้มอีสานสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5.6 ประเมินและเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ของผู้บริโภคที่มีต่อการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานสู่การสร้างสรรคผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี

1.5.7 สรุปและอภิปรายผลการวิจัยข้อมูล

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.6.1 ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่ได้รับ

1.6.1.1 สร้างสรรคเอกลักษณ์งานผลิตภัณฑ์ของจังหวัดให้สัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรและหน่วยงาน

1.6.1.2 นำผลที่ได้จากการการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานสู่การสร้างสรรคผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ไปใช้วางแผนเพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมในองค์กรและหน่วยงานต่อไป

1.6.2 ประโยชน์ต่อชุมชน

1.6.2.1 เป็นประโยชน์ในการสร้างสรรคให้ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม ได้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรคความเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และตรงต่อความเป็นสังคมยุคใหม่

1.6.2.2 ทำให้มีการขยายตลาดได้ สร้างสิ่งใหม่ ผลิตภัณฑ์ใหม่ กลุ่มเป้าหมายใหม่

1.6.3 ประโยชน์ต่อประเทศ

1.6.3.1 สืบทอดเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดผ่านผลิตภัณฑ์

1.6.3.2 เกิดการสร้างรายได้ช่วยให้มีการกระจายรายได้ไปสู่พื้นที่ ชุมชน จังหวัด ลดการแออัดของชุมชนเมือง

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.7.1 การศึกษา หมายถึง การศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของฮูปแต้มที่มีปรากฏในจังหวัดอุบลราชธานี โดยถ่ายทอดถึงรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณี เรื่องราวของวรรณกรรม เรื่องราวที่มีสืบทอดในพระพุทธศาสนา

1.7.2 ฮูปแต้ม หมายถึง ศิลปกรรมและจิตรกรรมที่มีการสร้างสรรคขึ้นในหมู่ผู้คนชาวบ้านที่มีความศรัทธาและเคารพในพระพุทธศาสนา โดยใช้การแต้มฮูปเพื่อเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านเรื่องราวนิทาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวรรณกรรมเก่าแก่ที่มีสืบทอดต่อกันมา เพื่อให้ผู้ที่เข้าวัดทำบุญเกิดความสนใจอีกทางหนึ่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.7.3 ปัจจัยทางเอกลักษณ์ หมายถึง การรวบรวมข้อมูลเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาจุดเด่นกับความสัมพันธ์ของปัจจัยในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การออกแบบ

1.7.4 ออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การนำปัจจัยในพื้นที่ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีโดยทำการศึกษาหาเอกลักษณ์สำคัญของชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนมาทำการวิเคราะห์หารูปแบบมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์

1.7.5 เอกลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลวดลายชุมชนที่กำหนดลักษณะเฉพาะที่ก่อเกิดจากช่างพื้นที่ ณ เวลานั้น หรือ ณ บริบทนั้น โดยมีแรงขับเคลื่อนจากบริบทของการเมืองการปกครอง ผ่านการสร้างสรรคงานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น

1.7.6 ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน หมายถึง การใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อเกิดการสร้างงาน สร้างเอกลักษณ์ให้ชุมชน สร้างแรงบันดาลใจให้คนในพื้นที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรในพื้นที่ตนเอง



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่ใช้ในการค้นคว้าเพื่อประกอบการวิจัยเรื่องการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นการศึกษาถึงที่มาของฮูปแต้มอีสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในงานถ่ายถอดศิลปกรรมประจำท้องถิ่นเพื่อนำเสนอแก่ผู้ที่เข้ามาสักการะบูชาพระ หรือผู้ที่เข้ามาทำกิจต่าง ๆ ในวัดได้ซึมซับผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีจุดเด่นน่าสนใจนี้ เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาเอกลักษณ์เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.1 ข้อมูลพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี
- 2.2 ข้อมูลฮูปแต้มอีสาน
- 2.3 ข้อมูลวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี
- 2.4 ข้อมูลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน
- 2.5 ข้อมูลการคิดวิเคราะห์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ คิดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
- 2.6 อรรถปริวรรตศาสตร์
- 2.7 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ข้อมูลพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี

2.1.1 ที่ตั้ง จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ในพื้นที่สุดชายแดนไทยออกไปทางด้านฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือของไทยติดต่อกับดินแดนเพื่อนบ้าน 2 ประเทศ คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกัมพูชาประชาธิปไตย มีระยะทางการเดินทางห่างจากเมืองหลวงกรุงเทพมหานคร โดยทางรถไฟประมาณ 575 กิโลเมตร และทางรถยนต์ประมาณ 737 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกันในเขตจังหวัดดังนี้(ประวัตินิพนธ์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุบลราชธานี. 2527 : 1-2)

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดยโสธร (อำเภอเลิงนกทา) และจังหวัดนครพนม (อำเภอดอนตาล)

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ (อำเภอกันทรลักษณ์) และประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยตามแนวภูเขาบรทัด หรือพนมดงเหล็กและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงจำปาศักดิ์)

ทิศตะวันออก ติดแม่น้ำโขง ที่เป็นแม่น้ำสายหลักกั้นพรมแดนระหว่างอำเภอเขมราฐ, อำเภอโขงเจียม กับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แขวงสุวรรณเขต)

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดยโสธร (อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย) และจังหวัดศรีสะเกษ (อำเภอกันทรารมย์)

2.1.2 ขนาด

จังหวัดอุบลราชธานี มีขนาดพื้นที่ทั้งสิ้น 18,906.1 ตารางกิโลเมตร หรือ 11.6 ล้านไร่ใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปร่างตามแผนที่คล้ายรูปหัวใจ หรือดอกบัวตูม(ประวัตินิพนธ์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุบลราชธานี. 2527 : 1-2)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่สูงต่ำ ตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่า แอ่งโคราช(Korat basin)(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 124) มีความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 227 ฟุต พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จึงจัดเป็นที่ราบสูงลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ แต่เฉพาะบริเวณลุ่มน้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ลำเซบก ลำเซบาย และแถบลุ่มน้ำที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ มีภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูกทางตะวันออกและทางใต้ และยังมีภูเขาพนมดงรักซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดนกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย จังหวัดอุบลราชธานีอยู่ในเขตที่มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยในภูมิภาคอื่นแต่เนื่องจากพื้นที่ดินเป็นดินร่วนปนทราย จึงเก็บน้ำไม่อยู่ทำให้เกิดความแห้งแล้งและขาดน้ำ

2.1.3.1 แม่น้ำที่สำคัญที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของประชากรในส่วนภูมิภาคส่วนนี้ โดยเฉพาะจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 126)

- แม่น้ำมูล
- แม่น้ำลำเซบก
- แม่น้ำเซบาย
- แม่น้ำโดมน้อย
- แม่น้ำโดมใหญ่
- แม่น้ำโขง

2.1.3.2 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำในจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในพื้นที่ของกลุ่มแม่น้ำมูลมีแหล่งธรรมชาติที่สำคัญไหลผ่านอำเภอต่าง ๆ ของอุบลราชธานี ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ลำเซบก ลำเซบาย ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย มีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด 71,522 ตารางกิโลเมตร นอกจากนี้ พื้นที่ลุ่มน้ำมูลยังมีลำน้ำสาขาอีกหลายสาย เช่น ลำมูลน้อย ห้วยชะยุ้ง ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ด้านการประปา การเกษตร และการประมงชุมชน

แหล่งน้ำบาดาลที่อยู่ในชั้นหินร่วนหรือหินกรวดทรายใน จะพบในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานีและแหล่งน้ำบาดาล ในพื้นที่ด้านทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่เขตอำเภอเมือง อำเภอเขื่องใน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี มีความลึกของชั้นน้ำบาดาลประมาณ 30-60 เมตร ปริมาณน้ำอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย 30-50 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง

นอกจากนี้ จังหวัดอุบลราชธานียังได้ก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำไว้รวมทั้งผลิตกระแสไฟฟ้า 2 เขื่อน คือ เขื่อนสิรินธร อยู่อำเภอสิรินธรลักษณะอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ขนาดเขื่อนสูง 42 เมตร ยาว 950 เมตร สันเขื่อนกว้าง 7.50 เมตร เก็บน้ำได้ 1,966.5 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถผลิตไฟฟ้าได้ 36,00 กิโลวัตต์ ส่งน้ำช่วยเหลือทางการเกษตรได้ถึง 150,000 ไร่ และอีกเขื่อน คือ เขื่อนปากมูล ตั้งอยู่อำเภอโขงเจียม ลักษณะเป็นฝายกั้นน้ำขนาดใหญ่ ความสูงเฉลี่ย 17 เมตร ยาว 300 เมตร ผลิตกำลังไฟฟ้าได้ 163 เมกกะวัตต์ หรือ ปีละ 280 ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมงช่วยเหลือทางการเกษตรได้ประมาณ 1.6 แสนไร่ (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 127)

2.1.4 การปกครอง

จังหวัดอุบลราชธานี แบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ 219 ตำบล 2,422 หมู่บ้าน จำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น 1,777,074 คน ชาย 889,663 คน หญิง 887,411 คน อำเภอที่ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภออุบลราชธานี รองลงมาได้แก่ อำเภอดงขุดม และอำเภวารินชำราบ อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองอุบลราชธานี รองลงมาได้แก่ อำเภวารินชำราบ และกิ่งอำเภอนาตาล(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 128)

2.1.4.1 การใช้ที่ดิน

สำนักผังเมืองได้เสนอแนะ ในเอกสารผังโครงสร้างจังหวัดอุบลราชธานี ให้มีการวางแผนการใช้ที่ดิน ในจังหวัดอุบลราชธานีออกเป็น 3 เขตใหญ่ ๆ คือ เขตสงวน เขตอนุรักษ์และเขตพัฒนา

- เขตสงวน เป็นเขตที่ต้องรักษาหรือสงวนเอาไว้เพื่อรักษาคุณภาพของระบบนิเวศน์ และสถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
- เขตอนุรักษ์ เป็นเขตที่ต้องรักษาสภาพของธรรมชาติให้คงอยู่หรือพิจารณาบูรณะให้กลับคืนสู่สภาพธรรมชาติเดิม เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์และหากจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่จำเป็น จะต้องทำการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียและทำลายสภาพธรรมชาติให้มากที่สุด เขตนี้ได้แก่ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งปัจจุบันเป็นป่าหมดสภาพ
- เขตการพัฒนา เป็นเขตที่มีความเหมาะสมในการใช้เป็นพื้นที่เมืองเกษตรกรรม อุตสาหกรรม เขตนี้จึงมีการพัฒนา และวางแผนการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ เขตพัฒนาของจังหวัดอุบลราชธานีแบ่งออกเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในเขตเมืองและเขตชนบท (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 128)

2.1.4.2 การระบบที่ดิน

สำนักผังเมืองได้พัฒนาชุมชนเมืองต่าง ๆ เพื่อให้มีประสิทธิภาพต่อการกระจายการพัฒนา ชุมชนเมืองที่กำหนดให้มีบทบาท ที่สำคัญต่อการพัฒนาในจังหวัดมี 5 ชุมชนด้วยกัน คือ

(1) ชุมชนเมืองอุบลราชธานี เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กำหนดบทบาทให้เป็นเมืองศูนย์กลางพานิชย์บริหารทางเศรษฐกิจ สังคมบริหาร และการปกครอง เป็นศูนย์กลางบริหารการท่องเที่ยวหลักของจังหวัด ตลอดจนเป็นศูนย์กลางรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร และกระจายสินค้าไปสู่เขตจังหวัดใกล้เคียง จากบทบาทดังกล่าวชุมชนเมืองจังหวัดอุบลราชธานีจะมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและการจัดตั้งตลาดกลางการเกษตรในระดับภาคต่อไปในโครงการพัฒนาระยะยาว

(2) ชุมชนเมืองพิบูลมังสาหาร กำหนดให้มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางพานิชย์บริการทางเศรษฐกิจ และสังคม ให้แก่พื้นที่อำเภอและอำเภอใกล้เคียง ทั้งยังกำหนดให้เป็นศูนย์กลางบริการท่องเที่ยวของจังหวัด

(3) ชุมชนเมืองวารินชำราบ เมืองเดชอุดมและตระการพืชผล กำหนดให้มีบทบาทเป็นเมืองศูนย์กลางการพานิชย์และบริการทางเศรษฐกิจ และสังคม ให้แก่พื้นที่อำเภอ และอำเภอใกล้เคียง โดยเฉพาะชุมชนเมืองวารินชำราบและเมืองเดชอุดมซึ่งมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรรองจากชุมชนเมืองอุบลราชธานี นอกจากนี้ ชุมชนเมืองเดชอุดมยังมีความเหมาะสมต่อการจัดตั้งเป็นตลาดกลางการเกษตรในระดับท้องถิ่น ส่วนชุมชนเมืองที่เหลืออีก 23 แห่ง เป็นชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 3 และ 4 ส่วนใหญ่จะมีขนาดของประชากรไม่เกินกว่า 8,000 คน กำหนดให้มีบทบาทเพียงเป็นศูนย์กลางบริการทางการเกษตรและปัจจัยพื้นฐานให้แก่ประชากรภายในพื้นที่อำเภอ (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 128)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.5 สภาพเศรษฐกิจ

เมืองอุบลราชธานีในสมัยแรกยังไม่มีการซื้อขาย จะมีเพียงแต่การแลกเปลี่ยนผลผลิตสินค้าที่มีซึ่งกันและกัน เช่น ผ้าทอ เครื่องนุ่งห่ม เงินตราใช้เป็นเงินฮอย เงินราง โดยผู้ที่ทำการปกครองบ้านเมืองจัดทำหล่อเงินขึ้นมาใช้เองตามความจำเป็น เงินฮางเป็นเงินที่นำมาจากเมืองจีน ทำเป็นรูปเรือหัวตัด คิดน้ำหนักเป็นตำลึง แห่งหนึ่ง ๆ จะมีน้ำหนักตั้งแต่สิบสองตำลึงขึ้นไป อุปนิสัยของประชาชนชาวอุบลราชธานีหรือชาวอีสาน โดยทั่วไปเป็นคนมีลักษณะอ่อนโยน สุภาพ ดังคำกล่าวของสังฆราชปาลเลกัวซ์ว่า อุปนิสัยของราษฎรภูมิภาคแถบนี้ คือ “...ไว้ใจคนง่าย หูเบา ถือชอกกลาง ซื่อสัตย์สุภาพ และไร้เดียงสา สันโดษ มัคน้อย และเชื่อถือในภูตผีปีศาจ...” การประกอบอาชีพของประชาชนทั่วไปอาศัยการทำกรเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนาแล้วเก็บเกี่ยวข้าวไว้ในยุ้งฉาง เพื่อเก็บไว้กินตลอดทั้งปีปลูกพืชผักสวนครัวไว้ให้พอได้เลี้ยงครอบครัว(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 129)

2.1.6 ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ

2.1.6.1 การเพาะปลูก ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะปลูก จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 6,034,170 ไร่ (คิดเป็น 51.07 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด) มีแม่น้ำที่สำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรจึงเป็นภาคเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่จังหวัดมาก เมื่อเทียบรายได้จากภาคเศรษฐกิจอื่น แต่ในระยะหลังพื้นที่การเกษตรเริ่มลดลงเนื่องจากภาคอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ เป็นผลให้ราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็วสภาพการถือครองที่ดินจึงเริ่มเปลี่ยนไป จากการเกษตรเป็นนายทุน จังหวัดอุบลราชธานีมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ และทำรายได้ให้แก่เกษตรกรหลายชนิด พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ปอแก้ว พริกหัวเรือ ยางพารา (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 130)

2.1.6.2 ปศุสัตว์ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นป่าไม้โปร่งและทุ่งกว้าง มีพื้นที่กว้างขวางขนาดใหญ่จึงเหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ จังหวัดจึงพยายามส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญได้แก่ โค กระบือ ซึ่งมีการเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะโคและกระบือพันธุ์เมืองโดยมีการเลี้ยงโคมากที่อำเภอเมือง ส่วนกระบือเลี้ยงมากในอำเภอเดชอุดม เกษตรกรจะเลี้ยงไว้ใช้งานควบคู่ไปกับการเลี้ยงเป็นอาชีพโดยปล่อยให้แกะเล็มหญ้าตามท้องไร่ท้องนามีฟางข้าวหรือหญ้าเป็นอาหารหลัก พันธุ์ที่เลี้ยงเป็นพันธุ์ไทยตัวเล็ก ส่วนลูกผสมยังมีการเลี้ยงน้อย ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีได้ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการเลี้ยงโค-กระบือพันธุ์ผสมเพื่อให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่าแก่การลงทุน (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 130)

2.1.6.3 ประมง จังหวัดอุบลราชธานีมีสภาพเป็นที่ลุ่มเหมาะสมสำหรับทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่เนื่องด้วยเกษตรกรมีรายได้หลักจากการทำกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่ค่อยมีเกษตรกรรายใดเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอาชีพหลักอย่างจริงจัง ประกอบกับลักษณะของภูมิประเทศของจังหวัดที่มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ตามแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามประมงจังหวัดก็ได้พยายามส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างสม่ำเสมอ ในปัจจุบันจึงมีการเพาะเลี้ยงปลากันเกือบทุกอำเภอ ปลาที่นิยมเลี้ยงกันได้แก่ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาดุกเทศ ปลายี่สก ปลานวลจันทร์ และปลาทับทิม(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 130)

2.1.6.4 อุตสาหกรรม จังหวัดอุบลราชธานีมีการลงทุนประกอบกิจการอุตสาหกรรม เอกสารนี้โดยมีหมวดอุตสาหกรรมที่ประกอบกิจการที่สำคัญ ได้แก่ นั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- อุตสาหกรรมการเกษตร ได้แก่ อุตสาหกรรมประเภทรองสีข้าว, อัดปอ เป็นต้น มีจำนวน 3,108 โรงงาน

- อุตสาหกรรมบริการ ได้แก่ อุตสาหกรรมประเภทรองซ่อม-เคาะพ่นสีรถยนต์, ซ่อมเครื่องยนต์, กลึง-เชื่อมโลหะ, ทำท่อไอเสียรถยนต์ เป็นต้น มีจำนวน 301 โรงงาน

- อุตสาหกรรมก่อสร้าง ได้แก่ อุตสาหกรรมประเภทรองไม้ บด ย่อยหิน ดูดทราย ผลิตอิฐดินเผา ผลิตภัณฑ์คอนกรีต คอนกรีตผสมเสร็จ เป็นต้น มีจำนวนโรงงาน 140 แห่ง (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 130)

2.1.6.5 การพาณิชย์ จังหวัดอุบลราชธานี มีการประกอบธุรกิจการค้าอุปโภคบริโภคอยู่ในตัวอำเภอ และมีร้านค้ากระจายกระจายทั่วไปในหมู่บ้านและตำบล สินค้าส่วนใหญ่สั่งซื้อเข้ามาจากแหล่งผลิตที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และจังหวัดในภาคกลาง เช่น อาหาร เครื่องใช้ เครื่องสำอาง น้ำมันเชื้อเพลิง ปูนซีเมนต์ และวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น ส่วนธุรกิจที่มีมากได้แก่ ธุรกิจเกี่ยวกับการซ่อมรถยนต์ รถจักรยานยนต์ การขายส่ง ขายปลีก การรับเหมาก่อสร้าง บริการร้านอาหาร ซ่อมและบริการข้อมูลทางคอมพิวเตอร์ (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 131)

2.1.6.6 การค้าชายแดน การพัฒนาด้านการค้าชายแดนไทย-ลาว โดยเฉพาะที่บริเวณด่านช่องเม็กที่มีผืนแผ่นดินติดต่อกับประเทศลาวโดยตรงจะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นมีโอกาสและเส้นทางขยายตัวสูง เนื่องจากเป็นประตูการค้าชายแดนมีโครงข่ายการคมนาคมทางบกที่สามารถเชื่อมโยงต่อไปยังกัมพูชาและเวียดนาม โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 217 อุบลราชธานี-ช่องเม็ก ซึ่งเชื่อมโยงไปยังเมืองสะเต็งตรงของกัมพูชาเข้าสู่เมืองโฮจิมินต์ของเวียดนามได้อย่างสะดวก สินค้าที่มีการค้าชายแดนบริเวณชายแดน สินค้านำเข้าได้แก่ โค กระบือ ชนดิน น้ำมันยางดิบและของป่า วัสดุก่อสร้าง และสินค้าอุปโภค บริโภคทั่วไป ส่วนสินค้าส่งออกได้แก่ รถยนต์ ปุ๋ยเคมี รถไถนาเดินตาม สังกะสี ตาข่าย และเครื่องใช้ไฟฟ้า(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 131)

2.1.6.7 การธนาคาร มีสถาบันการเงิน 3 ประเภท ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ จำนวน 43 สาขา ธนาคารออมสิน จำนวน 6 สาขา และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวน 10 สาขา โดยมีการกระจายของธนาคารพาณิชย์ในเขตอำเภอเมืองฯ มากที่สุด จำนวน 24 สาขา รองลงไปคืออำเภวารินชราบ จำนวน 9 สาขา (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 131)

2.1.6.8 ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดอุบลราชธานีมีทั้งป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ซึ่งส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตอำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอโขงเจียม อำเภอสิรินธร อำเภอบุณฑริก อำเภอนาจะหลวย และอำเภอน้ำยืน จากข้อมูลดาวเทียมพบว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดที่แนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2543 มีเนื้อที่ป่าไม้ 2ม670.5 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 16.96 ของพื้นที่จังหวัด และในปี 2547 เนื้อที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นเป็น 2,711.6 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 17.22 ของพื้นที่จังหวัด (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 131)

2.1.6.9 การศึกษาและศาสนา จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาภาคบังคับได้แพร่กระจายไปอย่างทั่วถึง ด้านการศึกษาในระดับมัธยมในขณะนี้ได้ขยายไปสู่ชนบทครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เป้าหมาย ส่วนด้านการศึกษาอนุบาลโรงเรียนได้จัดสร้างเสริมการศึกษาผู้ใหญ่แบบต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนการฝึกอาชีพให้กับกลุ่มผู้สนใจทั่วไปและยังส่งเสริมให้มีการศึกษาในพุทธศาสนาอีกด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานี นับถือศาสนาพุทธ จึงมีวัดและสำนักสงฆ์ในพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดในปี พ.ศ.2549 มีวัดจำนวน 1,191 แห่ง และสำนักสงฆ์ จำนวน235 แห่ง (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 132)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.6.10 ข้อมูลด้านสาธารณสุข การดำเนินการด้านสาธารณสุข จังหวัดอุบลราชธานีได้ดำเนินการในรูปแบบผสมผสาน คือ มุ่งในด้านการพยาบาล การสุขภาพิบาล สิ่งแวดล้อม การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพพร้อมกันไปกับการสาธารณสุขมูลฐานปัจจุบันมีโรงพยาบาลรัฐ 23 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน 3 แห่ง สถานีอนามัย 31 แห่ง คลินิกทุกประเภท 128 แห่ง(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 132)

2.1.6.11 ข้อมูลสาธารณูปโภคและบริการ

การไฟฟ้า สำนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาค รับซื้อกำลังไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต 2 แห่ง คือ

(1) สถานีจ่ายไฟฟ้าย่อยบ้านก้านเหลือง อ.เมือง เฉลี่ยเดือนละ 18 ล้านยูนิต์

(2) สถานีจ่ายไฟฟ้าย่อยเขื่อนสิรินธร อ.สิรินธร เฉลี่ยเดือนละ 1.5 ล้านยูนิต์ จังหวัดอุบลราชธานี มีไฟฟ้าใช้กระจายไปเกือบทุกหมู่บ้านในจังหวัดร้อยละ 99.9 ของหมู่บ้าน ทั้งหมด และครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ ประมาณร้อยละ 99.9 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดที่มีอยู่นอกเขตเทศบาล ในปี พ.ศ.2549 การใช้กระแสไฟฟ้าทั้งสิ้น 62,263,141 ล้านกิโลวัตต์ต่อชั่วโมง และมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น 408,851 ราย(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 132)

การประปา จังหวัดอุบลราชธานีมีกิจการประปาทั้งหมด 31 แห่ง ดำเนินการโดย

(1) การประปาส่วนภูมิภาค สังกัดสำนักงานประปาเขต 8 จำนวน 10 แห่ง

(2) เทศบาล จำนวน 11 แห่ง

(3) องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 10 แห่ง

ในปี พ.ศ.2549 การประปาส่วนภูมิภาค สามารถผลิตน้ำประปาได้ 18,404,913 ลูกบาศก์เมตร โดยมีจำนวนผู้ใช้ 46,966 ราย(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 132)

โทรศัพท์ จังหวัดอุบลราชธานี ในปีพ.ศ.2549 มีจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ 74,984 เลขหมาย โดยประเภทผู้เช่าส่วนมากเป็นบ้านพักอาศัย จำนวน 33,708 เลขหมาย สาธารณะ 7,557 เลขหมาย และธุรกิจต่าง ๆ 4,640 เลขหมาย(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 133)

การจดทะเบียนยานพาหนะ การซื้อขายรถยนต์หรือยานพาหนะเป็นการบริโภคภาคเอกชน ในจังหวัดอุบลราชธานีนั้นประชาชนมีความต้องการซื้อรถยนต์อยู่ เป็นจำนวนมาก โดยมีคำสั่งจองรถยนต์อย่างต่อเนื่อง และการแข่งขันกันอย่างรุนแรงของธุรกิจจำหน่ายรถยนต์และรถจักรยานยนต์ในการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อส่งเสริมการขาย ได้แก่ อัตราดอกเบี้ยต่ำ เงินดาวน์ต่ำ ระยะเวลาการผ่อนชำระนาน และการแจกของแถมตลอดจนการนำรถรุ่นใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง(สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 133)

การท่องเที่ยว อุบลราชธานีเป็นจังหวัดใหญ่ที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นเมืองเก่าที่เจริญมาเนิ่นนาน เป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน มีประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มาเยือนอุบลราชธานี (สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี. 2553 : 133)

2.2 ข้อมูลอุปถัมภ์อีสาน

2.2.1 คู่มือการอ่านอักษรธรรมในอุปถัมภ์

2.2.1.1 พยัญชนะอักษรธรรมอีสานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(1) พยัญชนะตัวเต็ม คือ พยัญชนะที่เขียนเต็มรูปแบบปกติ มี 37 รูป ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น เขียนไว้บนบรรทัด

(2) พยัญชนะตัวเพ็อง หรือ ตัวห้อย คือ พยัญชนะที่เขียนครึ่งรูป หรือครึ่งตัวโดยเขียนไว้ใต้บรรทัด ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะตัวสะกดและพยัญชนะควบกล้ำ

2.2.1.2 รูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

(1) วรรณ ก ได้แก่ ก, ข, ค, ง, ฆ

วรรณ ก

ก		ข	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง	ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๘	๘	๙	๙

ค		ฆ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง	ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๑๐	๑๐	๑๑	๑๑

ง	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๑๒	๑๒

ภาพที่ 2.1 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

(2) วรรณ จ ได้แก่ จ, ฉ, ช/ช, ฌ, ญ

จ		ฉ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง	ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๑๓	๑๓	๑๔	๑๔

ช/ช		ฌ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง	ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๑๕	๑๕	๑๖	๑๖

ญ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
๑๗	-

ภาพที่ 2.2 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(3) วรรณยุกต์ ได้แก่ ฏ, ฐ, ฑ/ด, ฒ, ณ

วรรณยุกต์		ฐ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ
๒	๒	๒	๒
ฑ/ด		ฒ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ
๒	๒	๒	๒
ณ			
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ		
๒	๒		

ภาพที่ 2.3 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

(4) วรรณยุกต์ ได้แก่ ต, ถ, ฑ, ฒ, ณ

วรรณยุกต์		ต		ถ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ
๒	๒	๒	๒	๒	๒
ฑ		ฒ		ณ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ	ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ
๒	๒	๒	๒	๒	๒
ณ					
ตัวเต็ม	ตัวเพ็ງ				
๒	๒				

ภาพที่ 2.4 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(5) วรรณคดี ได้แก่ บ/ป, ผ, ฝ, พ, ฟ, ภ, ม

วรรณคดี

บ/ป	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
บ	ป

ผ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ผ	ฝ

ฝ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ฝ	-

พ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
พ	ฟ

ภ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ภ	ม

ม	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ม	ย

ภาพที่ 2.5 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

(6) อวรรณคดี หรือ เศษวรรณคดี ได้แก่ ย, ร, ล, ว, ส, ท, พ, อ, ฮ, อย

อวรรณคดี

ย	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ย	ย

ร	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ร	ร

ล	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ล	ล

ว	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ว	ว

ส	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ส	ส

ท	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ท	ท

พ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
พ	พ

อ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
อ	อ

ฮ	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
ฮ	ฮ

อย	
ตัวเต็ม	ตัวเพ็อง
อย	อย

ภาพที่ 2.6 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.3 สระ

สระอักษรธรรมอีสาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

(1) สระลอย คือ สระที่สามารถเขียนได้เลย โดยไม่ต้องอาศัยพยัญชนะอื่นมาประกอบ ซึ่งทำหน้าที่แทน อ และสระนั้น ๆ ด้วยการเขียนสระลอยจะเขียนอยู่ในระดับเดียวกับกับพยัญชนะตัวเต็มและอยู่ต้นคำหรือต้นพยางค์ สระลอยมี 8 รูป ดังนี้ อะ อา อิ อี อุ อู เอ เอา

๑ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖
 อะ อา อิ อี อุ อู เอ เอา

ตัวอย่างการใช้สระลอย

รูปสระลอย	คำอักษรธรรมอีสาน	คำอักษรไทย
๑	๑๑๑๑	อนิงจา
๑๐	๑๑๑๑	อาศัย
๑๑	๑๑๑๑	อินตา
๑๒	๑๑๑๑	อีสาน
๑๓	๑๑๑๑	อุทาน
๑๔	๑๑๑๑	อยู่
๑๕	๑๑๑๑	เอา
๑๖	๑๑๑๑	เอาไป

ภาพที่ 2.7 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน
 ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

(2) สระจม คือ สระที่ต้องอาศัยพยัญชนะมาประกอบเท่านั้นจึงจะใช้ได้ โดยเขียนไว้รอบพยัญชนะตัวเต็ม คือ ด้านหน้า เรียกว่าสระหน้า ด้านหลัง เรียกว่า สระหลัง ด้านบน เรียกว่า สระบน ด้านล่าง เรียกว่า สระล่าง สระจมมี 27 รูป ดังนี้ อะ อา อิ อี อี อู อู เอเอ แอ โอะ โอะ เออะ ออ อัวะ อัวะ เอียะ เอียะ เอือะ เอือะ เอือะ เอือะ อ้า ไอ เอา

สระจม มี ๒๗ รูป ดังนี้

๑	๑๐	๑๑	๑๒
๑๓	๑๔	๑๕	๑๖
๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๒๑	๒๒	๒๓	๒๔
๒๕	๒๖	๒๗	๒๘
๒๙	๓๐	๓๑	๓๒
๓๓	๓๔	๓๕	๓๖
๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๔๑	๔๒	๔๓	๔๔
๔๕	๔๖	๔๗	๔๘
๔๙	๕๐	๕๑	๕๒
๕๓	๕๔	๕๕	๕๖
๕๗	๕๘	๕๙	๖๐
๖๑	๖๒	๖๓	๖๔
๖๕	๖๖	๖๗	๖๘
๖๙	๗๐	๗๑	๗๒
๗๓	๗๔	๗๕	๗๖
๗๗	๗๘	๗๙	๘๐
๘๑	๘๒	๘๓	๘๔
๘๕	๘๖	๘๗	๘๘
๘๙	๙๐	๙๑	๙๒
๙๓	๙๔	๙๕	๙๖
๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐

ภาพที่ 2.8 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับ...
 ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.4 พยัญชนะประสม

พยัญชนะประสม ในที่นี้หมายถึงพยัญชนะที่ซ้อนกัน 2 ตัว โดยพยัญชนะตัวแรกเป็นตัวเต็ม และพยัญชนะที่ตามตัวเพื่องซ้อนอยู่ ซึ่งในอักษรธรรมอีสานพยัญชนะประสมมี 2 ลักษณะคือ พยัญชนะที่มี ห นำและพยัญชนะควบกล้ำ

(1) พยัญชนะที่มี ห นำ ในอักษรธรรมอีสานนั้นมี 6 ตัว ง, น, ม, ย, ล, ว เมื่อตามหลัง ห จะเปลี่ยนรูปเป็นตัวเพื่อง อยู่ใต้ ห ดังนี้

ข	(ห)	นำ	ง	(ง)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขง	(หงาย)
ข	(ห)	นำ	ด	(น)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขด	(หน้า)
ข	(ห)	นำ	ม	(ม)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขม	(หมอ)
ข	(ห)	นำ	ย	(ย)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขย	(หยาด)
ข	(ห)	นำ	ล	(ล)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขล	(ไหล)
ข	(ห)	นำ	ว	(ว)	มีรูปเป็น	ข	เช่น	ขว	(ไหว)

ภาพที่ 2.9 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

(2) พยัญชนะควบกล้ำ หมายถึง พยัญชนะสองตัวเขียนเรียงกันอยู่ต้นพยางค์และใช้สระเดียวกัน เวลาอ่านออกเสียงกล้ำเป็นพยางค์เดียวกัน เสียงวรรณยุกต์ของพยางค์นั้นจะผันเป็นไปตามเสียงพยัญชนะตัวหน้า ในอักษรธรรมอีสานมีพยัญชนะควบกล้ำที่พบมากที่สุดคือ คำที่ควบกล้ำด้วย ร ล ว การเขียนคำควบกล้ำพยัญชนะต้นจะเป็นตัวเต็มส่วนตัวควบจะเขียนด้วยตัวเพื่อง เช่น

พยัญชนะต้นควบกับ	ร	(ได้แก่)
	ร	(กราบ)
	ล	(พระ)
	ว	(ประเทศ)
พยัญชนะต้นควบกับ	ล	(ได้แก่)
	ล	(กล่าว)
	ล	(กล่าว)
	ล	(พลัน)
พยัญชนะต้นควบกับ	ว	(ได้แก่)
	ว	(กวาง)
	ว	(ขวัญ)
	ว	(ควาย)

ภาพที่ 2.10 อธิบายรูปพยัญชนะอักษรธรรมอีสาน

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้ภายในเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.5 การประสมคำ

อักษรวิธีหรือการประสมคำของอักษรธรรมอีสานแตกต่างจากอักษรวิธีของภาษาไทยปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะอักษรวิธีของอักษรธรรมอีสานนั้น พยัญชนะต้นซึ่งเป็นพยัญชนะตัวเต็ม จะอยู่บนบรรทัด ส่วนพยัญชนะตัวตามคือพยัญชนะควบกล้ำ และพยัญชนะตัวสะกดใช้รูปของ พยัญชนะตัวเพ็อง วางไว้ข้างล่างของพยัญชนะตัวเต็ม ยกเว้นเพ็อง ร ระวง หรือ โอพระ วางไว้ข้างหน้า สำหรับสระสามารถวางไว้รอบพยัญชนะต้น คือ วางไว้บน ล่าง หน้า หลัง ของพยัญชนะต้น ส่วนอักษรวิธีของภาษาไทยนั้น กำหนดให้วางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมดทั้งพยัญชนะต้น พยัญชนะควบกล้ำ และพยัญชนะตัวสะกด ส่วนสระนั้นใช้เหมือนกัน

(1) การประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด

รูปสระ	สระ	การประสมคำ	คำอ่าน
๕	อะ	๕	กะ
๖	อา	๖	กา
๗	อิ	๗	กี
๘	อี	๘	เกี
๙	ือ	๙	เกือ
๑๐	อุ	๑๐	กู
๑๑	อุ	๑๑	ดู

ภาพที่ 2.11 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

รูปสระ	สระ	การประสมคำ	คำอ่าน
๑๒	เอะ	๑๒	เกะ
๑๓	เอ	๑๓	เก
๑๔	แอะ	๑๔	แกะ
๑๕	แเอ	๑๕	แก
๑๖	โอะ	๑๖	โกะ
๑๗	โอ	๑๗	โก
๑๘	เออะ	๑๘	เกอะ
๑๙	ออ	๑๙	กอ,ทอง
๒๐	อัวะ	๒๐	กัวะ
๒๑	อัว	๒๑	กัว
๒๒	เออะ	๒๒	เกอะ
๒๓	เอ็ย	๒๓	เก็ย
๒๔	เอ็อะ	๒๔	เก็อะ
๒๕	เอ็อ	๒๕	เก็อ
๒๖	เออะ	๒๖	เกอะ
๒๗	เออ	๒๗	เกอ
๒๘	อ่า	๒๘	ก่า

ภาพที่ 2.12 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(2) การประสมคำที่มีตัวสะกด

การประสมคำที่มีตัวสะกดในอักษรวิธีอีสานเหมือนกันกับการผสมคำที่มีตัวสะกดในภาษาไทยปัจจุบัน คือ มีแม่สะกด 8 แม่ เหมือนกัน ได้แก่ แม่กก แม่กต แม่กบ แม่กง แม่กน แม่เกย แม่เกอว แต่มีหลักการวางรูปในพยัญชนะในการเขียนที่แตกต่างไปจากภาษาไทย โดยพยัญชนะที่เป็นตัวสะกดของอักษรธรรมอีสานมักจะเขียนในรูปของพยัญชนะตัวเพ็อง แต่ถ้ามีพยัญชนะควบกล้ำหรือมีสระล่างจึงจะเขียนเป็นพยัญชนะตัวเต็ม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวสะกด แม่ กก (๘)

รูปสระ	สระ	รูปคำ	คำอ่าน
๘	อะ	๘	กัก
๘	อา	๘	กาก
๘	อิ	๘	กิก
๘	อี	๘	กีก
๘	อุ	๘	กูก
๘	อู	๘	กูก
๘	เอะ	๘	เก็ก
๘	เอ	๘	เทก
๘	แอ	๘	แกก

รูปสระ	สระ	รูปคำ	คำอ่าน
๘	โอะ	๘	กก
๘	โอา	๘	โกก
๘	ออ	๘	กอก
๘	อัว	๘	กวก
๘	เอ็ย	๘	เก็ย
๘	เอ็อ	๘	เก็ก
๘	เออ	๘	เก็ก

ภาพที่ 2.13 อธิบายรูปการณประสมคำที่ไม่มีตัวสะกด อักษรธรรมอีสาน

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ รวาระรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.1.6 การอ่านอักษรธรรมในสุปแต่้ม

ตัวอย่างอักษรธรรมในสุปแต่้มวัดเลไลย์ บ้านหนองพอก ตำบลดงบัง อำเภอนาคู
จังหวัดมหาสารคาม มีการแต้มรูปเรื่องราวดังนี้

ภายใน เป็นเนื้อหาหลัก ประกอบด้วย พุทธประวัติ และ พระมาลัย

ภายนอกด้านทิศตะวันออก เนื้อหาหลักเป็นนิทานเรื่อง พระลักพระลาม
ตอนกำเนิดหุละมาน

ภายนอกด้านทิศเหนือ เนื้อหาหลักเป็นนิทานเรื่อง พระลักพระลาม

ภายนอกด้านทิศตะวันตก และทิศใต้ เนื้อหาหลัก เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก

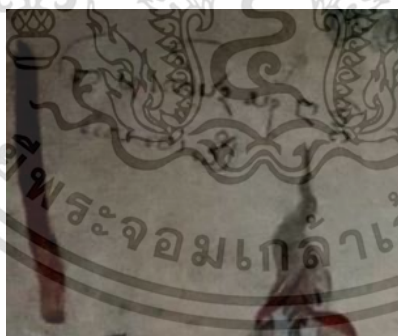


๑๖๓๖
๑๖๓๖
๑๖๓๖
๑๖๓๖

ภาพที่ 2.14 ถอดคำ - ชายพระริกา ๒ พี่น้อง เอาเข้ามะทุพระยาส ถวายพระเจ้า
แล

อ่านคำ - ชายปริพาชก ๒ พี่น้อง เอาเข้ามธูปายาส ถวายพระพุทธเจ้า
แล

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



๑๖๓๖
๑๖๓๖

ภาพที่ 2.15 ถอดคำ - พร ม ไผ่ สัตนารก แลเจ้าเอีย

อ่านคำ - พระมาลัยโปรดสัตว์นรก แลเจ้าเอีย

ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ព្រះមហេសី
ធម្មិយ័

ภาพที่ 2.16 ถอดคำ - พระ ม ไล เขา เมิง นารกแล
อ่านคำ - พระมาโลยเข้าเมืองนรกแล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



มู้อៃ
ខ្មែរ ទួរយី

ภาพที่ 2.17 ถอดคำ - สังฆิพ พร ริ จัน เหลว ควาย แล
อ่านคำ - สังคิพ (สุครีพ) พระริจัน (พาลี) เลี้ยว (รบ) ควาย (ทรพี)
แล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



ចោរយេង
ទី ៧ យេ

ภาพที่ 2.18 ถอดคำ - เทาะละภิ ชน พ์ แล
อ่านคำ - ทรพี ชนพ้อ (ทรพา) แล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ไตรวรรค
ฉะฉิน
ไฉฉ

ภาพที่ 2.19 ถอดคำ - พรยาลาม กับพระลักไปแล
อ่านคำ - พระยาลาม กับพระลัก ไปแล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



อธธิทวณณฐิบุธฉฉฉฉ
ทฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

ภาพที่ 2.20 ถอดคำ - ขุนชีวาหแลบดินเป็นขัว คนตกนำ หุละมานเอามือโต่ง
เอากล
อ่านคำ - ขุนชีวาห แลบลิน เป็นขัว (สะพาน) หุละมาน เอามือโต่ง
(รับ) เอากล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



ไตรวรรค
อฉฉฉฉ
ฉฉฉ

ภาพที่ 2.21 ถอดคำ - พรยาลามมะ ราส ลบกัน ทินิแล
อ่านคำ - พระยารามราชรบกันที่นี้แล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ใบลานฉบับโบราณ
ฉ

ภาพที่ 2.22 ถอดคำ - บ้านพระลีลีสืบบอกทางพราหมแล
อ่านคำ - บ้านพระฤชีบอกทางพราหมณ์แล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)



ใบลานฉบับโบราณ
ตบวฉ

ภาพที่ 2.23 ถอดคำ - บ้านพราหมณ์ถึงนาย พานป่าแล
อ่านคำ - บ้านพราหมณ์มาถึงนายพรานป่าแล
ที่มา: นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2563)

2.2.1.7 เรื่องและอุปแต่มนิทานพระลัทธิ พระลามา

(1) กำเนิดท้าวลุนลู่ ท้าวราพพะนาสวน

มหาพรหมตนหนึ่งหมดอายุขัยลงไปตามชั้นฟ้าเพื่อลงไปเกิดในโลกมนุษย์ โลก พอมาถึงเมืองแกนชาวผีแกนหาเข้าแลรางมาเพื่อจะหล่อขวัญหล่อร่างใหม่ให้สวยงามมีอวัยวะครบบริบูรณ์ตามธรรมเนียมของพราหมณ์และเทวดาผู้ที่จะไปเกิดใหม่ แต่พราหมณ์ผู้นั้นทะนงตนว่าเป็นผู้มีบุญสมภารแก่กล้าไม่ยอมให้ชาวผีแกนหล่อใหม่ จึงลงไปเกิดในท้องของภรรยาควานนาหลวง เมืองอินทปัตถนคร พอครบ 10 เดือนคลอดออกมาเป็นตัวกลมมนเหมือนหินลับมีด มีแขนขาสั้นโผล่ออกมาเหมือนเห็ดขาวผุดออกมาจากตอไม้ จึงได้ชื่อว่า ท้าวลุนลู่

ต่อมาพระอินทร์ส่งสารจึงอยากช่วยเหลือโดยจะไปถามปัญหาถ้าตอบได้ก็จะนำมาหล่อร่างใหม่แล้วให้ไปเกิดใหม่ ซึ่งท้าวลุนลู่ก็สามารถตอบได้พระอินทร์จึงนำมาให้พระยาแกนทั้ง 7 หล่อใหม่แต่หล่อไม่สำเร็จจึงต้องนำเอาเข้าของพระอินทร์มาหล่อจึงสำเร็จแล้วส่งลงไปเกิดในท้องของนางมะลิการาชเทวีของพระยาวิรุฬหก เมืองอินทปัตถนครเช่นเดิมและพระอินทร์ได้มอบธนูศิลป์และดาบกายสิทธิ์ให้ถือออกมาด้วย และตั้งชื่อว่า ท้าวราพพะนาสวน (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563 : 40)

(2) กำเนิดท้าวพิภพพิและท้าวอินทหะซี

ต่อมาพระอินทร์ส่งเทพบุตรผู้มีความรู้ความสามารถด้านโหราศาสตร์มาเกิดเป็นน้องชายของท้าวราพพะนาสวน ชื่อว่าท้าวพิภพพิ 3 ปีต่อมาพระอินทร์ส่งเทพบุตรผู้มีปัญญาไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เฉลี่ยฉลาดมาเกิดเป็นน้องชายของท้าวราพพะนาสวนและท้าวพิภพ ชื่อว่า ท้าวอินทนะซี (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563 : 41)

(3) กำเนิดพระลักพระลาม

หลังจากที่ท้าวราพพะนาสวนมาชมชู้เอนางจันทาไปพระยาที่ตตะรัตตะและนางวิสุทโธโสดาภิเษกให้คร่ำครวญกินไม่ได้นอนไม่หลับจนชুবผอม น้อยเนื้อต่ำใจที่ตัวเองไม่มีศาสตร์ศิลป์ จึงอธิฐานขอเทวบุตรเทวดาที่มีอิทธิฤทธิ์สามารถชนะข้าศึกทั่วชมพูทวีปมาเกิดเป็นลูกตนเพื่อจะได้มาปราบท้าวราพพะนาสวนและนำเอนางจันทากลับคืนมา พระอินทร์จึงส่งเทวบุตรที่เป็นหนอพุทธิงูรโพธิสัตว์และอัครสาวกที่มีบุญสมภารมากสองตนซึ่งกำลังหมอดอายุขัยลงมาเกิดพร้อมทั้งมอบธนูศิลป์และดาบกายสิทธิ์ให้ถือลงมาเกิดด้วย ต่อมานางวิสุทโธโสดาประสูติโอรสสองพระองค์ในขณะที่เสด็จประพาสอุทยานกลางดอนแห่งหนึ่ง องค์พี่ให้ชื่อว่า ท้าวพระลาม องค์น้องชื่อ ท้าวพระลัก และดอนน้ำแห่งนี้จึงเรียกว่า ดอนเกิด และเมื่อพระลักพระลามเกิดมานั้นได้บังเกิดบ่อเงินบ่อคำมากมาย ผุดออกมาจากแผ่นดินริมฝั่งน้ำทะนะนันที่ด้านทิศตะวันตกที่แห่งนี้จึงเรียกว่า ท่าบ่อเงินบ่อคำ (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563 : 41)

(4) พระลามได้ม้ามณีกาบ

เมื่อพระลามเจริญวัย พระยาที่ตตะรัตตะได้เล่าเรื่องที่ท้าวราพพะนาสวนมาชมชู้จับตัวนางจันทาผู้เป็นพี่สาวไป จึงบอกให้พระลักพระลามออกตามนางจันทากลับมา แต่พระลักพระลามไม่สามารถไปได้เพราะเหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ พระอินทร์จึงให้วิสุกรมเทพบุตรนำม้ามณีกาบตัวมีฤทธิ์เดชมากมาปล่อยไว้ที่หน้าปราสาทของพระยาที่ตตะรัตตะและไม่มีใครสามารถจับได้ พระลามจึงออกไปจับและสามารถจับได้แล้วม้ามณีกาบจึงได้พาพระลามเหาะเที่ยวทั่วชมพูทวีปและทั่วขอบจักรวาล และพระอินทร์จึงขี่ม้าลงมาหาท้าวพระลามและชวนตีคสิบนอากาศแล้วเหาะลงไปตีคสิที่ดอนกลางน้ำแห่งหนึ่งทางทิศใต้ของน้ำทะนะนันที่ใกล้เมื่อจันทบุรีศรีสัตตนาคน และที่แห่งนี้จึงเรียกว่า ดอนบ่อคสิ หลังจากเล่นกันเหนื่อยแล้วต่างคนต่างแยกย้ายกันกลับที่อยู่ของตน (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563 : 42)

(5) กำเนิดนางสีดา

วันต่อมาเมื่อพระยาราพพะนาสวนกลับเมืองแล้ว พระอินทร์ได้เข้าหานางสุชาดา และนางสุชาดาก็ประหลาดใจที่พระอินทร์มาติดต่อกันจึงถามพระอินทร์ พระอินทร์และนางสุชาดาจึงรู้ความจริงนางสุชาดาโกรธพระยาราพพะนาสวนมากจึงขอพรพระอินทร์ลงไปเกิดเป็นธิดาของพระยาราพพะนาสวนเพื่อแก้แค้น และขอให้พระอินทร์คอยดูแลตอนที่เกิดในโลกมนุษย์ด้วย นางสุชาดาจึงลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางจันทาแม่สีพระยาราพพะนาสวน คืนนั้นนางจันทาฝันร้าย อุปราษพิภพี่จึงมาทำนายว่านางจะตั้งครรภ์เป็นธิดาและธิดาองค์นี้จะทำให้พระยาราพพะนาสวนสิ้นชีวิต ควรที่จะเอาไปลอยแพนางเสีย เมื่อนางจันทาตั้งครรภ์ครบ 10 เดือนแล้วจึงประสูติธิดาและเลี้ยงดูมาจนอายุได้ 1 ขวบ เป็นที่รักใคร่ของพระยาราพพะนาสวนมากและไม่เชื่อคำทำนาย วันหนึ่งพระยาราพพะนาสวนอุ้มพระธิดา นางคว่าได้มิดในพานหมากมาทางพระยาราพพะนาสวน พระยาราพพะนาสวนจึงเชื่อคำทำนายและสั่งให้เอาธิดาไปลอยแพเสีย (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563 : 43)

ความเป็นมาของจิตรกรรมฝาผนังในอีสาน

จิตรกรรมฝาผนังอีสาน หรือที่เรียกว่าฮูปแต้มนั้นมาจาก คำว่า ฮูป ที่มีความหมายถึงคำว่ารูป ในสำเนียงภาษาที่เข้าใจของคนทั่วไปที่มีการเขียนหรือการวาดขึ้น ส่วนคำว่าแต้ม มีความหมายมาจากการระบายสี คือจิตรกรรม ส่วนช่างแต้ม คือการหมายถึง ช่างเขียนหรือจิตรกร ส่วนพื้นที่ในการสร้างสรรค์งานเขียนงานจิตรกรรมนั้นจะปรากฏอยู่บนฝาผนังโบสถ์ วิหารนั้นมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพุทธไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในภาคอีสานหรืออุบลแต้มอีสานที่ปรากฏอยู่ในสิม(โบสถ์) วิหาร หอไตร และหอแจก(ศาลาการเปรียญ) อุบลแต้มที่พบส่วนมากทางภาคอีสานจะเขียนอยู่บนผนังด้านนอกของสิมหรือของโบสถ์ ซึ่งภาษาพื้นถิ่นใช้คำว่า สิม หรือ สิวา คือดินแดนที่สมมติขึ้นเกี่ยวกับพื้นที่ เมื่อจะกำหนดเขตสิวาเพื่อการตั้งหรือการสร้างพระพุทธรูป จึงต้องมีการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา เพื่อเป็นเขตกันแดนให้เป็นเขตเฉพาะหรือเป็นเขตต่างจากคามสีมา (ประเทศ หมู่บ้าน ชุมชน) และสิวา ยังแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พันธสีมา แปลว่า ผูกแล้ว ส่วน อภิศวา หมายถึง แดนที่ยังไม่ผูกใช้ทำสังฆกรรมได้ เช่นเดียวกัน จิตรกรรมฝาผนังของไทย นอกจากจะมีไว้เพื่อประดับตกแต่งในโบสถ์วิหารให้เกิดสุนทรียภาพแล้ว คุณค่าประการหนึ่งที่จะได้รับนับคือ เรื่องราวหลักธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนา สั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ เรื่องเล่านี้มีใช้มีแต่ในคำเทศนาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังอาคารภายในวิหารด้วย ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟัง หูย่อมได้ยินและตาก็มองเห็นภาพที่ปรากฏบนผนัง ทำให้สามารถทำความเข้าใจซาบซึ้งทั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะกำลังเทศน์ และหลังจากฟังเทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้ฟังจากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจตลอดจนซาบซึ้งได้

วัดและสิ่งก่อสร้างเป็นองค์ประกอบที่อยู่ในอาณาเขตของวัดหรือศาสนสถานในพระพุทธศาสนา มีเขตล้อม แบ่งเขตอย่างชัดเจน อาคารภายในวัด ซึ่งมีกำแพง หรือรั้วล้อมรอบพื้นที่สี่เหลี่ยมซึ่งพระสงฆ์ได้ใช้อาคารประกอบกิจของสงฆ์ พิธีการทำบุญ ตามประเพณีของชาวบ้านในชุมชน ภายในวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตสังฆาวาส และเขตพุทธาวาส มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่ใช้ในการประกอบพิธีสงฆ์หรือพิธีทั่วไป ล้วนต่อว้ใช้อาณาเขตพุทธาวาสทั้งสิ้น สิ่งก่อสร้างจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น อุโบสถ ศาลา หอระฆัง เป็นต้น (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 12)

เขตสังฆาวาส

- (1) กุฏิ หมายถึงที่อยู่เฉพาะที่ เป็นที่อยู่ของพระภิกษุ

เขตพุทธาวาส

- (1) เจดีย์หรือพระธาตุ เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรืออัฐิพระอรหันต์
- (2) สิม อุโบสถหรือสิม ใช้ประกอบสังฆกรรมรวมถึงพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา
- (3) ศาลาการเปรียญหรือหอแจก โครงสร้างไม้เป็นหลัก.
- (4) หอระฆังและหอกลอง สิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นเครื่องบอกสัญญาณ

จิตรกรรมฝาผนังอีสาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

- (1) พื้นที่ซึ่งหมายถึงโบสถ์ วิหาร หรือที่เรียกว่า สิม ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไป
- (2) จิตรกร ช่างเขียน หรือช่างแต้ม
- (3) เนื้อหาเรื่องราว วรรณกรรมที่นำมาเขียนเป็นภาพจิตรกรรม

สิม ความเป็นมาของรูปแบบสิมในภาคอีสาน เดิมทีอีสานเป็นวัฒนธรรมล้านช้างมาก่อน ดังนั้นสิมในระยะแรก ๆ จึงปรากฏสิมแบบล้านช้างให้พบเห็นพอสมควร ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบภายหลังเมื่อชาวเวียดนามได้เข้ามาสู่ดินแดนอีสาน ชาวลีต อธิปัตยกุล ได้ศึกษาข้อมูลไว้ในหนังสือสิมญวนในอีสาน จึงแบ่งสิมออกได้ตามหลักฐานที่ปรากฏ ดังนี้

1. สิมกลุ่มรูปแบบวัฒนธรรมล้านช้าง

เป็นกลุ่มที่รับแบบแผนการวางผังทั้งหมดมาดำเนินการก่อสร้าง แท้จริงแล้วคือ กลุ่มล้านช้างที่เมื่อครั้งยังไม่ตกเป็นของสยาม เช่น วัดมหาธาตุ อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย วัดพระเหลาเทพเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นิมิต อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร วัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด วัดมโนภิรมย์ อำเภอกวนใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ รวงผึ้ง ฐานบัว ลูกแก้วอกไก่ และเสาดานคู่หน้า 2 คู่(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 13)

2. สิมกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่นสืบทอดวัฒนธรรมล้านช้าง

คือ กลุ่มที่อพยพจากทางตอนบนของภาคอีสาน คือ เวียงจันทน์ ภายหลังตกเป็นเมืองขึ้นของไทยชุมชนจึงกระจายตามจังหวัดต่าง ๆ รูปแบบที่นิยมทำคือ สิมขนาดเล็ก ฐานยกสูงแบบประดับลูกแก้วอกไก่ มีรวงผึ้งระหว่างเสาคู่หน้า มีทางขึ้นเฉพาะด้าน เช่น วัดสะเกตต์ วัดจักรวาลภูมิพินิจ วัดไตรภูมิคณาจารย์ วัดไตรภูมิ บ้านผือ วัดบ้านขอนแก่นเหนือ วัดศรีฐาน วัดฟ้าเหลี่ยม วัดป่าบ้านขาด จังหวัดร้อยเอ็ด สิมวัดแจ้ง วัดบ้านคำแย้ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

รูปแบบและประเภทของสิมในภาคอีสาน นางนุช ภูมาลีได้ศึกษาวิจัย “สกุลช่างพื้นบ้านสิมอีสานในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด” ไว้ดังนี้ สิมหรือโบสถ์ในภาคอีสาน แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ สิมน้ำ และสิมบก ช่างผู้สร้างได้ออกแบบและก่อสร้างขึ้นเพื่อหน้าที่ใช้สอยที่มีความเฉพาะ ทั้งนี้ยังมีการแบ่งออกเป็นรูปแบบย่อย ๆ ออกไปได้อีก(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 13)

2.1 สิมน้ำ คืออาคารที่ปลูกสร้างอยู่ในน้ำ ไม่ว่าจะเป็นลำธาร บึง มีลักษณะคล้ายบ้านเรือน ที่พักอาศัย ที่ตั้งผนังทึบและผนังโปร่ง ส่วนใหญ่สร้างอยู่ใกล้บริเวณวัด ที่เรียกว่า อุทกเขปสีมา(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 13)

2.2 สิมบก คืออาคารที่ปลูกสร้างบนพื้นดิน มีลักษณะที่มั่งคั่งถาวรมากกว่าสิมน้ำและมีรูปแบบหลากหลายมากกว่าด้วย แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สิมโถงหรือสิมโปร่งและสิมก่อผนังหรือเรียกว่า ความสีมา (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 13) สิมบก สามารถจำแนกรูปแบบได้หลากหลายกว่าสิมน้ำ วัสดุสามารถแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

2.2.1 สิมอีสานพื้นบ้านบริสุทธิ์

2.2.2 สิมอีสานพื้นบ้าน ประยุกต์โดยช่างพื้นบ้านรุ่นหลัง

2.2.3 สิมอีสานพื้นบ้านผสมเมืองหลวง

2.2.4 สิมอีสานที่ลอกเลียนเมืองหลวง

2.3 สิมโถงหรือสิมโปร่ง พบเป็นอาคารขนาดเล็กมีลักษณะทางรูปแบบที่เรียบง่ายมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดทางเข้าด้านหน้า ฐานและพื้นยกขึ้นจากพื้นดินไม่สูงนัก ตัวอาคารสร้างด้วยดินเหนียวผสมแกลบหรือฟางข้าว ส่วนฝาผนังบางหลังไม่ได้ก่อผนัง มีเฉพาะเพียงผนังด้านหลังด้านพระประธานและด้านข้างเพียงบางส่วนเท่านั้น โครงสร้างหลังคามีทั้งหน้าจั่วชั้นเดียวหรือซ้อนชั้น บางหลังมีหลังคาปีกนกคลุมระเบียงโดยรอบ วัสดุมุ่งหลังคาเดิมใช้ไม้แป้นเกล็ดคลุมต่อมาได้เปลี่ยนเป็นสังกะสี (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 14)

2.4 สิมก่อผนังหรือสิมทึบ ลักษณะโดยรวมของสิมในกลุ่มนี้ ใช้วัสดุ ไม้และอิฐในการก่อสร้าง จึงอาจแยกกลุ่มย่อยได้เป็น สิมไม้และสิมก่ออิฐฉาบปูน มีลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทางเข้าด้านหน้าด้านเดียว ฐานอาคารก่อเป็นรูปฐานบัวคว่ำและบัวหงาย ภาษาพื้นถิ่นเรียกรวมกันว่า เหวชั้น ก่อสร้างด้วยอิฐและฉาบด้วยปูนชะท่าย ส่วนตัวผนังอาคาร ก่อผนังทั้งสี่ด้านผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง ด้านละ 1-2 ช่อง ราวบันไดด้านหน้าก่ออิฐฉาบปูนเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวจนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เช่น นาค สิงห์ ส่วนอื่นที่ประดับตกแต่งหลังคาใช้ไม้ประกอบ แกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ เช่น รั้งผึ้ง หางหงส์ ไบระกา ซ่อฟ้า คันทวย(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 14)

หอแจกหรือศาลาการเปรียญ

เป็นอาคารที่ใช้บำเพ็ญกุศลแจกทาน แจกข้าวอุทิศแด่ผู้ตาย ภาคกลางเรียกว่า ศาลาการเปรียญ เพราะใช้เป็นที่สอนพระให้เป็นเปรียญ หอแจกที่ปรากฏอยู่แต่มี ได้แก่ หอแจก(เก่า) วัดทุ่งศรีเมือง และหอแจก(เก่า) วัดหน้าพระธาตุ ภาพที่หอแจกวัดทุ่งศรีเมืองเป็นภาพทศชาติ ฝีมือพระครูวิโรจน์รัตนโนบล ส่วนอุโบสถที่วัดหน้าพระธาตุปรากฏที่เพดานและคอสองเป็นภาพตอนมหาภิเนษกรมณ์และแจกพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันหอแจกทั้งสองถูกรื้อหมดแล้ว อุโบสถมีนิคมเขียนบนผนังอาคารทั้งด้านนอกและด้านใน การที่ช่างแต้มวาดภาพบนผนังด้านนอกน่าจะด้วยเหตุผลดังนี้ ประการแรก ลิมอีสานถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในพิธีกรรมของสงฆ์พระภิกษุสงฆ์ที่ประกอบพิธีกรรมมีจำนวนไม่เกิน 10 รูป ลิมจึงมีขนาดเล็ก ประการที่สอง ลิมเป็นเขตสังฆาวาส ผู้ที่จะเข้าลิมได้เป็นเพียงพระภิกษุสงฆ์ สตรีห้ามเข้า ดังนั้นหากเขียนภาพไว้เฉพาะด้านในคนทั่วไปอาจไม่เห็น บางแห่งจึงนิยมเขียนไว้ที่ผนังด้านนอกทั้ง 4 ด้าน(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 14)

ส่วนประกอบตกแต่งลิม

ส่วนบน คือส่วนของหลังคาทั้งหมด มีส่วนประกอบตกแต่ง เช่น ซ่อฟ้า, โหง้, ลายอง, หางหงส์, เเชิงชาย, สีหน้า, เป็นต้น

ส่วนกลาง คือตัวลิม หากเป็นลิมโปร่งมักไม่ปรากฏการประดับตกแต่ง เหมือนกับลิมทึบ เป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตรกรรมฝาผนัง ทั้งภายนอกและภายใน ส่วนนี้จะก่ออิฐฉาบปูน มีส่วนประกอบเช่น ประตู, หน้าต่าง, คันทวย, รั้งผึ้ง รวมถึงฐานพระชุกชี

ส่วนฐาน คือส่วนเอวชั้น ก่ออิฐฉาบปูนทำเป็นบัวคว่ำบัวหงาย และมีท้องกระดานกระดุกงมีการวางจังหวะแตกต่างไปจากช่างภาคอื่น มีปูนปั้นเป็นรูปสัตว์เฝ้าบันได้ เช่น นาค, กระจเข้เหรา, สิงห์, มอม

ไพโรจน์ สโมสรรและคณะฯ ได้ดำเนินการสำรวจและถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ในช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2530 ในพื้นที่ 16 จังหวัดในภาคอีสาน พบว่ามีอุโบสถทั้งหมด 74 วัด โดยแบ่งเป็นรูปแบบของลิมและลักษณะของอุโบสถแบ่งย่อยตามภูมิศาสตร์ได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ วัดในเขตจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร สกลนคร และอุบลราชธานี
2. กลุ่มอีสานกลาง ได้แก่ วัดในเขตจังหวัดขอนแก่น อุตรดิตถ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ
3. กลุ่มอีสานใต้ ได้แก่ วัดในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

จำนวนของจิตรกรรมฝาผนังอีสานที่ปรากฏในรายชื่อวัดมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเดินทางในยุคนี้ยังไม่สะดวกสบายเหมือนทุกวันนี้ และการค้นคว้าข้อมูลในสื่ออื่น ๆ มีข้อจำกัด จึงทำให้การศึกษาสำรวจจิตรกรรมฝาผนังอีสานไม่ครบทุกพื้นที่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงโครงสร้างตัวอาคาร การชำรุด การสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ รวมถึงการบูรณะการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสานขึ้นมาใหม่ในภายหลัง จึงทำให้การศึกษาวิจัย สำรวจจิตรกรรมฝาผนังในชุดหลังปรากฏหลักฐานจำนวนจิตรกรรมฝาผนังอีสานเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้ที่สนใจไปศึกษาหาข้อมูลต่อไป ชาวลิต อธิปัตย์กุล ได้ศึกษารวบรวมประวัติความเป็นมา ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อีสานในวัฒนธรรมลาว-ลาวล้านช้าง และพื้นถิ่นอีสาน สืบจากอดีตจนถึง พ.ศ.2532 (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 15)

ลักษณะของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน แบ่งลักษณะออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ จิตรกรรมแบบอยู่กับที่ ซึ่งได้แก่ จิตรกรรมบนฝาผนังและจิตรกรรมฝาผนังบนแผ่นไม้ อีกประเภทหนึ่งคือ จิตรกรรมแบบเคลื่อนย้ายได้ซึ่ง ได้แก่ จิตรกรรมผ้าพระเวส ภาพพระบฏ สมุดข่อย ตู้อพระธรรม (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 35)

1. จิตรกรรมอยู่กับที่

1.1 จิตรกรรมอยู่กับที่

จิตรกรรมบนฝาผนัง เป็นจิตรกรรมที่มีขนาดใหญ่ เขียนลงบนผนังปูนของสิม มีพื้นที่ทั้งผนังด้านในและด้านนอก บางแห่งใช้พื้นที่เต็มผนังทั้งหมด บางแห่งปรากฏภาพจิตรกรรมเฉพาะภายในสิมเท่านั้น บางแห่งปรากฏเฉพาะผนังด้านนอกเท่านั้น รูปแบบ องค์ประกอบ วิธีการเขียนมีความแตกต่างกันออกไปอีกด้วย โดยรวมแล้วมักรองรับเป็นสีขาวนวล ระบายด้วยสีบาง หรือบางแห่งระบายด้วยสีทึบแล้วตัดเส้น

บทความ จิตรกรรมไทยประเพณี เทคนิคและการอนุรักษ์ในวารสารศิลปากร โดย วรณิกา ณ สงขลา ได้กล่าวถึง การสร้างจิตรกรรมไทยประเพณี ไว้ดังนี้

ความรู้ด้านจิตรกรรมที่สืบทอดกันมา ส่วนมากเป็นของสกุลช่าง คือทางเครือญาติหรือศิษย์ การสอนให้สร้างงานจิตรกรรมซึ่งเกิดความศรัทธาและพรสวรรค์ของผู้เรียน เตรียมฝาผนังหรือวัสดุที่เป็นเครื่องรองรับภาพ เตรียมรองรับพื้น สี กาว เครื่องมือ และแนะนำให้เกิดความคิดหรืออุดมคติกับจินตนาการ และความตั้งใจในการสร้างจิตรกรรม(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 36)

1.2 การเตรียมผนัง

ถ้าเป็นผนังไม้ จะต้องเตรียมความเรียบ อดร่องไม้แนบสนิท สามารถอุดร่องพื้นได้เรียบเป็นเนื้อเดียวกันอย่างงดงาม ถ้าเป็นผนังปูน มีกรรมวิธีหลายขั้นตอน คือ

- อิฐเป็นผนังเป็นดินเผาคุณภาพดี

- ปูนสอ และปูนฉาบ เตรียมจากปูนสดคือปูนขาวเป็นก้อนปูนสุกหมักในบ่อนานประมาณ 6 เดือน ผสมทรายน้ำจืด ร่อนล้างสะอาด ช่างโบราณมีส่วนผสมในการเตรียมปูนที่มีคุณภาพสูงมาก เรียกว่า “ปูนเพชร” เพราะมีความแน่น เหนียวและแข็งแรงแรงมาก มีอายุยั่งยืน ตัวอย่างเช่น ปูนฉาบฝาผนังวัดเกาะ จังหวัดเพชรบุรี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2277 จนถึงปัจจุบัน ทั้งฝาผนังและจิตรกรรมฝาผนังยังมีสภาพมั่นคงและงดงามโดยบริบูรณ์หรือลวดลายปูนปั้นประดับฝาผนังวิหารวัดนางพญา ศรีสัชชนาลัย สุโขทัย เป็นศิลปกรรมสมัยสุโขทัยมีลวดลายซึ่งเป็นลายละเอียดงดงามมากนั้น ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันทั้งที่อยู่ภายนอกอาคาร ถูกแดด ถูกฝนและไฟป่าทำลายไปบ้าง ส่วนที่ยังคงอยู่นั้น ยังมีสภาพแข็งแรง ลวดลายคมชัดงดงามไม่เสื่อมสภาพ การเตรียมปูนมีส่วนผสมต่าง ๆ เท่าที่สืบทราบได้บ้าง คือ ปูนขาวหมัก น้ำกาฬหนัง น้ำยางเปลือกบาง เถาหัวด่าน เปลือกสารภี เปลือกประตู ทรายน้ำจืด และน้ำอ้อย

คุณสมบัติของปูนเพชร ที่มีความมั่นคงและอายุยืนนานนี้ เป็นเพราะปูนนั้นมีคุณสมบัติเป็นหินปูน คุณสมบัติของปูนเพชรนี้ได้ทำการวิเคราะห์แล้วปรากฏผลวิเคราะห์ดังนี้ (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 36)

การนำหินปูนและเปลือกหอย(คือแคลเซียมคาร์บอเนต)มาเผาทำเป็นปูนขาวนั้น เมื่อเผาสุกดี จะได้ปูนก้อน(แคลเซียมออกไซด์)เมื่อนำปูนก้อนลงหมักในน้ำจะกลายเป็นปูนหมัก(แคลเซียมไฮดรอกไซด์) ปูนหมักนี้เมื่อผสมกับน้ำกาฬและน้ำอ้อย หรือส่วนผสมอื่น ๆ เช่น ทราย เยื่อกระดาษ ฯลฯ แล้วใช้ฉาบหรือปั้นลวดลาย กาวที่ผสมจะช่วยชะลอการแห้งตัวของปูนให้ช้าลง เพราะในระหว่างการแห้งตัวนี้ปูนจะทำ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปฏิกิริยากับคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศ พร้อม ๆ กับน้ำที่ค่อย ๆ ระเหยไป เมื่อน้ำระเหยไปแห่งสนิท ปูนนั้นจะกลายเป็นหินปูน(แคลเซียมคาร์บอเนต)อีกครั้งหนึ่ง แต่การกลับคืนสู่สภาพเป็นหินปูนดังเดิมครั้งนี้ ปูนนั้นได้รับการปรับให้มีรูปทรงอันเป็นศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นแผ่นฝาผนัง หรือ ลวดลายอันประณีต ดังนั้น ฝาผนังและลวดลายดังกล่าว ที่สร้างด้วยกรรมวิธีนี้ จึงแข็งแรงและมั่นคงดังหินปูน ช่างโบราณจึงเรียกว่า “ปูนเพชร”

การเตรียมผนังนี้ในยุคต่อมานิยมใช้วิธีประสมฝาผนังด้วยน้ำไบซีลิก จากหลักฐานได้พบว่า ใต้ร่องพื้นของจิตรกรรมฝาผนังหอไตรวัดบวรนิเวศ มีเศษใบไม้ตกค้างอยู่บ้างจึงสันนิษฐานว่า เป็นการประสมฝาผนังด้วยไบซีลิก การประสมนี้อาจเป็นเพราะปูนขาวที่หมักได้ที่ ตามที่ช่างพูดว่า ปูนยังเค็มอยู่ จึงต้องประสมก่อนเพื่อให้ฝาผนังจืด มิฉะนั้นการเขียนภาพจะไม่ทนทาน สีจะเสื่อมเสียเร็ว เมื่อประสมด้วยน้ำไบซีลิก หรือน้ำกรดดินประสิว แล้วล้างฝาผนังให้สะอาดทดสอบว่าปูนฉาบผนังหายเค็มหรือไม่ ด้วยการใช้น้ำส้มชั่งตวง หากรอยขี้มันเปลี่ยนเป็นสีแดงแสดงว่าผนังยังเค็มอยู่ ต้องประสมซ้ำ และทดสอบจนกว่าการชั่งด้วยน้ำส้มชั่งจะคงเป็นสีเหลือง ไม่เปลี่ยนเป็นสีแดงแล้วแสดงว่าผนังจืด จึงเตรียมร่องพื้นได้

การประสมด้วยน้ำไบซีลิกนี้ น่าจะเพื่อกำจัดความเป็นด่างของผนัง ซึ่งนับว่าเป็นกรรมวิธีช่างไทยโบราณเพื่อป้องกันและรักษาจิตรกรรมให้มีอายุยืนนาน เพราะสีบางชนิด เมื่อสัมผัสกับด่างจะเสื่อมสภาพสูญเสียไป เช่น สีชาดแดง จะเปลี่ยนเป็นสีดำคล้ำ การกำจัดความเป็นด่างของผนังก่อนก่อสร้างงานจิตรกรรมนี้ เคยพบว่า ที่ปอมเปอี ประเทศอิตาลี ใช้สบู่ ซึ่งทำจากขี้เถ้าของต้นไม้มสมกับไขมันสัตว์ล้างฝาผนัง สบู่จะเปลี่ยนเป็นด่างในปูนให้สะเทิน การใช้ น้ำไบซีลิกล้างฝาผนังของช่างไทยนั้นได้ผลคล้ายกัน คือ ในไบซีลิกมีกรดพาราควมาริก กรดนี้จะละลายน้ำได้ดี และยังมีสารประกอบอื่น ๆ ซึ่งมีฤทธิ์เป็นกรดอีกด้วย กรดในไบซีลิกเหล่านี้สามารถกำจัดความเป็นด่างในฝาผนังได้ ส่วนการทดสอบฤทธิ์ของด่างในฝาผนัง โดยการใช้หัวขี้มันชั่งตวง แสดงว่าช่างไทยโบราณรู้วิธีวัดความเป็นกรดและด่างด้วยกรรมวิธีง่าย ๆ คือการใช้หัวขี้มัน ซึ่งมีสารเคอร์เคอร์มิน เป็นสีเหลือง เมื่อละลายในด่างจะได้สีแดง ดังนั้นเมื่อใช้หัวขี้มันชั่งทดสอบกับฝาผนังที่ยังคงเป็นด่างอยู่จึงให้สีแดง(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 37)

1.3 การเตรียมร่องพื้น

ร่องพื้นจิตรกรรมฝาผนังไทยประเพณี ไม่ว่าจะเป็นฝาผนังปูน ไม้ หรือกระดานปิดบนไม้ ในยุคแรก เช่นในสมัยอยุธยา นิยมใช้ปูนขาวบดละเอียดผสมกาวทาบาง ๆ และขัดผิวหน้าจนแน่นและเรียบเนียน ในยุคหลังปรากฏว่ามีการใช้ปูนขาวตามแบบเดิมบ้าง และใช้ดินสอพองบ้าง การเตรียมดินสอพอง จะต้องกระโละดินสอพองโดยการละลายในน้ำแล้วกรองเอากากและสิ่งเจือปนต่าง ๆ ออกและรอให้ดินสอพองนอนกัน เปลี่ยนน้ำหลาย ๆ ครั้ง จนได้เนื้อดินสอพองบริสุทธิ์ แล้วห่อผ้าทับน้ำออกให้หมด นำดินสอพองนี้ผสมกาว ซึ่งเคี้ยวจากเนื้อในของเมล็ดมะขาม ทาบนผนังที่เตรียมไว้ดีแล้ว และขัดให้เรียบเป็นร่องพื้นเขียนภาพได้ (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 37)

1.4 การเตรียมสี

ช่างเขียนไทยโบราณนิยมใช้สีที่ทำขึ้นจากวัตถุธาตุธรรมชาติ และวิธีการเตรียมที่พิถีพิถันอย่างยิ่ง กล่าวคือการนำสีมาบดและตากไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ ถ้าสีนั้นไม่ชืดจาง หรือแปรเปลี่ยนสี จึงจะนำไปเตรียมในขั้นตอนต่อไป คือการบดให้ละเอียด แล้วกรอง เกรอะ จนได้เนื้อสีที่บริสุทธิ์แล้วผสมกาว ซึ่งนิยมผสมในกะลา และกวนบดอยู่เสมอเพื่อให้ได้เนื้อสีที่ละเอียด ยิ่งละเอียดมากเท่าไรก็

ยิ่งเขียนสีได้บางและงดงามเท่านั้น และการเขียนสีบางนี้จะมีความเหนียวแน่นและคงทนมาก ทั้งวรรณะ ก็จะสดใสสวยงามอย่างถาวร (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 38)

สีในจิตรกรรมไทยประเพณีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีดังนี้

1.4.1 สีดำ ได้จาก

- ถ่าน การเผากะลาหรือไม้ชนิดอื่น ๆ
- แคลเซียม การเผากระดูกสัตว์ เขาสัตว์ หรืองาช้าง
- เขม่า การเผาไหม้หรือน้ำมัน ถ้าเป็นเขม่าของน้ำมันยาง จะเป็นผงละเอียดสีดำ

1.4.2 สีขาว ได้จาก

- ปูนขาว เผาหินปูนหรือเปลือกหอยให้สุกแล้วแช่น้ำ กรอง เกรอะ จนได้เนื้อปูนบริสุทธิ์ แล้วบดจนละเอียด

- ดินขาว เผาดินขาวให้สุก แล้วบดให้ละเอียดละลายน้ำกรองเอากากออก เกรอะให้ได้เนื้อดินบริสุทธิ์ เรียกว่า “กระบัง”

- ตะกั่ว ตัดตะกั่วเป็นแผ่นเล็ก ๆ ใส่ไห เทน้ำส้มแช่ไว้แล้วปิดฝา เจาะรูเล็ก ๆ ที่ฝา ทิ้งไว้ประมาณ 6 เดือน เมื่อเปิดฝาดู จะได้ฝุ่นขาวฟูเป็นผงละเอียด สีขาวสว่างสดใส แต่ เนื้อสีฟาม และไม่ทน นานไปจะเปลี่ยนเป็นสีคล้ำดำ

1.4.3 สีแดง ได้จาก

- ดินแดง ได้จากดินแดงหรือดินลูกรัง ซึ่งเป็นสารประกอบของเหล็ก นำมาบดและกรอง เกรอะ จนได้เนื้อสีบริสุทธิ์ มักมีสีแดงคล้ำ และเนื้อสีหยาบ สีดินแดงที่ส่งมาจากอินเดีย เรียกว่า “สีดินแดงเทศ” ละสีดินแดงที่มาจากประเทศจีน เรียกว่า “ตัวเปี้ย”

- พรอท ชันไฟต์ เป็นเม็ดสีแดงสดใสสะท้อนแสง ช่างเขียนไทยโบราณเรียกว่า “สีแดงชาด”

- ตะกั่ว ได้จากสารประกอบของตะกั่วสีแดงมีเหล็กเจือปนเล็กน้อย มีสีแดงอมส้ม เป็นผงละเอียดมากช่างเขียนไทยโบราณเรียกว่า “สีเสน”

1.4.4 สีเหลือง ได้จาก

- ดินเหลือง เป็นดินที่มีสารประกอบของเหล็ก นำดินเหลืองมาบด กรอง และเกรอะ จนได้เนื้อสีบริสุทธิ์มีสีหม่น แต่มีคุณภาพคงทนถาวร สีดินเหลืองนี้ช่างเขียนไทยโบราณนิยมทำเป็นแท่งดินสอ เขียนบนกระดานชนวนด้วย

- ยางรงค์ สับเปลือกต้นรงค์ เอายางมากรองลงในกระบอกไม้ไผ่สด แล้วย่างไฟอ่อน ให้ความร้อนระอุอย่างแข็งเป็นก้อนให้ทิ้งไว้ให้เย็น แล้วจึงผ่ากระบอกไม้ไผ่ออก จะได้แท่งสีเหลืองรูปกระบอก เรียกว่า “สีรงค์” เป็นสีที่ก้าวอยู่ในตัว

- หรดาล มี 2 ชนิดคือหรดาลหิน มีเนื้ออ่อนบดเป็นสีฝุ่นได้ เมื่อบดแล้วนำฝุ่นนั้นมากรอง เกรอะจนบริสุทธิ์ เมื่อจะใช้จึงนำไปผสมน้ำกวา บดอีกครั้งให้ละเอียด ส่วนหรดาลกลีบทองมีเนื้อแข็ง เวลาจะใช้ต้องนำไปฝนกับหิน บดไม่ได้เพราะเนื้อแข็งมาก แต่เมื่อฝนแล้วจะได้เนื้อสีละเอียด มีคุณภาพดีกว่าหรดาลหิน หายากและราคาแพง

- ตะกั่ว ทำจากการคั่วตะกั่วให้ร้อนจัด แล้วผสมต้นสาบแร้งสาบปาก จะได้สีเหลืองแต่คุณภาพไม่ดี สีเปลี่ยนเป็นสีคล้ำดำง่าย จึงนิยมใช้เป็นสีเคลือบกระเบื้อง

1.4.5 สีคราม ได้จาก

- ต้มคราม ใช้ใบต้นครามมาต้มน้ำ กรองและเกรอะ จนได้เนื้อสีบริสุทธิ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- หิน เผาหินสีคราม แล้วบดเป็นฝุ่น ได้สีคราม (ash blue, prussionblue) สีชนิดนี้ทำยาก และมีราคาแพง ผลการวิเคราะห์พบว่าเป็นสารประกอบของธาตุเหล็ก

1.4.6 สีเขียว ได้จาก

- ดินเขียว บด กรอง และกรอง ดินเขียวให้ได้เนื้อบริสุทธิ์
- หินชั้นนํกการะเวกฝนหินชั้นนํกการะเวกให้ได้ผงสีซึ่งจะเป็นผลละเอียดสีครามกับสีเหลืองแทรกอยู่ทำให้ได้สีเขียวซึ่งแม้สีจะไม่สดใส แต่ทนทานไม่เปลี่ยนสี
- ทองแดง เกิดจากสนิมทองแดงสีเขียวอมฟ้า มีวรรณะ สดใสสวยงามมาก แต่ไม่ทน สีเขียวชนิดนี้ ถ้ามาจากประเทศจีนเรียกว่า “สีเขียวตั้งแซ่” ถ้ามาจากประเทศตะวันตกเรียกว่า “สีเขียวจีนสี”

นอกจากสีหลักดังกล่าวนี้แล้ว ข้างเขียนอาจเขียนสีได้น้ำหนักเบา อ่อนแก่ตามต้องการ โดยใช้วิธีผสมสี เป็นสีผสมมีวรรณะต่าง ๆ กัน สีที่ปรากฏในจิตรกรรมไทยประเพณี ยังมีสีสำคัญอีกสีหนึ่ง คือ สีทอง ซึ่งในจิตรกรรมส่วนใหญ่ใช้ทองคำเปลวปิดลง และตัดเส้นตัวภาพหรือลวดลายบนแผ่นทองนั้นอีกชั้นหนึ่ง

1.5 การเตรียมกาว ข้างเขียนจิตรกรรมไทยประเพณีนิยมใช้กาวจากพืชผสมสี (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 39)

1.5.1 กาวยางมะขวิด เตรียมจากการสับเปลือกต้นมะขวิด ให้กาวซึมออกมาจับตัวกันเองเป็นก้อนแข็งแล้วนำก้อนยางนั้นมาทุบให้ละเอียด แช่น้ำให้ละลายดีแล้วกรองให้สะอาด นำไปเคี่ยวไฟอ่อน หรือตุ๋นจนได้น้ำกาวใสเหนียว ขนาดน้ำผึ้ง

1.5.2 กาวกระถินเทศ ได้มาจากต่างประเทศเป็นเม็ดกาวคล้ายกับกาวกระถิน และเตรียมอย่างเดียวกัน

1.5.3 กาวหนังสัตว์ ในยุคหลังข้างเขียนนิยมใช้กาวจากหนังสัตว์ เช่นกาวจากหนังวัว หนังควาย เป็นต้น โดยการนำแผ่นหนังวัว หรือหนังควาย มาเคี่ยวและกรองให้สะอาดใช้ผสมสีได้อีก กาวหนังสัตว์นี้ หากทำสำเร็จมาเป็นแผ่นหรือเป็นผงแล้ว ไม่ให้นำมาเคี่ยวอีก เพราะการเคี่ยวซ้ำ กาวจะมีคุณภาพไม่ดี ให้ใช้วิธีแช่น้ำจนละลายได้ที่ เหนียวหรือข้นตามต้องการ

1.5.4 กาวยางมะเดื่อ ได้จากการสับต้นมะเดื่อ แล้วรองยางมากรองด้วยผ้ากรอง น้ำที่ซุบน้ำปิดจนหมด เก็บใส่ขวดปิดฝาให้แน่น แช่ขวดไว้ในน้ำ กาวยางมะเดื่อนี้ ใช้สำหรับการปิดทองคำเปลว การใช้กาวนี้ ตัวกาวจะจับพู่กัน ก่อนใช้จึงจุ่มพู่กันในน้ำมันก๊าดก่อนที่กาวจะจับพู่กันจนแห้งและแข็งตัว

1.6 การผสมสี ข้างเขียนไทยไม่นิยมทำสูตรหรือสัดส่วนในการผสมสีกับกาว เพราะการเตรียมสีแต่ละสีอาจต้องการความเข้มข้นและสดใส หนาหรือบาง ต่างกันตามคุณภาพของสี การผสมสีจึงอาศัยความเข้าใจและความชำนาญ หรือประสบการณ์ของช่าง โดยปกติช่างจะมีกะลา โกร่ง หรือถ้วย และมีแท่งบดสี ยิงบด มากก็จะได้เนื้อสีกับกาวที่เข้ากัน เหนียว แน่นและละเอียด การผสมกาวกับสีครูช่างเขียนมักสอนว่าผสมให้พอดี ซึ่งมีวิธีการทดสอบง่าย ๆ คือ เมื่อผสมได้ที่แล้ว ทดลองทาที่เล็บถ้าแห้งแล้ว สีแตก แสดงว่าแก่กาว ต้องเติมสีหรือน้ำ ถ้าแห้งแล้ว สีเป็นฝุ่น แสดงว่าอ่อนกาวต้องเติมกาว ถ้าแห้งแล้วติดแน่น แสดงว่าพอดี(รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 39)

1.7 การเตรียมเครื่องมือ เครื่องมือช่างเขียน คือพู่กัน ชนิดต่าง ๆ มีวิธีเตรียมดังนี้ (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 39)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.7.1 พู่กันขนหุ้ว ใช้ขนหุ้วขนาดเท่า ๆ กัน เรียงใส่ลงในกรวย มัดโคลนรวมกัน แล้วจุ่มส่วนโคลนลงในกาแล้วสวมปลอกกรดโคนให้แน่น หยอดกาอีกครั้งแล้วใส่ด้ามซึ่งต้องเป็นไม้เนื้อละเอียดและเบา

1.7.2 พู่กันหมวดหนู ใช้หมวดหนูวัยอ่อน มีเส้นบาง ปลายเรียวย่ออ่อนไหว จะใช้ขนที่ปลายเสีย หรือแตกกุดไม่ได้ เพราะพู่กันหมวดหนูเป็นพู่กันใช้สำหรับการตัดเส้น ถ้าปลายแตก หรือแข็งกุด จะสับทำให้เส้นปลิวแผ่วบางไม่ได้ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของภาพไทยที่การตัดเส้นจะมีส่วนโคนหนัก ส่วนปลายแผ่วเบา อ่อนไหว ให้อารมณ์ และความรู้สึกคล้ายเคลื่อนไหวได้

1.7.3 กันทางข้าง ทำจากเส้นขนหางข้าง นำมามัดรวมกันเป็นกระจุก ให้ปลายตัดเรียบตรงเสมอกัน มัดโคนให้แน่น ไม่มีด้ามใช้ตะสี แล้วกระทุ้งบนจิตรกรรมเป็นสี พู่ไม้ทรงกลมใบเป็นจุดเล็กละเอียด

1.7.4 แปรงรากลำเจี๊ยก ทำจากรากของต้นลำเจี๊ยก ตัดเป็นท่อนพอเหมาะมือ แล้วทุบปลายข้างหนึ่งให้แตกเป็นฝอย ใช้ชุบสีและบนภาพที่ร่างเป็นต้นไม้ ที่มีลักษณะเป็นพุ่มกลม มีใบเล็กละเอียดเป็นกลุ่ม ๆ ได้สวยงาม และรวดเร็วเช่นเดียวกับพู่กันหางข้างแต่รูปใบมีลักษณะต่างกันเล็กน้อย ผิดกับพู่กันหางข้างซึ่งจุดของสีที่แต่ละลงจะเท่ากัน

1.7.5 แปรงเปลือกกระดิงงา ทำจากเปลือกต้นกระดิงงาไทย ตัดเลาะให้เป็นรูปโค้งกว้างตามต้องการ แล้วทุบปลายอีกข้างหนึ่งให้แตกเป็นฝอย ใช้ชุบสีและบนภาพที่ร่างเป็นต้นไม้ให้มีลักษณะเป็นพุ่มโค้ง มีใบละเอียดเป็นจุด ๆ ได้อย่างงดงาม

1.8 การเขียนภาพ

โดยปกติช่างจะร่างภาพ วางองค์ประกอบของกลุ่มภาพลงบนกระดาษก่อนให้ลงตัว ได้ภาพครบตามเนื้อเรื่องบริบูรณ์ และมีขนาดสัดส่วนพอเหมาะกะกับพื้นที่ที่จะเขียนภาพ แล้วจึงขยายแบบลงบนผนัง ผืนผ้า หรือแผ่นไม้ที่จะสร้างภาพ โดยใช้ดินสอดะกั่วหรือเขม่าผสมยางรงค์ร่างโครงภาพเท่าจริง ช่างชั้นครูมักจะร่างภาพทั้งหมดขึ้นด้วยความชำนาญและแม่นยำ แต่ช่างชั้นรองมักจะร่างภาพและวางองค์ประกอบโดยส่วนรวมเป็นเค้าโครงภาพ ส่วนตัวหลักสำคัญซึ่งต้องใช้ฝีมือและความเชี่ยวชาญชั้นสูง ต้องขอแบบหรือทำแบบลงบนกระดาษให้ได้ขนาดพอเหมาะ แล้วปรุลายรอบนอกของตัวภาพนั้นเพื่อตบฝุ่นเป็นตัวภาพลงบนพื้นที่ที่กำหนดไว้ เมื่อได้โครงภาพตามต้องการแล้วจึงเขียนสี (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 40)

การเขียนสี ช่างนิยมเขียนสีพื้น ต้นไม้ ภูเขา ลำน้ำ ท้องฟ้าก่อน แล้วเขียนสีภาพสถาปัตยกรรมเช่น ปราสาทราชวัง บ้าน เรือน วัด ฯลฯ รวมไปถึงภาพพาราชาธร เกลียน เรือ ด้วย การเขียนสีภาพดังกล่าวส่วนใหญ่จะเว้นตัวภาพบุคคล สัตว์ และอาคารไว้ แล้วจึงเขียนภาพตัวบุคคล ปิดทอง ตัดเส้น เป็นขั้นสุดท้าย (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 40)

สุชาติ เกาทอง ได้อธิบาย กรรมวิธีทางช่างในงานจิตรกรรมไทยในอดีต ในหนังสือจิตรกรรมฝาผนังริมฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงของไทย ไว้ดังนี้

1.9 การเตรียมวัสดุ

สำหรับเทคนิคในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวมา มี 3 ประการ คือ สี ฝุ่น (Tempera) แบบเปียกปูน (Fresco) และแบบขี้ผึ้งผสมน้ำมัน (Encaustic) ในบรรดาเทคนิคใดที่จะ นำมาใช้ขึ้นอยู่กับลักษณะจิตรกรรมนั้น ๆ เช่น ภาพแบบเปียกปูนจะเหมาะกับการเขียนภาพขนาดใหญ่เขียนขึ้นขนาดที่ปูนยังเปียกอยู่ สำหรับการเขียนด้วยสีฝุ่นจะเหมาะกับการเขียนขนาดเล็กเป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เล็ก ใช้เวลาเขียนนานตั้งนั้นจิตรกรรมฝาผนังของไทยจึงนิยมเขียนด้วยสีฝุ่น ซึ่งเป็นเทคนิคที่ช่างไทยนิยมมากที่สุด เพราะมีความเหมาะสมต่อการทำงานที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อน และความประณีตเป็นอย่างมาก (รณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 40)

อุปกรณ์ เครื่องมือ สำหรับการเขียนภาพจิตรกรรมไทยนั้น ช่างไทยสมัยโบราณจะประดิษฐ์มาจากธรรมชาติเกือบทั้งหมด เช่น พู่กันที่ใช้เป็นเครื่องเขียน ระบายสีต่าง ๆ ก็ใช้ขนหิวมา รวมกันแล้วตัดปลายให้เสมอกันใส่ลงในกรวยที่มีขนาดต่าง ๆ แปรงระบายสี ทำจากเปลือกไม้ รากไม้ ดินสอร่างภาพ แต่เดิมใช้ดินสอสีขาว สีเหลือง ส่วนวัสดุทำเป็นลูกประคบสำหรับโรยแบบก็ใช้ดินสอพอง หรือผงถ่าน แม้วัสดุที่จะใช้ปิดทองและประสมสีต่าง ๆ เช่น บางสีทำจากหิน จากดิน และใช้ยางไม้มาเป็นส่วนผสมในการปิดทองหรือผสมสี เป็นต้น

สีในจิตรกรรมไทย สีเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของจิตรกรรมไทย มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการตัดเส้น ถ้าพิจารณากันตามเหตุผลถึงการใช้สีในจิตรกรรมไทยจะพบว่า สีที่นิยมใช้มาตั้งแต่สมัยเริ่มแรก คือ สีฝุ่น เป็นสีธรรมชาติที่ได้จากดิน แร่ หิน โลหะ พืช และบางส่วนของสัตว์ ลักษณะของสีที่นำมาใช้มักจะทำเป็นผงละเอียด เรียกว่า ฝุ่น หรือสีฝุ่น ภาพเขียนรุ่นโบราณแท้ ๆ คือ นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นขึ้นไป เขาใช้เพียงสีไม่กี่สี มีสีดำ แดง และสีเหลืองคล้ำเป็นพืช สีที่ประกอบก็คือ สีขาว ใช้เป็นส่วนผสมให้สีอื่น ๆ กลายเป็นสีอ่อนได้อีกหลายสี การที่ใช้สีน้อยก็เพราะสมัยนั้นมีสีที่ทำขึ้นจากธรรมชาติเท่าที่รู้จักกันเพียงนั้น

1.10 การเตรียมพื้นผนัง

ส่วนประกอบสำคัญของการทำปูนสำหรับโบกพื้นผนัง คือ ทรายและเม็ดปูนขาว นำมา ร่อนเอาแต่ส่วนละเอียด แยกปูนขาวนำไปใส่โถงแช่น้ำไว้ 3 คืน หมั่นกวนเพื่อล้างความเค็มและความต่าง ออก ต่อจากนั้นนำปูนขาวที่ล้างแล้วผสมกับทรายและน้ำเชื้อทำจากกาวหนังสัตว์เคี้ยวผสมกับน้ำต้ม เปลือกประตูคลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้วนำมาใส่ครกกระเดื่องตำจนเป็นก้อนเหนียว จึงนำไปเก็บไว้ในที่ ร่ม คลุมด้วยผ้าหนาชุบน้ำ เมื่อจะนำมาโบกฝาผนังก็นำปูนที่เตรียมไว้ผสมกับน้ำอ้อยหรือน้ำตาลหม้อ ซึ่งช่วยให้ปูนแข็งตัวเร็ว หลังจากโบกผนังและรองจนปูนแห้งสนิท ช่างจะล้างด้วยน้ำไปชี้เหล็กทุกวัน ตลอด 1 สัปดาห์เพื่อลดความเค็มของผนัง นอกจากนี้ใช้น้ำไปชี้เหล็กที่ช่างนำมาใช้ล้างผนังแล้ว ยังมี กรรมวิธีอื่นอีก เช่น ใช้ดินประสิว 1 ส่วน ผสมกับน้ำ 80 ส่วน ทาพื้นผนังให้ทั่ว และเมื่อต้องการ ทดสอบความเค็มของผนังช่างจะใช้ขี้มันขีดดู ถ้ารอยที่ขีดบนผนังเปลี่ยนเป็นสีแดง แสดงว่ายังเค็มอยู่ ต้องทำการล้างต่อไปจนกว่าปูนจะจืด

1.11 วิธีการวาดภาพ

1.11.1 การร่างภาพ จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีของไทย มักจะปรากฏบน ผนังอาคารต่าง ๆ ในวัดหรือพระราชวัง การร่างภาพจะต้องพิจารณาเรื่องและกำหนดภาพแสดง เนื้อหาของเรื่องให้ลงตัวพอดีกับพื้นที่ที่จะเขียน แล้วจึงจัดองค์ประกอบภาพแต่ละกลุ่มให้มีจังหวะและ ความเคลื่อนไหวที่ดูเห็นภาพงดงาม และเข้าใจความหมายของภาพได้ง่าย เมื่อกำหนดเค้าโครงภาพได้ เหมาะสมดีแล้ว ช่างจะร่างลงบนกระดาษข่อยพอเป็นสังเขป แล้วอาจจะขยายภาพร่างให้ใหญ่ขึ้น ทดลองให้สีจิตรกรรมที่ร่างไว้นั้น แก้วจนจัดสีได้พอดี จึงขยายภาพนั้นร่างลงบนผนังโดยใช้ดินสอ ตะกั่วหรือใช้พู่กัน

การร่างภาพนี้จะเว้นที่ไว้สำหรับภาพ มีรายละเอียดมากกว่าไว้ เช่น ภาพเทวดา ภาพกษัตริย์ ปราสาท ฯลฯ เพราะภาพเหล่านี้ช่างบางคนจะมีแบบไว้ หรือเขียนภาพเหล่านี้ลงบน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กระดาษก่อนด้วยขนาดเท่าจริง แก้ไขให้ได้ลักษณะสัดส่วนตามความต้องการแล้วนำไปทาบบนผนัง เมื่อเห็นเหมาะสมจึงปรูตามลายเส้นของภาพ และนำไปวางที่ผนังบริเวณที่จะเขียนภาพนั้น ด้วยการตบฝุ่นถ่านไม้ที่ลูกลูกประคบตบลงตามรอยปรู การใช้วิธีนี้จะทำให้การเขียนภาพมีรายละเอียด หรือการเขียนยากไม่ผิดพลาด คลาดเคลื่อน แต่หากช่างมีความชำนาญจะไม่ใช้ภาพปรูแบบ แต่จะร่างภาพเหล่านั้นเอง ซึ่งจะต้องเป็นช่างเขียนที่มีความสามารถในขั้นสูง จึงจะเขียนได้

1.11.2 การเขียนภาพ เมื่อร่างภาพถูกต้องเรียบร้อย ช่างบางคนอาจต้องทดลองเขียนสีภาพนั้นในแผ่นกระดาษก่อน เพื่อจัดสีให้เกิดน้ำหนัก อ่อนแก่ จุดเด่น จุดรอง พื้นหลัง และส่วนประกอบต่างๆ ทั้งในกลุ่มเล็ก และวรรณะโดยส่วนรวมทั้งหมด ช่างจะใช้ถ่านที่ทำจากเปลือกกระดังงาในกรณีที่ร่นางผิดก็สามารถปัดเส้นออกได้โดยง่าย ต่อจากนั้นจะตัดเส้นด้วย สีครุ ซึ่งเป็นสีที่ผสมด้วยรงม และเขม่า จะเป็นสีดำอมเขียว ใช้สำหรับตัดเส้นต่างๆ ทับเส้นร่างด้วยถ่านเพื่อเน้นรูปร่างให้ถูกต้องขึ้น เมื่อจัดสีได้สัมพันธ์กลมกลืน จึงเริ่มร่างภาพลงบนผนังตามกรรมวิธีข้างต้น การเขียนภาพไทยมักเขียนสี ทิวทัศน์ บรรยายอากาศก่อน คือเขียนสีพื้นดิน ภูเขา ลำน้ำ ท้องฟ้า ต้นไม้ และสัตว์ต่างๆ โดยละเว้นที่รอบรูปของภาพปราสาท หรืออาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ และภาพบุคคลสำคัญไว้เขียนภายหลัง ขั้นตอนต่อมาจะเขียนภาพสถาปัตยกรรมเขียนภาพบุคคลสำคัญในเรื่องรวมทั้งตัวประกอบต่างๆเสร็จเรียบร้อยแล้ว ปิดทอง ตัดเส้นเป็นขั้นสุดท้าย แต่ช่างบางคนอาจเขียนตามความถนัดโดยไม่ตามขั้นตอนก็ได้

การเขียนลักษณะภาพ(ภาพพระ นาง) มีแบบฉบับที่เขียนเหมือนกัน คือมีลักษณะรูปร่างที่สมบูรณ์ งามสง่า เป็นลักษณะมหาบุรุษ ควรเคารพบูชา เป็นนางกษัตริย์มีลักษณะงดงาม มีการเขียนท่าทางในอิริยาบถที่สมบูรณ์แบบ ประณีตงดงามมาก นอกจากเครื่องทรงจะมีเครื่องสูงและบริวารแวดล้อม ประกอบให้องค์กษัตริย์เด่นเป็นสง่ายิ่งขึ้น ส่วนภาพบุคคลอื่นๆ ถ้าเป็นเจ้านายชั้นเดียวกันก็มักจะเป็นแบบคล้ายกัน และมีลักษณะลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ จนถึงพวกไพร่พลก็จะลดความงามลงมาบ้าง เครื่องประดับก็น้อยลง ส่วนภาพภาคหรือตัวประกอบชั้นบุคคลชาวบ้านธรรมดา ก็เขียนให้เห็นลักษณะแบบชาวบ้านในยุคนั้นๆ ซึ่งทำให้จิตรกรรมมีลักษณะเหมือนจริงแทรกอยู่ในรูปแบบของการเขียนภาพตามอุดมคติ

การเขียนภาพสิ่งก่อสร้าง มีแบบแผนเป็นลักษณะพิเศษ คือ เขียนเป็นภาพแบนราบ แต่เห็นความลึกโดยจินตนาการ เช่น เขียนภาพซุ้มคูหา หน้ามุข หรือหน้าต่าง เป็นต้น รูปแบบของรูปภาพประเภทนี้ ถูกเขียนขึ้นเป็นเพียงส่วนประกอบหรือส่วนร่วมในการสร้างองค์ประกอบให้การดำเนินเรื่องราวหรือลำดับความเป็นไป ซึ่งแสดงรูปภาพมนุษย์ในที่นั้นให้สมบูรณ์ด้วยความหมายที่แจ่มชัดเท่านั้น

การเขียนภาพต้นไม้ เทคนิคการเขียนมีหลายแบบ ทั้งที่เขียนให้ดูรู้ว่าเป็นต้นอะไร และเขียนเพียงให้เห็นเป็นต้นไม้ทั่วไป เช่นเดียวกับการเขียนภาพลำน้ำ นิยมเขียนเป็นคลื่นเล็กๆ ซับซ้อนกันเป็นระลอกตลอดลำน้ำอันกว้างใหญ่ ในคลื่นแต่ละลูกจะมีเส้นริ้วของระลอกคลื่นซ้อนกันเป็นเส้นขนาน เป็นริ้วถี่ ๆ ส่วนการเขียนภูเขา มีลักษณะคล้ายเขามอ หรือโชดหิน หรือเถาไม้แบบจีน

1.11.3 การปิดทอง เป็นกรรมวิธีหนึ่งที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังไทย และนับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของจิตรกรรมไทย การปิดทองในการเขียนภาพนี้จะช่วยให้ส่วนสำคัญของภาพ ดูชัดเจนสว่าง สดใส แวววาว เป็นจุดเด่นของภาพ จิตรกรรมไทยนิยมการปิดทองมาตั้งแต่ยุคต้นๆ ดังเช่นจิตรกรรมฝาผนังในกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 1967 การใช้ทองในยุคแรกจะใช้น้อย และเริ่มปรากฏมากขึ้นในยุคต่อมา การปิดทองช่างจะใช้ยั้งมื่อเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวณไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรืออย่างไม้ทาเฉพาะบริเวณที่จะปิดทอง เมื่อปิดเรียบร้อยแล้วจะปิดส่วนที่เกินออก สำหรับเหตุผลในการปิดทองของจิตรกรรมไทย สืบเนื่องมาจากจิตรกรรมไทยจะมีเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุชักนำให้มีการปิดทอง และอีกเหตุผลหนึ่งเพราะคติความเชื่อเรื่องรูปพระพุทธรูปจะต้องมีผิวพรรณผุดผ่องเหมือนดังผิวทอง ฉะนั้นด้วยเหตุผลนี้จึงนำทองมาปิดลงบนผิวเนื้อรูปภาพพระพุทธรูป จนเกิดคติการปิดทองเรื่อยมา (สุชาติ เกาทอง. 2554 : 264-270)

1.12 จิตรกรรมบนแผ่นไม้

จิตรกรรมบนแผ่นไม้ เป็นจิตรกรรมที่เขียนลงบนแผ่นไม้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสถาปัตยกรรม เช่น หน้าจั่ว เพดาน ผนังไม้ บานประตู หน้าต่าง เสา คอสอง ช่อ คาน บางแห่งก็ใช้ผ้าผืนกาวปูทับบนแผ่นไม้อีกชั้นก่อนที่จะเขียนภาพจิตรกรรม พื้นที่สำหรับใช้เขียนภาพจิตรกรรมมีขนาดเล็กกว่าเมื่อเทียบกับผนังปูน มักเล่าเรื่องเป็นฉากหรือเป็นตอน หรือไม่เป็นเพียงลวดลายประดับตกแต่ง กรรมวิธีในการเขียนภาพจิตรกรรมเป็นแบบเดียวกันกับการเขียนบนผนัง การใช้สีการระบายสีและการตัดเส้น เว้นแต่ในส่วนที่รองพื้นด้วยผ้าก็จะใช้รองพื้นที่แตกต่างกันกับการเตรียมพื้นผนัง การใช้สี การระบายสีและการตัดเส้น เว้นแต่ส่วนที่รองพื้นด้วยผ้าก็จะใช้รองพื้นที่แตกต่างกันกับการเตรียมพื้นผนัง ปัจจุบันในอีสานหาชมได้ยากแล้ว เนื่องจากวัสดุที่ใช้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา (ธณภพ เตชะวงศ์. 2561 : 43)

2.3 ข้อมูลวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี

2.3.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

2.3.1.1 การตั้งถิ่นฐาน

สภาพทางภูมิศาสตร์ และหลักฐานทางโบราณคดีของจังหวัดอุบลราชธานีมีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมอย่างยิ่งในการตั้งถิ่นฐาน จนได้รับยกย่องว่า อุบลราชธานีคืออยู่อารยธรรมอีสาน ทั้งนี้มีหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แสดงถึงพัฒนาการสังคมมนุษย์ของอีสานในอดีต จำแนกเป็น 3 ระดับ คือ สังคมล่าสัตว์ สังคมเกษตรกรรม และสังคมเมืองแรกเริ่ม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 37-39)

(1) สังคมการล่าสัตว์ จังหวัดอุบลราชธานีมีโครงสร้างทางกายภาพเป็นที่ราบลูกคลื่นสูงต่ำสลับกันไปตามริมน้ำที่เป็นสาขาของแม่น้ำมูลและแม่น้ำโขง ทางทิศเหนือมีแนวเทือกเขาภูพานพาดผ่านถึงบางส่วนของอำเภอเขมราฐ และอำเภอโพธิ์ไทร ด้านทิศตะวันออกถึงทิศใต้มีแนวเทือกเขาหินทรายทอดผ่าน ครอบคลุมตั้งแต่เขตอำเภอน้ำยืนเรียบขนานตามแนวชายแดนราชอาณาจักรกัมพูชา เทือกเขาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายลานหินกว้าง เฝิงผาสูงชัน ที่คนพื้นเมืองเรียกว่า ถ้ำ ทั้งนี้การขุดค้นทางโบราณคดีที่ถ้ำตาลาว บริเวณเฝิงผาสำนักสงฆ์ ถ้ำช้างสี บ้านค้อน้อย ตำบลกองโพน กิ่งอำเภอนาดตาล ปรากฏว่ามีเครื่องมือหินในกลุ่มวัฒนธรรมโฮบีนเนียนอายุราว 14,000-6,000 ปีที่ผ่านมา หลักฐานดังกล่าวยืนยันว่าพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานีเคยมีร่องรอยของมนุษย์ในสังคมล่าสัตว์ มีโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพแบบไม่อยู่ติดกับที่ กลุ่มคนยังไม่รู้จักการเพาะปลูก แต่เริ่มเรียนรู้ และนำเทคโนโลยีมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้สังคมล่าสัตว์ในระยะเวลาดังกล่าวพัฒนาไปสู่สังคมเกษตรกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(2) สังคมการเกษตรกรรม อายุราว 3,000-2,000 ปีที่ผ่านมาปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีแสดงถึงพื้นที่บริเวณเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการตั้งถิ่นฐานของสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะบริเวณอีสานตอนล่าง หรือแอ่งที่ราบสูงโคราช บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ทั้งนี้พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีปรากฏร่องรอยของสังคมการเกษตรกรรมในบริเวณพื้นที่ทางทิศเหนือ และตะวันตกเฉียงเหนือของฝั่งน้ำเซบก ลำเซบาย แม่น้ำชี ครอบคลุมถึงบริเวณที่ลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำมูลที่ไหลลงสู่แม่น้ำมูล เช่น แหล่งโบราณคดีโนนสาวเอ้ บ้านค้อ ตำบลกุดลาด อำเภอเมืองอุบลราชธานี แหล่งโบราณคดีบ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงยืน และแหล่งโบราณคดีบริเวณที่ราบใกล้ลำน้ำโขง คือ บ้านดอนแสนพัน ตำบลเจียด อำเภอเขมรราชู แม้ไม่อาจกำหนดอายุที่แน่ชัดของชุมชนดังกล่าว แต่จากหลักฐานที่ขุดค้นพบตามแหล่งโบราณคดี เช่น เศษกระเบื้องดินเผา ลูกปัดแก้ว เครื่องใช้สำริด เศษธัญพืช โครงกระดูก เป็นต้น แสดงว่าชุมชนเกษตรกรรมเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานแบบอยู่ติดกับที่และมีการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ซึ่งเชื่อมโยงกับกลุ่มภาพเขียนสีบนเพิงผา ผังหิน และผนังถ้ำที่ปรากฏแพร่หลายในบริเวณแอ่งที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงทางพื้นที่ทิศตะวันออกเฉียงของจังหวัด อธิบายถึงวิธีการดำรงชีวิตผสมผสานกับรูปแบบความเชื่อในการนับถือและบูชาวิญญาณแล้วพัฒนาไปสู่สังคมเมืองแรกเริ่ม

(3) สังคมเมืองแรกเริ่ม อายุระหว่าง 2,000-1,500 ปีที่ผ่านมา ชุมชนเกษตรกรรมในเขตอีสานได้พัฒนาไปสู่สังคมเมืองแรกเริ่ม แม้หลักฐานทางโบราณคดีในจังหวัดอุบลราชธานียังไม่ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานขนาดใหญ่ของสังคมเมืองแรกเริ่ม แต่การขุดค้นพบกลองมโหระทึก ที่บ้านชะจอม บ้านนาโพธิ์กลาง หรือที่ราบตอนกลางของผาขาม ช่วยอธิบายรอยต่อของสังคมเกษตรกรรมที่มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาไปสู่ชุมชนขนาดใหญ่ที่สร้างคูน้ำคันดิน (โพนดิน) เป็นแบบแผนในการก่อตัวของสังคมเมืองแรกเริ่มราว 1,800 ถึง 1,500 ปีที่ผ่านมา แล้วพัฒนาสู่กลิ่นไอแห่งโครงสร้างของรัฐในยุคคลาสสิกภายใต้กระแสวัฒนธรรมอินเดียและจีน

2.3.1.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

การติดต่อการค้าระหว่างอินเดีย และจีนในเส้นทางการค้าแพรมะหว่างพุทธศตวรรษที่ 5-6 ส่งผลให้ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าในระบบตลาดโลก มีเมืองท่าที่สำคัญ คือ เมืองออกแก้วแห่งอาณาจักรพุนัน เมืองปันทรังคะ (Panduranga) และเมืองวิชัยยะ (Vijaya) แห่งอาณาจักรจัมปา อาณาจักรทั้งสองนำแนวคิดปรัชญาการเมือง และสังคมของอินเดียเป็นปัจจัยที่สำคัญในการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคม ทำให้จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่ตอนใต้ได้รับการแทรกซึมของวัฒนธรรมอินเดียในระยะต่อมา คือ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 โครงสร้างทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถจำแนกพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็น 4 ระยะ คือ

(1) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ภายใต้วัฒนธรรมเจนละ (หรือเขมร) ก่อนเมืองพระนคร ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-13 พื้นที่บางส่วนของจังหวัดอุบลราชธานีอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรเจนละ มีเมืองเศรษฐปุระ เป็นศูนย์กลางศาสนสถานของชุมชน (วัดภู จำปาศักดิ์) ทั้งนี้พื้นที่จังหวัดยังปรากฏจารึกของพระเจ้าเหมทรวรมันรวม หลัก ซึ่งจารึกดังกล่าวมีข้อความว่า “พระเจ้าจิตรเสนกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงได้รับชัยชนะเหนือดินแดนกัมพูประเทศ และได้เฉลิมนามว่าศรีมหันทรวรมันได้โปรดสร้างคิวลึงค์ไว้บนภูเขาแห่งนี้” และหลักสุดท้ายยังจารึกเพิ่มเติมถึงการสร้างรูปโคอสุภะเพื่อเป็นเครื่องหมายคิวลึงค์ไว้บนภูเขาแห่งนี้ ส่วนพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีได้ค้นพบหลักฐานลายลักษณ์อักษรร่วมสมัยของอาณาจักรเจนละ ส่งผลให้นักวิชาการชาวตะวันตกเริ่มวิเคราะห์จุดเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวมนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยามให้เข้าไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กำเนิดของศูนย์อำนาจแห่งนี้ใหม่ว่า “อยู่บริเวณปากมูลมิใช่วัดภูแขวงจำปาศักดิ์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ส.ป.ป. ลาว)” นอกจากนั้นการค้นพบทับหลังศิลปะแบบถาวรวิจิตร (พ.ศ. 1150) จากวัดใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร โบราณสถานดอนเมืองเตย บ้านสงเปือย อำเภอดำเนินแก้ว จังหวัดยโสธรได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ ทับหลังศิลปะเขมรแบบไพรกเมง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 12-13) เป็นต้น

หลักฐานดังกล่าวแสดงว่าเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมเป็นกลุ่มคนที่พูดภาษามอญ เขมร หรือออสโตรนีเซียน ตามโครงสร้างพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพของชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งกลุ่มผู้ปกครองได้ประยุกต์แนวคิดทางการเมืองและปรัชญาของอินเดียเข้าสู่ขบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น การสร้างเอกภาพเพื่อให้ชุมชนดำเนินการผ่านศาสนสถานภายใต้ลัทธิไศวะนิกายที่เริ่มอ่อนแอลงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 พร้อมทั้งความระส่ำระสายของศูนย์อำนาจเจดีย์ซึ่งถูกแบ่งเป็น 2 ศูนย์กลางอำนาจ คือ เจดีย์บก และเจดีย์น้ำ เป็นเหตุให้ประชาชนค้นพบว่าปรัชญาพุทธศาสนาคือแนวทางในการแก้ไขปัญหาในระยะเวลาดำเนินการ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 39-40)

(2) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ภายใต้วัฒนธรรมทวารวดี(ปลายพุทธศตวรรษที่ 12-15) ตามที่รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดมกล่าวไว้ในเรื่องเสมาหินอีสาน-การสำรวจศึกษา การสืบเนื่องของประเพณีปักหินตั้งในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 อิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งมีพื้นฐานทางภาคกลางของประเทศไทยได้เริ่มส่งอิทธิพลมายังพื้นที่อีสานตอนล่างผ่านทางนครราชสีมาบริเวณลุ่มน้ำชีตอนล่าง ที่ราบทางตอนเหนือของจังหวัดอุบลราชธานี และได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชนต่าง ๆ ในบริเวณนี้อย่างแพร่หลาย ดังปรากฏหลักฐานทั้งพระพุทธรูปและโบราณสถานที่เป็นเนินดิน มีใบเสมาปักอยู่เป็นกลุ่มตามบริเวณที่เป็นชุมชนโบราณทั้งที่มีแนวคูดินล้อมรอบและชุมชนเล็ก ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ตามเนินใกล้ที่ราบริมน้ำ แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อของคนในสังคมดั้งเดิมก่อนการรับนับถือพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

แหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมทวารวดีที่น่าสนใจ เช่น บ้านตาตอง อำเภอเมือง อุบลราชธานี และบ้านบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ในเขตที่ราบริมฝั่งแม่น้ำชีระหว่างอำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร ถึงอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี และเขตที่ราบระหว่างลำเซบาย และลำเซบก อยู่ระหว่างรอยต่ออำเภอหัวตะพาน อำเภออำนาจเจริญ(ปัจจุบันเป็นจังหวัด) และอำเภอม่วงสามสิบ เช่น เนินดินหลังตลาด อำเภอม่วงสามสิบ บ้านเปือยหัวดง ตำบลเปือย จังหวัดอำนาจเจริญ ทั้งนี้โบราณวัตถุบางชิ้นมีการผสมผสานระหว่างศิลปะเจดีย์ และศิลปะทวารวดี และระยะต่อมาพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีจึงปรากฏร่องรอยของวัฒนธรรมเขมรสมัยเมืองพระนคร (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 40)

(3) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ภายใต้วัฒนธรรมเจดีย์ สมัยเมืองพระนคร(พุทธศตวรรษที่ 15-18) ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.1345-1393) ได้รวบรวมอาณาจักรเจดีย์บก และเจดีย์น้ำให้เป็นปึกแผ่นในนามอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของยุคพระนครพร้อมกับการฟื้นฟูตัวของศาสนาพราหมณ์ และการขยายตัวของพุทธศาสนาแบบทวารวดี(ระหว่างพ.ศ.1420-1432) ในสมัยพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 อาณาจักรกัมพูชาเริ่มขยายอำนาจทางการเมืองเข้ามายังเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพุทธศตวรรษที่ 14-15 เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาตให้ทำซ้ำ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีทางวัฒนธรรมเขมร สมัยเมืองพระนครบริเวณที่ราบสูงโคราชอย่างแพร่หลายนั้นแสดงถึงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนทั้งสอง โดยมีจารึกหลายหลักในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธรที่ยืนยันแบบความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น จารึกโนนสัง บ้านบึงแก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร กล่าวถึง”พระเจ้าโสมาทิตยะ”สร้างรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ เมื่อ พ.ศ.1432 (ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าชัยโศวรมัน ผู้สถาปนาเมืองศูนย์กลางอำนาจโยชธรปุระและสรรเสริญคุณงามความดีของพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 จารึกสุปัญนาราม 2 (นำมาจากวัดโพธิ์ บ้านทุ่งใหญ่ อำเภอเชียงใน) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งจารึกด้วยอักษรเขมรโบราณ กล่าวถึงการกลับไปให้กับศาสนาของลัทธิพราหมณ์ การสร้างศาสนสถานและรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น

นอกจากนั้นภาพถ่ายทางอากาศยังแสดงถึงร่องรอยของชุมชนโบราณในพื้นที่ทางตอนเหนือของจังหวัดอุบลราชธานี ตามวัฒนธรรมเขมรยุคพระนคร เช่น การสร้างบาราย แนวคูน้ำ คันดิน โดยเฉพาะชุมชนโบราณรูปสี่เหลี่ยมบริเวณบ้านคูเมือง การค้นพบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุในยุคร่วมสมัยของวัฒนธรรมพระนคร แสดงว่าพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีมีการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาณาจักรเจนละและศาสนาฮินดูได้รับการทำลายจากปรัชญาพุทธแบบหินยานจนกระทั่งอาณาจักรกัมพูชาเริ่มอ่อนแอ กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวจึงสถาปนาอำนาจในบริเวณภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้วัฒนธรรมไท-ลาว (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 40-41)

(4) ประวัติศาสตร์อุบลราชธานียุคสร้างบ้านแปงเมืองภายใต้สมัยรัตนโกสินทร์

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องทั้งนี้จารึกในการบันทึกประวัติความเป็นมาของเมืองอุบลมีจุดเริ่มต้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีที่ผ่านมา แต่การขาดแคลนหลักฐานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองอุบลก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นทำให้การศึกษาเรื่องราวเมืองอุบลในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นดำเนินไปด้วยความยากลำบาก

นางสาววราพร ภู่งศ์พันธ์ อธิบายภาพรวมของประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีจากมุมมองภายในเป็นหลัก โดยศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหลักฐานลายลักษณ์อักษรชั้นต้นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งยังปรากฏอยู่คือ ตำนานเมืองอุบล หรือพื้นเมืองอุบล และหลักฐานชั้นรอง ได้แก่ หนังสือวิชาการต่าง ๆ บทความ งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองอุบล ขบวนการดังกล่าว คือกลุ่มทางหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอุบลในแต่ละมิติเวลา ทั้งนี้ประเด็นที่นำเสนอจึงเป็นสภาพภูมิหลังของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งเมืองอุบลการสถาปนาเมืองอุบลราชธานีซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ เชื้อสายของพระวอพระตา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาญาสี่เมืองอุบลและพระราชสำนักส่วนกลางดังต่อไปนี้

(4.1) สภาพภูมิหลังของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งเมืองอุบล พระวอ พระตา เสนาบดีเมืองเวียงจันทร์ขัดแย้งกับพระเจ้าสิริบุญสารผู้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทร์ จึงชักชวนพรรคพวกไพร่พลอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งรกราก ณ เมืองหนองบัวลุ่มภู พระเจ้าสิริบุญสารโกรธมากเมื่อทราบเรื่องราวพระตา พระวอคิดกบฏ จึงส่งกองทัพไปปราบปรามแต่ไม่สำเร็จ ทางเวียงจันทร์ได้ขอกำลังจากเชียงใหม่เพื่อช่วยรบ ฝ่ายพระตา พระวอเกรงว่าจะสู้ไม่ได้จึงอพยพผู้คนไปอยู่จำปาศักดิ์ที่บ้านคู บ้านนอก(เวียงดอนกอง) ฝ่ายเวียงจันทร์ไม่สิ้นความพยายามส่งกองทัพตามไปที่จำปาศักดิ์ การสู้รบครั้งนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รบในครั้งนั้นส่งผลให้พระวอเสียชีวิต กลุ่มพระตาจึงตัดสินใจขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าตากโดยขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา

ส่วนเอกสารอื่น ๆ เช่น พงศาวดาร และเอกสารชั้นรอง อาทิ เต็ม วิพากษ์พจนกิจให้คำอธิบายต่างกันโดยสรุปดังนี้

(4.1.1) พระวอ พระตาเป็นเสนาบดีเมืองเวียงจันทร์เกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าสิริบุญสารผู้ครองนคร จึงชวนพรรคพวกไพร่พลอพยพข้ามแม่น้ำโขง ไปตั้งรกรากยังบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ณ เมืองหนองบัวลุ่มภู แล้วก่อสร้างกำแพงป้อมค่าย เสริมความมั่นคงให้ตัวเมืองเรียกชื่อเมืองใหม่ว่า นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน พระเจ้าสิริบุญสารโกรธมากเมื่อทราบเรื่องพระองค์ได้ส่งกำลังไปปราบปรามกบฏกลุ่มนี้สู้กันหลายปี แต่ไม่มีชัยชนะเหนือกบฏ พระวอ พระตาตระหนักว่าตนมีกำลังน้อยจึงขอกำลังพม่ามาช่วย แต่พม่ากลับร่วมมือกับพระเจ้าสิริบุญสารช่วยโจมตีเมืองหนองบัวลุ่มภูจนสำเร็จ พระตาตาย ในที่รบพระวอจึงนำกำลังส่วนที่เหลือไปพึ่งเจ้านครจำปาศักดิ์ (ไชยกุมาร) แล้วตั้งถิ่นฐานที่ตำบลเวียงดอนกอง หรือ บ้านดู่ บ้านแก

ต่อมาพระวอมีเรื่องหมางใจกับเจ้านครจำปาศักดิ์จึงพาครอบครัวไปตั้งมั่นที่ดอนมดแดง แล้วมีหนังสือไปขอพึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรี พระเจ้าสิริบุญสารทราบเรื่องที่พระวอเป็นอริกับเจ้านครจำปาศักดิ์ จึงส่งกำลังมาปราบ พระวอถูกประหารชีวิตที่บ้านดู่ บ้านแก สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบการสถาปนาเมืองอุบล (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 41-42)

(4.2) การสถาปนาเมืองอุบล เมืองอุบลคือ พื้นที่เมืองอันเป็นอู่อารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง และมีความสำคัญที่สุดในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้หลายประการ เช่น เป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ในยุคประวัติศาสตร์ตอนปลาย เป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับบ้านเมืองภายนอก เป็นเขตชุมชนที่มีพัฒนาการ และนับถือศาสนา ฮินดู-พุทธ นอกจากนี้ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และหลักฐานทางโบราณคดีแสดงถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มพระวอ พระตาเข้าไปในบริเวณดังกล่าวเคยมีชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวเช่นกลุ่มพระวอ พระตาจึงมิใช่เจ้าของพื้นที่ดั้งเดิม แต่เป็นผู้สร้างจุดกำเนิดให้แก่ประวัติศาสตร์อีสาน

กลุ่มเชื้อสายพระวอ พระตา เข้าไปในบริเวณซึ่งเป็นที่แรกตั้งถิ่นฐานดอนมดแดงนั้น(เป็นจุดที่ลำเซบกไหลลงสู่แม่น้ำมูล) พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) ได้ย้ายภูมิลำเนาไปยังห้วยแฉะแม่ หรือท่าบ่อ (จุดที่ลำเซบายไหลสู่แม่น้ำมูล)ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ.2334 พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ช่วยปราบกบฏอ้ายเชียงแก้ว ณ บ้านเขาโองพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ปูนบำเหน็จให้ยกฐานะบ้านห้วยแฉะแม่ขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานีตามนามพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ ดังความที่ปรากฏในจดหมายเหตุทรงตั้งเจ้าประเทศราชกรุงรัตนโกสินทร์ต่อไปนี้

เรื่องทรงตั้งให้พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ เมืองอุบลราชธานีด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ผ่านพิภพกรุงเทพมหานครหรือยุคราชมีพระราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งให้พระประทุมเปนพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ ครองเมือง อุบลราชธานีวนาโลประเทศราช เสด็จให้รวัน ๒ ๑ ๘ คำ จุลศักราช ๑๑๕๔ ปีชวด จัตวาศก ต่อมาเมื่อพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) เห็นว่าบ้านห้วยแฉะแม่ไม่เหมาะสมที่จะตั้งเป็นเมืองต่อไปได้ จึงเลือกเอาตำบลร้างริมน้ำมูลฝั่งซ้ายห้วยแฉะแม่ ทางประมาณ 125 เส้น ที่เรียกว่าดงอู่มิ่ง เป็นที่ตั้งเมืองอุบลราชธานีในปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จุดกำเนิดคำว่าเมืองอุบลราชธานีเริ่มต้นที่บ้านห้วยแจระแม แต่ต่อมาเมื่อตระหนักว่าพื้นที่คับแคบ และขยายชุมชนลำบากจึงได้อพยพไปตั้งบ้านเรือน ณ ดงอู่ผึ้ง ซึ่งกลายมาเป็นบริเวณที่ตั้งเมืองอุบลราชธานีในปัจจุบัน ส่วนดอนมดแดงนั้นเป็นพื้นที่แรกที่กลุ่มเชื้อสายพระวอพระตาเข้าไปตั้งรกราก แล้วอพยพกลับไปอยู่ที่เวียงดอนกอง(บ้านดู่ บ้านแก)เพื่อหนีการติดตามราวี่ของพระเจ้าสิริบุญสาร ผู้ครองนครศรีสัตนาคนหุต

ด้วยเหตุที่กลุ่มเชื้อสายพระวอ พระตาผิดใจกับเจ้านครจำปาศักดิ์จึงไปตั้งบ้านเรือนที่ดอนมดแดง แล้วไปขอขึ้นกับกรุงธนบุรี(พ.ศ.2323)ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีตระหนักว่าดอนมดแดงเป็นเขตขอบชิดทสิมา ดังนั้นเมืองอุบลเริ่มแรกสุดที่ขึ้นกับศูนย์อำนาจแห่งใหม่คือกรุงธนบุรีนั้นย่อมหมายถึงดอนมดแดงนั่นเอง ส่วนการประกาศยกฐานะเป็นเมืองในสมัยพระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) นั้นคือบ้านห้วยแจระแม เป็นแห่งแรก ดังนั้นเป็นการสร้างบ้านแปงเมืองในยุครัตนโกสินทร์อย่างแท้จริง(วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 42-43)

2.3.1.3 สภาพการเมืองการปกครองของอุบลราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

(1) การตั้งเมือง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325เป็นปีที่สถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี จนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ก่อนปฏิรูปการปกครองมีการตั้งเมืองในบริเวณเมืองอุบลราชธานี(หมายถึง บริเวณจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ) รวม 17 เมือง คือ

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชตั้งเมืองอุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. 2335

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตั้งเมืองยโสธรและเมืองเขมราฐ เมื่อพ.ศ.2357 และตั้งเมืองโขงเจียม เมื่อ พ.ศ. 2364

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งเมืองเสนางคนิคม เมืองเดชอุดม เมืองคำเขื่อนแก้ว เมื่อพ.ศ.2388 และตั้งเมืองบัว (บุญทริก) เมื่อพ.ศ.2390

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งเมืองอำนาจเจริญเมื่อพ.ศ. 2401 เมืองพิบูลมังสาหาร เมืองตระการพิชผล และเมืองมหาชนะชัย ใน พ.ศ. 2406

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งเมืองชานุมานมณฑล และเมืองพนานิคม เมื่อพ.ศ.2466 ตั้งเมืองวารินชำราบ เมื่อพ.ศ.2423 ตั้งเมืองโดมประดิษฐ์ เมื่อ พ.ศ. 2424 และตั้งเมืองเกษมสีมา (อำเภอม่วงสามสิบ) เมื่อพ.ศ.2425

การตั้งเมืองในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังกล่าวนี้มีสาระสำคัญพึงเป็นข้อสังเกตบางประการ คือ เหตุผลในการตั้งเมือง ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การสร้างเมืองส่วนมากเป็นการรวบรวมผู้คนจากชนชั้นพลเรือนที่หนีภัยอยู่ตามป่าเขาให้มารวมกันเป็นปึกแผ่นเพื่อเป็นกำลังสำคัญของชาติ เพราะตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมาจนถึงรัชกาลที่3หัวเมืองต่าง ๆ ในบริเวณดังกล่าวตกอยู่ในสภาวะสงครามโดยตลอด แต่เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีเหตุผลในการสร้างเมืองเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งคือ เจ้าเมือง กรมการเมืองหวังผลประโยชน์ตอบแทนจากการเก็บส่วย ภาษีอากรเพิ่มขึ้น

2.3.1.4 การปกครองดูแล เมืองที่ตั้งขึ้นในบริเวณจังหวัดอุบลราชธานีทั้ง 17 แห่งดังกล่าวนี้เป็นเมืองที่มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง คือ เมืองอุบลราชธานี เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมืองโยธธา เมืองเขมราฐ และเมืองเดชอุดม เป็นเมืองเล็กเทียบได้กับเมืองจัตวาขึ้นกับหัวเมืองเอก เหล่านี้ 13 แห่ง คือขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี 7 แห่ง ได้แก่ เมืองเสนางคนิคม เมืองพิบูลมังสาหาร เมืองตระการพิพผล เมืองมหาชนะชัย เมืองขานูมานมณฑล เมืองเกษมสีมา(อำเภอม่วงสามสิบ) และเมืองพนานิคม ขึ้นกับเมืองเขมราฐ 2 แห่ง ได้แก่ เมืองเขื่อนค้ำแก้ว และ เมืองอำนาจเจริญ ขึ้นกับเมืองนครจำปาศักดิ์ 4 แห่ง ได้แก่ เมืองโขงเจียม เมืองบัว (บุญทริก) เมืองวารินชำราบ และเมืองโดมประดิษฐ์ เป็นต้น

สภาพเมืองเอก และเมืองขึ้นดังกล่าวแสดงถึงการกำหนดให้เมืองเล็ก หรือเมืองจัตวา ขึ้นกับเมืองใหญ่ หรือเมืองเอกได้นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามสภาพภูมิศาสตร์หรือเส้นทางการคมนาคม เช่น กรณีเมืองเสนางคนิคมขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี แต่เมืองอำนาจเจริญขึ้นกับเมืองเขมราฐ หรือเมืองขานูมานมณฑลขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี แต่หากขึ้นอยู่กับความผูกพันระหว่างหัวเมืองใหญ่และเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่มากกว่า เช่น กรณีที่กำหนดให้เมืองอำนาจเจริญขึ้นกับเมืองเขมราฐ เพราะในปี พ.ศ. 2401 พระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมราฐมีใบบอกขอตั้งบ้านค้อใหญ่เป็นเมืองอำนาจเจริญ เมื่อโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองขึ้นตรงต่อเมืองเขมราฐ หรือกรณีเมืองเสนางคนิคมขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี เพราะเมื่อ พ.ศ. 2388 พระพรหมวรราชสุริยวงศ์ (ท้าวทิตพรหม) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่ 2 นำพระศรีสุราชเมืองตะโปน ท้าวอุปฮาดเมืองชุมพร ท้าวฝ่ายสเมืองผาบึง ท้าวมหาวงศ์เมืองคาง นำครอบครัวไพร่พลรวม 1,847 คนเข้าเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพมหานคร เมื่อทรงกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองเสนางคนิคมแล้วจึงให้ขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 46-48)

1. ลักษณะการปกครอง ในสมัยอยุธยาตอนต้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การปกครองดูแลหัวเมืองต่าง ๆ หรือที่เรียกกันว่าการปกครองส่วนภูมิภาคนั้นมีลักษณะดังนี้ สมุหพระกลาโหมปกครองดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้และตะวันตก สมุหนายกปกครองดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ รวมทั้งหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบัน กรมท่าปกครองดูแลหัวเมืองชายทะเล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นด่านตะวันออกเฉียงที่มีเรือไปมาค้าขายมาก

การปกครองภายในของเมืองต่าง ๆ โดยปกติแล้วมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองดูแลราชการทั่วไป และมีกรมการเมืองเป็นผู้ช่วยเหลือ ประกอบด้วยราชการ 3 ระดับคือ ระดับสูง ได้แก่ ปลัดผู้ช่วยเจ้าเมือง ปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างแทนเจ้าเมืองในเวลาที่ไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติราชการได้ รองปลัดมี 3 ตำแหน่ง คือ พลมหาดไทย และยกกระบัตรเมือง ระดับรอง ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา และระดับทั่วไป

ส่วนการจัดการปกครองภายในของเมืองอุบลราชธานี เมืองขึ้นและเมืองใกล้เคียงในภูมิภาคนี้หาได้จัดการปกครองภายในเหมือนเช่นหัวเมืองทั่วไปไม่ หากแต่ใช้ธรรมเนียมการปกครองที่มีมาดั้งเดิมของหัวเมืองลาวตะวันออกเฉียง คือ จำแนกเจ้าหน้าที่ปกครองเป็น 5 ระดับ แต่แต่ละระดับมีหลายตำแหน่ง มีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันดังนี้

ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุดของเมือง เรียกว่า อาชญาสี่ หรืออาญาสี่ มี 4 ตำแหน่ง คือ

1.1 เจ้าเมือง เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด มีอำนาจในการบังคับบัญชาดูแลทุกข์สุขราษฎรโดยทั่วไปแต่งตั้งเจ้าหน้าที่หรือกรมการเมืองขึ้นรอง เช่น เมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองฮาม ฯลฯ

แต่ไม่มีอำนาจตัดสินประหารชีวิตผู้ร้ายคดีอุกฉกรรจ์ เรื่องที่เกี่ยวกับเขตแดนเมือง เรื่องการสงคราม และแต่งตั้งกรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ เช่น อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร เป็นต้น

1.2 อุปฮาด มีอำนาจหน้าที่รองจากเจ้าเมือง รักษาราชการหรือปฏิบัติราชการแทนเจ้าเมืองในกรณีที่เจ้าเมืองไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติราชการได้ และมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการรวบรวมสรรพปัญญา สำมะโนครัว ส่วยอากร รวมทั้งเร่งรัดการจัดการเก็บส่วยอากรส่งเมืองราชธานีให้ทันตามกำหนด และการเกณฑ์ไพร่พลไปทำศึกสงคราม

1.3 ราชวงศ์ โดยปกติเป็นผู้ช่วยเจ้าเมืองและอุปฮาดในการปกครองดูแลราชการบ้านเมืองหรือปฏิบัติการแทนในกรณีที่เจ้าเมืองและอุปฮาดไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติราชการได้ แต่ในระยะเวลาที่เกิดสงครามราชวงศ์มีหน้าที่เป็นกองทัพสำคัญในการควบคุมไพร่พลออกรบ รวมทั้งจัดส่งเสบียงอาหาร และอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ

1.4 ราชบุตร โดยปกติมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับราชวงศ์ ทั้งนี้อำนาจหน้าที่แต่ละเมืองจะแบ่งการปกครองและควบคุมไพร่พลเป็น 4 กอง คือ กองเจ้าเมือง กองอุปฮาด กองราชวงศ์ และกองราชบุตร กำหนดให้ราษฎรขึ้นทะเบียนไพร่พลใน 4 กองตามใจสมัคร ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการปกครองอย่างมาก เพราะแต่ละกองต่างมุ่งหาไพร่พลมาสังกัดในกองของตนให้มากที่สุด ทำให้เกิดความสับสนเวลาเก็บส่วยอากร (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 48)

1.5 ส่วนตำแหน่งอาญาสี่ ถ้าเป็นเมืองเล็กที่ขึ้นกับเมืองใหญ่ เรียกว่า เจ้าเมือง อัครฮาด อัครวงศ์ และอัครบุตร เช่น อาญาสี่ของเมืองเสนางคินคมที่ตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี เป็นต้น

1.6 ตำแหน่งผู้ช่วยอาญาสี่ (หรืออาญาสี่) มี 4 ตำแหน่งคือ ท้าวสุริยะ หรือท้าวชัตติยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสิทธิสาร ทั้ง ตำแหน่งมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาอรรถคดีความต่าง ๆ ในศาลเมืองชั้นสูง ตลอดจนควบคุมกำกับดูแลราชการงานเมืองในแผนกต่าง ๆ ของเมือง

1.7 ตำแหน่งชื่อบ้านขางเมือง เป็นตำแหน่งที่รองจากผู้ช่วยอาญาสี่ มี 17 ตำแหน่ง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน ได้แก่ เมืองแสน มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมฝ่ายทหาร เมืองจันทร์ มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมของฝ่ายพลเรือน เมืองคุก เมืองฮาม เมืองแพน มีหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมนักโทษ ฯลฯ

1.8 ตำแหน่งพิเศษอื่น ๆ เป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่ให้บริการที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ เจ้าเมืองอาจแต่งตั้งหรือไม่แต่งตั้งก็ได้ ได้แก่ ตำแหน่งเพี้ยชาตินแทน แล่นดินเมือง มีหน้าที่เป็นพนักงานติดตามเจ้าเมือง ตำแหน่งเพี้ยชาบรรทม มีหน้าที่จัดหาที่หลับที่นอนให้เจ้าเมือง ตำแหน่งเพี้ยแขกขวา เพี้ยแขกซ้าย มีหน้าที่ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ฯลฯ

1.9 ตำแหน่งสำหรับหมู่บ้าน มี 4 ตำแหน่ง ได้แก่ ท้าวฝ่าย เทียบเท่ากับตำแหน่งนายอำเภอในปัจจุบัน ตำแหน่งตาแสง เทียบเท่ากับตำแหน่งกำนัน ตำแหน่งพ่อบ้าน หรือนายบ้าน ซึ่งเทียบได้กับผู้ใหญ่บ้าน และตำแหน่งจำบ้าน ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งสารวัตรกำนัน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน

ลักษณะการจัดการปกครองภายในของบริเวณเมืองอุบลราชธานี เมืองขึ้นและเมืองใกล้เคียงดังกล่าวนี้มีความแปลก และแตกต่างกันกับการจัดการปกครองแบบภายในหัวเมืองของภูมิภาคอื่นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการขอตั้งเมืองใหม่ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตรพร้อมกัน เช่น พระบาทสมเด็จพระเอกสาร์เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งบ้านสะพือเป็นเมืองตระการพิซผล เมื่อ พ.ศ. 2406 นั้น โปรดเกล้าฯให้ท้าวสุริยวงศ์(อัม) เป็นพระอมรตลใจเจ้าเมือง ให้ท้าวพรหมมา(บุญ) เป็นอุปฮาด ท้าวสีหจักร(ลิ้ม) เป็นราชวงศ์ ท้าวกุลบุตร (ท้าว) เป็นราชบุตร เป็นต้น ยกเว้นเจ้าเมืองเดชอุดมที่โปรดเกล้าฯให้ตั้งบ้านโคกใหญ่เป็นเมืองเดชอุดมเมื่อพ.ศ.2388 และโปรดเกล้าฯให้ตั้งเจ้าเมืองปลัดเมือง และยกกระบัตร์แทนการตั้งคณะอาญาสี่เหมือนเช่นเมืองอื่นๆ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 49)

2. บทบาทความสำคัญของเมืองอุบลราชธานี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 อุบลราชธานีเป็นเมืองที่มีบทบาทและความสำคัญมากหลายด้าน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองต่าง ๆ ในอาณาบริเวณใกล้เคียง และส่วนที่เกี่ยวกับเมืองราชธานี ซึ่งจะกล่าวเฉพาะที่สำคัญ คือ

2.1 บทบาทในการปกครองดูแลเมืองใกล้เคียง เนื่องจากเมืองอุบลราชธานีเป็นเมืองขนาดใหญ่มีฐานะเป็นหัวเมืองเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร จึงได้รับมอบจากกรุงเทพมหานครให้ปกครองดูแลเมืองต่างๆที่ตั้งขึ้นในบริเวณใกล้เคียงถึง 7 แห่ง คือ เมืองเสนางคนิคม เมืองพิบูลมังสาหาร เมืองตระการพิซผล เมืองมหาชนะชัย เมืองขานูมานมณฑล (อำเภอขานูมานปัจจุบันคือจังหวัดอำนาจเจริญ) เมืองเกษมสีมา (ปัจจุบันคือ อำเภอมั่งสามสิบ) และเมืองพนานิคม (อำเภอพนานิคมปัจจุบันคือจังหวัดอำนาจเจริญ) ดังนั้นเมืองอุบลราชธานีจึงมีบทบาทและความสำคัญในด้านการปกครองส่วนภูมิภาคอย่างมาก (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 49-50)

2.2 บทบาทในด้านเศรษฐกิจเฉพาะกรณีด้านจัดเก็บและการส่งส่วย การส่งส่วยเป็นพันธะผูกพันทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่เมืองอุบลราชธานี เมืองขึ้นและเมืองใกล้เคียงพึงปฏิบัติต่อเมืองราชธานี เพราะส่วยคือการเก็บผลประโยชน์เพื่อทำนุบำรุงแผ่นดิน ทั้งนี้ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นจำแนกเป็น 4 ประเภทคือ จังกอบ ส่วย อากร และธูชา ทั้ง 4 ประเภทรวมเรียกว่า ส่วยสาอากร หรือส่วยสัดพัฒนากกร การเก็บส่วยในหัวเมืองเป็นหน้าที่ของข้าราชการ 3 ตำแหน่ง ที่เรียกว่า เมืองคูก เมืองฮาม เมืองแพน โดยมีราชบุตรเป็นผู้ควบคุมเก็บรักษาผลประโยชน์ของเมือง การเก็บส่วยดังกล่าวจำแนกเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่เป็นเงินตรา และชนิดที่เป็นสิ่งของระบบการเก็บส่วยมีความสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเพราะช่วยให้รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บภาษีอากร รายได้จากการเก็บส่วยนั้นจะใช้จ่ายในการบริหารประเทศ การป้องกันประเทศ การพระนาศาสนา และการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ประการหลังทำให้รัฐบาลมีรายได้ที่เป็นเงินตราเพิ่มขึ้นมาก พอเป็นส่วนช่วยในการทำนุบำรุงบ้านเมืองและเป็นค่าใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ อีกมาก ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงให้เก็บส่วยตลอดมา ซึ่งเพียงเล็กน้อยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

การเก็บส่วยในบริเวณเมืองอุบลราชธานีและเมืองใกล้เคียงโดยปกตินั้นกรมเทพมหานครเป็นผู้กำหนดให้ไพร่ส่วยเสียส่วยคนละ 4 บาทต่อปี ถ้าส่งเป็นสิ่งของคิดเป็นราคา 4 บาทต่อคนต่อปีเช่นกัน ทั้งนี้เป็นสิ่งของชนิดใดประเภทใดนั้นให้กรุงเทพมหานคร เป็นผู้กำหนดเช่นกัน บางครั้งอาจกำหนดการส่งประเภทส่วย ส่วนบางเมืองกำหนดชนิดของส่วยเป็นปี ๆ เช่น ในกรณีเจ้าเมืองยโสธรว่างลงเมื่อพ.ศ.2404 ครั้นโปรดเกล้าฯให้ตั้งพระศรีวราช บุตรพระสุนทรราชวงศาเป็นเจ้าเมืองแถบนั้นในสารตราตั้งเจ้าเมืองเมื่อวันพุธแรม 11 ค่ำ เดือน 8 จ.ศ. 1223 ได้กำหนดประเภทของส่วยและกำชับเรื่องการเก็บส่วยให้ชัดเจนว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อนึ่งเมืองยโสธรทำส่วยผลเร็ว ส่วยผ้าขาวอยู่แต่ก่อนอย่างไร ครั้งนี้โปรดเกล้าฯตั้งพระศรีวราขเป็นพระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธรแล้ว ถ้าถึงงวดปีจะส่งผลเร็วส่งเงินส่วยผ้าขาวก็ให้พระสุนทรราชวงศาชำระเร่งรัด ส่งผลเร็ว ส่งเงินส่วย ผ้าขาวจำนวนปี และค้ำส่งมาให้ครบตามเคยส่งมาแต่ก่อน..

2.2.1 เมืองอุบลราชธานีส่งส่วยผลเร็ว ส่วยเงิน ส่วยไหม ส่วยซี้ผึ้ง ส่วยผ้าขาว ฯลฯ

2.2.2 เมืองเขมราฐส่งส่วยผลเร็ว ส่วยเต็ง ส่วยน้ำรัก ส่วยไหม ส่วยซี้ผึ้ง ส่วยนอระนาค

2.2.3 เมืองโขงเจียมส่งส่วยผลเร็ว ส่วยทองคำผุย ส่วยซี้ผึ้ง ส่วยครั้ง ฯลฯ

2.2.4 เมืองเดชอุดมส่งส่วยผลเร็ว เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 50-51)

นอกจากนั้นการกำหนดว่าเมืองใดมีไพร่ที่ต้องส่งส่วยในแต่ละปีจำนวนกี่คนนั้นควรเป็นเรื่องที่กรุงเทพมหานครกำหนด เช่น พ.ศ.2370เมืองอุบลราชธานีมีไพร่หลวงที่ขึ้นอยู่กับกองต่างๆ จำนวน 5,500 คน กำหนดให้ทำส่วยส่งจำนวน 2,000 คนเพื่อปฏิบัติราชการ 2,000 คน เลี้ยงราชการจำนวน 1,500 คน เท่ากับทำให้เมืองอุบลราชธานีส่งส่วยเมืองราชธานีปีละ 8,000 บาท ซึ่งเป็นเงินไม่น้อยเลยในระยะนั้น

เมืองอุบลราชธานียังมีภาระหน้าที่ในการปฏิบัติตามที่กรุงเทพมหานครมอบให้ดำเนินการรวบรวมเก็บส่วยทั้งเงินและสิ่งของของเมืองต่างๆในภูมิภาคนั้น เช่น เมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองแสนบาง เมืองทองคำใหญ่ เมืองเชียงแตง เมืองสีทันดร เมืองลำเนาหนองปรือ (ปัจจุบันอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เมืองเขมราฐ เมืองโขงเจียม ฯลฯ เพื่อรวมไว้ที่เมืองอุบลราชธานีแล้วให้เจ้าเมืองนำส่งกรุงเทพมหานครโดยทางเรือ ตามลำแม่น้ำมูลถึงท่าช้างเมืองนครราชสีมาแล้วบรรทุกโคต่างส่งถึงกรุงเทพมหานครต่อไป ในบางกรณีกรุงเทพมหานครอาจให้ข้าหลวงนำโคต่างจากกรุงเทพมหานครเพื่อบรรทุกสิ่งของ ส่วยที่เมืองอุบลราชธานีกลับกรุงเทพมหานครโดยตรง ซึ่งแสดงว่าเมืองอุบลราชธานีมีบทบาทสำคัญในการเก็บส่วยและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติอย่างมาก

2.3 บทบาทในด้านความมั่นคงและป้องกันประเทศ พันธกรณีเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรของเมืองต่างๆ เช่น การได้รับเกณฑ์เป็นทหารในยามที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม เมื่อพิจารณาตามประวัติศาสตร์ของชาติไทยแล้วจึงตระหนักว่าทหารเป็นหัวใจของการปกครองประเทศมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งนี้เพราะความเป็นมาของชาติและความจำเป็นในการดำรงอยู่ของชาติไทยในครั้งนั้นเป็นผลให้ประมุขของประเทศต้องเลือกการปกครองแบบทำเนียบกองทัพเพื่อสะดวกแก่การป้องกันตนเองจากศัตรู และการอพยพหลบภัยเมื่อไม่สามารถต้านทานการรุกรานของศัตรู คือ การรวมกันเป็นหมู่ แต่ละหมู่มีหัวหน้าบังคับบัญชาลูกหมู่มิรับผิดชอบต่อรัฐบาล แล้วรวมกันเป็นแขวง มีหัวหน้าแขวงและปลัดเป็นหัวหน้า หลากๆแขวงรวมกันเป็นหัววปาก มีหัวปากหรือนายร้อยเป็นหัวหน้าเมื่อเกิดศึกสงครามนั้นเจ้าหมู่นายกองสามารถเรียกคนในหมู่ของตนไปรวมกับกำลังส่วนใหญ่ได้ง่ายและรวดเร็ว (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 51)

ส่วนเมืองอุบลราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหนายก ทั้งนี้เพราะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงจัดให้หัวเมืองต่างๆ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทางแผ่นดินสูงตอนริมแม่น้ำโขงเป็นเมืองประเทศราช 3 เมือง คือ เมืองนครพนม เมืองเวียงจันทน์ เมืองนครจำปาศักดิ์ โดยมอบให้เมืองนครราชสีมาปกครองดูแลหัวเมืองเขมรป่าดงอื่นๆ และหัวเมืองดอนที่มีได้ขึ้นตรงต่อประเทศราชทั้งสามดังกล่าว ตลอดจนให้กำกับตรวจตราเมืองประเทศราชทั้งสามนั้นซึ่งหมายความว่าในระยะนั้นเมืองอุบลราชธานีอยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครราชสีมาและขึ้นตรงต่อสมุหนายกด้วย

ด้านการทหารเป็นดังเช่นที่กล่าวไว้ คือ ยามบ้านเมืองปกติไพร่หลวงพึงเข้าเวรรับใช้เจ้าหมื่นนายกongที่ตนสังกัด หรืออาจทำงานบางสิ่งบางอย่างให้เจ้าหมื่นนายกongของตนตามที่ได้รับมอบให้ปฏิบัติ เป็นต้นว่า การทำนา ทำไร่ ฯลฯ ตามเวลาที่ทางราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกำหนด คือ ปีละ 4 เดือน แต่หลังจากนั้นเป็นปีละ 3 เดือน ถ้ายามบ้านเมืองเกิดศึกสงครามจะได้รับเกณฑ์ไปราชการสงคราม ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำ

ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2353 เป็นปีแรกในรัชกาล ไทยจำเป็นต้องยกทัพไปตีเมืองมะริดและตะนาวศรี เจ้าพระยาจักรีสมุหนายกผู้รับผิดชอบในการปกครองหัวเมืองลาวภาคตะวันออก ได้มีสาตราลงวันอังคาร ขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้าย จุลศักราช 1172 (พ.ศ. 2353) ส่งเจ้าพระยานครราชสีมาให้เกณฑ์กองทัพเมืองต่างๆในหัวเมืองลาว เขมรป่าดง ตามจำนวนที่กำหนดทุก ๆ เมืองรวม 14 แห่ง ให้กองทัพดังกล่าวเดินทางไปถึงเมืองสระบุรีในวันข้างขึ้นเดือนยี่งทั่วกัน ทั้งนี้เมืองอุบลราชธานีได้เกณฑ์ไพร่พลไปทำสงครามครั้งนั้นด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยทำสงครามกับญวนเป็นเวลานาน เมืองอุบลราชธานีจึงต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่มีต่อเมืองราชธานีในการป้องกันประเทศ คือ ได้รับเกณฑ์ไปในกองทัพ หรือบางครั้งเกณฑ์ไว้เป็นสำรองราชการสงครามหลายครั้งเป็นต้นไป เมื่อ พ.ศ. 2375 กองทัพไทยทำสงครามกับญวนนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า กองทัพญวนอาจโจมตีไทยทางเมืองนครจำปาศักดิ์และเมืองอุบลราชธานี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนิกุลเกณฑ์ทัพหัวเมืองขึ้นในกำลัง 1,000 คน ยกออกไปรักษาการอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อพระยาราชนิกุลยกกองทัพมาถึงเมืองอุบลราชธานีแล้วได้เร่งรัดพระพรหมราชวงศา(กุทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่ 3 (ระหว่างพ.ศ.2338-2383) อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ท้าวเพี้ยเมืองอุบลราชธานี เกณฑ์ไพร่พลเพื่อทำค่ายคูประตูหอรบให้เรียบร้อยโดยเร็ว จึงได้ค่ายทหารที่สร้างด้วยเสาไม้แก่นยาว 37 เส้น กว้าง 4 เส้น สูง 7 คอก มีป้อม 7 แห่ง มีหอรบครบทุกประตู แล้วปลุกฉางข้าวขึ้นหนึ่งหลัง ตลอดจนสร้างตึกดินและโรงปิ้งไว้พร้อม

นอกจากนั้นพ.ศ.2382 ขณะที่ไทยทำสงครามกับญวนนั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพใหญ่บัญชาการรบไม่ไว้วางใจในเหตุการณ์ทางหัวเมืองลาวตะวันออกด้วยเกรงว่า กองทัพญวนอาจโจมตีเมื่อใดก็ได้ จึงบัญชาให้เกณฑ์ไพร่พลจากเมืองต่างๆ เพื่อเตรียมพร้อมไว้สำหรับการทำสงคราม คือ เมืองสุรินทร์ 2,900 คน เมืองสังขะ 500 คน รวมจำนวน 3,400 คน ให้ยกกองทัพไปรักษาเมืองเสียมราฐ แล้วให้เกณฑ์กำลังกองทัพจากเมืองสุวรรณภูมิ 2,600 คน เมืองโยธธ 1,500 คน เมืองร้อยเอ็ด 2,000 คน รวมจำนวน 8,500 คน ให้ยกไปรักษาเมือง พระตะบองและเมืองปากน้ำตึกโข เมืองมณฑลบุรี แล้วให้เกณฑ์กำลังกองทัพจากเมืองขุขันธ์ 4,000 คน เมืองศรีสะเกษ 3,300 คน เมืองนครจำปาศักดิ์ 2,500 คน เมืองสีทันดร 1,000 คน เมืองแสนปาง 800 คน เมืองเชียงแตง 600 คน เมืองเดชอุดม 1,500 คน เมืองไทรบุรี 300 คน รวมจำนวน 14,000 คน รวมกับกำลังพลที่ให้เกณฑ์จากเมืองอุบลราชธานี 4,000 คน เมืองเขมราฐ 1,700 คน เมืองมุกดาหาร 1,100 คน เมืองนครพนม 1,000 คน เมืองขึ้นเมืองนครพนมอีก 500 คน เมืองหนองหาร 600 คน เมืองหนองคาย 1,500 คน รวมเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กำลังไพร่พลที่เกณฑ์จากเมืองต่างๆเพื่อเตรียมไว้ทำสงครามคราวนี้จำนวน 26,500 คน จำนวนไพร่พลดังกล่าวแสดงว่าเมืองอุบลราชธานีได้รับเกณฑ์ไพร่พลมากกว่าเมืองอื่นๆ ทั้งนี้เพราะเป็นเมืองที่มีความสำคัญและมีจำนวนพลเมืองมากในอาณาบริเวณดังกล่าว (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 52)

นอกจากนั้นเป็นที่พึงสังเกตว่ายามบ้านเมืองมีศึกสงคราม ทางเมืองราชธานีจะสั่งให้เจ้าเมืองกรมการเมืองเตรียมไพร่พลเพื่อทำศึกสงครามเป็นครั้งคราวส่วยยามปกติไพร่บ้านพลเมืองพึงมีหน้าที่เข้ารับราชการในหมู่เจ้านายกองที่ตนสังกัด จึงมีพันธกรณีที่เมืองอุบลราชธานีและเมืองใกล้เคียงพึงปฏิบัติต่อเมืองราชธานี ทั้งการส่งส่วยเพื่อผลทางเศรษฐกิจการส่งเครื่องราชบรรณาการเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อเมืองราชธานีและภาระป้องกันประเทศด้วยการเกณฑ์ไพร่พลเป็นทหารต่อสู้ศัตรูข้าศึกเพื่อป้องกันประเทศชาติ พันธกรณีสำคัญดังกล่าวนี้เจ้าเมือง กรมการเมือง ท้าวเพี้ยไพร่พลไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จึงมีคำกล่าวขานว่า “การป้องกันประเทศหรือการทหารนั้น...เป็นหัวใจของการปกครองประเทศ”

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองอุบลราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แสดงว่าเมืองอุบลราชธานีเป็นเมืองที่มีบทบาทและความสำคัญในภูมิภาคอย่างมากโดยเฉพาะในด้านการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ และการทหาร ตลอดจนการเก็บส่วยสาอากร ความมั่นคง การป้องกันประเทศ การศึกษา การศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วว่า “อุบลเมืองนักปราชญ์” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 53)

2.4 อุบลราชธานียุคปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.4.1 มูลเหตุการณปฏิรูป พ.ศ. 2335 อุบลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงปลายแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเมืองอุบลราชธานีมีความสงบร่มเย็นมาโดยตลอด จนกระทั่งมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสถานการณ์ของโลกเกิดวิกฤตทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ชาตินิยมอำนาจตะวันตกคุกคามประเทศเล็กที่ด้อยพัฒนา ยึดครองเป็นอาณานิคมเพื่อให้เป็นตลาดการค้า ขยายอิทธิพลทั้งทางด้านศาสนา การเมือง การปกครอง ตลอดจนยึดทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัตถุดิบนำไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศของตน ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีมหาอำนาจตะวันตกได้เข้ามาดำเนินการโดยฝรั่งเศสทำสงครามยึดประเทศญวนก่อนแล้วขยายอำนาจเข้ามาในอิทธิพลของไทย เข้ายึดเมืองตะโปน ผาบัง วังคำ ตลอดจนถึงฝั่งแม่น้ำโขง เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2434 ฝรั่งเศสอ้างว่าเมืองเหล่านี้เป็นเมืองขึ้นของญวนนอกจากนั้นยังได้ปฏิบัติการในทำนองเดียวกันนี้อีกหลายแห่งหลายครั้ง ทำให้ไทยได้รับความเดือดร้อนในเวลาต่อมา (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 53)

2.4.2 การปฏิรูปการปกครอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินการปกป้องบ้านเมืองมิให้ฝรั่งเศสหรือมหาอำนาจอื่นรุกรานประเทศ ทำให้เกิดโครงการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2431 โดยทรงเริ่มจัดระเบียบการปกครองส่วนกลางก่อน แล้วจึงทรงจัดราชการในหัวเมืองตามลำดับ คือ พ.ศ. 2433 จัดแบ่งหัวเมืองทางผ่านอีสานเป็น 4 กองใหญ่ รวมหัวเมืองเอก โท ตรี จัตวาเข้าด้วยกัน แต่ละกองมีข้าหลวงกำกับปกครองกองละ 1 คน มีข้าหลวงใหญ่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คอยกำกับดูแลข้าหลวงกำกับกองอีก 1 คน ผู้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้เป็นข้าหลวงใหญ่ คือ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) อยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ ส่วนกองต่างๆ ได้แก่

กองที่ 1 คือหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก ประกอบด้วยหัวเมืองเอก 11 หัวเมือง หัวเมืองโท ตรี จัตวา อีก 26 หัวเมือง รวมเป็น 37 หัวเมือง มีพระพิชัยเทพ (ช่วง) เป็นข้าหลวงประจำกองอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ หัวเมืองเอก ได้แก่ นครจำปาศักดิ์ เชียงแตงแสนปาง สีทันดร อັตปือ สารวัน คำทองใหญ่ สุรินทร์ สังขะ ขุขันธ์ และเดชอุดม

กองที่ 2 คือหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยหัวเมืองเอก 12 หัวเมือง หัวเมืองโท ตรี จัตวา อีก 29 หัวเมือง รวมเป็น 41 หัวเมือง มีพระยาราชเสนา (ทัต ไกรฤกษ์) เป็นข้าหลวงประจำกอง ตั้งกองวาราชการอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี หัวเมืองเอกได้แก่ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ภูพานช้าง กมลาสัย เขมราฐ สองคอน แดนดง ยโสธร นอง และศรีสะเกษ

กองที่ 3 คือหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ประกอบด้วยหัวเมืองเอก 16 หัวเมือง หัวเมืองโท ตรี จัตวา อีก 36 หัวเมือง รวมเป็น 52 หัวเมือง มีพระยาอนุชิตบริหาร (จันทร์) เป็นข้าหลวงประจำกอง ตั้งกองวาราชการอยู่ที่หนองคาย หัวเมืองเอก ได้แก่ หนองคาย เชียงขวาง บริคัณพนิกม โพนพิสัย ชัยบุรี ท่าอุเทน นครพนม สกลนคร มุกดาหาร กมลาสัย บุรีรัมย์ หนองหาร ขอนแก่น คำเกิด คำหม่วน และหล่มสัก

กองที่ 4 คือ หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ประกอบด้วยหัวเมืองเอก 3 หัวเมือง หัวเมืองโท ตรี จัตวา อีก 16 หัวเมือง รวมเป็น 19 หัวเมือง มีพระพิเรนทรเทพ (ทองคำ สีหุโร)

เป็นข้าหลวงประจำกอง ตั้งกองวาราชการอยู่ที่เมืองนครราชสีมา หัวเมืองเอก ได้แก่ นครราชสีมา ชนบท และภูเขียว

การควบคุมบังคับบัญชาการนั้นในหัวเมืองทั้ง 4 กองอยู่ภายใต้บังคับบัญชาโดยตรงของพระยาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ ทั้งว่ากล่าว ตักเตือน ตลอดจนการเสนอชื่อเพื่อแต่งตั้ง ถอดถอนเพื่อขอพระราชทานให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯต่อไป แต่หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแล้วปรากฏว่าไม่ค่อยได้ผลตามที่มุ่งหวัง ต่อมา พ.ศ.2434 ทรงดำเนินการแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ผู้มีความสามารถออกไปกำกับราชการเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ตามหัวเมืองต่อไป

การแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ปกครองหัวเมืองลาว ด้วยเหตุที่ฝรั่งเศสพยายามแผ่อิทธิพลยึดดินแดนญวน เขมร ลาว จนทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายแก่ราษฎรตามบริเวณชายพระราชอาณาเขตเป็นอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าควรจัดข้าหลวงที่ปรึกษาสามารถไปประจำรักษาพระราชอาณาเขตเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็นที่ยึดมั่นชาติมหาอำนาจต่อไป ดังนั้นวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2434 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรไปเป็นข้าหลวงใหญ่ พร้อมทั้งข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือนไปประจำอยู่ที่นครจำปาศักดิ์ โดยรวมหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก และฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือเข้าด้วยกันแล้วเรียกชื่อใหม่ว่าหัวเมืองลาวกาว ส่วนหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือนั้นโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมไปประจำ และมณฑลลาวกาวนั้นโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงใหญ่ต่อไป(วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 54)

เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเสด็จพร้อมทั้งคณะ แต่ไม่ได้ไปประทับ ณ นครจำปาศักดิ์ พระองค์กลับประทับ ณ เมืองอุบลราชธานี และให้เมืองอุบลราชธานีเป็นเอกสำรนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สถานที่กำกับดูแลราชการต่อไป หลังจากพระองค์ประทับอยู่ระยะหนึ่ง ทรงเริ่มศึกษาสภาพและปัญหาต่างๆของเมืองลาวกาวนั้นมีสภาวะคับขันมาก ทั้งความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งมีความอดอยาก ทุกข์ยาก ข้าราชการมีแต่คนฉ้อราษฎร์บังหลวง คดโกง ขูดรีด ฝรังเศสและญวนต่างแสดงอาการคุกคาม อ่างสีทิเหนือดินแดนอิทธิพลของไทย ตลอดจนความล่าช้าทางการทหารและอาวุธๆทำให้ไม่สามารถป้องกันรักษาตนได้

ด้วยสภาพการณ์ที่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงศึกษา และเสด็จตรวจราชการ ทรงพบข้อเท็จจริงต่างๆแล้วจึงทรงเริ่มดำเนินการเพื่อสร้างความปลอดภัยแก่บ้านเมือง เช่น ด้านการปกครอง ทรงจัดระบบบัญชี สักเลกให้รัดกุม ทรงกำชับข้าราชการมิให้หละหลวมในการปฏิบัติราชการ เจ้าเมืองพึงเอาใจใส่ในความปลอดภัยชีวิตทรัพย์สินของพลเมือง ทรงกำชับให้เร่งรัดการเก็บเงินส่วยสาอากร สะสางบัญชีเก่าให้เรียบร้อย เนื่องจากความอดอยากของประชาชน พระองค์จึงทรงห้ามขายข้าวและเคลื่อนย้ายข้าวออกนอกเขตหัวเมืองลาวกาว ส่วนเรื่องการทหารนั้น พระองค์ทรงจัดระบบกองทหารใหม่ ออกประกาศให้มีการเกณฑ์ทหาร จ่ายเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ทหารให้ได้รับตามประกาศของทางราชการ ตลอดจนการปราบโจรผู้ร้าย เนื่องจากหัวเมืองลาวกาวมีโจรผู้ร้ายชุกชุม มีความเหี้ยมโหดมากและเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น การปล้น ฆ่าเจ้าทรัพย์ ดังนั้นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร จึงสั่งการให้ข้าราชการที่มีหน้าที่โดยตรงปราบปรามอย่างเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้จึงได้ประหารชีวิตผู้ร้ายหลายครั้ง เป็นผลทำให้บุคคลที่เป็นโจรเกิดความเกรงกลัว ผู้ร้ายลดลง

ส่วนกรณีฝรังเศสนั้นเกิดการใช้กำลัง ฝรังเศสนำกำลังจากดินแดนเขมรเข้ายึดด่านเสียมโบกเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2436 พระประชาชาติกิจและกำลังฝ่ายไทยซึ่งดูแลอยู่ไม่ยอมจึงเกิดการยิงกันขึ้น กองทัพไทยถอยร่นจากจุดปะทะขึ้นมา ในที่สุดฝรังเศสนำเรือรบปิดอ่าวไทยบังคับให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง รวมทั้งเกาะแก่งทั้งหมดแก่ฝรังเศสเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 ต่อมาเหตุการณ์สงบลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเสด็จกลับกรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ (พระองค์เจ้าชายชุมพลสมโภช) ข้าหลวงใหญ่เมืองลาวกาว รับผิดชอบข้าหลวงใหญ่หัวเมืองลาวกาวแทนต่อไป (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 55)

2.4.3 การปฏิรูปการปกครองเมืองอุบลราชธานีสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ การปรับปรุงการปกครองระยะแรก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงพยายามแก้ไขรูปแบบการปกครองของมณฑลลาวกาวให้เข้ากับลักษณะที่ใช้อยู่ในภาคกลาง เช่น ทรงเปลี่ยนตำแหน่งเส้นที่ใช้เรียกตำแหน่งปกครองในท้องที่เรียกว่า แขวง ผู้ปกครองเดิมที่เรียกว่านายเส้นนั้นเรียกว่านายแขวง เป็นต้น นอกจากนี้ยังดำเนินการเร่งด่วนในการปราบปรามนักการพนันและโจรผู้ร้ายเพื่อให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข พระองค์โปรดเกล้าฯให้เพิ่มตำแหน่ง ตาแสง สำหรับตรวจจับผู้ร้ายหมู่บ้านละ 3 คน และเพิ่มกองปราบให้มียหน้าที่ตรวจจับและปราบปรามทั่วไป (เหมือนตำรวจสันติบาลปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. 2437 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ยังทรงนำพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นหลักในการปกครองเมืองอุบลราชธานีซึ่งถือน้ำครั้งแรกเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2437 ณ วัดศรีทองนาราม (ปัจจุบันคือวัดศรีอุบลรัตนาราม) การปรับปรุงการปกครองระยะที่สอง พ.ศ. 2437 ทางส่วนกลางประกาศใช้ระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และพ.ศ.2440 ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่รัตนโกสินทร์ ร.ศ.116 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงปรับปรุงการปกครองเมืองอุบลราชธานีให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ โดยทรงยกเลิกตำแหน่ง อาญา 4 และให้เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรียกชื่อใหม่ดังต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 56)

เจ้าเมือง เรียกว่า ผู้ว่าราชการเมือง

อุปฮาด เรียกว่า ปลัดเมือง

ราชวงศ์ เรียกว่า ยกกระบัตรเมือง

ราชบุตร เรียกว่า ผู้ช่วยราชการเมือง

ต่อมาพ.ศ.2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯให้เรียกชื่อเมืองชายพระราชอาณาเขต 3 มณฑลตามชื่อพื้นที่ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ประกาศเรียกชื่อเมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองอุบลราชธานี เมืองศรีสะเกษและหัวเมืองอื่นๆซึ่งรวมกันเป็นมณฑลลาวกาวนั้นว่า มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2442 และต่อมาวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2442 มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมพระราชทานศักดินาแก่เจ้านาย พระยา ท้าวแสนเมืองประเทศราชเพื่อให้มีศักดิ์ สิทธิเทียบเท่ากับข้าราชการไทยทั่วไป

ประการสำคัญก่อให้เกิดปัญหาต่อการปกครองในระยะเวลาต่อมาคือปัญหาคนในบังคับต่างประเทศ อาทิ ชาวลาว เขมร และญวน ซึ่งก่อปัญหาขึ้นบ่อยครั้ง ดังนั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์จึงทรงให้สำรวจสำมะโนครัวและให้จดทะเบียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะในปี2442นั้นฝรั่งเศสได้จัดตั้งกงสุล ณ เมืองอุบลราชธานี และเมืองนครราชสีมา

พระองค์จึงทรงออกประกาศเมื่อ พ.ศ. 2442 ตักเตือนให้ประชาชนตามหัวเมืองที่อยู่ในบังคับบัญชาทุกคนมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และปฏิบัติตามประกาศที่เผยแพร่ เป็นต้นว่า พึงเสียเงินส่วยตามหน้าที่ เมื่อมีคดีความควรร้องเรียนอย่างไร ถ้าไม่พอใจในคำตัดสินควรดำเนินการอย่างไร นอกจากนั้นยังมีประกาศเกี่ยวกับการทำพิมพ์รูปพรรณสัตว์ ห้ามสักขาลาย อนุญาตให้ใช้โปงมือและเอกสารแทนการเขียนชื่อลงท้ายเอกสารต่างๆ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 56)

การปรับปรุงการปกครองระยะที่สาม พ.ศ.2443 มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมให้เรียกชื่อบางมณฑลใหม่เพื่อให้สั้นและเรียกง่าย คือ

มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า มณฑลบูรพา

มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า มณฑลอีสาน

มณฑลฝ่ายเหนือ เรียกว่า มณฑลอุดร

มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ เรียกว่า มณฑลพายัพ

ต่อมาเมื่อเปลี่ยนรูปแบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลแล้วมณฑลอีสานจึงรวมหัวเมืองเข้าเป็น 5 บริเวณ คือ

บริเวณอุบลราชธานี มี 3 เมือง ได้แก่ เมืองอุบล เมืองยโสธร เมืองเขมราฐ

บริเวณจำปาศักดิ์ มี 1 เมือง คือ เมืองนครจำปาศักดิ์

บริเวณขุขันธ์ มี 3 เมือง ได้แก่ เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษและเมืองเดชอุดม

บริเวณสุรินทร์ มี 2 เมือง ได้แก่ เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ

บริเวณร้อยเอ็ด มี 5 เมือง ได้แก่ เมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองกมลาไสย และเมืองกาฬสินธุ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ส่วนการดำเนินงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ที่ทรงปฏิบัติเมื่อเสด็จมาประทับ ณ เมืองอุบลราชธานีนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีต่อเมืองอุบลราชธานีอย่างยิ่ง ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่การดำเนินการดังกล่าวมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของเจ้าเมืองและข้าราชการผู้ใหญ่บางคนที่ต้องหมดอำนาจและผลประโยชน์ที่เคยได้รับ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดขบถผู้มีบุญขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2444 การขบถในครั้งนั้นแผ่ขยายอาณาบริเวณกว้างทั่วภาคอีสาน แต่มีความรุนแรงที่สุด ณ บริเวณเมืองอุบลราชธานี ได้ปะทะกันจนเกิดการล้มตายด้วยกันทั้งสองฝ่าย (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 56)

2.4.4 ขบวนการต่อสู้ของผู้มีบุญอีสาน พ.ศ.2444 (ร.ศ.120 หรือ ค.ศ.1901) เป็นขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐของประชาชนในมณฑลอีสานเมื่อพ.ศ.2444 ขณะนั้นเมืองอุบลราชธานีดำรงฐานะเป็นเขตต่อต้านอำนาจรัฐที่แข็งแกร่งที่สุด ทั้งนี้สาเหตุของการต่อต้านอำนาจรัฐมีผลกระทบต่อสังคมอุบลราชธานี โดยเฉพาะการสร้างความสำเร็จในรูปแบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของอุบลราชธานียุคประวัติศาสตร์ร่วมสมัย

สภาพภูมิหลังทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของเมืองอุบลราชธานี ด้วยเหตุที่กลุ่มอำนาจทางการเมืองกลุ่มแรกในบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงเต็มใจสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักกรุงเทพฯ เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับราชสำนักกรุงเวียงจันทน์ ดังนั้นการประนีประนอมต่ออำนาจรัฐจึงเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางการเมืองของชุมชนอุบลราชธานี

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงก่อนสงครามเจ้าอนุวงศ์ เมืองอุบลราชธานีอยู่ในฐานะหัวเมืองประเทศราชแต่ภายหลังสงครามเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. 2373-2473) การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของรัฐบาลสยามต่อหัวเมืองล้านช้าง คือปัจจัยหลักในการก่อตัวของกระแสปฏิวัติของชาวอุบลราชธานีต่ออำนาจรัฐ ซึ่งนโยบายทั้ง 3 มีสาระสำคัญดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 57)

2.4.4.1 นโยบายด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของสยามต่อดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (พ.ศ. 2373-2473) ภายหลังสงครามเจ้าอนุวงศ์รัฐบาลสยามเน้นนโยบายการรักษาความมั่นคงให้กับรัฐ ด้านการเมืองเน้นนโยบายการแบ่งแยกและปกครอง โดยเริ่มทำลายศูนย์อำนาจ ณ กรุงเวียงจันทน์และสถาปนาศูนย์อำนาจแห่งใหม่บนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ณ เมืองหนองคาย แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับวิถีดำรงชีวิตของชาวลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานยังบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่ปฏิเสธอำนาจราชสำนักกรุงเวียงจันทน์ เช่น กลุ่มพระวอพระตา การกวาดต้อนครัวลาวมาช่วยสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเมืองให้กับราชสำนักกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มขบวนการรุกรานทางวัฒนธรรมในบริเวณหัวเมืองแห่งอำนาจรัฐชายขอบโดยผ่านพระพุทศาสนาธรรมยุติกนิกาย การประกาศห้ามแคว่ลาว การทำแผนที่ประเทศสยาม ค.ศ. 1884-1891 (พ.ศ. 2427-2434)ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความพยายามของรัฐบาลสยามในการรักษาความมั่นคงให้กับรัฐด้วยการเน้นนโยบายด้านสังคม เพื่อผนวกดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงเข้าสู่ศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯมิใช่เพียงในฐานะหัวเมืองขึ้น แต่เพื่อสร้างเอกภาพโดยรวมให้กับเขตอำนาจรัฐของสยามสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นจุดกำเนิดของขบวนการแบ่งแยกประชาชนตลอดสองฝั่งลำน้ำโขงอย่างเด่นชัดที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการจัดเก็บภาษีแบบใหม่นั้นสร้าง

ผลกระทบอย่างรุนแรงในหมู่ประชาชน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 58)

การขยายอำนาจของอังกฤษ และฝรั่งเศสเข้าสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบริเวณภาคพื้นทวีป เป็นปัจจัยที่มีส่วนกำหนดนโยบายการเมืองการปกครองของสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงวางพื้นฐานของรัฐบาลแบบใหม่ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการปฏิรูปการปกครองสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2435-2458) ทั้งการยกเลิกระบบทาสเพื่อรองรับแรงงานอิสระ การสร้างเส้นทางรถไฟ เพื่อกระชับอำนาจการปกครอง และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ. 2436 เป็นต้นมา ทางกรมสยามถือว่าการสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศสอาจเป็นผลดีในการสร้างเอกภาพบนกรอบรัฐชาติแบบใหม่ให้กับสยาม ซึ่งรัฐบาลได้รับผลประโยชน์จากแรงงานของครัวลาวที่กวาดต้อนมายังสยาม แรงงานดังกล่าวมีส่วนพัฒนาระบบเศรษฐกิจของสยาม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 58)

แนวทางการสร้างชาติของสยามเพื่อก้าวสู่รัฐชาติแบบใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างสหพันธรัฐอินโดจีนของฝรั่งเศส ทั้งนี้รัฐบาลสยามมุ่งนโยบายการตั้งอำนาจทางการเมือง และการสร้างเอกภาพทางสังคมเพื่อรองรับระบบการเมืองแบบใหม่ฉะนั้นดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงจึงเปลี่ยนสถานะจากหัวเมืองขึ้นในระบบจารีตเข้าสู่ศูนย์อำนาจแห่งท้องถิ่นของพระราชอาณาจักรสยาม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 58)

ขณะเดียวกันฝรั่งเศสได้เผชิญกับปัญหาในการพัฒนาแคว้นลาวเข้าสู่สหพันธรัฐอินโดจีนแห่งฝรั่งเศสแตกต่างจากสยาม คือ การยุติความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมระหว่างสยามและแคว้นลาวนั้น ฝรั่งเศสเน้นนโยบายทางเศรษฐกิจ การเมืองเป็นกลไกหลักในการดึงแคว้นลาวให้หันไปผูกพันกับเวียดนามซึ่งนโยบายดังกล่าวได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงให้กับสังคมที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยามมาเป็นระยะเวลา 115 ปี ทำให้ชาวลาวเกิดปฏิกิริยาต่อระบบอาณานิคม เช่นเดียวกับกระแสการต่อต้านอำนาจรัฐของขบวนการผู้มีบุญในเขตมณฑลอีสานของสยาม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 58)

2.4.4.2 สาเหตุการต่อต้านอำนาจรัฐภายใต้การนำของขบวนการผู้มีบุญเมืองอุบลราชธานี นโยบายด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของสยามและฝรั่งเศส มุ่งเปลี่ยนแปลงชีวิตของประชาชนอย่างฉับพลัน กระแสปฏิวัติต่อต้านอำนาจรัฐจึงเริ่มก่อตัว และทวีความรุนแรงตามลำดับ อาจเรียกกระแสนี้ว่าวิกฤตการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐของผู้มีบุญเมืองอุบลราชธานี และวิกฤตการณ์ในแต่ละช่วงเวลาส่วนใหญ่เกิด กระแสการต่อต้านอำนาจรัฐควบคู่กันไป โดยสะท้อนสภาพปัญหาทางสังคมในรูปของวรรณกรรม ผญา คำพังเพย กลอนลำ ฯลฯ ซึ่งเป็นขบวนการต่อสู้อำนาจรัฐในยุคจารีตที่มีรูปแบบดังนี้ต่อไป

2.4.4.3 รูปแบบการต่อสู้ของขบวนการผู้มีบุญอีสาน(พ.ศ. 2444) กลุ่มปฏิวัติของประชาชนตลอดสองฝั่งลำน้ำโขงมีรูปแบบการต่อสู้อำนาจอันไม่ชอบธรรมในลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ผู้นำขบวนการ กลไกในการสร้างฐานมวลชน และเป้าหมายของการต่อสู้

2.4.4.4 ผู้นำขบวนการ คือกลุ่มผู้นำในระบบจารีตจากสถานภาพดั้งเดิม หรือกลุ่มผู้นำในด้านบุญบารมี เช่น กองอำยมั่น (อำยมาน) บ้านกระจัน แขวงเขมราฐ กองเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อ้ายเล็ก บ้านหนองซำ อำเภอยักษ์ภูมิ เมืองสุวรรณภูมิ กองอ้ายบุญจัน เมืองซุซันซ์ ซึ่งเชื่อถือในพุทธธรรมิกราช

2.4.4.5 กลไกในการสร้างฐานมวลชน ผู้นำขบวนการต่อสู้เพื่อความ เป็นธรรมในระบบจารีตพึงอาศัยภาวะผู้นำด้านบุญบารมี จิตวิญญาณเพื่อตั้งความเลื่อมใสศรัทธา ในกลุ่มประชาชน ดังนั้นประชาชนในเขตอำนาจของผู้นำขบวนการต่อสู้จึงเป็นฐานมวลชนของ ขบวนการต่อสู้ภายใต้การนำของผู้นำชุมชนของตน ส่วนขบวนการผู้มีบุญมณฑลอีสานนั้น ผู้นำใช้ กลอนลำเป็นกลไกในการสร้างฐานมวลชน ดังคำกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง ราชานุภาพ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ความว่า “ตามซึ่งได้สวนขึ้นไปได้ ความเป็นพยานตั้งแต่ปี 118 (พ.ศ. 2444) มา...แล้วเดิมเป็นหมอลำ เทียวลำคำผยา บ่งความไปใน ส่วนผู้มีบุญจะมาแต่ตะวันออกเจ้าเก่าหมดอำนาจสาสนาสืบ... บัดนี้ฝรั่งเข้าไปเติมกรุงเทพฯแล้ว กรุง จะเสียแก่ฝรั่งแล้ว...” ควบคู่กับพยากรณ์วันเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยความว่า

ถึงกลางเดือนหกปีฉลู ร.ศ.120 จะเกิดเภทภัยใหญ่หลวง หินแสบ (ลูกรัง) จะกลายเป็นเงินทอง ฟักเขียวฟักทองจะกลายเป็นช้างม้า ความมยุหเยือก หมูจะกลายเป็น ยักษ์กินคน ทำวธรรมิกราช(ผู้มีบุญ) จะมาเป็นใหญ่ในโลกนี้ ใครอยากพ้นเหตุร้ายก็ให้คัดลอกบอก ความลายแทงให้รู้กันต่อไป ถ้าใครเป็นคนบริสุทธิ์ไม่ได้กระทำชั่วบาปกรรมใดๆแล้ว ให้เอาหินแสบมา เก็บรวบรวมไว้ รอทำวธรรมิกราชชุบเป็นเงินเป็นทอง ถ้าใครได้กระทำชั่วต่างๆ แต่เพื่อแสดงตนให้เป็น คนบริสุทธิ์แล้วก็ต้องมีการล้างบาป โดยจัดพิธีมนต์พระสงฆ์สามเณรน้ำมนต์ให้ ถ้ากลัวตายก็ให้ฆ่าควาย ทูยเผือกและหมูเสียก่อนกลางเดือนหก อย่าหันให้มันกลายเป็นยักษ์ต่างๆ นานา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 59)

2.4.4.6 เป้าหมายของการต่อสู้ ขบวนการต่อสู้ผู้มีบุญเมืองอุบลมี เป้าหมายการต่อสู้ที่เด่นชัด คือ การทำลายอำนาจจากภายนอกซึ่งเป็นอำนาจที่ไม่ชอบธรรม เพราะ เป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคม ควบคู่กับการแก้ไขปัญหาสังคมภายหลังการขจัดอิทธิพล จากภายนอกสองรูปแบบ คือ หนึ่ง การพบกับสังคมใหม่ ภายใต้ยุคแห่งพระศรีอาริยะเมตไตร แสดงว่า ชาวอุบล มีอุปนิสัยพื้นฐานที่เรียบง่าย รักสันโดษ สอง การดำรงสภาพสังคมไว้เช่นเดิม เน้นโครงสร้าง ของระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองเป็นหลัก แสดงว่าชาวอุบลจะต่อสู้ทุกวิถีทางหากให้เปลี่ยนแปลงวิถี การดำรงชีวิต โดยเฉพาะรูปแบบทางวัฒนธรรม ขบวนการต่อสู้อำนาจรัฐของผู้มีบุญเมืองอุบลราชธานี ได้รับการปราบปรามเนื่องจาก เป็นการต่อสู้แบบจารีตที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาต่ออิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นตัวตัดสินชะตาชีวิต พลังประชาชนเหล่านั้นย่อมเป็นพื้นฐานในการก่อตัวของขบวนการต่อต้าน อำนาจอันไม่ชอบธรรมที่มีอยู่ในสายเลือดของชาวอุบลราชธานีในระยะเวลาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

2.4.4.7 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมเมื่อ ขบวนการผู้มีบุญต่อต้านอำนาจรัฐแล้วยอมทำให้เมืองอุบลราชธานีได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมดังต่อไปนี้

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การยุติบทบาททางเศรษฐกิจของ กลุ่มอาญาสี่โดยส่งผ่านอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับส่วนกลางตามรูปแบบการบริหารแบบใหม่ ควบคู่ กับการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน

ผลกระทบทางการเมือง ได้แก่ การลดอำนาจของกลุ่มอาญาสี่ และ การถ่ายโอนอำนาจให้กับส่วนกลางโดยผ่านระบบมณฑลเทศาภิบาลที่ยกเลิกไปในปลายรัชกาลที่ 7

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมณฑลอีสานจำแนกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด

ผลกระทบทางสังคม การที่มณฑลอีสานเน้นนโยบายบูรณาทวฒนธรรมของสยามในกรอบรัฐชาติแบบใหม่ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ประสบปัญหาทางด้านซึ่งล้วนมีพื้นฐานมาจากโครงสร้างทางวัฒนธรรม เช่น ประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานีมีวนสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประวัติศาสตร์ลาว ปัญหาการกระทบกระทั่งตามแนวชายแดนปัญหาการลักลอบเข้าเมือง ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

สรุปขบวนการผู้มิญเมืองอุบล พ.ศ. 2444 คือเหตุการณ์ที่แสดงถึงอุปสรรคของการสร้างชาติตามแนวคิดตะวันตกในระยะแรก แล้วประสบผลสำเร็จอย่างงดงามในระยะต่อมา ความขัดแย้งระหว่างประชาชนและอำนาจรัฐเป็นเหตุการณ์ปกติของทุกสังคม เพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นคือบทเรียนที่มีอาจประเมินราคาได้ เถกเช่นสังคมอุบลราชธานี โดยเฉพาะเหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงตระหนักถึงสิ่งที่พึงปรับปรุงแก้ไขในรูปแบบการปกครองที่ได้ดำเนินการมาไม่รัดกุมเพียงพอ แต่ทรงพยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นในเวลาต่อมา(วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 60)

2.4.5 การปรับปรุงการปกครองเมืองอุบลราชธานี(พ.ศ. 2450-2453)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงพยายามสร้างความมั่นคง ปลอดภัยและร่มเย็นเป็นสุขให้แก่ชาวเมืองอุบลราชธานี จึงทรงจัดตั้งกองจตำรวจภูธรทั้ง 4 บริเวณในเมืองอุบลราชธานี ให้มีตำรวจ 40 นาย โดยคัดเลือกชายฉกรรจ์ที่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี เข้ารับราชการตำรวจกำหนด 2 ปี ส่วนทางกรุงเทพฯส่งร้อยเอกปาหวลิน ชาวเดนมาร์กเป็นครูฝึกที่เมืองอุบลราชธานี (พ.ศ. 2446-2450) และสร้างสถานีตำรวจที่หนองสะพัง (ที่ตั้งปัจจุบัน)

ด้านการปกครองดูแลบ้านเมืองนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงจัดการปกครองเป็นมณฑล เมื่อ พ.ศ. 2443 และเป็นจังหวัด เมื่อ พ.ศ. 2450 แล้วเลือกสรรข้าราชการผู้มีความชำนาญจากหัวเมืองชั้นในเป็นปลัดมณฑลประจำจังหวัด ๆ ละ 1 คน ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งในเมืองอุบลราชธานี คือ หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ข้าหลวงเดิมที่ตามเสด็จตั้งแต่ พ.ศ. 2436) ต่อมา พ.ศ. 2451 หม่อมอมรวงศ์วิจิตรถึงแก่กรรมเพราะเป็นไข้ป่าระหว่างเดินทางกลับจากการตรวจราชการเมืองเขมรราชู กระทรวงมหาดไทยจึงส่งพระภริมย์ราชา (พร้อมวาชรัตน)ไปดำรงตำแหน่งปลัดมณฑลจังหวัดอุบลราชธานีแทน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงรับตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์ ณ มณฑลอีสาน ประทับ ณ เมืองอุบลราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2436-2453ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์ รวมเวลา 17 ปี ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองหลายประการให้แก่เมืองอุบลราชธานี ภายหลังจึงทรงมอบให้พระยาประชาภิจักรจักร (ปลัดมณฑลอุบลราชธานีขณะนั้น) ปฏิบัติหน้าที่แทนในการปกครองมณฑลอีสาน ตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2453 ทั้งนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าข้าหลวงต่างพระองค์มณฑลอีสานรับราชการสนองพระเดชพระคุณมานานแล้วจึงทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นิวัติกลับกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2453

อย่างไรก็ตาม พ.ศ. 2453 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ประเทศไทยประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรง บ้านเมืองเกิดความสับสนวุ่นวาย จนเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เกิดการยึดอำนาจการปกครอง เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อพ.ศ.2475 เป็นผลให้การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลสิ้นสุดลงแล้วจัดหน่วยงานการปกครองตามแบบใหม่ คือปรับปรุงการปกครองจังหวัดเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งได้พัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 61)

3. พัฒนาการทางการเมืองของอุบลราชธานีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475-2500)

3.1 สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2475-2500) ในระหว่างสมัยรัชกาลที่ 5 - 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ขบวนการสร้างชาติบนกรอบรัฐชาติแบบใหม่ (Nation State) ได้สร้างผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมให้กับภูมิภาคอีสาน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกชาวอีสาน ในฐานะชาวไทยเกิดความสำนึกและผูกพันกับอำนาจส่วนกลาง ประการที่สองสังคมอีสานได้พัฒนากระบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมแนวใหม่

ขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมแนวใหม่ การดำเนินนโยบายสร้างชาติให้ทันสมัยในรัชกาลที่ 5 เป็นจุดกำเนิดของกลุ่มชนชั้นใหม่ในสังคมไทย กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เป็นผลผลิตของภูมิปัญญาแบบตะวันตกที่มีส่วนกำหนดโครงสร้างทางการเมืองให้กับประวัติศาสตร์ร่วมสมัยปรากฏเป็นรูปธรรมตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา เป็นรูปแบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขของรัฐ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 62)

4. สภาพของจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบันและอนาคต

ด้วยเหตุที่อุบลราชธานีเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจในประวัติศาสตร์ จนเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และสำคัญที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสานในปัจจุบัน ทั้งนี้ปัจจัยในปัจจุบันและแนวโน้มทางเศรษฐกิจ การเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้อุบลราชธานีในอนาคตมีบทบาทและความสำคัญในฐานะศูนย์กลางด้านต่างๆ ดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 82)

4.1 อุบลราชธานีในฐานะศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของอีสานใต้

เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจมาก จนเกิดธุรกิจขนาดใหญ่ ทั้งกิจการ โรงแรม ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาลเอกชน ธนาคารสาขา บริษัทตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ และอะไหล่ล้อต่าง ๆ นั้นได้สะท้อนถึงความสนใจของนักลงทุนเมืองอุบลราชธานีทั้งในและต่างประเทศสภาพดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ซึ่งอาจจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตเพราะอุบลราชธานีมีความพร้อมหลายด้าน คือ

4.1.1 เป็นจังหวัดที่มีชุมชนขนาดใหญ่ ประกอบด้วย อำเภอมีเทศบาลเมือง ซึ่งประกอบด้วย เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง และเทศบาลตำบล 20 แห่ง ประชากรของจังหวัดมีจำนวนกว่า 1 ล้าน 7 แสนคน โดยเฉพาะเป็นจังหวัดที่มีแหล่งผลิตและตลาดการบริโภคขนาดใหญ่ที่เอื้ออำนวยแก่นักลงทุน จนทำให้เกิดกิจการธุรกิจหลากหลายจำนวนมาก

4.1.2 เป็นจังหวัดที่มีสนามบินขนาดใหญ่ได้มาตรฐาน เครื่องบินโดยสารขนาดใหญ่สามารถบินขึ้นลงได้ต่างจากจังหวัดใกล้เคียง ทั้งจังหวัดศรีสะเกษ อำนาจเจริญ มุกดาหาร เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และยโสธรยังไม่มีสนามบินพาณิชย์ ดังนั้นจังหวัดอุบลราชธานีจึงเป็นจุดพักเพื่อเดินทางต่อไปยังกรุงเทพฯ และภูมิภาคต่างๆ

4.1.3 เป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ เพราะมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านพื้นที่ราบลุ่มและมีปริมาณน้ำฝนเพียงพอสำหรับทำเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรและจำนวนมาก

ปัจจัยต่างๆทั้งสามจึงทำให้จังหวัดอุบลราชธานีมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นศูนย์กลางทางภูมิภาค คนจากจังหวัดใกล้เคียงต่างเดินทางมาจังหวัดอุบลราชธานีด้วยจุดประสงค์ต่างๆกัน เป็นต้นว่า ประกอบธุรกิจ ใช้บริการสถาบันการเงิน ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาล ฯลฯ รวมทั้งการเดินทางไปยังกรุงเทพมหานครและภูมิภาคอื่นๆ ทางอากาศ รถยนต์ และรถไฟ ทั้งนี้สภาพความเคลื่อนไหวของการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในปัจจุบันยังคงดำเนินอยู่และยังเพิ่มความสำคัญมากในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการลงทุนในพื้นที่กรุงเทพมหานครและภาคกลางของประเทศถึงจุดอิ่มตัว การไหลของทุนจากภายนอกยิ่งทวีความสำคัญต่อจังหวัดอุบลราชธานีมากขึ้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 82)

4.2 อุบลราชธานีในฐานะศูนย์กลางของการติดต่อกับประเทศอินโดจีน จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทางทิศตะวันออก และราชอาณาจักรกัมพูชา ทางทิศใต้ ระยะสงครามเย็นเกิดความขัดแย้งอุดมการณ์ทางความคิดระหว่างประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ทำให้อุบลราชธานีลดบทบาทของศูนย์กลางการติดต่อกับประเทศอินโดจีน แต่ปัจจุบันสภาพการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนไปเพราะความสำคัญในการติดต่อทางเศรษฐกิจการค้าของประเทศอินโดจีน ทั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐนิยมสังคมนิยมเวียดนามเพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยก่อนที่สามประเทศในอินโดจีน จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2518 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 83)

การเดินทางจากจังหวัดอุบลราชธานีไปประเทศอินโดจีนมีเส้นทางหลักมุ่งสู่ชายแดนเชื่อมกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ ถนน 4 ช่องจราจร ได้แก่อุบล-พิบูลต่อไปยังด่านช่องเม็กใช้เวลาเพียงชั่วโมงเศษๆ ช่องเม็กเป็นจุดผ่านแดนถาวร ไทย-ลาว มีถนนเชื่อมต่อไปยังเมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ของลาว ส่วนอนาคตเมื่อสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่เมืองปากเซ ซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนจากรธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) แล้วเสร็จ จะทำให้การเดินทางระหว่างอุบลราชธานี กับแขวงจำปาศักดิ์สะดวกยิ่งขึ้น จุดสำคัญดังกล่าวทำให้การเดินทางทางบกไปเวียดนามตอนกลางที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ คือ เมืองเว้ เมืองหลวงเก่าของเวียดนาม เมืองดานัง ท่าเรือสำคัญของเวียดนามตอนกลาง และเมื่อพัฒนาเส้นทางทางบกในอนาคตแล้วการเดินทางทางรถยนต์ จากอุบลราชธานีไปยังเมืองสำคัญต่างๆในอินโดจีนย่อมใช้เวลาไม่มาก เช่น เดินทางจากอุบลราชธานีไปยังเมืองเว้ ใช้เวลาเพียง 6 ชั่วโมง หรือ เมืองเว้ไปยังฮานอยเพียง 6 ชั่วโมง หรือเว้ไปเมืองโฮจิมินห์ (เมืองไซ่ง่อน) เมืองศูนย์กลางของเวียดนามตอนใต้ ใช้เวลาเพียง 6 ชั่วโมง หรือจังหวัดอุบลราชธานีไป จำปาศักดิ์ แล้วไปต่อเวียงจันทน์ใช้เวลาเพียง 7 ชั่วโมง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 83)

ในอนาคตจังหวัดอุบลราชธานีจึงมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการติดต่อกับภูมิภาคอินโดจีนมากขึ้น แม้ว่าการเดินทางระหว่างอุบลราชธานีกับกัมพูชาทางบกจะดำเนินด้วยความยากลำบาก เพราะเส้นทางคมนาคมยังไม่สะดวก เต็มไปด้วยอันตรายของกัมพูชาทั้งนี้เพราะเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกลางกับกองกำลังเขมรฝ่ายต่อต้านตามชายแดนในอดีต อย่างไรก็ตามความขัดแย้งทางการเมืองได้ยุติลงแล้ว ปัญหาดังกล่าวคงได้รับการแก้ไขในอนาคต และเมื่อถึงระยะนั้นจังหวัดอุบลราชธานีจะมีความสำคัญในฐานะประตูเข้า-ออกระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียนเข้ากับประเทศสมาชิกอาเซียนใหม่คือ ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เวียดนาม (สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม) และกัมพูชา (ราชอาณาจักรกัมพูชา) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 84)

4.3 อุบลราชธานีในฐานะศูนย์กลางทางการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมของอีสานใต้ และอินโดจีน ปัจจุบันอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางที่มีศักยภาพทางการศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมที่สำคัญอย่างมาก เช่น มีสถานศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาจำนวนกว่า 1,200 แห่ง มีสถาบันศึกษาระดับอาชีวศึกษาจำนวนมาก ทั้งวิทยาลัยเทคนิคอุบลราชธานี วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีอุบลราชธานี วิทยาลัยโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น และมีสถาบันอุดมศึกษาอีกจำนวนมาก เช่น สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสรรพสิทธิประสงค์ วิทยาลัยการสาธารณสุขอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาลัยเทคโนโลยีราชธานี นอกจากนี้อุบลราชธานี ยังประกอบด้วยวัดวาอารามจำนวนมากกว่า 1,100 แห่ง ทั้งนี้การมีสถานศึกษาจำนวนมากย่อมทำให้จังหวัดอุบลราชธานีมีความสำคัญในการจัดการศึกษาในอนาคตอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันระดับอุดมศึกษา อาทิเช่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เพิ่งก่อตั้งได้ไม่นานได้ขยายจัดการศึกษาเต็มรูปแบบ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ขยายวิทยาเขตแห่งใหม่ที่บ้านยางน้อยอำเภอเขื่องในจำนวนเนื้อที่กว่า 1,000 ไร่ ซึ่งขยายและจัดการศึกษาเต็มรูปแบบทำให้อุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางการศึกษาเต็มรูปแบบของอีสานและอินโดจีน นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญทำให้อุบลราชธานีสามารถสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้ โดยเฉพาะประเพณีต่างๆ ของอีสาน เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา แห่เทียน ออกพรรษา ไหลเรือไฟ แข่งเรือ และลอยกระทง เป็นต้น

การสืบทอดคุณค่าดั้งเดิมของจังหวัดอุบลราชธานีนั้นยังรวมถึงการแสดงความกตัญญูต่เวทิตาต่อบรรพบุรุษผู้มีพระคุณต่อจังหวัดอุบลราชธานี ดังเช่นที่ชาวอุบลราชธานีได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด อนุสาวรีย์พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) ผู้ก่อตั้งเมืองอุบลราชธานีที่บริเวณทุ่งศรีเมืองแล้วจัดให้มีการบวงสรวงและสมโภชทุกวันที่ 9 และ 10 พฤศจิกายนของทุกปี การสร้างอนุสาวรีย์พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันท สิริจันโท) และอนุสาวรีย์สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสู่โส) นั้นเพื่อแสดงถึงความสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานีที่มีบุคคลสำคัญต่ออีสานในอดีต ทั้งยังเป็นเครื่องเตือนใจลูกหลานให้สำนึกและตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณ ตลอดจนคุณความดีของบรรพบุรุษเหล่านั้น เป็นแบบฉบับในการประกอบคุณงามความดีเช่นบรรพบุรุษที่สร้างมาในอดีต

ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้ส่งเสริมให้อุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคดังเช่นการก่อสร้างอาคารศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษกอุบลราชธานีในบริเวณสถาบันราชภัฏอุบลราชธานีซึ่งรัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณ และประชาชนบริจาคมูลค่ากว่า 100 ล้านบาท เมื่อสร้างเสร็จแล้วความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของอีสานและภูมิภาคอินโดจีนจะรวมเป็นศูนย์ในอาคารศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 85)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.4 อุบลราชธานีในฐานะศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการ

จังหวัดอุบลราชธานีมีศักยภาพและทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลาย มีแม่น้ำโขงและทัศนียภาพโดยรอบของพรมแดนระหว่างไทย-ลาว มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทมรดกทางธรรมชาติ ทั้งน้ำตกสร้อยสวรรค์ น้ำตกถ้ำบักเตว แก่งสะพือ รวมทั้งอุทยานแห่งชาติผาแต้ม และปางนาทามที่มีทัศนียภาพสวยงามเหมาะสมในการเดินป่าเพื่อศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ ได้แก่ ผาแต้มที่อำเภอโขงเจียม เป็นแหล่งภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนงานศิลปกรรมท้องถิ่นภายในอำเภอเมืองอุบลราชธานีและบริเวณใกล้เคียงที่น่าสนใจประกอบด้วย วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร มีคุณค่าทางศิลปกรรม ทั้งอุโบสถและหอไตร วัดทุ่งศรีเมือง สิมวัดแจ้ง อุโบสถวัดสุภูนาราม ธรรมาสันสิงห์ วัดบ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงตึกเก่าในเทศบาลเมืองอุบลราชธานีซึ่งสะท้อนอิทธิพลศิลปกรรมสมัยอินโดจีนในจังหวัดอุบลราชธานี (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 84)

2.3.2 มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2.3.2.1 มรดกทางธรรมชาติ

ในอดีตตั้งแต่ยุคสร้างบ้านแปงเมืองเมืองอุบลราชธานีเมื่อ พ.ศ. 2329 เป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2500 จังหวัดอุบลราชธานีอุดมสมบูรณ์ด้วยมรดกทางธรรมชาติ มีทรัพยากรป่าไม้เกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด (รวมโยธธรรและอำนาจเจริญ) ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ก่อให้เกิดระบบนิเวศน์ทางชีวภาพหลากหลาย สัตว์ป่านานาชนิดเป็นส่วนประกอบ ที่สำคัญในระบบนิเวศน์ แต่ก่อนจะนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาดำเนินการจนถึงแผนฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2504-2542) นั้น ปรากฏว่ามรดกทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธาร หิน ดิน แร่ธาตุ และระบบนิเวศน์ถูกทำลายและใช้กันแทบหมดสิ้น เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ในอดีตได้กระจายไปทั่วพื้นที่โดยเฉพาะอำเภอตามชายแดนลาวและเขมร พันธุ์ไม้ที่มีค่ามาก เช่น ไม้พยอม ชิงชัน มะค่า ประดู่ แดง และตะเคียน มีในป่าและเทือกเขาของเขตอำเภอน้ำยืน นางะหลวย บุนนาค สิรินคร พิบูลมังสาหาร เดชอุดม ทุ่งศรีอุดม และน้ำขุ่น ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณอื่นๆ มีมากในเขตอำเภอเขมราฐ กุดข้าวปุ้น ตระการพืชผล โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ และโขงเจียม ไม้ที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งคือ ไม้ยาง หรือยางนาเป็นไม้พระราชทานให้เป็นไม้ประจำจังหวัดอุบลราชธานี ขึ้นอยู่ทั่วไปแทบทุกพื้นที่ในบริเวณป่าชุมชนต่างๆ เช่น ดอนปู่ตา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีไม้กั้นเกราะ ไม้พะยอม ไม้กระบาก และไม้ตะแบกขึ้นอยู่ทั่วไปบริเวณเดียวกันกับไม้ยางนาไม้เหล่านั้นล้วนมีค่ามากมาย เช่น ทำบ้านเรือน อยู่อาศัย และเป็นไม้เศรษฐกิจ นอกจากพันธุ์ไม้แล้วยังมีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ช้าง เสือ หมี เก้ง กวาง วัวแดง กระต๊อ และอานๆ เป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันทรัพยากรเหลือน้อยเหมือนเช่นจังหวัดอื่นๆ เป็นเพราะระยะแผนพัฒนาฉบับที่1-7 เน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำนวนมาก เช่น ใช้ป่าไม้อย่างฟุ่มเฟือยไม่คุ้มค่า และไม่ประหยัด พื้นที่ป่าส่วนใหญ่มีค่าซึ่งทางราชการอนุญาตให้เป็นป่าสัมปทาน แต่ผู้ประกอบการและผู้ให้สัมปทานไม่ปฏิบัติตามสัญญา หรือข้อตกลง กฎ ระเบียบ และกฎหมายโดยเคร่งครัด รวมทั้งขัดแย้งความคิดทางการเมืองอย่างรุนแรงระหว่าง พ.ศ. 2508-2525 นั้น ทางราชการจึงกำหนดยุทธศาสตร์บางอย่างเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม (ผู้ก่อการร้าย) โดยสร้างถนนสายยุทธศาสตร์ตามแนวชายแดนจากอำเภอเขมราฐ-โพธิ์ไทร-ศรีเมืองใหม่ถึงโขงเจียม ส่วนอีกสายหนึ่งจากอำเภอบุนนาค-นางะหลวย-น้ำยืน-น้ำขุ่น-ทุ่งศรีอุดมถึงเดชอุดม

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีการดังกล่าวเป็นยุทธวิธีเมืองล้อมป่า เมื่อมีถนนหนทางแล้วประชาชนอพยพเข้าไปประกอบอาชีพตามเส้นทางเหล่านั้น ในขณะที่ทางราชการสร้างชุมชนเมือง เช่นกิ่งอำเภอ อำเภอ เพื่ออำนวยความสะดวกพร้อมกันไปยุทธวิธีเป็นวิธีที่ทำตรงข้ามกับฝ่ายรุกราน คือ อาศัยป่าแล้วรุกเข้าสู่เมือง แต่ประชาชนผู้อพยพเข้าไปทำมาหากินใหม่หรือที่อาศัยอยู่เดิมนั้นเป็นผู้ยากไร้ ขาดความรู้ในการทำมาหากินและการอนุรักษ์ป่า เพียงบุกเบิกเพื่อให้มีที่ดินทำกินมากที่สุด นำวิธีหักล้างทางพงให้โล่งเตียนเผาทำลาย และตัดต้นไม้ใหญ่มีค่าในการปลูกบ้านเรือนเพื่อขาย หรือนำไปเผาถ่านขาย ทางราชการจึงส่งเสริมอาชีพชาวบ้าน ให้ปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว เช่น ปอ ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นต้น เพื่อจำหน่ายหารายได้ไว้ซื้อหาปัจจัยสี่อื่นๆ หรือสนองความต้องการให้ตนและครอบครัวเข้าสู่ความทันสมัยของโลกยุคใหม่ตามวัตถุประสงค์หลักของการพัฒนา (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 94)

1. พื้นที่ป่า จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ป่าไม้คงเหลืออยู่ในปัจจุบันประมาณ 1,559,610 ไร่ หรือประมาณ 15.745% ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด ส่วนมากอยู่บริเวณแนวชายแดนที่มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมและความมั่นคงของชาติ พื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายเป็นป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 50 แห่ง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 3,450,660 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 34.86 ของเนื้อที่ป่าทั้งหมดของจังหวัด จำแนกประเภทดังต่อไปนี้

1.1 อุทยานแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ที่รัฐบาลเห็นสมควรสงวนรักษาสภาพแวดล้อมให้คงสภาพเดิมตลอดไป เพราะมีสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ หลากหลายด้วยธรรมชาติที่โดดเด่นสวยงามหาได้ยาก เช่น ทัศนียภาพแห่งขุนเขา ท้องทุ่ง เกาะแก่ง ชายหาด ท้องทะเล แนวปะการัง ถ้ำ น้ำตก หุบเหว หรือหินผา ที่มีลักษณะแปลกตาอันเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

อุทยานแห่งชาติมาตรฐานสากลมีคุณลักษณะดีเด่นระดับชาติ มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,250 ไร่ มีหน่วยงานของรัฐบาลกลางเป็นผู้บริหาร และมีเจ้าหน้าที่ที่เพียงพอเพื่อคุ้มครองป้องกันให้รอดพ้นจากการบุกรุกทำลายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1.1.1 เพื่อรักษาทรัพยากรในพื้นที่ให้คงอยู่ตามสภาพธรรมชาติเดิมอย่างถาวรตลอดไป หรือเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ

1.1.2 เพื่อรักษาพื้นที่ที่มีความสวยงามเป็นพิเศษให้คงไว้เพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ และพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

1.1.3 เพื่อเป็นแหล่งการศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางธรรมชาติวิทยา

1.2 วนอุทยาน หมายถึง พื้นที่ขนาดเล็กที่จัดตั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ มีความสำคัญในระดับท้องถิ่น มีจุดเด่นที่สำคัญคือ น้ำตก หุบเหว ถ้ำหรือหาดทราย วนอุทยานเป็นสถานที่ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชน และสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ คุ้มครองดูแลรักษาสภาพตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 พระราชบัญญัติป่าสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ตลอดจนกฎหมายและระเบียบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

อุทยานแห่งชาติผาแต้ม มีเนื้อที่ประมาณ 340 ตารางกิโลเมตร หรือ 212,500 ไร่ ครอบคลุมอยู่ในท้องที่อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิด มีจุดเด่นของธรรมชาติที่สวยงาม เช่น ผาชัน น้ำตกสร้อยสวรรค์ เสาเฉลียง ถ้ำปาฏิหาริย์ ภูนาทาม เป็นต้น ทั้งยังได้ค้นพบภาพเขียนสีโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุราว 3,000-4,000 ปี บริเวณผาขาม ผาแต้ม ผาเจ๊ก ผาเมย เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกในประเทศไทยที่มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นแนวเขตอุทยานแห่งชาติที่ยาวที่สุดทำให้มองเห็นทิวทัศน์ป่าเขาทางฝั่งลาวได้เป็นอย่างดี (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 96)

ชาวบ้านท้องถิ่นในอดีตทำมาหากินในบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ป่าภูผามีคนจำนวนน้อยที่เดินทางเข้าไปในป่าด้วยความเชื่อว่า “ผาแต้มเป็นเขตต้องห้าม ภูผาเหล่านั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นภูผาแห่งความตาย ใครล่วงล้ำเข้าไปหมักมีอันเป็นไป อาจเจ็บไข้ หรือเป็นอันตรายถึงชีวิตได้” พื้นที่ป่าภูผาแต้มได้เปิดเผยเป็นที่รู้จักกันทั่วไปเมื่อคณะอาจารย์และนักศึกษาจากภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากรได้สำรวจและค้นพบภาพเขียนสีโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม ท้องที่บ้านกุ่ม ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้สภาพป่าใกล้เคียงยังคงอุดมสมบูรณ์จึงได้ทำหนังสือถึงกองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 ขอให้จัดตั้งป่าภูผาในบริเวณผาแต้มเป็นอุทยานแห่งชาติ กองอุทยานแห่งชาติได้สำรวจหาข้อมูลเพิ่มเติมปรากฏผลตามรายงานลง วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ว่า “พื้นที่บริเวณที่ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากรเสนอขอให้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าภูผาปรากฏภาพเขียนสีโบราณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม สภาพป่าบริเวณใกล้เคียงยังไม่ถูกทำลาย และมีจุดเด่นตามธรรมชาติที่สวยงาม การคมนาคมสะดวกเหมาะที่จะตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยเห็นควรผนวกบริเวณดังกล่าวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติดงหินกอง” กรมป่าไม้จึงสั่งหัวหน้าอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ (อุทยานแห่งชาติดงหินกอง) ควบคุมดูแลรักษาป่าภูผาโดยได้ลประกาศให้บริเวณป่าภูผารวมกับบริเวณใกล้เคียงเป็นป่าสงวนแห่งชาติดงภูโหล่น ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 603 (พ.ศ. 2516) ลงวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2516 ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 90 ตอนที่ 153 ลงวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 แล้วกรมป่าไม้จึงสำรวจเพื่อจัดตั้งพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภูโหล่น ณ ท้องที่อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2532

นอกจากนี้กองอุทยานแห่งชาติได้นำเรื่องราวดังกล่าวเสนอต่อคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีมติเห็นชอบในการประชุมครั้งที่ 3/2532 เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2532 และผ่านมติเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 แล้วประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ หน้า 90-92 เล่มที่ 108 ตอนที่ 245 ลงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2534 “ให้อุทยานผาแต้มเป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 74 ของประเทศไทย”

สภาพอุทยานผาแต้มเป็นที่ราบสูงและเชิงเขาสูงชันลักษณะสูงๆ ต่ำๆ สลับกันทั่วพื้นที่ ส่วนลักษณะทางธรณีวิทยาเกิดจากการแยกตัวของผิวโลกเป็นที่อกเขาเดียวกับเขาพนมดงรักหรือดงเร็ก มีเขาพระวิหารตั้งอยู่ตามแผนที่ทางธรณีวิทยาเรียกว่า “หน่วยภูพาน” ทั้งนี้พระวิหารเป็นภูเขาหินทราย มีที่ราบแถบริมห้วยและตามแนวแม่น้ำโขง ส่วนที่เป็นที่ราบสูงแต่ละแห่งมีเนื้อที่ประมาณ 800-1,300 ไร่ ห่างจากลำน้ำประมาณ 1-2 กิโลเมตร เป็นหน้าผาสูงชัน พื้นที่ทั่วไปมีหินทรายโผล่เป็นลานหินกระจายทั่วพื้นที่ดินที่พบในแถบที่ราบลุ่มเป็นดินร่วนปนทรายและดินเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เหนียว แลบริมแม่น้ำมีตะกอนและอิฐมีสีมาก ที่สำคัญได้แก่ ห้วยใหญ่ ห้วยสร้อย ห้วยหละหลอย ห้วยพอก ฯลฯ ห้วยต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะไหลลงสู่แม่น้ำโขง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 96)

ลักษณะภูมิอากาศ	จำแนกเป็น 3 ฤดู คือ
ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-เดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์
ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-เดือนมิถุนายน

อุณหภูมิแต่ละฤดูแตกต่างกันมาก ฤดูฝนมีพายุฟ้าคะนองบ่อยครั้ง ฤดูหนาวอากาศเย็นแห้งแล้ง ความชื้นในบรรยากาศมีน้อย ฤดูร้อนอากาศร้อนจัด ต้นไม้ใบหญ้าแห้งแล้ง

สภาพป่าทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง พื้นที่ที่มีหินโผล่ลักษณะเป็นป่าโปร่งต้นไม้แคระแกรนแต่มีความสวยงามตามธรรมชาติ พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง เหียง ประดู่ และเหมือดต่างๆ ไม้พื้นล่างเป็นพวกไผ่ป่า หญ้าต่างๆ ช่อยหิน และยังมีดอกไม้ที่สวยงามขึ้นอยู่ตามซอกหินทั่วไป เช่น หยาดน้ำค้าง แดงอุบล เอนอ้า เหลืองพิศมร ตลอดจนมีทุ่งดอกไม้จำพวกดุสิตา สร้อยสุวรรณ ทิวเกสร กระจุมเงินจำนวนมากขึ้นกระจายทั่วพื้นที่ สภาพป่าจะเปลี่ยนเป็นป่าดิบแล้งในบริเวณที่ลุ่มแถบริมห้วยหรือริมแม่น้ำเนื่องจากมีความชุ่มชื้นพอประมาณตลอดปี พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ยางกระบากป รกฟ้า ตะแบกเลือดเขลง แดง ไม้พื้นล่างเป็นพวกไม้เถาไม้เลื้อยต่างๆ

สัตว์ป่า ประเภทเลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ยังไม่พบ พบแต่ขนาดเล็กลงมา เช่น สุนัขจิ้งจอก อีเห็น อีแก้ง ชะมด กระต่ายป่า บ่าง ในฤดูแล้งเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดลงมากจะพบสัตว์ประเภทหนูป่า เลียงผาวายน้ำข้ามมาจากฝั่งลาวเสมอๆ และเนื่องจากอาณาเขตบางส่วนอยู่ในลำน้ำโขงจึงมีปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ มาก มีนกนานาชนิด เช่น นกขุนทอง นกยูง เหยี่ยว อีกา นกขุนแผน นกกระเต็น เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติผาแต้มประกอบด้วยสิ่งที่น่าสนใจ

ควรแก่การท่องเที่ยวดังนี้

- เสาเฉลียง เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากการกัดเซาะของน้ำ สายลท แสงแดด มีลักษณะเป็นแท่งหินตั้งเหมือนเสา ส่วนบนเป็นแผ่นหินวางอยู่โดยไม่ติดกัน มองดูคล้ายดอกเห็ด (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 97)

- ผาแต้ม เป็นหน้าผาสูงสวยงามตามธรรมชาติของบริเวณแม่น้ำโขง ส่วนล่างของหน้าผาปรากฏเป็นภาพเขียนสีโบราณ มีมือนมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เรียงรายตามความยาวของหน้าผาติดต่อกันยาวประมาณ 180 เมตร จำนวนไม่ต่ำกว่า 300 ภาพ เป็นภาพเขียนสีจำนวนมากที่สุดเท่าที่ค้นพบในและต่างประเทศ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 98)

- ผาเจ๊ก-ผาเมย ลักษณะเหมือนผาแต้มและปรากฏภาพเขียนสีโบราณเช่นเดียวกัน แต่มีจำนวนน้อยกว่า ลักษณะภาพเขียนสีที่ค้นพบแตกต่างกับภาพเขียนสีที่ผาแต้ม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 98)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ภูเขาขาม ลักษณะของภูเขาหินทรายข้างบนเป็นลานหินเรียบ ด้านล่างเป็นบริเวณที่ปรากฏภาพเขียนโบราณ(ผาแต้ม)เมื่อมองจากด้านบนย่อมเห็นวิเวทวิทัศนตามริมแม่น้ำโขงสุดสายตา เป็นวิเวทวิทัศน์ของป่าเขาและลำน้ำสวยงามมาก (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 98)

ส่วนการเดินทางจากจังหวัดอุบลราชธานีไปยังอำเภอโขงเจียม ระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร แล้วเดินทางไปตามเส้นทางยุทธศาสตร์สายโขงเจียม-เขมรรัฐอีก 15 กิโลเมตร เลี้ยวขวาต่อไป 5 กิโลเมตรถึงภูเขาขาม ท้องที่บ้านหนองผือน้อย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งทำการอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ปัจจุบันเส้นทางดังกล่าวเป็นถนนลาดยางไปสิ้นสุดอยู่บนลานภูเขาขาม และอยู่ในระหว่างการพัฒนาพื้นที่บริการเพื่ออำนวยความสะดวกต่างๆในการพักผ่อนแก่นักท่องเที่ยวต่อไป (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 99)

อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ประกาศตั้งตามพระราชกฤษฎีกา และลงในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 98 ตอนที่ 115 วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 33 ของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 80 ตารางกิโลเมตร หรือ 50,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอสิรินธร และตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินลูกรังสลับกับพลาญหินทราย

สภาพป่า เป็นป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้ง มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จึงมีพันธุ์ไม้คล้ายคลึงกัน

สัตว์ป่า เป็นสัตว์เล็กประเภทเดียวกัน

สัตว์น้ำ เป็นปลาประเภทต่างๆ ตามธรรมชาติในลำน้ำมูล ซึ่งเป็นป่าชนิดเดียวกันที่มีตามลำน้ำโขง เช่น ปลาเค้า ปลาคัง ปลาแซ่ ปลาโจก ปลาเนื้ออ่อน ปลากด เป็นต้น แต่เมื่อสร้างเขื่อนปากมูลแล้ว ปลาบางชนิดลดน้อยลง เนื่องจากเขื่อนกั้นลำน้ำมูลทำให้ปลาจากลำน้ำโขงว่ายมาวางไข่ลำน้ำมูลไม่ได้ แม้จะสร้างบันไดปลาโจนแล้วก็ตาม ทางราชการจึงจัดหาพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ปล่อยลงทดแทนบริเวณเหนือเขื่อนปากมูล โดยคาดการณ์ว่าปลาอาจอุดมสมบูรณ์เช่นเดิม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 99)

ด้วยเหตุที่แม่น้ำมูลไหลผ่านพื้นที่ที่เกิดหินสวยงามขนาดใหญ่แห่งหนึ่งจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่าแก่งตะนะ ตามความเชื่อเดิมของชาวบ้านว่ามาจากคำ มรณะ เนื่องจากเป็นบริเวณที่กระแสน้ำเชี่ยวมาก มีโขดหินแหลมคมและถ้าไต้ น้ำ ชาวบ้านที่สัญจรทางน้ำและออกจับปลาจะเกิดอุบัติเหตุเสียชีวิตเป็นประจำ จึงเรียกกันว่าแก่งมรณะ ทั้งนี้มีเกาะอยู่กลางแม่น้ำมูลเรียกว่าดอนตะนะ ซึ่งมีป่าไม้ขนาดใหญ่ และไม่สักรื่นตามธรรมชาติ

แหล่งท่องเที่ยว เขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะมีธรรมชาติสวยงามและน่าสนใจสรรแก่การท่องเที่ยวดังนี้

- แก่งตะนะฝั่งขวา อยู่ในเขตอำเภอสิริธร มีน้ำตกห้วยกว้าง น้ำตกตาดโตน แก่งตะนะ ถ้ำพระ ลานผาผึ้ง (จุดชมพระอาทิตย์ขึ้น) หลักศิลาจารึกพระเจ้าจิตรเสน (จำลอง) บนฝั่งขวาแม่น้ำมูล บริเวณปากลำไผ่น้อย

- แก่งตะนะฝั่งซ้าย อยู่ในเขตอำเภอโขงเจียม มีจุดชมทิวทัศน์แก่งตะนะ ลำแม่น้ำมูล และเส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกกรากไพร ที่หน้าารผาริมแม่น้ำมูลมีเส้นทางเดินเลียบริมหน้าผาระยะ 1 กิโลเมตร ผ่านจุดชมพีชโลเคนส์ มอส เฟิน ถ้ำพระ และน้ำตกกรากไพร

- อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะมีบริการนักท่องเที่ยว เก็บค่าธรรมเนียมผ่านเข้าเขตอุทยาน คือ ผู้ใหญ่ 10 บาท เด็ก 5 บาท รถยนต์แก่งหรือกระบะบรรทุกคันละ 20 บาท มีบริการบ้านพักขนาด 10 คน (900 บาทต่อคืน) จำนวน 2 หลัง ขนาดคนพัก 9 คน (800 บาทต่อคืน) จำนวน 1 หลัง ขนาดพัก 6 คน (500 บาทต่อคืน) จำนวน 1 หลัง นอกจากนี้ยังมีสถานที่ให้พักผ่อนด้วยการกางเต็นท์ซึ่งนำกันมาเอง รับผิดชอบ 200 คน ค่าธรรมเนียมบริการความสะดวกและรักษาความปลอดภัยอัตราคนละ 5 บาทต่อคืน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 100)

ป่าดงนาทาม อยู่บริเวณทิศเหนือของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม มีพื้นที่ติดต่อกัน 3 อำเภอ คือ อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี บริเวณทิศตะวันออกเป็นแนวชายแดนไทย-ลาว ติดกับแม่น้ำโขง พื้นที่ป่าดงนาทามประมาณ 88 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 55,000 ไร่ พ.ศ.2534 ทางราชการประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 101)

ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จเยี่ยมราษฎรบ้านโพนงามและบ้านดงนา ตำบลนารามแห่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานีเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2537 มีพระราชดำรัสกับผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และแม่ทัพภาคที่ 2 ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือราษฎรในเรื่องสาธารณสุข โภชนาการ การประกอบอาชีพ และให้ราษฎร ในพื้นที่ช่วยกันรักษาป่า ทั้งนี้กองทัพภาคที่ 2 ส่วนราชการต่างๆที่เกี่ยวข้อง และจังหวัดอุบลราชธานี มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าดงนาทามในลักษณะโครงการเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่เรียกว่า “โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี” ระยะดำเนินการ 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2540-2542 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 102)

แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ ผาที่วัดภูอานนโท่งนแต้ม และถ้ำฝ่ามือแดง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 103)

ปายอดโดม เป็นส่วนหนึ่งของป่าบนเทือกเขาพนมดงรัก เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เทือกเขาพนมดงเร็ก” ซึ่งเป็นชื่อเรียกของภาษาเขมร เป็นเทือกเขาที่กั้นพรมแดนไทยกับกัมพูชา และไทยกับลาว ด้วยเหตุที่สภาพป่าทั่วไปค่อนข้างสมบูรณ์ มีป่าขึ้นปะปนกันหลายชนิด เช่น ป่าเต็งรัง ขึ้นอยู่ตามซอกหินแต่มีไม่มาก ป่าดิบแล้ง ปรากฏตามแนวลำห้วยลำโดมใหญ่ส่วนป่าเบญจพรรณมีทั่วไปในปายอดโดมและทุ่งหญ้า

สภาพป่า เป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นต้นกำเนิดลำโดมใหญ่ซึ่งไหลผ่านอำเภอน้ำยืน อำเภอดงขุดม กิ่งอำเภอนาเยีย แล้วไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่บ้านปากโดม อำเภอฟิบูลมังสาหาร เป็นแม่น้ำสายหลักให้ราษฎรอุปโภค และทำการเกษตร เหมาะในการจัดเป็นพื้นที่ป่าเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อม ตลอดจนสงวนเป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า กรมป่าไม้กำหนดให้ปายอดโดมในท้องที่ตำบลโดมประดิษฐ์ ตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำยืน ป่าฝั่งซ้ายลำโดม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใหญ่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมเนื้อที่ประมาณ 140,8745 ไร่ ซึ่งตราเป็นพระราชกฤษฎีกาเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2520 ภายในป่ายอดโดมมีส่วนประกอบสำคัญดังนี้

พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ป่ายอดโดมมีพันธุ์ไม้ขึ้นปะปนหลายชนิด ในบริเวณบนเทือกเขาสูงเป็นป่าเบญจพรรณ บริเวณที่ไม่สูงเป็นป่าดิบแล้ง และมีทุ่งหญ้าเป็นบางแห่งไม่กว้าง มีไม้ขึ้นปะปนในบริเวณฝั่งลำห้วย รวมทั้งมีพืชสมุนไพรทั่วบริเวณ นอกจากนั้นยังมีป่าเต็งรังขึ้นปะปนชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยาง ประดู่ ตะเคียนหิน มะค่าโมง มะค่าแต้ ชิงชัน พยุง แดง เต็ง รัง พะยอม กระบก เป็นต้น

สัตว์ป่าที่สำคัญ ได้แก่ กระต๊อ วัวแดง เสี่ยงผา เก้ง กวาง เสือ เป็ดกำหมี ฯลฯ ในการสอบถามชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ป่ายอดโดมปรากฏว่าเมื่ออดีตป่าไม้บริเวณเนิน 500 (ช่องบก) และเนิน 664 (ช่องอานม้า) ยังอุดมสมบูรณ์ และมีสัตว์ป่าชุกชุมหลายชนิด เช่น ช้างป่า วัวแดง เก้ง เสี่ยงผา กวางป่า เสือ หมี เป็นต้น แต่เมื่อเขมร 3 ฝ่ายสู้รบเพื่อช่วงชิงอำนาจกันย่อมมีผลกระทบต่อแนวชายแดนไทย เขมรแดงที่แตกทัพอาศัยพื้นที่ป่ายอดโดมเป็นที่หลบภัยเพื่อความปลอดภัยจึงวางกักระเบิดชนิดต่างๆในบริเวณดังกล่าว การสู้รบกันส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าอย่างมาก เนื่องจากได้อพยพหนีไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยจึงทำให้สัตว์ป่าลดน้อยลง อีกส่วนหนึ่งล้มตายเพราะเหยียบกับระเบิดที่ชุกชุมตามแนวชายแดน สัตว์ป่าที่ยังพบในปัจจุบัน ได้แก่ เสี่ยงผา เก้ง กวาง กระเจงหมี ลิงแสม ชะนีมงกุฎ อีเห็น ชะมด นอกจากนั้นยังมีนกชนิดต่างๆ และสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ ปัจจุบันยังไม่มีการสำรวจบริเวณป่ายอดโดมอย่างจริงจังว่ามีจำนวนสัตว์ป่าอาศัยอยู่เท่าไร เพราะพื้นที่บริเวณแนวชายแดนไทย-กัมพูชาเป็นบริเวณที่อันตรายมีกักระเบิดหลงเหลืออยู่ทั่วจึงยากในการสำรวจ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 105)

1.3 แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม

1.3.1 นารายณ์บรรทมสินธุ์ ลักษณะเป็นภาพแกะสลักบนแผ่นหินรูปนารายณ์บรรทมบนแผ่นหิน เป็นรูปที่แกะสลักยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ยาว 120 เซนติเมตร และสูง 50 เซนติเมตร ตั้งอยู่ริมตลิ่งลำโดมใหญ่ด้านทิศตะวันตกบริเวณปากลำห้วยเห ในฤดูน้ำหลากจะจมอยู่ใต้น้ำซึ่งเชื่อว่าเป็นฝีมือของชาวบ้านที่เดินทางผ่านเพื่อหาแหล่งหินก่อสร้างปราสาทเทวสถานสมัยขอมประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ต้องเดินทางด้วยเท้าอย่างเดียวซึ่งค่อนข้างลำบาก ระยะทางเดินจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมถึงนารายณ์บรรทมสินธุ์ประมาณ 16 กิโลเมตร (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 106)

1.3.2 ภูปราสาท ลักษณะเป็นปราสาทขนาดเล็กที่สร้างขึ้นด้วยอิฐ คล้ายอิฐอมฤที่ปั้นจากดินเหนียว ตัวปราสาทกว้างประมาณ 5 เมตร ยาว 6 เมตร เป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำนวน 4 หลัง เรียงเป็นรูปครึ่งวงกลม ตั้งห่างจากหน่วยฯจันทร์แดงประมาณ 4 กิโลเมตร (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 106)

2. มรดกทางวัฒนธรรม

จังหวัดอุบลราชธานีมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมจำนวนมากเพื่อให้เป็นสมบัติคู่บ้านคู่ถิ่นจนมีคำกล่าวขานว่า “อุบลราชธานี...ความงามที่สุดแห่งวัฒนธรรมอีสาน” มรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าดังกล่าวได้สะท้อนออกมาในรูปลักษณะดังต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 109)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1 โบราณวัตถุโบราณสถาน

2.1.1 โบราณวัตถุ หมายถึง มรดกทางศิลปะวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุขนาดต่างๆ สามารถเคลื่อนย้ายไปได้อย่างง่ายตามขนาด น้ำหนัก หรือชนิด มีความหมายตามประกาศในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ว่า “สิ่งหัตถ์ที่ประณีตที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหัตถ์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี” เมื่อพิจารณาตามประเภทของโบราณวัตถุแล้วอาจจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภททำจากสิ่งมีชีวิต สิ่งที่ไม่มีชีวิต และซากสิ่งมีชีวิต จังหวัดอุบลราชธานี มีมรดกทางศิลปะวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุหลากหลายทั้ง 3 ประเภท กระจัดกระจายอยู่ตามสถานที่หลายแห่ง เช่น ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี วัดเก่าแก่ที่สำคัญ และแหล่งโบราณสถาน โบราณคดี เป็นต้น อย่างไรก็ตามโบราณวัตถุส่วนใหญ่ยังคงเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานีตั้งต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 110) โบราณวัตถุชิ้นสำคัญในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี จัดตามวัฒนธรรมตามลำดับยุคสมัย คือ วัฒนธรรมเจนละ หรือวัฒนธรรมเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร วัฒนธรรมทวารวดี หรือวัฒนธรรมเขมรสมัยเมืองพระนคร และวัฒนธรรมไทย-ลาว ดังนี้

2.1.1.1 งาช้างโบราณกลายเป็นหิน ค้นพบในร่องน้ำห่างจากหมู่บ้านลาดหญ้าคา ตำบลนาแว อำเภอนามนบุรี จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้ทางโบราณชีววิทยาของธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณีได้ตรวจสอบแล้วเป็นงาช้างโบราณแปลงสภาพเป็นหินยาว 2.40 เมตร จัดอยู่ในพวกสเตโกดอน(STAGODON) สันนิษฐานว่ามีอายุราว 1.6 ล้านปี อยู่ในสมัยไพลสโตซีน (PLEISTOCENE) ซึ่งเป็นยุคดึกดำบรรพ์ เป็นโบราณวัตถุจำพวกซากสัตว์ที่มีอายุมากที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 110)

2.1.1.2 เครื่องมือหินกะเทาะ ในสมัยสังคมล่าสัตว์มีอายุประมาณ 12,000-7,700 ปี พบที่บริเวณหน้าเพิงผา ถ้ำตาลาว (สำนักสงฆ์ถ้ำช้างสี) บ้านค้อน้อย ตำบลกองโพน กิ่งอำเภอนาตาล ทำจากหินควอร์ตไซต์ จัดเป็นประเภทเครื่องมือแกนหินกะเทาะหน้าเตี้ยอย่างหยาบๆ นิยมกะเทาะเป็นแนวตรงเฉพาะส่วนล่างครึ่งหนึ่งของผิวเดิมไว้ตอนบนเพื่อสะดวกในการจับถือ ขอบคมมีร่องรอยการใช้งานประเภททุบ สับ ตัด และกะเทาะ เมื่อสำรวจบริเวณเพิงผาที่พบเครื่องมือเหล่านี้พบสะเก็ดหินที่แตกต่างจากการกะเทาะเครื่องมือหินหลายชิ้น แสดงว่าระยะหนึ่งเคยเป็นที่พักอาศัยของคนในสังคมล่าสัตว์ นอกจากนั้นเพิงผาบางตอนยังมีภาพมือและลายสัญลักษณ์เขียนด้วยสีแดง ซึ่งไม่อาจยืนยันได้ว่าคนที่สร้างเครื่องมือหินกะเทาะเป็น กลุ่มเดียวกับที่เขียนภาพผนังเพิงผาหรือไม่ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 110)

2.1.1.3 ขวานหินขัด เป็นเครื่องมือสำคัญในสังคมเกษตรกรรมอายุประมาณ 4,000 ปี พบ ณ บ้านโนนสำราญ ตำบลหัวเรือ อำเภอมืองอุบลราชธานี เป็นขวานหินรูปคล้ายหยดน้ำ ขอบด้านล่างกว้าง ขอบีคมอยู่ตรงกลางและค่อนไปทางด้านหลังเล็กน้อย ผิวขัดเรียบอย่างประณีต ไม่ปรากฏรอยใช้งาน เป็นเครื่องมือที่พบมากในแหล่งโบราณคดีสังคมเกษตรกรรม ระยะแรกใช้ ตัด ฟัน ขุด และถากถางป่า ต่อมาพบในแหล่งที่ใช้โลหะต่อเนื่องมาถึง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนสังคมเมืองในสมัยประวัติศาสตร์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 110)

2.1.1.4 กลองมโหระทึกสำริด ในสมัยสังคมเกษตรกรรมมีอายุประมาณ 2,500-2,100 ปี มีจำนวน 2 ใบ ใบแรกพบที่บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเมืองในลักษณะหน้ากลองเรียบขอบไม่ยื่นล้าออกไปนอกตัวกลอง มีลายรูปคล้ายดาว 14 แฉกอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยลายเส้นวงกลม และลายเส้นตรงขวาในเส้นคู่ขนานซึ่งลบบเลือนมาก ลายที่สำคัญอีกลายหนึ่งคือ ลายวงกลม มีจุดตรงกลางเชื่อมต่อด้วยลายเส้นทแยงที่ใหญ่ ตอนกลางลำตัวกลองมีลวดลายคล้ายกับหน้ากลอง มีหู 4 หู แบ่งเป็นข้างละ 2 คู่ แต่ละคู่หลอแยกจากกันเล็กน้อยมีลายคล้ายเชือกถักประดับอยู่ ส่วนล่างไม่มีลายแต่ผายออกเล็กน้อย ด้านข้างทั้งสองมีรอยที่เกิดจากการหล่อด้วยแม่พิมพ์ ซึ่งเป็นวิธีปั้นหุ่นไล่ซี่ผึ้ง ลักษณะกลองจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 หรือแบบเฮกเกอร์ 1 เป็นกลองแบบรุ่นแรกที่จัดไว้ในกลุ่มของวัฒนธรรมดอนซอน (ชิน อยู่ดี. 2529 : 90-94) ใบที่สอง พบที่บ้านนาโพธิ์ใต้ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม ลักษณะขอบหน้ากลองยื่นพ้นจากลำตัว คงเหลือรูปกบที่หล่อติดอยู่บนหน้ากลองเพียง 2 ตัว มีร่องรอยที่หักหายไปแสดงว่าเดิมมีรูปกบ 4 ตัวมีหู 2 คู่ แต่ละคู่ห่างกัน ลวดลายส่วนใหญ่ลบบเลือนสังเกตมีลายเส้นขีดในแนวตั้งระหว่างเส้นคู่ขนาน และลายไขปลาหรือลายวงกลม 2 วงซ้อนกันอย่างหยาบๆ ตรงกลางของหน้ากลองแตกทะลุจึงไม่สามารถระบุว่ามีรูปคล้ายดาวหรือไม่ นอกจากนี้ส่วนฐานด้านหนึ่งยังแตกชำรุด ทั้งนี้ลักษณะหน้ากลองที่ยื่นล้าออกมา มีรูปกบหล่อประดับเปรียบเทียบได้กับกลองของวัฒนธรรมดอนซอน ควรจัดอยู่ในแบบเฮกเกอร์ 3 หรือจำพวกที่ 2 และ 3 ซึ่งกำหนดว่ามีอายุน้อยกว่าแบบเฮกเกอร์ 1 (อายุราว 2,500-2,100 ปี) เป็นแบบที่ทำสืบเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์เมื่อพิจารณาตามลวดลายเส้นขีดและลายวงกลมที่สร้างขึ้นในชั้นหลัง (ชิน อยู่ดี. 2529 : 95-96) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 111)

2.1.1.5 ใบหอกและหัวขวานสำริด ในสังคมเริ่มแรกมีอายุประมาณ 1,800-1,500 ปี พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี เป็นใบหอกชนิดมีบ้อง ปลายโค้งมน ด้านข้างใบหอกทำยื่นแหลมออก 2 ข้าง ปลายโคนด้านทำเป็นปุมยื่นออก 2 ข้าง แต่หักไป 1 ข้าง หัวขวานชนิดมีบ้องเช่นกัน ลักษณะแบบขอบคมโค้งมน ด้ามขวานยื่นแหลมออกไปเล็กน้อย เมื่อพิจารณารูปแบบของใบหอกแล้วแตกต่างจากใบหอกสำริด รูปใบข้าวที่พบในแหล่งโบราณคดีสังคมเกษตรกรรมเป็นเครื่องมือโลหะรุ่นแรกๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนโบราณวัตถุที่พบร่วมกัน เช่นภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบเนื้อหยาบมีลายเขียนสีบางส่วนที่คอภาชนะ และกระป๋วนสำริด ที่มีรูปทรงยาว สันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ควรเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนสมัยสังคมเมืองเริ่มแรกที่พัฒนาตนเองก้าวสู่สมัยประวัติศาสตร์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 112)

2.1.1.6 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเขียนสี ในสังคมเกษตรกรรมมีอายุประมาณ 2,300-1,800 ปี พบที่โนนสาวเอ้ บ้านคือ ตำบลกุดลาด อำเภอเมืองอุบลราชธานี ลักษณะเป็นชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเคลือบสีขาวและสีแดงลายเชือกทาบ แล้วเขียนสีแดงทับอีกชั้นหนึ่ง เป็นลายเรขาคณิตเส้นตรง เส้นหยัก และลายคดโค้ง เผาด้วยไฟแรงต่ำ เนื้อดินผสมทราย และดินรอกหรือดินเชื้อ ทั้งนี้แหล่งโบราณคดีโนนสาวเอ้มีผู้ทำลายชุดหน้าดินไปขายเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ขาดหลักฐานอื่นประกอบเพื่อกำหนดยุคสมัยให้แน่ชัด มีการตกแต่งผิวภาชนะด้วยเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลายเขียนสีแดงบนพื้นสีขาวนวล เป็นแบบเดียวกับภาชนะเขียนสีสมัยหลังของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง(รายละเอียดใน Joyce C. While, 1982, ตารางหน้า 18) ลายเส้นหยักคล้ายคล้ายดอกไม้ที่คอของเศษภาชนะชิ้นใหญ่ อาจเป็นลักษณะเฉพาะ หรือเป็นแบบท้องถิ่นของภาชนะลายเขียนสีที่พบในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 112)

2.1.1.7 หินดินเผา ในสมัยสังคมเกษตรกรรมถึงสังคมเมืองเริ่มแรก มีอายุประมาณ 2,500-1,500 ปี พบที่โนนสาวเอ้ ตำบลกุดลาด อำเภอเมืองอุบลราชธานี เป็นเครื่องมือช่วยรองด้านในขอบดินปั้นภาชนะตีแต่งด้านนอกเพื่อขึ้นรูปภาชนะ แสดงถึงร่องรอยต่อเนื่องของชุมชนโบราณที่โนนสาวเอ้ตั้งแต่สมัยสังคมเกษตรกรรมที่ใช้โลหะถึงสมัยสังคมเมืองเริ่มแรกจนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 112)

2.1.1.8 ศิลจารึกปากมุล เป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต มีอายุในพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่ฝั่งขวาปากน้ำมูล ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม เป็นศิลจารึก 2 หลัก ลักษณะเป็นรูปเสมา จารึกข้อความเพียงด้านเดียว จำนวน 6 บรรทัด เป็นข้อความเดียวกัน ความว่า “พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ทรงพระนามว่าจิตรเสนผู้เป็นโอรสของพระเจ้าศรีวิธรรมัน... ได้รับพระนามภายหลังการอภิเษก ว่า “พระเจ้าศรีมหันทรวิรมัน”... ได้สร้างพระศิวลึงค์ อันเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์ ไว้บนภูเขานี้” (ชะเอม แก้วคล้าย, จารึกปากน้ำมูล 1, 2, จารึกในประเทศไทย เล่ม 1 อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ 12-14. หน้า 158-164) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 113)

2.1.1.9 พระพุทธรูปยืน (ปางประทานธรรม) เป็นหินทรายสีแดง ศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 พบที่ชุมชนโบราณ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลบ้านไผ่ใหญ่ อำเภอวังสามสี เป็นพระพุทธรูปยืนในท่าตรีภังค์เหนือฐานบัว ยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นระหว่างพระอุระ(ขำรุด)เมื่อพิจารณาร่องรอยการสลักพระกรและพระหัตถ์ ตลอดจนคตินิยมของพุทธศิลปะทวารวดีแล้ว ปางที่ปรากฏนั้นอาจเป็นประทานธรรมทั้งสองพระหัตถ์หรือพระหัตถ์เดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง ลักษณะพระหัตถ์ค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบต่ำ เปลือกพระเนตรอูม พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์หนา ขมวดพระเกศาใหญ่ พระเกตุมาลาต่ำไม่มีรัศมี ครองจีวรห่มคลุมขอบจีวรทอดลงจากข้อพระกรทั้งสองข้าง ทั้งชายลงด้านล่างวกไปพาดทับสรวงบริเวณพระขงฆ์ แต่องค์พระพุทธรูปสลักจากหินทรายสีแดงซึ่งเปราะและร่วน ทำให้รายละเอียดของพระพักตร์ พระวรกายและฐานขำรุด ลบเลือนแต่กระเทาะเสียหายเป็นส่วนมากยากต่อการศึกษารูปแบบ พระพุทธรูปองค์นี้อาจเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปยืนปางประทานธรรมทั้งสองพระหัตถ์ ณ เขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, 2528, หน้า 6 และรูปที่ 10) ลักษณะการยืนในท่าตรีภังค์นั้นแสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธรูปศิลปะทวารวดีในระยะแรกที่ยังปรากฏอยู่ กำหนดอายุไว้ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 12-13 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 113)

2.1.1.10 พระพุทธรูปปางสมาธิ เป็นศิลปะทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 ได้จากโบราณสถานร้างภายในวัดโพธิ์ศรี บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลบ้านไทย อำเภอเขื่องในองค์พระพุทธรูปอยู่ในสภาพขำรุด ส่วนพระเศียร พระอุระ พระหัตถ์ และพระเพลาขวาหัก ประทับขัดสมาธิราบแสดงปางสมาธิเหนือฐานบัวที่ชายกลีบบานออกด้านข้าง ใต้ฐานมีเตี้ยขนาดใหญ่ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สำหรับนำประกอบเข้ากับฐานประติมากรรม พระพุทธรูปองค์นี้แม้จะชำรุดเสียหายจนยากในการศึกษารายละเอียดด้านประติมากรวิทยา แต่รูปทรงและส่วนฐานบัวซึ่งมีลักษณะค่อนข้างพิเศษนั้นสามารถเปรียบเทียบได้กับพระพุทธรูปปางสมาธิหินทรายจากภูมิภาคอินเดีย ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 (Boisselier, 1966, Pl.XLI. 2) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 113)

2.1.1.11 อรรณาริศวร เป็นหินทรายอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 พบที่จังหวัดอุบลราชธานี (ย้ายมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร) ลักษณะเป็นปนะระติมากรรมสลักรูปพระศิวะและพระอมารวมกันเป็นองค์เดียว ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัวหลาย ยกพระกรทั้งสองข้างขึ้นเหนือพระเพลา (พระหัตถ์หัก) พระพักตร์ค่อนข้างยาว พระเนตรปรากฏอยู่บนกึ่งกลางพระนลาฏ พระเกศาเกล้าสูงทรงกมลขนาดใหญ่ และนพาทูร์ตลายดอกไม้ กรองคอเรียบไม่มีลวดลาย พระวรกายซีกขวาแสดงลักษณะบุรุษ หรือพระศิวะ แนวเส้นนูนรูปวงกลมหมายถึงพระจันทร์ติดอยู่บนเศียร พระเกศาขมวดกลม มีไรพระมัสสุ นุ่งผ้าสั้นเหนือพระขง คาดเข็มขัดลายเชือกถัก มีบัวบาตคล้องที่ข้อพระหัตถ์ ซีกซ้ายหรือพระอูระแสดงลักษณะกายวิภาคของสตรีเพศทรงทองพระกร และนุ่งผ้ายาวไปจรดข้อพระบาท มีแนวชายผ้าพาดจากใต้พระเพลาไปยังข้อพระกร เข็มขัดเป็นลายลูกประคำ เป็นอรรณาริศวรที่เก่าแก่ที่สุดรูปหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ มีลักษณะค่อนข้างพิเศษทั้งด้านกายวิภาคและรายละเอียดทางด้านเครื่องประดับ โดยเฉพาะกมลขนาดใหญ่นั้นคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในกลุ่มประติมากรรมศิลปะจามระยะแรก เช่น รูปยักษ์จากตราเกี่ยวในพิพิธภัณฑสถานเมืองดานัง ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 (Boisselier, 1963, Fig.6) ส่วนผ้าถักใกล้เคียงกับผ้านุ่งของพระศิวะจากโบราณสถานไมซอน A.1 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 (Ibid, Fig. 19) ซึ่งจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเกี่ยวกับประติมากรรมชิ้นแรกที่กล่าวข้างต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 114)

2.1.1.12 เสาประดับกรอบประตู เป็นหินทรายศิลปะเขมรแบบไพรกเมง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 13 ได้จากโบราณสถานร้างวัดแก่งตอย บ้านโอด ตำบลท่าเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี เป็นส่วนหัวเสาหรือฐานเสา ลักษณะเป็นเสากลมสลักลวดลายเฉพาะด้านที่หันออกด้านหน้า ส่วนหัวเสาขอบชั้นบนสุดสลักลายดอกไม้สี่เหลี่ยมหรือดอกประจายามเรียงต่อกัน ถัดลงมาเป็นแนวเส้นบัวลายลูกประคำ แนวลายใบไม้มีวนและลายดอกไม้ครึ่งดอกเรียงสลับกัน ใต้แนวดังกล่าวเป็นลายพวงมาลัยมีอุบะดอกไม้และไข่มุกคั่นด้านในพวงมาลัยสลักลายใบไม้มีวนเข้าหากันเป็นวงโค้ง มีลายใบไม้เต็มใบห้อยลงด้านล่าง ใต้ขอบแนวลายพวงมาลัยคั่นอุบะจะมีแนวเส้นลวดบัวเล็กๆล้อมอยู่โดยรอบ ลักษณะเสาลวดลาย และการแบ่งแนวลายเทียบได้กับเสาประดับกรอบประตูปราสาทหลังเหนือ (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, 2513, รูป 40) และลายอุบะใต้แนวลายกึ่งกลางทับหลังที่วัดสระแก้ว อำเภอพิบูลมังสาหาร (น. ณ ปากน้ำ, 2519, หน้า 26) ศิลปะเขมรแบบไพรกเมง อายุราว พ.ศ. 1175-1240 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 114)

2.1.1.13 โสมสูตร เป็นหินทรายศิลปะเขมรแบบไพรกเมง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ได้จากโบราณสถานร้างในบริเวณวัดแก่งตอย บ้านโอด ตำบลท่าเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี เป็นส่วนปลายของท่อนหรือรางระบายน้ำที่ใช้ในการประกอบพิธีภายในศาสนสถานซึ่งถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ สลักเป็นรูปหัวมกรอ้าปากกว้างขวงขวงขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้านบน ด้านหลังติดอยู่กับรางน้ำ ลักษณะเทียบได้กับห้วมกรที่หันเข้าหาแนวลายวงโค้งทั้งสองข้างของทับหลังที่ขุดพบ ณ ประตูด้านใต้ของปราสาททิศเหนือ ปราสาทเขาน้อยสีชมพู อำเภออรัญประเทศ ศิลปะเขมรแบบไพรกเมง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 12 (พีรพน สิทธิชัย, 2532. รูปที่ 10-12) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 114)

2.1.1.14 พระคณศ เป็นหินทรายศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ หรือแปรรูป อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ได้จากบ้านโนนกาเส้น อำเภอสำโรง องค์พระคณศประทับขัดสมาธิราบพระบาทขวาซ้อนบนพระบาทซ้าย พระวรกายบางส่วนและรายละเอียดของเครื่องทรงยังสลักไม่แล้วเสร็จ ทรงกระบังหน้า กรองคอ ทองพระกร และรัดทรวง วงม้วนลงไปจรดพระเพลาขวาพระหัตถ์ทั้งสองข้างขวาบนพระเพลา เบื้องซ้ายทรงวัดตุกลมหรือขนมโมทกะ ส่วนเบื้องขวาคงเป็นชิ้นส่วนของเศษาหัก แม้ประติมากรรมรูปพระคณศส่วนที่เป็นผ้านุ่งยังสลักไม่แล้วเสร็จ แต่รายละเอียดส่วนอื่นสามารถเปรียบเทียบได้กับพระคณศจากบาสัก(หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, 2516, รูปที่ 30) และพระคณศจากปราสาทหินเมืองต่ำ (จิรัสสา. 2531 : 98) ศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ หรือ แปรรูป อายุราว พ.ศ. 1464-1505 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 115)

2.1.1.15 ทับหลัง เป็นหินทรายศิลปะเขมรแบบบาปวน อายุราว พ.ศ.1550-1620 ได้จากปราสาทหนองบอน บ้านนาเจริญ อำเภอเดชอุดม สภาพของทับหลังชำรุดตอนกลางหักเป็นสองส่วนด้านล่างตัวลายแตกหายไป ด้านบนสุดสลักภาพบุคคล (ฤๅษี) นั่งขัดสมาธิราบพนมมืออยู่ในซุ้มรูปสามเหลี่ยม ซึ่งมีลายช่อดอกไม้คั่นระหว่างซุ้มตอนกลางของทับหลังสลักภาพบุคคลนั่งชันเข่ามือขวาถือดอกบัว ด้านล่างที่ชำรุดแตกกะเทาะหน้าหายไปนั้นคงเป็นภาพหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยที่ม้วนวนขึ้น ด้านบนทอดเป็นแนวยาวไปวกลงที่ปลายกรอบทับหลังแล้วม้วนขึ้นเป็นลายก้านขด เหนือลายท่อนพวงมาลัยสลักเป็นลายไปไม้ม้วนครึ่งใบ เรียงต่อกันเป็นแนวหักเข้าหาจุดศูนย์กลางของทับหลัง ส่วนด้านล่างเป็นลายก้านขดม้วนลงด้านล่าง มีภาพบุคคลนั่งพนมมือบนทับหลังดังกล่าวคล้ายคลึงกับรูปฤๅษีนั่งพนมมือที่ปรากฏอยู่ด้านบนของทับหลังปราสาทอูดง เป็นศิลปะเขมรแบบปาปวน อายุราว พ.ศ.1550 ถึง 1620 (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล. 2513. รูปที่ 32-33) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 115)

2.1.1.16 ศิวลึงค์ ณ วัดบ้านเข้ตอน ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอ น้ำยืน เป็นหินทรายศิลปะเขมร อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ได้จากบริเวณภูปราสาทใกล้ช่องอานม้า ลักษณะเป็นแท่งศิวลึงค์ทรงกลม สลักเฉพาะส่วนปลายหรือรุทรภาค ติดอยู่กับฐานโยนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านหน้ามีแนวร่องรางน้ำที่หักหายไป ศิวลึงค์ที่สลักเฉพาะส่วนรุทรภาคเช่นองค์นี้มีหลายองค์ในพิพิธภัณฑสถานกรุงพนมเปญ บางครั้งมีขนาดใหญ่เหมือนจริงติดอยู่กับฐานเล็กๆ รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือกลม หรือภาชนะสำหรับรองรับน้ำมนต์ (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล. 2515 : 70) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 115)

2.1.1.17 พระพุทธรูปปางสมาธิ เป็นพระพุทธรูปสำริดศิลปะลาว หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์เป็นผู้สร้างลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างสั้น พระนลาฏกว้าง พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่งเป็นสัน พระโอษฐ์บาง ปลายโค้งขึ้นด้านบน มีแนวเส้นไรพระศก ขมวดพระเกศาแหลมเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวสูง มีฐานรูปกลีบบัวรองรับ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายจีวรปลายตัดตรงยาวลงมาจรดพระนาภียอดพระนาภีเจาะเป็นช่องกลมสำหรับประดับอัญมณี และเห็นแนวเส้นรัดพระคตบริเวณบนพระองค์ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสองยาวไล่เลี่ยกัน มีฐานปัทมทกเหลี่ยมยกสูงที่มุมของชั้นบัวคว่ำและแนวลูกแก้ว ออกไปปลายตัววัดขึ้นด้านบน ตอนบนสุดทำเป็นแนวลายกลีบบัวคลี่สยายกลีบออกด้านข้าง ดังเช่นที่ นิยมสร้างกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธศตวรรษที่ 23 ส่วนชั้นหน้ากระดานด้านล่างสุดของฐานพระพุทธรูปมี จารึกอักษรไทยน้อย ภาษาไทย และบาลี รวม บรรทัด ความว่า “สมเด็จพระราชเชษฐา (เจ้าอนุวงศ์) อาณาคามอิราชชาติสายสุริยวงศ์ มีจิตศรัทธาในพระพุทธรูปให้หล่อพระพุทธรูปองค์นี้ น้ำหนัก 2,500 เทียมพระแก้วมรกตเจ้า เมื่อจุลศักราช 1188 (พ.ศ. 2369)” (เทิม เต็ม. คำจารึกฐานพระพุทธรูป พระราชเชษฐา. ในเล่ม) (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด อุบลราชธานี. 2542 : 116)

2.1.1.18 สลุปจำลอง หรือ พระเจดีย์จุฬามณี ณ วัดศรีจุฬามณ บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน เป็นฝีมือช่างอุบลราชธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 25 ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมตัน ฐานหน้ากระดานชั้นล่างเขียนลายรดน้ำเป็นลายประจายามกำมปูและ ลายลูกฟักถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวหงายซ้อนลดหลั่นกันสี่ชั้นรับฐานบัวที่รองรับองค์ระฆังกลมปล้องโตน และปลียอด ด้านหน้าขององค์ระฆังและเม็ดน้ำค้างบนปลียอดเจาะเป็นช่องสำหรับฝังพลอยหรือแก้ว เจียรระไน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 117)

2.1.1.19 หีบพระธรรม เป็นไม้ลงรักปิดทอง ฝีมือช่าง อุบลราชธานี อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 นายชัยรัตน์ มาประณีต นายอำเภอตระการพืชผลเป็นผู้ มอบให้ลักษณะเป็นหีบทรงสูงผาดัดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าส่วนฐานตกแต่งเป็นรูปบัวคว่ำตกแต่งด้วยลาย กรวยเชิง ส่วนเอวคอดและผายออกด้านบน ตัวหีบทั้งสองด้านเป็นลายดอกบัวบานล้อมรอบด้วยลาย กระจิ่งและลายไข่ปลา ขอบฝาเป็นลายกลีบบัว ลวดลาย และรูปทรงของหีบได้รับอิทธิพลจากศิลปะ รัตนโกสินทร์และศิลปะลาวผสมผสานกับลักษณะฝีมือช่างพื้นเมืองอุบลราชธานี (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 117)

2.1.2 โบราณสถาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ มีหลักฐานเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เป็นถ้ำ เพิงผาที่คนโบราณ เคยพักอาศัยแล้วทิ้งร่องรอยภาพศิลปะ หรือฝังศพ หรือบางแห่งอาจใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดย หลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

โบราณสถานในประเทศไทยจำแนกได้ 2 ประเภท คือ โบราณสถานที่ เป็นรูปทรงเด่น ได้แก่ พระราชวัง วัด ป้อม ค่าย กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน เจดีย์ ปราสาท ถ้ำ เพิงผา บ้านเรือน แหล่งเตาเผา ฯลฯ และซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือ สถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรง และได้ใช้ประโยชน์มาในอดีต แต่ชำรุดผุพังจนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน และไม่ได้ใช้ประโยชน์ต่อไป แต่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เช่น คูคันดิน ถนน โบราณ เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ วิหาร โบสถ์ ฯลฯ รวมเรียกว่าแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และเมืองโบราณ

จังหวัดอุบลราชธานีมีโบราณสถานทั้งสองประเภทมากมายหลายแห่ง ตามลักษณะทางกายภาพ คือประเภทที่เห็นรูปร่างชัดเจน และประเภทซากโบราณซึ่งกรมศิลปากรได้ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขึ้นทะเบียนไว้แล้วส่วนหนึ่ง และส่วนที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน ทั้งนี้โบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดซึ่งพิจารณาตามยุคสมัยและอายุโบราณสถานมีดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 122)

2.1.2.1 เฝิงผาสำนักสงฆ์ถ้ำช้างสี เดิมเรียกว่าถ้ำตาลาว ณ บ้านค้อน้อย หมู่ที่ 9 ตำบลกองโพน กิ่งอำเภอนาตาล(เขมรราชู) โดยสันนิษฐานว่าเคยมีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคมล่าสัตว์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้สำรวจพบเครื่องมือหินกะเทาะสะเก็ดหินจากควอร์ทไซต์ ณ บริเวณปากถ้ำ อีกทั้งยังพบภาพเขียนสี ภาพมือ และลายเส้นสัญลักษณ์แต่ลบเลือนไปมาก กำหนดอายุได้ประมาณ 14,000-6,000 ปี ปัจจุบันสิ่งที่พบดังกล่าวได้เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี(วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 123)

2.1.2.2 ปราสาทหินบ้านเบ็ญ ณ บ้านเบ็ญ ตำบลหนองอัม อำเภอกู่ศรีอุดม ลักษณะปราสาทเป็นศาสนสถานศิลปะเขมร ประกอบด้วยปราสาทก่อด้วยอิฐ 3 หลัง ตั้งบนฐานศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ล้อมรอบด้วยแนวกำแพงศิลาแลง ตรงประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกปรากฏร่องรอยฐานศาลาจตุรมุขและซุ้มประตูทางเข้าหรือโคปุระ นอกจากนี้ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมที่ก่อด้วยอิฐแล้วยังมีเสาประดับกรอบประตูและทับหลังสลักจากหินทราย อาทิ ทับหลังพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งปราสาทหลังนี้เมื่อพ.ศ. 2533 พบทับหลังเทพนพเคราะห์ที่สมบูรณ์มาก และปัจจุบันได้จัดแสดงพร้อมกัน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 123)

2.1.2.3 ปราสาทหนองทองกลาง ณ บ้านท่าโพธิ์ศรี ตำบลเมืองเดช อำเภอดงขุดม ลักษณะปราสาทเป็นศาสนสถานศิลปะเขมร ประกอบด้วยปราสาท 3 องค์ เช่นเดียวกับปราสาทหินบ้านเบ็ญ แต่มีขนาดใหญ่กว่า ตัวปราสาทตั้งทางทิศตะวันตกของหนองทองกลาง (สระน้ำขนาดใหญ่) หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ไม่มีกำแพงศิลาแลงแต่มีร่องรอยว่ามีคูน้ำรูปตัว U ล้อมรอบเช่นเดียวกับปราสาทหินบ้านเบ็ญ มีอายุประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 16 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 123)

2.1.2.4 ธาตุนางพญา ณ ตำบลหนองสะโน อำเภอบุณฑริก เป็นศาสนสถานเรียกว่า “ธรรมศาลา” หรือ “ที่พักคนเดินทาง” ตัวธาตุหรือปราสาทก่อด้วยศิลาแลง ประกอบด้วยปราสาทประธาน และซุ้มประตูทางเข้า (โคปุระ) มีอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 18 อย่างไรก็ตามปราสาทหินทั้งสามแห่งนี้ผู้ทำลายลึกลอบขุดค้นจนชำรุด แต่ยังมีหลักฐานศึกษาได้ดีกว่าปราสาทหลังอื่นๆ ที่หาหลักฐานให้ศึกษาไม่ เช่น ปราสาททรภู่ ปราสาทอำเภอน้ำยืน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 124)

2.1.3 แหล่งโบราณคดี นักโบราณคดีได้สำรวจพบแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานี คือ ทางเหนือและทางตะวันตกในบริเวณลุ่มแม่น้ำชี แม่มูล และลุ่มน้ำสาขาต่างๆ ทั้งที่อำเภอม่วงสามสิบ อำเภอเขื่องใน และอำเภอเมืองอุบลราชธานี ส่วนใหญ่เป็นสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณสมัยสังคมเกษตรกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมจากการล่าสัตว์ สาเหตุสำคัญสืบเนื่องจากการเติบโตของชุมชน ทั้งแหล่งอาหารตามธรรมชาติไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น มนุษย์จึงพึงเรียนรู้และค้นคว้าเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ต่อสู้เพื่อให้ชีวิตอยู่รอด เป็นต้นว่า กักเก็บอาหาร สร้างแหล่งผลิตอาหาร เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ตามที่ราบและที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 130)

2.1.3.1 แหล่งโบราณคดีสมัยสังคมเกษตรกรรมจังหวัดอุบลราชธานีมีแหล่งโบราณคดีสำคัญสมัยสังคมเกษตรกรรมดังต่อไปนี้

- แหล่งโบราณคดี บ้านบากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอมืออุบลราชธานี
- แหล่งโบราณคดี บ้านโนนสำราญ ตำบลหัวเรือ อำเภอมืออุบลราชธานี
- แหล่งโบราณคดี โนนสาวเอ้ บ้านค้อ ตำบลกุดลาด อำเภอมืออุบลราชธานี
- แหล่งโบราณคดี บ้านก้านเหลือง ตำบลขามใหญ่ อำเภอมืออุบลราชธานี
- แหล่งโบราณคดี บ้านโพนเมือง ตำบลโพนเมือง กิ่งอำเภอมือเหล่าเสือโก้ก
- แหล่งโบราณคดี บ้านดอนผอง ตำบลคูเมือง อำเภอสำโรง
- แหล่งโบราณคดี บ้านโคกก่อง ตำบลโคกก่อง อำเภอสำโรง
- แหล่งโบราณคดี บ้านหนองบัว ตำบลหนองไฮ อำเภอสำโรง
- แหล่งโบราณคดี บ้านสระดอกเกต ตำบลสระสมิง อำเภอสำโรง
- แหล่งโบราณคดี บ้านอุบมุง บ้านคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอสำโรง
- แหล่งโบราณคดี บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลไผ่ใหญ่ อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี บ้านโพนเมืองมะทัน ตำบลหนองเหล่า อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี บ้านยางสักกะโพหลุ่ม ตำบลยางสักกะโพหลุ่ม อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี โนนบ้านเก่า ตำบลยางโงน อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี โนนหนองสิม บ้านสร้างมิ่ง ตำบลหนองเมือง อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี ดอนเจ้าปู่ ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ
- แหล่งโบราณคดี บ้านทุ่งใหญ่ ตำบลบ้านไท อำเภอเชียงใน
- แหล่งโบราณคดี บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน
- แหล่งโบราณคดี บ้านโนนทอง ตำบลทุ่งเทิง อำเภอเดชอุดม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- แหล่งโบราณคดี บ้านคำครั่ง ตำบลกุดประทาย อำเภอเดชอุดม
 - แหล่งโบราณคดี บ้านหม้อทอง ตำบลนาเจริญ อำเภอเดชอุดม
 - แหล่งโบราณคดี บ้านโนนฮัง ตำบลนาเจริญ อำเภอเดชอุดม
 - แหล่งโบราณคดี บ้านหนองบัว ตำบลนาเยี่ย กิ่งอำเภอนาเยี่ย
 - แหล่งโบราณคดี บ้านเบ็ญ ตำบลอ้อม อำเภอทุ่งศรีอุดม
 - แหล่งโบราณคดี บ้านหนองวัด ตำบลดอนจิก อำเภอพิบูลมังสาหาร
 - แหล่งโบราณคดี บ้านหนองหิน ตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลมังสาหาร
 - แหล่งโบราณคดี บ้านดอนแสนพัน ตำบลเจียด อำเภอเขมราฐ
 - แหล่งโบราณคดี ถ้ำตาลาว ตำบลก่องโพน กิ่งอำเภอนาตาล
- แหล่งโบราณคดีสมัยสังคมเกษตรกรรมที่กล่าวมาข้างต้นเป็น

เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น กรมศิลปากรยังมีนโยบายส่งนักโบราณคดีออกสำรวจและเก็บข้อมูลชุมชนโบราณทุกพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี จึงมั่นใจว่าเมืองและชุมชนโบราณในจังหวัดคงได้รับการรื้อฟื้นความอุดมสมบูรณ์ในอดีตให้ปรากฏแก่ชาวอุบลราชธานีและชาวไทยเพื่อการศึกษา ตลอดจนสืบทอดความภาคภูมิใจในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้ยั่งยืนสืบไปในอนาคต (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 131)

2.1.3.2 แหล่งศิลปะถ้ำ จังหวัดอุบลราชธานียังมีแหล่งโบราณคดีที่เป็นชุมชนโบราณสมัยสังคมเกษตรกรรมอีกหลายแห่ง ได้แก่ ชุมชนที่อาศัยอยู่แถบแม่น้ำโขง ตั้งแต่อำเภอเขมราฐ ถึงอำเภอโขงเจียม มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณนี้มีวัฒนธรรมในการประดิษฐ์ศิลปกรรมตามถ้ำและเพิงผา งานศิลปกรรมดังกล่าวเรียกว่า “ศิลปะถ้ำ” หรือ “ศิลปะบนหิน” คนโบราณที่มีชีวิตอยู่ในป่าเขาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วส่วนใหญ่ได้สร้างสรรค์ศิลปะถ้ำเหล่านั้นเพื่อชุมชน มิใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่ง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 131)

2.1.3.3 แหล่งของศิลปะถ้ำของจังหวัดอุบลราชธานี คือ บริเวณเทือกเขาหินทรายที่ก่อตัวเป็นก้อนใหญ่ตามแนวเทือกเขาภูพานพาดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มี 6 อำเภอ คือ อำเภอตระการพืชผล อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอศรีเมืองใหม่ กิ่งอำเภอนาตาล อำเภอโขงเจียม และอำเภอน้ำยืน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 131)

2.1.3.4 แหล่งศิลปะถ้ำอำเภอตระการพืชผล เป็นศิลปะถ้ำในบริเวณ ภูโลง บ้านแก่งอะฮวน ตำบลโนนสูง อำเภอตระการพืชผล ที่คงความชัดเจน ไม่ได้รับผลกระทบจากนักท่องเที่ยว ด้วยเหตุที่การเดินทางไปยังภูโลงยังไม่สะดวกเหมือนผาแต้ม บ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม ลักษณะภาพที่ภูโลงเป็นภาพคน ภาพมือ ภาพสัตว์ และภาพสัญลักษณ์ เขียนด้วยสีแดงแบบน้ำหมากส่วนการจัดภาพสื่อความหมายเพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 131)

2.1.3.5 แหล่งศิลปะถ้ำอำเภอโพธิ์ไทร เป็นศิลปะถ้ำบนลานหินเหนือหน้าผาสูงชันตามแนวเทือกเขาภูโลง ภูสะมุข ภูดงนา และภูจันทร์แดง โดยเฉพาะในบริเวณเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บ้านผาชัน ตำบลสำโรง เช่น ถ้ำนางเขินผ้าย ถ้ำโลง ถ้ำเดิน โนนหินตั้ง และถ้ำแต้ม 9 แห่งบนภูชะมูย ส่วนใหญ่เป็นภาพสัญลักษณ์ลายเส้นและภาพมือ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.1.3.6 แหล่งศิลปะถ้ำอำเภอสรีเมืองใหม่ เป็นศิลปะถ้ำใน บริเวณถ้ำแต้มภูตงนา บ้านดงนา และถ้ำแต้มบ้านหนามแห่ง ตำบลหนามแห่ง ส่วนใหญ่เป็นภาพมือ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.3.1.7 แหล่งศิลปะถ้ำอำเภอนาตาล เป็นศิลปะถ้ำผนังเพิง ผา บริเวณสำนักสงฆ์ ถ้ำตาลาว หรือถ้ำข้างสี่ ตำบลกองโพน บริเวณเดียวกับที่พบเครื่องมือหิน กะเทาะและโบราณวัตถุสมัยสังคมาส์ตว์ ส่วนใหญ่เป็นภาพมือและสัญลักษณ์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.3.1.8 แหล่งศิลปะถ้ำ อำเภอโขงเจียม อำเภอโขงเจียมมี แหล่งศิลปะถ้ำสมบูรณ์มากที่สุดในจังหวัดอุบลราชธานี ดังต่อไปนี้ แหล่งศิลปะถ้ำ ภูผาขาม ภูผาขาม เป็นภูผาหินทรายส่วนหนึ่งของเทือกเขาภูพาน ลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันขนานไปตามแนวแม่น้ำโขง ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นแหล่งศิลปะถ้ำมี 4 แห่ง ความยาวเป็นกลุ่มๆ ต่อเนื่องตลอดหน้าผา เรียกชื่อ ต่างกัน คือ ผาขาม ผาแต้ม ผาหมอน และผาหมอนน้อย ทั้งนี้คนส่วนใหญ่รวมเรียกเป็นชื่อแหล่ง ท้องที่เรียกว่า ผาแต้ม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด อุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.3.1.9 ผาขาม เป็นแหล่งศิลปะถ้ำ ณ บริเวณภูผาขาม บ้าน กุ่ม ตำบลห้วยไผ่ เป็นกลุ่มภาพเขียนกลุ่มแรก เขียนด้วยสีแดง มีภาพปลา และช้างเขียนแบบโครงร่าง ภายนอก ปัจจุบันเลือนมากแทบมองไม่เห็น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ ภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.3.1.10 ผาแต้ม เป็นกลุ่มภาพเขียนที่มีความยิ่งใหญ่และ สำคัญที่สุดในกลุ่มศิลปะถ้ำของบริเวณภูผาขาม บ้านกุ่ม ตำบลห้วยไผ่ มีภาพเขียนและภาพสลักรูป รอยลงบนผนังหินเรียงกันเป็นแนวยาวในพื้นที่ประมาณ 900 เมตร มีภาพเขียนมากกว่า 300 ภาพ ส่วนใหญ่เขียนด้วยสีแดงเป็นภาพสัตว์ขนาดใหญ่ เช่น ช้าง ปลาบึก เต่าหรือตะพาบ เครื่องมือจับปลา ภาพวัตถุ ภาพสัญลักษณ์ และภาพมือ เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

2.3.1.11 ผาหมอนน้อย เป็นแหล่งศิลปะถ้ำ ณ บริเวณภูผา ขาม บ้านกุ่ม ตำบลห้วยไผ่ เป็นกลุ่มภาพเขียนขนาดเล็กกว่าผาแต้ม เป็นภาพฟุ้งๆ ภาพคนกำลังจูง สัตว์ หรือต้อนสัตว์ และภาพมือ ภาพดังกล่าวแสดงถึงภาพสังคมเกษตรกรรมของชุมชนโบราณยุคก่อน ประวัติศาสตร์ซึ่งอาศัยและตั้งถิ่นฐาน ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

ถ้ำโยนี เป็นแหล่งศิลปะถ้ำ ณ บริเวณภูอ่าง บ้านเข้ด่อน ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยืน ลักษณะภาพมี 2 รูปแบบคือ ภาพสลัก หรือเขียนรูปรอยลงบนหินมี ความยาว 3-4 เมตร ส่วนใหญ่ภาพลายเส้นเรขาคณิตในแนวตั้ง รูปวงกลม รูปสามเหลี่ยม หน้าจั่ว ลาย ฟันปลา ไม่สามารถแปลความหมายได้ชัดเจน นอกจากตีความภาพเป็นอวัยวะเพศสตรี และแบบ ภาพเขียนด้วยสี อาทิ ลงสีหรือทาบสี มีสีแดงแต่ไม่สามารถสังเกตเห็นเรื่องราวได้ชัดเจนเช่นกัน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 132)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แหล่งศิลปะถ้ำในจังหวัดอุบลราชธานีทั้ง 6 แห่งดังกล่าว มีภาพเขียนจำนวนหลายร้อยภาพ โดยเฉพาะในเขตอำเภอโขงเจียมมีมากที่สุด สามารถศึกษาได้จากเรื่อง “ศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” ซึ่งกรมศิลปากรได้ศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมไว้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 133)

นอกจากนั้นแหล่งศิลปะถ้ำในจังหวัดอุบลราชธานียังมีกระจายในบริเวณต่างๆ เป็นต้นว่า ถ้ำวัดเก่า (วัดปู่เกศ) ณ บริเวณภูขาม บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ ถ้ำฝ่ามือ ถ้ำผาบ่อง ณ บริเวณภูผาบ่อง บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ ถ้ำภูโปีะ ถ้ำพระบุญ ณ บ้านชะชอม ตำบลนาโพธิ์กลาง เพ็ญหินหลังถ้ำมืด ถ้ำแต่้มโงนจะพะ ณ บริเวณภูตงนาทาม บ้านชะชอม ถ้ำพระอานนท์ ณ บริเวณภูพระอานนท์ บ้านชะชอม และถ้ำลายมือ ณ บริเวณ บ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์กลาง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 133)

2.1.4 สถาปัตยกรรมดีเด่น จังหวัดอุบลราชธานีมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานจึงทำให้สิ่งก่อสร้างมีลักษณะทรงคุณค่าทางศิลปะสูง โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้นได้รับอิทธิพลผสมมาจากล้านช้าง เชียงรุ่ง และหลวงพระบาง ทั้งนี้ยังมีลักษณะคล้ายกับสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสานทั่วไป อาจจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทอาคารที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง ประเภทศาสนาคารอันเป็นอาคารที่เกี่ยวกับศาสนา (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 134)

2.1.4.1 อาคารที่พักอาศัย ปัจจุบันอาคารแบบพื้นบ้านอีสานหาได้ยาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามยุคสมัย รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมเมืองหลวง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปแบบตะวันตก ทั้งนี้ลักษณะของเรือน (เฮือน) พื้นบ้านอีสานเป็นเรือนยกสูง ใต้ถุนโล่ง ตัวเรือนแบบสี่เหลี่ยม พื้นที่เป็น 2 ระดับ คือ ส่วนพื้นเรือนและส่วนพื้นชาน พื้นชานขนานกับตัวเรือน ก้าวพื้นพื้นชานแล้วถึงพื้นเรือน ไม่มีพื้นระเบียงอีกชั้นหนึ่งเหมือนเรือนไทยภาคกลาง ปล่อยให้โล่ง ไม่นิยมทำรั้วรอบชาน มีบันไดขึ้นทางหัวชาน ตัวเรือนมีฝารอบทั้งสี่ด้าน เป็นฝาแฝงสำเร็จรูปแบบฝาตายบัว (ตีฝากระดานแนวตั้ง) ไม่นิยมทำช่องหน้าต่างขนาดใหญ่ แต่เจาะเป็นช่องแคบ ๆ พอศีรษะลอดออกมาได้ คนอีสานเรียกว่า “ป่องเอี่ยม” ส่วนประตูทางเข้าตัวเรือนมีเพียงประตูเดียวทำเฉพาะด้านติดกับชาน ภายในเรือนค่อนข้างมืดเนื่องจากมีช่องเล็กอยู่ห้องหนึ่งเรียกว่า ส้วม ซึ่งหมายถึงห้องนอนสำหรับลูกสาวที่แต่งงานใหม่ยังไม่มีลูก หลังคาเป็นทรงจั่วมุงด้วยแป้นไม้หรือกระเบื้องขอ ปั้นลมประกบกันเป็นมุมแหลม ส่วนด้านล่างปลายปั้นลมทำเป็นตัวหงา (โหง) หรือบางครั้งอาจทำเป็นรูปหงส์แล้วแต่ช่างแต่ละคนคิดออกแบบ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 134)

2.1.4.2 อาคารพาณิชย์ เมื่อการคมนาคมทางรถไฟมาถึงจังหวัดอุบลราชธานีแล้วทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เดิมชาวจีนได้เข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานีด้วยลงเรือกลไฟล่องมาตามแม่น้ำมูล และตั้งถิ่นฐานบริเวณลำน้ำนั้น มีอาชีพค้าขายของพื้นเมือง เช่น ข้าว พืชผล อื่นๆ แล้วบรรทุกเกวียนหรือเรือไปขายที่นครราชสีมา ย่านคนจีนเดิมอยู่บริเวณท่าจวน ท่ากวางตุ้ง และท่าตลาด มีอาชีพค้าขายสินค้าทุกชนิด รับเหมาก่อสร้าง ชาวจีนมีชื่อเสียงในยุคนั้น (พ.ศ.2480) คือ นายฮกต่าย โกศลวิตร นายฮกเที่ยง โกศลวิตร อาชีพรับเหมา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก่อสร้าง ขนขยะ เดินเรือ อูร์ถ เป็นต้น ส่วนชาวญวนเข้ามาค้าขายน้อยกว่าชาวจีน ชาวญวนส่วนหนึ่งกระจายไปตามชนบทบ้านนอก และแต่งงานกับหญิงชาวบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพช่าง ก่อสร้างตามวัด เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

อาคารพาณิชย์ของชาวจีนส่วนใหญ่อยู่บนสายวาริน-อุบลในตัวเมืองบริเวณถนนหลวงซึ่งเป็นถนนเศรษฐกิจ อาคารในยุคแรกเป็นทรงยุโรป ถ้าประกอบอาชีพเป็นเรือนไม้จะเป็นเรือนขนมปังปิ้ง (Ginger Bread) คือ เป็นเรือนทรงปั้นหยาไม้ฉลุลายประดับโดยรอบจั่วหลังคาอย่างละเอียด บันลมนไม้ฉลุลายอาจประดับกระจกสี หากเป็นอาคารตึกจะก่อสร้างบัวประดับอาคารครึ่งวงกลมคล้ายโรมัน มีลายหัวเสาหรือลายรักร้อยซึ่งผสมระหว่างไทยกับศิลปะตะวันตก พื้นปูด้วยเซรามิกซ์จากอิตาลี แสดงถึงความเจริญทางเศรษฐกิจพอสมควร ในยุคนั้น ลักษณะของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพาณิชย์ของจังหวัดในยุคแรกคือ ตึกชั้นเดียวแบบจีน ตึกสองชั้นแบบจีนผสมยุโรป และตึกสองชั้นแบบยุโรป มีทั้งประเภทอาคารไม้ ไม้ผสมปูน และตึกปูน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 134)

2.1.4.3 ศาสนาคาร เป็นอาคารที่เกี่ยวกับศาสนา มีลักษณะหลายชนิดภายในวัด เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร สลุปเจติย หอแจก (ศาลาการเปรียญ) หอไตร หอกลอง หอระฆัง หอโปง กุฏิสงฆ์ เป็นต้น แต่ละชนิดมีลักษณะของสถาปัตยกรรม แต่ที่สำคัญที่สุดได้แก่ สิมสร้างเพื่อเป็นหลัก หรือเป็นศูนย์กลางของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ใช้ในพิธีทำอุโบสถกรรมหรือทำปาติโมกข์ ขุทเทศ หมายถึง การแสดงอุปาติโมกข์ของพระสงฆ์ ศาสนาคารอันดั่งรองลงมาได้แก่ศาลาการเปรียญ ชาวบ้านเรียกว่า หอแจก เป็นอาคารอเนกประสงค์ของวัดในยุคปัจจุบันของพื้นบ้านอีสาน สิมอีสานส่วนใหญ่นิยมสร้างเป็นอาคารขนาดเล็กกะทัดรัดเพื่อความเหมาะสมในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ 10 รูป ตัวสิมมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกฐานเอวชั้นสูงจากพื้นเล็กน้อย มีบันไดและประตูทางขึ้นด้านหน้าทางเดียว ผนังมีทั้งก่อแบบทึบและแบบผนังโปร่ง ก่ออิฐถือปูน สร้างเป็นสิมไม้ทั้งหลัง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 135)

เอกลักษณ์ของศาสนาคารในจังหวัดอุบลราชธานีคงไม่แตกต่างกับลักษณะศาสนาคารอีสานที่แท้ ส่วนที่แสดงถึงความเป็นศิลปกรรมอีสานคือ ช่อฟ้า (โหง) สลักไม้เป็นรูปช่อฟ้าแต่มีหงอนประดับปลายเสาเรียงรายหลายหงอน ซึ่งแตกต่างจากใบช่อฟ้าทางภาคกลางที่มีหงอนเดียว ส่วนหางหงส์ก็เช่นเดียวกัน เช่น ศาลาการเปรียญ (หอแจก) วัดศรีอุบลรัตนาราม ราวบันไดทางขึ้นนิยมปั้นเป็นรูปจระเข้ (แซ่) เอาหัวห้อยลงมาทางตีนบันได ส่วนหางชี้ขึ้นตามบันได ทวยมีรูปทรงอ่อนช้อย โดยเฉพาะแต่ละวัดจะนำไม้สลักลวดลายเป็นรูปพญานาค หรือรูปหูต่างๆกันตามความเหมาะสม ส่วนหน้าต่างนิยมสลักไม้เป็นลวดลายทำสิงห์รองรับกรอบหน้าต่าง (หย่องหน้าต่าง) รูปแบบสถาปัตยกรรม ของอุบลราชธานีจำแนกตามรูปแบบที่เปลี่ยนแปลง คือ แบบดั้งเดิมอีสานแท้ แบบประยุกต์ แบบเลียนแบบอย่างเมืองหลวง และแบบสร้างสรรค์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 135)

2.1.4.4 แบบดั้งเดิมอีสานแท้ กำเนิดจากช่างพื้นเมืองที่สืบทอดกันมาในรูปแบบเรียบง่ายไม่พิถีพิถัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ปัจจุบันยังคงหลงเหลืออยู่บ้างตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่ได้รื้อทิ้งแล้วสร้างแบบใหม่แทนเช่นเมืองหลวง ทั้งนี้คงเหลือเพียงรูปถ่ายซึ่งหายากและยังอยู่ในความทรงจำเท่านั้น ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- สิมวัดหลวง วัดหลวงเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยเริ่มตั้งเมืองอุบลราชธานี ลักษณะเป็นแปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่กว่าสิมทั่วไป หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน เสาด้านหน้าสี่ต้นเป็นเสาเหลี่ยมลมนุม หัวเสาทำเป็นรูปบัววงกลทวยไม้แกะสลักแบบหูช้าง หน้าบันฉลุไม้ลูกฟักหน้าพรหม สำหรับวางผังแบบพื้นบ้านอีสาน (อิทธิพลล้านช้าง) หลังคาชั้นเดียวทรงจั่ว ไม่มีลวดชั้นปีกนก (พะไร) ด้านข้างเป็นแป้นมุงไต้หน้าจั่วตกแต่งช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ไม่มีนาคสะดุ้ง คนเฒ่าคนแก่เล่าว่าสวยงามมากคล้ายกับ สิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาทของล้านช้าง แต่รื้อไปแล้ว (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 135)

- สิมวัดมหานาราม หรือวัดป่าใหญ่ เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญวัดหนึ่งตั้งแต่สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองคนที่สองสร้างพร้อมพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระเจ้าใหญ่อินแปง ปัจจุบันได้รื้อสิมไปแล้ว แต่สังเกตได้จากรูปถ่ายเป็นสิมโปร่งฝีมือไทย-อีสานแท้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานก่ออิฐชั้นประทาย (บัวคว่ำ-บัวหงาย) แต่ผนังด้านพระประธานก่อสูงชัน ผนังก่อด้วยอิฐฉาบด้วยประทาย (ปูนขาวผสมทรายและยางบง) หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวมุงแป้นไม้ โครงสร้างไม้เนื้อแข็ง เปิดเพดาน บิดหน้าจั่วทั้งสองด้านรายเรียงเป็นแบบเรียบง่าย ไม่มีช่อฟ้า (โหง) นาคสะดุ้ง และหางหงส์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 135)

- สิมวัดบูรพาราม เป็นวัดเก่าแก่ ปัจจุบันสิมชำรุดทรุดโทรมมากแต่ยังคงเหลือลักษณะดั้งเดิมอีสานแท้ไว้ สันนิษฐานว่าอายุใกล้เคียงกับสิมวัดป่าใหญ่เพราะลักษณะคล้ายกันมาก ปัจจุบันยังไม่มีการบูรณะซ่อมแซม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 136)

- สิมวัดบ้านด้าย เป็นสิมแบบอีสานแท้ มีขนาดกะทัดรัดเรียบง่าย ตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตั้งอยู่บนเอนชันทันมีบันไดขึ้นตรงหน้าประตูด้านเดียว หน้าต่างด้านข้างด้านละ 1 ช่อง ด้านหลังก่อที่บึงหน้าจั่ว ผนังก่ออิฐถือปูนด้วยประทาย หลังคาทรงจั่วเดี่ยว รายเรียงทำเป็นช่อฟ้า (โหง) ใบระกา และหางหงส์ ไม่มีนาคสะดุ้ง หลังคามุงด้วยแป้นไม้ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสังกะสี มีทวยรูปพญานาคอ่อนช้อยแบบอีสานสองแบบ คือ แบบอ้าปาก และแบบหุบปาก ปัจจุบันยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์แต่มีชำรุดอาทิ ช่อฟ้า หน้าสิมเหนือประตูมีจารึกอักษรไทยน้อยสี่บรรทัด ด้านซ้ายมีจารึกอีกสิบบรรทัดกล่าวถึงญาครุฑา (เจ้าอาวาส) สมเด็จเจ้าดา ภิกษุ สามเณร พร้อมอุบาสก อุบาสิกา ร่วมกันสร้างเมื่อ พ.ศ.2417 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 136)

- สิมวัดแจ้ง เป็นสิมเก่าสร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2455 ซึ่งญาน่านเพ็ง (หลวงเพ็ง) ควบคุมการก่อสร้าง สันนิษฐานว่าเป็นช่างหลวงของเมืองอุบลราชธานี โครงสร้างคล้ายสิมวัดบ้านด้าย แต่ฝีมือและลวดลายละเอียดกว่ามาก เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีจึงได้รับการดูแลรักษาอย่างดีในปัจจุบัน บูรณะซ่อมแซมถึง 3 ครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2495 พ.ศ. 2513 และ พ.ศ. 2527 เป็นโบราณสถานที่ได้รับมีการอนุรักษ์ยอดเยี่ยมจนได้รับพระราชทานเกียรติบัตรในงานนิทรรศการ “สถาปนิก 30” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 136)

- สิมวัดบ้านนาควาย เป็นสิมแบบอีสานแท้แห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะคล้ายสิมวัดบ้านด้าย แต่ฝีมือช่างไม่ละเอียดมาก ผนังด้านหน้ารอบเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประตุมีภาพเขียนช่างพื้นบ้าน เป็นภาพมารผจญ หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ หน้าบันกรุด้วยไม้ ปัจจุบันชำรุดทรุดโทรมมากเพราะไม่ได้บูรณะซ่อมแซม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 136)

- หอไตรวัดบูรพาราม เป็นประเภทหอบก คือสร้างบนดิน เป็นเรือนไม้เคียงกัน 2 หลัง แต่ละหลังมี 3 ห้อง เสากลมยกพื้นสูงมีชานเชื่อมอาคารทั้งสองอาคารหลังทางทิศใต้ฝีมือประณีตมาก ฝาไม้แบบก้างปลา ไม้พริ้งแกะสลักเป็นลวดลายกระจังกลีบบัวรอบอาคาร และไม้ลายเท้าสิงห์รองรับกรอบหน้าต่าง หลังคาทรงจั่วมุงแป้นไม้ หน้าบันกรุไม้ รูปพระอาทิตย์ เริงขายมีไม้ฉลุโดยรอบ ปัจจุบันหอไตรทั้งสองชำรุดทรุดโทรมมาก เพราะไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

- หอไตรหนองขุหลุ อำเภอดงรักพิชผล สร้างอยู่กลางน้ำหนองขุหลุ ห่างจากอำเภอดงรักประมาณ 1 กิโลเมตร หลวงปู่สิงห์ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย เป็นผู้สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2459-2461 เป็นสถาปัตยกรรมอีสานแท้ สร้างด้วยไม้รูปทรงอาคารเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกพื้นสูง เสาไม้กลม 25 ต้น เรียง 5 แถว แถวละ 5 ต้น หลังคา 2 ส่วน ส่วนบนทรงจั่ว ส่วนล่างปีกนก (พะไร) ไม้สลักโดยรอบรายรายอง ไม้แกะสลักเป็นช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ทำเป็นลายก้านขดคล้ายเลขหนึ่งไทย ทับซ้อนกันหันหัวแยงกัน 3 ชั้น หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ กรมศิลปากรได้บูรณะซ่อมแซมเมื่อ พ.ศ.2542 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

- แบบอีสานประยุกต์ สถาปัตยกรรมของศาสนาแบบอีสานประยุกต์ หมายถึง ช่างพื้นบ้านอุบลราชธานี และพื้นบ้านชาวญวนดัดแปลง ต่อเติม สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมตามแบบอุดมคติของตน โดยนำแนวคิดแบบอย่างทางภาคกลางมาผสมผสาน สลับประยุกต์แบบช่างพื้นเมือง หรือช่างญวน ดังต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

- หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง เป็นหอไตรกลางน้ำมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีจนเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี เป็นสถาปัตยกรรมแบบประยุกต์ช่างพื้นเมืองผสมเมืองหลวง ส่วนบนเลียนแบบโบสถ์ภาคกลาง แต่คงรักษาศิลปะช่างพื้นบ้านผสมหลายสกุลทำให้มีลักษณะแปลกตา กรมศิลปากรได้บูรณะซ่อมแซมและขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

- สิมวัดมณีวนาราม หรือวัดปาน้อย เป็นสถาปัตยกรรมอีสานแบบผสมเมืองหลวงคล้ายคลึงกับหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง คือ ส่วนล่างเป็นแบบพื้นบ้าน ส่วนบนเป็นแบบเมืองหลวง ปัจจุบันรื้อถอนไปแล้ว คงเหลือแค่เพียงภาพถ่ายให้ดูได้บ้าง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

- พระอุโบสถวัดสุภานาราม เป็นโบราณสถานสำคัญและโดดเด่นแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบผสมผสานหลายสกุลช่าง ทั้งแบบเมืองหลวงตะวันตก ญวน และแบบจีน ช่างจีนและช่างญวนเป็นผู้ก่อสร้าง เป็นอาคารขนาดใหญ่คล้ายศิลปะนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ระหว่างเสาก่ออิฐเป็นรูปโค้งเรือนแก้ว แบบโกธิคของฝรั่งเศส หน้าจั่วเรียบเต็มเสมอเสาด้านหน้า (อิทธิพลจีน) มีลายปูนปั้นลายไทยฝีมือช่างญวน ปั้นรูปสิงโตหมอบยืมแบบญวน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 137)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- อุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง หรือเรียกกันว่า หอพระพุทธรบาท เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมผสมระหว่างแบบพื้นบ้าน อีสานกับเมืองหลวง คือ ส่วนล่างเป็นเอวชั้น 2 ชั้น จระเข้ และเฉลียงด้านหน้าคองเอกลักษณ์ของลิมอีสาน ส่วนบนนั้นหลังคาทรงจั่วมีชั้นลด 2 ชั้น รายรายอง ซ่อฟ้า ไบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ ทวยและซุ้มประตู หน้าต่างเป็นแบบเมืองหลวง ส่วน ลวดลายหน้าบันสำหรับรายรังผึ้งเป็นลักษณะผสมอีสานกับเมืองหลวงแบบลิมวัดแจ้ง ภายในอุโบสถมี จิตรกรรมฝาผนังที่ทรงคุณค่า แต่ไม่ทราบว่าผู้ใดเขียนภาพเหล่านั้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

- แบบเลียนแบบอย่างเมืองหลวง จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบันมีศาสนาการเป็นสถาปัตยกรรมเลียนแบบอย่างเมืองหลวง ทั้งอุโบสถ ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิสงฆ์ หอระฆัง ซุ้มประตู หรือเมรุ เป็นแบบของกรมศิลปากร หรือกรมการศาสนาแทบทั้งสิ้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

- แบบสร้างสรรค์ ศาสนาคารแบบสร้างสรรค์ของอุบลราชธานีเกิดขึ้นโดยคนรุ่นใหม่ที่ยึดการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยนิยม อาจนำไปสู่เอกลักษณ์ใหม่ในอนาคตอีกแบบหนึ่ง แต่ยังคงรักษาคติศาสนาการในพระพุทธศาสนาซึ่งแฝงอยู่ เช่น โบสถ์วัดภูเขาแก้ว อำเภอบึงสามพัน โบสถ์วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

นอกจากแบบศาสนาการดังกล่าวแล้วยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกประเภทหนึ่งที่ควรอนุรักษ์ บำรุง รักษาไว้ อาทิ เจดีย์ต่าง ๆ จังหวัดอุบลราชธานีมีเจดีย์สำคัญเป็นที่เคารพสักการบูชา 2 แห่ง ดังต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

- เจดีย์ศรีมหาโพธิ์ ณ วัดพระธาตุหนองบัว อำเภอเมืองอุบลราชธานี จำลองรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย สร้างเมื่อ พ.ศ.2499 สำเร็จเมื่อ พ.ศ.2501 เพื่อเป็นที่ระลึกในงานกิ่งพุทธกาล พ.ศ.2500 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

- เจดีย์อนุสรณ์หลวงปู่ชา เป็นอนุสรณ์สถานบรรจุพระอัฐิของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ณ วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ ซึ่งคณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายเจดีย์พระธาตุพนม “หลวงปู่ชา” เป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่ทรงคุณธรรมเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศมากที่สุดรูปหนึ่ง มรณภาพเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานเพลิงศพเมื่อ พ.ศ. 2536 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 138)

2.1.5 รูปปั้นและอนุสาวรีย์ จังหวัดอุบลราชธานีมีรูปปั้นและอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญของชาติและท้องถิ่น เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวเมืองและบุคคลทั่วไป ดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 139)

2.1.5.1 พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ลักษณะประทับยืนบนแท่น ประดิษฐาน ณ หน้าศาลากลาง เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2531 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 139)

2.1.5.2 สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีความสำคัญยิ่ง ด้านการศาสนาและการศึกษาของจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะรูปปั้นในอริยาบถยืนภายในมณฑป ณ บริเวณลานข้างศาลหลักเมืองด้านทิศตะวันออก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2531 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 139)

2.1.5.3 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่รูปหนึ่งที่สำคัญยิ่ง เป็นอาจารย์ของสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ได้วางรากฐานการศึกษาและการศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะรูปปั้นในอริยาบถนั่งภายในมณฑป ณ บริเวณลานข้าง ศาลหลักเมืองด้านทิศตะวันตก สร้างเมื่อ พ.ศ.2531 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 140)

2.1.5.4 พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) เป็นผู้นำในการสร้างบ้านแปงเมืองอุบลราชธานีเมื่อ พ.ศ. 2322 จนเจริญก้าวหน้าถึงปัจจุบัน ชาวเมืองจึงพร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ ณ บริเวณลานข้างศาลาจตุรมุขทุ่งศรีเมือง ในอริยาบถยืนบนแท่นกึ่งมณฑปเมื่อ พ.ศ. 2531 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 140)

2.1.6 สิ่งสำคัญคู่บ้านคู่เมือง จังหวัดอุบลราชธานีมีสิ่งสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์คู่บ้านคู่เมืองดังนี้

2.1.6.1 พระเจ้าใหญ่อินแปง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐาน ณ วิหารวัดมหานาราม (พระอารามหลวง) อำเภอเมืองอุบลราชธานี สร้างด้วยอิฐถือปูนลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 3 เมตร สูง 5 เมตร เมื่อ (จุลศักราช 169) พ.ศ. 2350 สมัยพระพรหมวรราชสุริยวงศ์ เจ้าอาวาสวัดป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์พร้อมด้วยเหล่าศิษยานุศิษย์และทายาทายการ่วมใจกันสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่งด้วยความศรัทธา เรียกว่า พระอินแปง ชาวบ้านนิยมเรียกว่า พระเจ้าใหญ่อินแปง เป็นพระพุทธรูปศิลปะอีสานแท้ตรงตามพุทธลักษณะทุกประการ มีความศักดิ์สิทธิ์มากดุจพระอินทร์มาสร้างไว้ จึงเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอุบลราชธานีที่สำคัญยิ่งเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนตลอดจนนักท่องเที่ยวทั่วไป (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 140)

2.1.6.2 พระแก้วบุษราคัม ณ วัดศรีอุบลรัตนาราม เป็นพระพุทธรูปโบราณปางมารวิชัยที่ช่างชำนาญการได้จำหลักจากหินผลึกสีน้ำผึ้งขนาดหน้าตักกว้าง 3 นิ้ว สูง 4 นิ้ว มีอายุเก่าแก่ก่อนสร้างนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลำภู) เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองอุบลราชธานีตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และงานเทศกาลสงกรานต์ ทั้งนี้จะอัญเชิญแห่รอบเมืองให้ประชาชนสงสน้ำและบูชา ตามตำนานปรากฏว่าเป็นสมบัติของเจ้าปางคำ ผู้สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานแล้วตกทอดมายัง พระตา (พระประทุมวรราชสุริยวงศ์) ซึ่งให้สร้างวัดหลวง และอัญเชิญพระแก้วบุษราคัมประดิษฐาน ณ หอพระแก้ว ต่อมาชาวบ้านเกรงผู้ปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้นยึดเป็นสมบัติส่วนตัว จึงนำไปซ่อนไว้ที่บ้านวังแกสูง เมื่ออุปฮาดโทสร้างวัดศรีทอง (ปัจจุบันคือวัดศรีอุบลรัตนาราม) เสร็จแล้วจึงอัญเชิญพระแก้วบุษราคัมประดิษฐาน ณ หอพระแก้วบุษราคัม จนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่เป็นสมบัติอันล้ำค่าจึงมีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด ไม่ได้อัญเชิญแห่รอบเมืองในงานเทศกาล เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สงกรานต์เช่นเดิม แต่จัดสถานที่เพื่อให้ประชาชนไปบูชาและสงฆ์โดยตรงที่วัด (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 140)

2.2 ศิลปะหัตถกรรมและงานช่างท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานีจำแนกศิลปะหัตถกรรม และงานช่างของท้องถิ่นได้ดังนี้ คือ

2.2.1 จิตรกรรมไทย คือภาพที่แสดงเรื่องราวต่างๆด้วยการเขียนลวดลายประดับตกแต่งในการช่างของไทย เช่น ภาพพุทธประวัติ ชาดก หรือประวัติศาสตร์ในผนังโบสถ์วิหาร ตลอดจนการเขียนลวดลายรดน้ำตู้พระธรรม และลวดลายในภาชนะเครื่องใช้ เช่น พัด ลับแล บังตา และการเขียนสมุดภาพไตรภูมิต่างๆ เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 141)

จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์ชั้นสูงนิยมเขียนด้วยสีฝุ่น และปิดทองเรื่องราวที่เขียน ทั้งนี้อาศัยเค้าโครงจากพุทธประวัติ วรรณคดี หรือประวัติศาสตร์ในการเขียนภาพตามความเหมาะสม เช่น เขียนภาพพุทธประวัติ ชาดกทางศาสนาบนผนังโบสถ์ วิหาร เขียนภาพวรรณคดีบนลัับแลหรือบังตา เป็นต้น ลักษณะของศิลปกรรมไทยจึงแปลกไปจากธรรมชาติ ทั้งที่มีรูปร่างทรวดทรงอ่อนช้อย และคดโค้งจากของจริงตามธรรมชาติ ลักษณะพิเศษของจิตรกรรมไทยคือ

เป็นภาพเขียนแบบสองมิติ (Two-Dimension) ภาพจิตรกรรมไทยคำนึงถึงเรื่องเส้นและสีเป็นสำคัญ ไม่มีแสงเงา และระยะใกล้ไกลของสี ลักษณะภาพเป็นสีแบนๆ ตัดเส้นตลอดทั้งภาพ การตัดเส้นในภาพเป็นภาพชำนาญ (Skill) ของศิลปินแต่ละคนเพื่อให้ภาพมีชีวิตขึ้นโดยไม่ต้องใช้แสงเงา และระยะใกล้ไกลแบบตะวันตก ฉะนั้นการฝึกหัดเขียนเส้นจึงเป็นหัวใจสำหรับการเขียนภาพไทย (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 141)

เป็นภาพคนแสดงความรู้สึกด้วยเส้นและท่าทาง การเขียนภาพไทยไม่อาจแสดงความรู้สึกของบุคคลในภาพด้วยสีหน้าและแววตา จึงแสดงความรู้สึกต่างๆด้วยท่าทางของบุคคลในภาพเช่นเดียวกับการแสดงโขน โดยใช้ลักษณะส่วนรวมของเส้นเพื่อแสดงความรู้สึกของภาพอาทิ แสดงความมั่นคงแข็งแรง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 141)

เป็นภาพแสดงจุดสนใจโดยไม่คำนึงส่วนสัด ภาพในเรื่องตอนใดที่ต้องการให้เด่นเป็นที่สนใจ ควรเขียนให้เด่นชัดโดยลดสัดส่วนประกอบอื่นๆในเรื่องลง ไม่คำนึงถึงส่วนประกอบมาก เช่น การแสดงเรื่องทศกัณฐ์อยู่ในกรุงลงกา โดยเขียนรูปทศกัณฐ์ตัวโตอยู่ในปราสาท ตามความเป็นจริงแล้วทศกัณฐ์จะยืนหรือเคลื่อนไหวไปมาในปราสาทไม่ได้ หรือเหล่าเสนาอำมาตย์ในเรื่องว่าเฝ้าแห่นำนวนหมื่นนั้นลดลงเขียนไม่กี่คน หรือบางครั้งเขียนเหล่าเสนาอำมาตย์ตัวเล็กๆ การเขียนภาพแสดงจุดสนใจโดยย่อวัตถุลงเช่นนี้อาจผิดต่อความเป็นจริงแต่ย่อมมีความกลมกลืนอย่างดี มองไม่ขัดเขิน ซึ่งเป็นการจัดภาพที่ชาญฉลาดยิ่ง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 141)

เป็นภาพแบบเล่าเรื่อง ภาพไทยส่วนใหญ่แสดงเรื่องราวในชาดก หรือวรรณคดีติดต่อกันเป็นลำดับ บางตอนเขียนเพียงตัวเอกและส่วนประกอบสำคัญที่สุดในเรื่องติดต่อกันไปทั้งหมด มีภาพธรรมชาติ เช่น ภูเขา และต้นไม้ เพื่อให้องค์ประกอบของภาพทั้งหมดดีขึ้นเป็นเรื่องน่าพิศวงยิ่งที่ศิลปินไทยสามารถคัดเลือกภาพและจัดภาพเพียงส่วนน้อย แต่ผู้ดูสามารถทราบ

เรื่องราวสมบูรณ์เช่นกับได้อ่านชาดกหรือวรรณคดีทั้งเรื่อง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 142)

เป็นทัศนียภาพแบบมองจากที่สูง (Bird's eyes view) ตำแหน่งที่ปรากฏในภาพไทยส่วนใหญ่เป็นภาพแลจากที่สูงเช่นนกมอง อาจเห็นสิ่งที่อยู่เบื้องล่างทั่วไปทั้งอาคารบ้านเรือน และบุคคลที่ทำกิจการต่างๆ การเขียนภาพแบบนี้แม้ผิดหลักทัศนียภาพ (Perspective) สมัยใหม่แต่ทั้งภาพยังกลมกลืนอย่างดี รูปลักษณ์ของจิตรกรรมไทยแสดงลักษณะศิลปะแบบอุดมคติอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นความชาญฉลาดของศิลปินแต่โบราณที่สร้างจิตรกรรมไว้ในรูปของตำราเล่มใหญ่ให้บุคคลได้ศึกษา เช่น ภาพชาดก หรือวรรณคดีอาจรู้เรื่องราวได้ตลอดโดยไม่ต้องอ่านหนังสือ นอกจากนี้ภาพดังกล่าวยังมีข้อคิดแฝงอยู่มาก อาทิ ภาพทศชาติเรื่องพระเวสสันดรที่นิยมเขียนบนฝาผนังนั้นเป็นภาพองค์พระเวสสันดร พระประยูรญาติ ปราสาทราชวังของพระองค์ ตลอดจนเทือกเขา วงกตที่แวดล้อมด้วยโขดเขาลำเนาไม้ สัตว์จตุบาท ทิวบาทตามอรรณโวิหารที่กวีร้อยกรองไว้ ทั้งยังเห็นสภาพสังคมของชาวเมือง การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว การเล่นสนุกของเด็ก รวมทั้งการเล่าเรื่องของพราน ภาพเหล่านั้นเป็นเงาสสะท้อนความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความนิยมของพลเมืองในสมัยนั้น นั่นคือแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้บันทึกไว้ในพงศาวดารเล่มใด เมื่อพิจารณาภาพจิตรกรรมดังกล่าวละเอียดลออขึ้นเพียงใดย่อมเห็นชีวิต “ไทย” ในอดีตเด่นชัดขึ้นเพียงนั้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 142)

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานีมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนแบบอุดมคติของไทย เน้นความอ่อนช้อยสวยงามของภาพด้วยเส้น แสดงความแตกต่างของสิ่งของด้วยสี ภาพจิตรกรรมไทยที่สวยงามมีดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 142)

จิตรกรรมในหอพระบาทวัดทุ่งศรีเมือง ณ ถนนหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏหลักฐานในการก่อสร้างวัดแน่ชัด และไม่มีเอกสารใดระบุถึงปีที่สร้าง ทราบเพียงผู้สร้างวัดคือ พระอริยวงศาจารย์ญาณวิมลอุบล คณะภิกษุสังฆปาโมก (สู้ย) เจ้าคณะเมืองอุบลราชธานีเคยไปศึกษาพระธรรมวินัย ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร แล้วนำพระพุทธรูปจำลองจากวัดสระเกศมายังอุบลราชธานี และสร้างหอพระบาทเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองนั้น หอพระบาท คือ อุโบสถที่พระสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรม มีลักษณะของศิลปะผสมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น และศิลปะศรีสัตนาคนหุต ภายในหอพระบาทมีจิตรกรรมฝาผนังทุกด้าน ส่วนใหญ่เน้นภาพพุทธประวัติทศชาติ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก จิตรกรได้วาดภาพแทรกวิถีชีวิตของผู้คนที่มีย่านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำเป็นอาคารสถาปัตยกรรมแบบจีนและพ่อค้าต่างชาติ (ชาวจีน) ที่มาค้าขาย

ภาพจิตรกรรมในหอพระบาทวัดทุ่งศรีเมืองในปัจจุบันเริ่มชำรุด เลอะเลือนไปมากเนื่องจากความเก่าแก่และความชื้นของตัวอาคาร (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 142)

จิตรกรรมในอุโบสถวัดบ้านนาควาย ณ ถนนชยางกูร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี ลักษณะสิม (อุโบสถ) เป็นแบบอีสาน โดยเฉพาะด้านข้างผนังมีป่องเอี่ยม (หน้าต่าง) ด้านละ 1 ช่อง มีไม้ยื่นออกมาจากตัวอาคารรองรับคันทวยไม้ด้านละ 4 ตัว เหนือประตูด้านหน้าอาคารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพมารผจญ ฝีมือช่างพื้นบ้าน ภายในอุโบสถมีจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติฝีมือช่างชาวบ้านงดงามมาก แต่ภาพจิตรกรรมในปัจจุบันเลอะเลือนชำรุดมาก เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เพราะความเก่าแก่และความชื้นของอาคารก่อสร้าง แม้กรรมศิลปากรจะให้ความช่วยเหลือซ่อมแซมก็ตาม (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 143)

2.2.2 หัตถกรรมพื้นบ้านและการช่างท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี มีหัตถกรรมพื้นบ้าน และการช่างท้องถิ่นดังนี้

2.2.2.1 การจักสาน ชาวอุบลราชธานีได้สัมผัสกับหัตถกรรมจักสานมาตลอดชีวิตโดยเฉพาะการสืบทอดและสืบสานผลงานจากพ่อสู่ลูกจนถึงรุ่นหลานมาถึงปัจจุบัน

หัตถกรรมจักสานที่เกี่ยวข้องเมื่อแรกเกิด คือ กระจด เพื่อทารกนอนประกอบพิธีรับขวัญ ครั้นอายุมากขึ้นเริ่มรู้จัก หวด สำหรับนั่งข้าวเหนียว กระจดบ และก่องข้าว เพื่อใส่ข้าวเหนียว รู้จัก หีบ ทำด้วยไม้ไผ่และหวายเป็นภาชนะใส่เสื้อผ้า ตลอดจนรู้จักภาชนะตักน้ำทำด้วยไม้ไผ่สานคล้ายขันที่ชาวบ้านอุบลเรียกว่า ครุ

ต่อมาเมื่อรู้จักทำมาหากินแล้วจึงได้เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ประกอบการยังชีพชนิดต่างๆ เช่น กระจด จ่อ เพื่อเลี้ยงไหม ไช ลอบ ช้อง เพื่อจับปลา สุ่ม แขง เพื่อเลี้ยงไก่ ครุ กะต่า เพื่อปลูกผัก ส่วนเวลานอนรู้จักนอน สาด(เสื่อ) โดยเฉพาะ ผาบ่าน จักสานด้วยไม้ไผ่ เพื่อช่วยระบายอากาศ ป้องกันลมฝน และในฤดูร้อนอากาศร้อนอบอ้าวรู้จักทำ พัด เพื่อช่วยโยกให้คลายความร้อน เป็นต้น ดังนั้นตลอดชีวิตของชาวอีสานจึงได้สัมผัสกับงานหัตถกรรมจักสาน ผลงานของจักสานประเภทเดียวกันอาจใช้ประโยชน์ต่างกัน หรือมีความงดงาม และประณีตต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ของชาวอุบลแต่ละพื้นที่

2.2.2.2 วัสดุในการจักสาน ชาวอุบลราชธานีมีฝีมือในการจักสานเพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่ทำจากไม้ไผ่ บริเวณที่ปลูกบ้านเรือนส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมปลูกไม้ไผ่ หรืออาจปลูก ณ บริเวณชายป่าใกล้หมู่บ้าน ไม้ไผ่ที่เป็นวัสดุสำหรับจักสานมีหลายพันธุ์ แต่ละพันธุ์อาจเหมาะสมกับงานจักสานที่แตกต่างกัน สภาพสังคมในปัจจุบันประชากรชาวอุบลราชธานีมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความต้องการเครื่องจักสานจึงทวีมากขึ้น ทำให้จำนวนไม้ไผ่ที่ปลูกไว้ไม่เพียงพอในการสร้างผลงานเพื่อใช้สอยภายในครอบครัวทั้งแบ่งปันให้ญาติพี่น้องไม่เพียงพอตามความต้องการ จึงควรรหาซื้อไม้ไผ่จากแหล่งอื่นใช้สอย

วัสดุอีกชนิดหนึ่งที่ชาวอุบลราชธานีนิยมนำมาทำเครื่องจักสานคือ หวาย ซึ่งปรากฏในบริเวณหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าเขา เช่น บริเวณใกล้ชายแดนที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชาประชาธิปไตย ตั้งแต่อำเภอน้ำยืน นาคะหลวย กิ่งอำเภอน้ำขุ่น อำเภอบุญทริก นิยมนำหวายมาจักสานเป็นเครื่องใช้สอยที่ให้ความคงทนและสวยงาม

กก เป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่ชาวจังหวัดอุบลราชธานีนำไปทำเครื่องจักสาน กกเป็นพืชน้ำที่ต้องการน้ำมาก โดยเฉพาะเจริญงอกงามดีในช่วงฤดูฝน บางหมู่บ้านที่ใกล้แหล่งน้ำ สามารถปลูกกกได้และนำมาทำเครื่องใช้ เช่น เสื่อ ระยะเวลาที่กกงอกงามชาวอุบลราชธานีจะเตรียมถอนต้นกกที่มีขนาดและความแก่อ่อนพอเหมาะนำมาสานหรือทอ ทั้งนี้ผ่าเส้นกกตากแดดให้แห้ง ย้อมสีตากให้แห้งแล้วนำมาสานหรือทอเมื่อหมดหน้านา เพื่อใช้หรือจำหน่ายต่อไป

นอกจากนั้นชาวอุบลราชธานียังนำ ก้า เตย ผือ ไบลาน ไบตาล มาสร้างงานหัตถกรรมจักสานเพื่อใช้ในชีวิตได้อีกหลายประเภท จึงเป็นหน้าที่ที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกัน

สร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมเครื่องจักสานด้วยฝีมือประณีตโดยเฉพาะชาวอุบลราชธานีมีความเป็น

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชาตินิยมจึงใช้หัตถกรรมจักสานมากขึ้นแทนผลิตภัณฑ์จากพลาสติก รัฐและหน่วยงานของเอกชนที่มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาเพื่อคงเอกลักษณ์ในการรักษาพื้นบ้าน คือให้ความรู้แก่ช่างฝีมือได้ รู้จักคุณค่าของหัตถกรรมจักสานที่มีในท้องถิ่น แล้วพัฒนาให้เป็นประโยชน์เพื่อตกแต่งให้เกิดสุนทรีย์ยะ ต่อสังคมและภาวะความเป็นอยู่ในปัจจุบัน จักเป็นผลในการอนุรักษ์งานจักสานไว้ตลอดไป (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

2.2.2.3 เครื่องจักรสานก่องข้าวบ้านท่าลั้ง จังหวัดอุบลราชธานี มีหมู่บ้านเล็กๆ ประมาณ 50 หลังคาเรือนที่อยู่กระจัดกระจาย ณ ริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณใต้ผาแต้มลงไปเรียกว่า บ้านท่าลั้ง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม เพียงแค่ข้ามแม่น้ำโขงไปจะเป็นแผ่นดินประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านกลุ่มชนชาวยุ (ซ่า) ที่ข้ามมาจากบ้านลัดเสือกูกงเหือนฝั่งแม่น้ำโขง มีอาชีพจับปลา ไม่มีที่นาสำหรับทำกิน อาศัยไผ่ป่าที่ตัดจากบนภูเขา มาสานก่องข้าว (กระติบ) เพื่อใส่ข้าวที่เป็นอาหารหลักของกลุ่มชน ต่อมาเมื่อใช้แล้วจึงนำมาแลกเปลี่ยนเป็นข้าวปลาอาหาร ปัจจุบันได้จัดทำก่องข้าวเพื่อจำหน่าย ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ของส่วนราชการนำก่องข้าวฝีมือชาวยุ บ้านท่าลั้งไปเผยแพร่โดยส่งประกวดในงานกาชาดประจำปีของจังหวัดจนได้รับรางวัลชนะเลิศ สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวยุ บ้านท่าลั้งเป็นอย่างมาก ผลงานการจักสานดังกล่าวสร้างงานและรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างพอเพียง ราคาของก่องข้าวขึ้นตามลำดับ คือเมื่อประมาณพ.ศ.2500 ราคา ก่อง ละ 3 บาท แล้วเพิ่มเป็น 10 บาท จนเมื่อชนะเลิศการประกวดแล้วราคาขึ้นเป็นก่องละ 50-70 บาท ตามขนาด (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

ห้องบ้านสะพือ “ห้อง” ในความหมายของ ดร.ปรีชา พิณทอง ซึ่งระบุไว้ในสารานุกรมอีสาน ไทย อังกฤษ หมายถึง เครื่องตีให้เกิดเสียงอย่างหนึ่ง ทำด้วยโลหะผสมรูปร่างเป็นแผ่นกลม งอหุ้มลมมารอบตัว มีปุม (จุด) ตรงกลาง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

ห้องชัย คือห้องขนาดใหญ่ซึ่งตีคู่กับกลองสะบัดชัย สมัยโบราณใช้ตีเวลาออกรบทัพจับศึก เพราะมีความเชื่อว่าถ้าตีกลองชัยห้องชัยแล้วเป็นการได้ชัยชนะแล้วครั้งหนึ่ง และยังใช้ตีเพื่อแห่เจ้าเมืองที่ออกไปอยู่ป่าแล้วกลับเข้ามาปกครองบ้านเมือง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

ห้องวง คือห้องที่เจาะรูที่ฉัตร 4 รูสำหรับร้อยหนังผูกโยงกับวงที่ทำด้วยเครือหวาย วงหนึ่งนิยมใช้ห้อง 16-19 ลูกแต่ละลูกมีเสียงสูงต่ำต่างกัน ใช้ตีรวมกับวงมโหรีวงเล็กหรือวงใหญ่ นิยมเรียกกันว่า “ห้องวง” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

ห้องหม่อง เป็นห้องขนาดเล็ก แต่มีรูปร่างเหมือนห้องขนาดใหญ่ใช้ตีเข้ากับกลองเพื่อแห่ประกอบการพ้อนงานบุญบั้งไฟ งานกองบวช กองกฐิน และกองอิฐ เรียกกันว่า “ห้องหม่อง” หรือ “ห้องกระแต” เมื่อเวลาตีเสียงจะดังหม่อง ทั้งนี้เพื่อบอกข่าวให้ญาติพี่น้องร่วมทำงานบุญ เช่น เมื่อบอกบุญกฐิน ให้นำผ้าไตร - ผ้ากฐิน ไปพร้อมกับตีห้องหม่องแล้วร้องบอกว่า กฐินบ้านใดญาติพี่น้องจะร่วมบริจาค ให้ร่วมบุญกันทำเรื่อง “หม่องกฐิน” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 145)

ห้องหมุง เป็นห้องขนาดใหญ่ใช้ตีเวลาทำบุญมหาชาติ เมื่อจบเทศน์กัณฑ์หนึ่งจะตีห้องหมุง 3 ครั้ง เพื่อประกาศให้คนทั้งที่นั่งฟังเทศน์และไมได้นั่งฟังเทศน์ ที่อยู่เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ห่างไกลบริเวณได้ร่วมอนุโมทนา ชื่อนี้บางครั้งอาจเรียกว่า “ซ็องโหม่ง” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 146)

2.2.2.4 การหล่อทองเหลือง เทคโนโลยีการหลอมโลหะของชุมชนชาวอีสานในรูปแบบของเครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องประดับได้อุบัติขึ้นในพื้นที่ดินอีสานมานานกว่า 6,000 ปีแล้ว แหล่งโบราณคดีการประดิษฐ์สำริดที่ “โนนนกทา” อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และ “บ้านเชียง” อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้พลิกร่องรอยและความเจริญของอีสานในอดีต ให้ปรากฏแก่สายตาของชาวโลกมาแล้ว จึงไม่ยากที่วัฒนธรรมการผลิตเครื่องสำริดจะกระจายไปทั่วในภาคอีสาน ปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการหล่อโลหะของวัฒนธรรม คือ การติดต่อค้าขายระหว่างชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏว่ากลุ่มชนที่มาตั้งเมืองอุบลราชธานีได้อพยพโยกย้ายมาจากหนองบัวลำภู (ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มส่วนหนึ่งควรมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการหลอมโลหะอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้สืบทอดมาจากบรรพชนบ้านปะอ่าว อำเภอเมืองอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีผู้อพยพตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน แล้วใช้วิธีหลอมโลหะสร้างผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม วิจิตรบรรจงจนเป็นที่ยอมรับ และรู้จักเครื่องทองเหลืองบ้านปะอ่าว กันอย่างแพร่หลาย ” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 147)

บ้านปะอ่าว เป็นหมู่บ้านที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมือง อยู่ในเขตตำบลหนองขอน อำเภอเมืองอุบลราชธานี ห่างจากตัวเมืองไปตามทางหลวงหมายเลข 23 (อุบลราชธานี-เขื่องใน-ยโสธร) ประมาณ 17 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าบ้านปะอ่าวเป็นระยะทาง 3 กิโลเมตร ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองที่ผลิตส่วนมากมีผู้สั่งและผลิตออกสู่ตลาดโดยตลอด ได้แก่ ผอบเต่าปูน ตะบันหมาก ชัน หัวไม้เท้า กระจดิง และบักหิ้ง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 147)

2.3 ภาษาและวรรณกรรม

2.3.1 ภาษา ชนพื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ-เขมร เมื่อกลุ่มชนวัฒนธรรมไท-ลาว เคลื่อนย้ายเข้ามาจับจองถิ่นฐาน สร้างบ้านแปงเมือง และเผยแพร่วัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า ทำให้เกิดการผสมกลมกลืน วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนไปรวมถึงวัฒนธรรมทางภาษา ทั้งนี้ภาษาพื้นเมืองดั้งเดิมในปัจจุบันคงเหลืออยู่บ้างในกลุ่มผู้เฒ่าตามหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลแถบชายแดนลาวและเขมร เช่น แถบอำเภอสำโรง เดชอุดม น้ำยืน นาจะหลวย บุณทริก และโขงเจียม เป็นต้น ภาษา ดังกล่าวชาวไท-ลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบันนั้น เรียกว่า ภาษาส่วย ได้แก่ ส่วยบ้านสะโง้งน ส่วยบ้านเวินบึก ฯลฯ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 149)

คำภาษาส่วยเทียบคำไทยและลาว มีตัวอย่างดังนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

(1) บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม

ส่วย	ลาว	ไทย
อากา	ปา	ปลา
จาดอย	กินเช่า	กินข้าว
จาดอยกะอากา	กินเช่ากับปา	กินข้าวกับปลา

หมายเหตุ: เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้ส่วนตัวเท่านั้น กรุณาอย่าเผยแพร่ให้ผู้อื่นโดยไม่ผ่านการคัดค้าน

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จาดอง	กินดอง	แต่งงาน
แอมมอ	แซ่บหลาย	อรร้อยมาก
อะลิ	หมูจืด	หมูไท
กะโมลลอ	สาวงาม	สาวสวย
ไจกาด	ออกลูก	คลอดบุตร
เปาะโรงเรียน	ไปโรงเรียน	ไปโรงเรียน
จั่วอ่าบัง	หาหน่อไม้	หาหน่อไม้

(2) บ้านน้ำยี่น อำเภอน้ำยี่น

ส่วย	ลาว	ไทย
ชีบาย โมบาย	กินเช่า	กินข้าว ทานข้าว
โมชีบาย	มากินเช่ากันเถาะ	มากินข้าวกันเถาะ
เดิน	ย่าง	เดิน
ซำล่อไตร	แกงปลา	แกงปลา
สระไร	ผู้หญิง แม่หญิง	ผู้หญิง สตรี
ปรีอก	ผู้ชาย	ผู้ชาย
โกนกะเมง	เด็กน้อย	เด็ก
มะนิกจ๊ะ	ผู้เฒ่า	ผู้เฒ่า
โหว อาว	พ่อ	พ่อ
แม่	แม่	แม่
โกนกะโมม	ลูกหญิง	ลูกสาว
โกนปรีอก	ลูกชาย	ลูกชาย
คลา	เสื่อ	เสื่อ
ตำไร	ซ่าง	ซ่าง
สระเม็ก	ผักเม็ก	สระเม็ก
สระปี	ผักกาด	ผักกาด
ส่วย	ลาว	ไทย
กะติม	ผักหอม	ต้นหอม หัวหอม
กะติมซอ	ผักเทียม	กระเทียม
สะเนก	บักถั่ว	ผักถั่ว
จะงัย	แซบ	อรร้อย
ตีก	น้ำ	น้ำ
ยั้งสระรันเกิดจะนับ	ซ้อยฮักเจ้าหลาย	ฉันทรักเธอมาก

2.3.2 วรรณกรรมพื้นบ้าน จำแนกเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์

และวรรณกรรมมุขปาฐะ

2.3.2.1 วรรณกรรมลายลักษณ์ จังหวัดอุบลราชธานีมี

วรรณกรรมลายลักษณ์มาแต่โบราณ โดยบันทึกไว้ในใบลานทั้งอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แม้จะมีผู้อ่านได้ในวงจำกัดแต่ชาวอุบลราชธานีต่างร่วมรับอรรถรสของวรรณกรรมเท่าเทียมกันในงาน

บุญ งานประเพณีต่างๆที่มีการลงช่วง ซึ่งได้นำหนังสือก้อมมาอ่านเล่าสู่กันฟัง เช่น จันกรรม จันเฮือนดี

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรือลงวัดในโอกาสต่างๆ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

สมัยต้นรัตนโกสินทร์มีพระภิกษุอุบลราชธานีจะนวนมากเดินทางไปศึกษาที่วัดในกรุงเทพฯ ต่างได้นำความรู้วิทยาการหลากหลายกลับมาสู่อุบลราชธานี เป็นต้นว่าสอนหนังสืออักษรไทย เรียกว่า อักษรสมัยขึ้นในวัดต่าง ๆ และเริ่มแปลวรรณกรรมจากอักษรธรรมเดิมเป็นอักษรไทยเป็นครั้งแรก ทั้งนี้วัดเป็นสถาบันสำคัญในการพัฒนาวรรณกรรมของอีสาน โดยเฉพาะอุบลราชธานี มีพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เป็นพระเถระนักปราชญ์ที่มีบทบาทสำคัญในจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาปริยัติธรรมในกรุงเทพมหานครแล้วได้ยติเป็นธรรมยุติกนิกาย ฟ่านัก ฦ วัดบรมนิวาส แล้วเป็นเจ้าของคณะมณฑลลาวกาวมีหน้าที่จัดการศึกษาไทยในภาคนี้ สมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์สำเร็จราชการแทนพระองค์ ฦ อุบลราชธานีนั้นพระอุบาลีคุณูปมาจารย์เป็นผู้แต่งหนังสือไทยอบรมกุลบุตรกุลธิดาชาวอีสาน ทั้งชำระวรรณกรรมโบราณต่างๆหลายเรื่อง เช่น กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์เซ็งพระมณี กาลฉบับมือส่วย กาพย์พระปาตีโมกข์ สาสน์ประสูรย์ ตลอดจนแต่งคำกลอนสอนใจเรื่อง “สิริจันโทว่าทคำสอน” เพื่อสอนใจอนุชนรุ่นหลัง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

2.3.2.2 ประเภทวรรณกรรมลายลักษณ์ จังหวัดอุบลราชธานีจำแนกวรรณกรรมตามลักษณะเนื้อหา ดังต่อไปนี้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

2.3.2.3 วรรณกรรมพุทธศาสนา อุบลราชธานีเคยเป็นดินแดนใต้การปกครองของขอม ซึ่งนับถือทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ เมื่อวัฒนธรรมล้านช้างแผ่เข้ามาครอบงำ พระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลสูงในดินแดนแห่งนี้ นักปราชญ์ชาวพุทธนำเอาชีวประวัติของพระพุทธองค์ในชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์มาเรียงเป็นวรรณคดี โดยจารลงในใบลานเรียกว่า หนังสือผูก เช่น มหาชาติ คำเฉลียง พระมาลัยเสียบโลก สังฆมธธาตุ อูรังคินิทาน เสตพน อุปคุต กาลฉบับมือส่วย ปฐมกัลป์ เป็นต้น ดังตัวอย่างคำกลอนเรื่อง “เทมียชาติก” ที่เพียรราชมาตย์แต่งเผยแพร่ในหนังสือ “ประวัติย่อเจ้าอาวาสวัดอินทราราม กาพย์กลอนต่างๆเป็นภาษาอีสาน และมารศาสนา” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

2.3.2.4 วรรณกรรมประวัติศาสตร์ จังหวัดอุบลราชธานีมีวรรณกรรมประเภทนี้หลายเรื่อง เช่น ท้าวฮุ่นขุนเจือง พันเวียงจันทร์ นิทานขุนบูลม (บรม) ตำนานนครจำปาศักดิ์ ที่สำคัญที่สุด คือ พันเมืองอุบล ซึ่งจารไว้ในใบลาน สำนวนอีสาน อักษรไทยน้อย ต่อมา ดร.ปรีชา พิณทอง ได้เรียบเรียงใหม่เป็นอักษรไทย ดังตัวอย่างคำกลอนบางบทที่เผยแพร่ในหนังสือ “ประวัติเมืองอุบลราชธานี สำนวนอีสาน” (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 150)

2.3.2.5 วรรณกรรมนิทาน เป็นเรื่องที่ทำให้ความบันเทิง สนุกสนาน แต่นักปราชญ์ผู้รจนายังผูกโยงไปสู่เรื่องราวทางพุทธศาสนา คือ ส่วนใหญ่ตัวเอกของเรื่องได้รับกล่าวอ้างว่าเป็นพระโพธิสัตว์ หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี แถน และพญานาค จะสอดแทรกคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าผสมผสานในวรรณกรรม

วรรณกรรมนิทานที่รู้จักกันแพร่หลาย เช่น เรื่องจำปาศักดิ์

นางผมหอม สิ้นไซ ท้าวสีทน ไก่แก้ว กำพำฝีน้อย ลินทอง นางแดงอ่อน เสียวสะหวาด ขุนทิงขุนเทือง เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ท้าวขลุ นางอ้ว เป็นต้น ปัจจุบันวรรณกรรมดังกล่าวคงใช้ภาษาอีสาน แม้พิมพ์เป็นตัวไทย ดังตัวอย่างเรื่อง “เสียวสหวาด” จากหนังสือ “เสียวสวาสดีคากลอน” ที่ขุนพรหมประชาศาสน์แต่ง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 152)

2.3.2.6 วรรณกรรมคำสอน มีทั้งนิทาน บทสอนใจ บทพญาสุภาชิตที่สอนจริยธรรมและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคม เช่น ธรรมดาสอนโลก ปุสสอนหลาน หลานสอนปู่ ท้าวคำสอน ฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระยาคำกองสอนไพร่ สิริจันโทวาทคำสอน เป็นต้น ดังตัวอย่างเรื่อง “ปุสสอนหลาน” ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ที่เผยแพร่ในหนังสือ “ประวัติย่อ เจ้าอาวาสวัดวารินทราราม กาพย์กลอนต่างๆเป็นภาษาอีสาน และมารศาสนา (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 153)

2.3.2.7 วรรณกรรมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ คือ วรรณกรรมประเภทบทประพันธ์ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ บทสวดขวัญ กาพย์เซ็งในพิธีขอฝน คำผญาใช้เกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว และนิทานตลกขบขันต่างๆ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 153)

2.3.3 จารึก จังหวัดอุบลราชธานีเป็นแหล่งที่มนุษย์ได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณผ่านยุคสมัยต่างๆอย่างต่อเนื่องตามร่องรอยที่ปรากฏตั้งแต่ยุคหินที่มนุษย์อาศัยเพิงผาหน้าถ้ำ จนเข้าสู่สังคมล่าสัตว์และสังคมเกษตรกรรม มีหลักฐานทางโบราณคดีทิ้งไว้จำนวนมาก ทั้งนี้มีจารึกตัวอักษรปรากฏเป็นสองระยะ คือระยะแรกสมัยเจนละ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 ใช้อักษรปัลลวะ มีจารึกวัดสุภานาราม และจารึกปากมูล เคลื่อนย้ายไปไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานอุบลราชธานี

จารึกปากมูล เป็นศิลาจารึกทำด้วยหินทรายน้ำตาล ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 สมัยเจนละ ลักษณะเป็นรูปเสมาสี่เหลี่ยมด้านเท่า จำนวนสองหลัก จารึกด้วยอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต ตัวอักษรค่อนข้างเรียวยาวเล็กน้อย พบบริเวณใกล้ปากแม่น้ำมูล ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม ทั้งสองหลักขนาดเท่ากัน มีข้อความเหมือนกัน ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี ข้อความในศิลาจารึกเป็นข้อความเดียวกับจารึกถ้ำภูหมาโน ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม มีใจความปรากฏตามที่นายเชอเม แก้วคล้าย อ่านแปลและวิจารณ์รูปอักษร นายชูศักดิ์ทิพย์เกษร นายจิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยาทรวจ ดังต่อไปนี้

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ทรงพระนามว่า จิตรเสน ผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าศรีวิวรรมันน์เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าศรีสารวเคามะ (แปลตามศัพท์ที่อ่าน) แม้โดยศักดิ์จะเป็นพระอนุชา แต่ก็เป็พระเชษฐาของพระเจ้าศรีภววรรมันน์ ผู้มีพระนามปรากฏในด้านคุณธรรมแต่พระเยาว์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นได้รับพระนามอันเกิดจากการอภิเชก “พระเจ้าศรีมหันทรวรรมันน์” (หลังจากชนะประเทศ (กัมพู) นี้ทั้งหมดแล้วได้สร้างพระศิวลึงค์อันเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์ไว้บนภูเขา)

ส่วนศิลาจารึกที่ถ้ำภูหมาโนนั้นปัจจุบันอยู่ที่ถ้ำหมาโน เป็นถ้ำขนาดเล็กริมฝั่งแม่น้ำมูลห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีประมาณ 100 กิโลเมตร เดิมเป็นที่อยู่ของหมาป่าที่เรียกว่าหมาโน ปัจจุบันยังปรากฏร่องรอยของโบราณวัตถุ เช่น ฐานศิวลึงค์ และแผ่นศิลา เป็นต้น บางคนเรียกถ้ำปราสาท (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 156)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อีกทั้งยังมีจารึกที่น่าสนใจอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีก อาทิ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 156-158)

- จารึกวัดมหานาราม มีจำนวน 7 หลัก
- จารึกวัดบ้านตำแย มีจำนวน 3 หลัก
- จารึกหน้าที่ว่าการอำเภอโขงเจียม 1 หลัก

2.3.4 ตำนาน ภูมิประเทศแถบอุบลราชธานีเป็นบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำสลับที่ตอนเป็นลอนลูกคลื่น บางแห่งเป็นป่าพงดงหนาเต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาพันธุ์ ตลอดยุคสมัยที่ผ่านมาบริเวณดังกล่าวเต็มไปด้วยเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน และมุขปาฐะ ซึ่งมีแต่จะเลือนหายไปพร้อมกับกาลเวลา ตำนานต่างๆเหล่านั้นได้เล่าสืบทอดกันมาแพร่หลายในเมืองอุบลราชธานีมีดังต่อไปนี้

2.3.4.1 ตำนานแม่น้ำ เป็นตำนานการเกิดแม่น้ำในแถบสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีอรุณนิทานซึ่งนิยมเล่าถ่ายทอดกันมาในเมืองอุบลราชธานี คือ ในอดีตกาลนานมาแล้ว ณ หนองกระแสน้ำที่อยู่อาศัยของเหล่าคนจำนวนมาก มีพญานาคสองตัวเป็นหัวหน้าปกครองอยู่สองฟากหนองน้ำ ฟากหนึ่งคือพญาสุทโธนาค อีกฟากหนึ่งคือธนมูลนาค ทั้งสองได้ผูกดองเป็นเสี่ยวกัน สัญญารักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือแบ่งปันกัน อยู่มาวันหนึ่งสุทโธนาคหาอาหารและล่าช้างตัวใหญ่มาได้ จึงแบ่งเนื้อช้างเป็นสองส่วนนำไปให้เสี่ยวส่วนหนึ่ง เสี่ยวพร้อมบริวารต่างอหิหมิพิมัน ต่อมาวันหนึ่งฝ่ายธนมูลนาคเป็นฝ่ายไปหาอาหารบ้าง โขกไม้ดีได้แต่เม่นตัวเล็กๆขนยาวๆกลับมา จึงแบ่งเนื้อเม่นออกเป็นสองส่วน นำส่วนหนึ่งไปให้เสี่ยวเช่นกัน ฝ่ายเสี่ยวเห็นเนื้อเม่นชนิดเดียวก็ไม่พอใจหาว่าเสี่ยวไม่ซื่อสัตย์ ไม่แบ่งครึ่งตามสัญญาจึงเกิดทะเลาะวิวาทบาดหมางกันจนลูกกลมใหญ่โตกลายเป็นสงครามนาค ทำให้หนองน้ำกระแสน้ำกลายเป็นโคลนตม สัตว์บุปปลาในหนองลุ่มตามเคลื่อนนอน เตือดร้อนกันทั่ว ร้อนถึงพระอินทร์บนฟ้าต้องเสด็จลงไล่ให้นาคทั้งหลายออกจากหนองกระแสน้ำไปเสีย นาคทั้งหลายจึงแตกหนี ดันชีขุดควักแผ่นดินเป็นทางยาว เกิดเป็นแม่น้ำใหญ่น้อยขึ้นมากมาย เช่น แม่น้ำของ (โขง) แม่น้ำอู แม่น้ำมูล เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 159)

2.4 นาฏศิลป์ และดนตรี การละเล่นนาฏศิลป์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในอดีต มีลักษณะเป็นการแสดงออกที่ให้ความสนุกสนาน ความประณีต ความสวยงาม ความมีไหวพริบและปฏิภาณ ความสามารถทางสติปัญญา อาจเป็นการแสดงรำร่า มีคำร้องและท่วงทำนองประกอบ เป็นการละเล่นที่เปิดโอกาสให้ผู้เล่นแสดงออกทางศิลปะการรำร่าที่มีความสวยงามสอดแทรกด้วยความบันเทิง สนุกสนาน และมีความสุนทรีย์ ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะตนของผู้เล่นแต่ละคน นอกจากนั้น ยังเป็นการละเล่นที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรม ขนบประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น นาฏศิลป์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่เป็นการละเล่นในลักษณะกลุ่มหรือหมู่คณะ เช่น ลำพั้น ลำกลอน ลำซิงซู้ ลำเรื่องต่อกลอนหรือลำหมู่ ลำเพลิน เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 175)

2.5 ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม บริเวณที่ตั้งจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบันมีชุมชนที่เคยสืบเชื้อสายมาจากชาวขอม ซึ่งส่วนใหญ่รับอิทธิพลทางความเชื่อจากศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ ดังหลักฐานปรากฏ ได้แก่ ศาสนสถาน ที่บ้านอุบมุง อำเภวารินชำราบ อรรชนารี่ศวรเป็นประติมากรรมสลักรูปพระศิวะกับพระนางอุมาในองค์เดียวกัน ณ อำเภวารินชำราบ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระคณศเป็นประติมากรรมศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์หรือแปรรูป ณ บ้านบอน ตำบลโนนกาเส้น อำเภอสำโรง หลักฐานดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันถึงความดั้งเดิมของถิ่นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาฮินดู หรือศาสนาพราหมณ์ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด อุบลราชธานี. 2542 : 180)

2.6 ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานีมี ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นคล้ายคลึงกับของชาวอีสานทั่วไปไม่ต่างจากจังหวัดอื่นมาก เป็นสิ่งที่ ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียม “อีตลีสองคองลีสลีสี่” “บุญประเพณีแห่เทียนพรรษา” เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดซึ่งโดดเด่นและมีคุณค่าต่อท้องถิ่นมาก (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 210)

2.6.1 การแต่งกาย ในอดีตชาวอุบลราชธานีทั้งบุรุษและสตรีได้รับ อิทธิพลขนบธรรมเนียมการแต่งกายแพร่หลายจากภาคกลางและประเทศตะวันออก เครื่องแต่งกาย เป็นสิ่งบ่งบอกฐานะทางสังคมของผู้สวมใสในยุคนั้น คือเป็นชนชั้นสูงระดับเจ้าเมืองและวงศ์ญาติ ชนชั้นกลางระดับคหบดีและข้าราชการ หรือชนชั้นบ่าวไพร่ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 210)

ชายชาวเมืองอุบลราชธานีในยุคดั้งเดิมนิยมสักหมึกเป็น ลวดลายประดับผิวหนัง เรียกว่า “สักยันต์” ซึ่งแฝงด้วยความเชื่อในเรื่องคาถาอาคม และนิยมนุ่งผ้า ผืนเดียวเปลือยอก ทั้งนี้ชายชั้นสูงและชนชั้นกลางนุ่งผ้าสีม่วง บ่าวไพร่บ่าวเตี้ย ส่วนหญิงนุ่งซิ่นมีผ้ารัด อก (อิงเอิก) ถ้าเป็นทางการใช้ผ้าเชิงทอลายขีด ห่มเบี่ยงบาย (เฉวียงบาย) หรือพาดบาย โดยปกตินุ่ง ผ้าซิ่นยาวกรอมเท้าไม่นิยมนุ่งสั้น นอกจากนี้ในวัสดุที่ใช้ทอผ้าและสีย้อมของเครื่องแต่งกายยังบ่งบอก ถึงระดับชนชั้น เช่น ชนชั้นสูงหรือเจ้านายใช้ผ้าทอจากไหมมีราคาแพงหากต้องการผ้าสีเข้มให้ย้อมด้วย ต้นคราม ส่วนบ่าวไพร่ใช้ผ้าฝ้ายราคาถูก แล้วย้อมด้วยลูกมะเกลือซึ่งมีอยู่ทั่วไปตามไรนา เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 210)

ต่อมาเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิ ประสงค์เสด็จประทับที่จังหวัดอุบลราชธานี ขนบธรรมเนียมการแต่งกายแบบภาคกลางและประเทศ ตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น คือ ชายชั้นสูงนุ่งผ้าสีม่วง สวมเสื้อราชปะแตน ผู้หญิงสวมเสื้อที่ตัด เย็บด้วย ผ้าลูกไม้จากต่างประเทศหรือประดับตกแต่งด้วยดิน เงิน ทอง และลูกไม้สีต่าง ๆ ส่วนผ้าซิ่น ได้จากการทอด้วยไหมหรือฝ้าย แล้วเสริมความสวยงามด้วยการทอยกดอกด้วยดินเงิน ดินทอง เรียกว่าซิ่นไหมเงิน ไหมคำ การนุ่งซิ่นไหมของสตรีชั้นสูงนั้นนิยมนุ่งซิ่นฝ้ายมัดหมี่ซิ่นหนึ่งก่อน แล้วจึง นุ่งผ้าไหมทับ เพื่อให้ซิ่นฝ้ายช่วยซับเหงื่อ และรักษาผ้าไหมช่วยซับเหงื่อ และรักษาผ้าไหมมิให้สกปรก ง่าย ส่วนการแต่งกายของบ่าวไพร่ทั้งชายหญิงจะใช้ผ้าฝ้าย (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 210)

สตรีชั้นสูงของอุบลราชธานีนิยมแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง เป็นไหมคำ ไหมเงิน นุ่งซิ่นไหมคำ ไหมเงิน มีตีนซิ่น สวยงามตามฝีมือ เช่น หลักฐานภาพถ่ายของ หม่อมเจียงคำชายาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ คือนุ่งผ้าซิ่นไหมคำยาว กรอมเท้าลายล่อง มีตีนซิ่นจึงเป็นเอกลักษณ์ผ้าซิ่นเมืองอุบลราชธานี (วัฒนธรรมพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 210)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบการแต่งกาย ชาวอุบลราชธานีจำแนกรูปแบบการแต่งกายตามยุคดังนี้

(1) ยุคแรก (ราวสมัยรัชกาลที่ 1-2) ยุคเริ่มต้นเมืองอุบลราชธานีผู้ก่อตั้งเมืองอพยพมาจากสกลเวียงจันทร์ รูปแบบการแต่งกายจึงได้รับอิทธิพลจากเวียงจันทร์

(2) ยุคสอง (สมัยรัชกาลที่ 3-5) ยุคพัฒนารูปแบบการแต่งกายเป็นรูปแบบเฉพาะของชาวอุบลราชธานี เนื่องจากอิทธิพลการแต่งกายแบบเวียงจันทร์ในอดีตเริ่มหมดไป การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอุบลราชธานีจึงปรากฏในยุคกลางนี้

(3) ยุคปัจจุบัน (สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน) เป็นยุคที่รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาผสม เป็นการแต่งกายแบบผสมโดยประยุกต์จากวัฒนธรรมอื่นมาใช้ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 211)

ผ้าแต่งกายของชาวอุบลราชธานีเป็นฝีมือของผู้หญิงในเมืองโดยแท้ ทั้งนี้สืบสานจากขนบธรรมเนียมเดิมของผู้หญิงอีสานที่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ เสื้อดำ ต่าแพร ชิ่นไหม เสื้อดำตัดจากผ้าฝ้าย หรือไหมที่ทอเองและย้อม ด้วยมะเกลือ สมอ หรือคราม เพื่อสวมใส่ในชีวิตประจำวัน ต่าแพร หมายถึง ทอผ้าขาวม้าที่เป็นผ้าสารพัดประโยชน์ ชิ่นไหม หมายถึง ผ้าชิ่นที่ทอจากผ้าไหม ผ้าแพรและชิ่นไหมนิยมใช้เป็นเครื่องสมรสตอบแทนบุญคุณของญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ในพิธีแต่งงาน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 211)

การแต่งกายด้วยเสื้อไหมดำของหญิงและชายที่สืบทอดมาจนถึง ปัจจุบันนั้นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างสวมใส่ในชีวิตประจำวัน เช่น ณ บ้านหนองบ่อ บ้านโพนงาน บ้านปะอาว อำเภอเมืองอุบลราชธานี ชาวบ้านหนองบ่อเรียกชุดแต่งกายนี้ว่า ผ้าดำไหม เรียกกางเกงว่า ผ้าดำหม้อ เรียกเสื้อว่า เสื้อดำไหม บางครั้งเรียกรวมกันว่า ชุดไหมดำ เป็นผ้าไหมดำชุบมะเกลือแสดงเอกลักษณ์ ของชาวบ้านหนองบ่ออย่างแท้จริง คือ กางเกงผ้าดำหม้อเป็นทรงขาบลิกลอยเข้าเล็กน้อย หัวกางเกงไม่มีสายรัด เวลานุ่งรวบม้วนรัดยึดลงตามเองตรงเหนือสะดือเล็กน้อย นิยมใส่เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ส่วนเสื้อทั้งหญิงและชายมีลักษณะเดียวกันคือ คอกกลม แขนยาว ผ่าอก ติดกระดุม 5 เม็ด บางคนทำเป็นเสื้อคอมีปก (คอเช็ด) ชาวบ้านนิยมแต่งกายด้วยเสื้อไหมดำในชีวิตประจำวัน คือ ไปทำงาน ทำไร่ ทำนา ตักน้ำ ทำบุญที่วัดมนเทียรศาลสำคัญก็ใส่เสื้อไหมดำนี้ นอกจากนี้ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะ คือ ผ้าขาวม้าเชิงแดง และสำเนียงภาษาพูดเป็นของตนเอง (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 211)

รูปแบบและโอกาสการแต่งกายพื้นเมืองของชาวอุบลราชธานีที่เป็นเอกลักษณ์ปรากฏในปัจจุบัน คือ การรับเสด็จฯ การรับแขกบ้านแขกเมืองที่สำคัญ งานราชพิธี งานพิธี หรือเทศกาล ตลอดจนในโอกาสที่พึงเผยแพร่วัฒนธรรมรูปแบบการแต่งกายต่างๆ ทั้งนี้งานสำคัญในพิธีการนอกจากแต่งกายชุดปกติตามข้อกำหนดของทางราชการแล้ว บางส่วนจะแต่งกายชุดพื้นเมืองเต็มรูป คือ ผู้ชายนุ่งกางเกงขายาว เสื้อพระราชทานแขนยาว ผ้าแถบหรือผ้าใส่ปลาไหลคาดเอว ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าถุงลายล่อง มีตีนชิ้นแบบอีสาน นุ่งยาวเกือบบรอมเท้าเสื้อคอกกลม แขนยาวหรือแขนสามส่วน ปล้อยชายหรือเก็บชายแล้วคาดผ้าเปี้ยวของชาวอุบลราชธานีทับ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 212)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.6.2 อาหารการกิน ชาวอุบลราชธานีนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติทั้ง สัตว์ และพืชมาประกอบอาหารคาวหวาน โดยเฉพาะการปรุงอาหารมีส่วนประกอบจากสัตว์และพืช นำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลัก และเรียกชื่ออาหารตามประเภทการปรุง ตามด้วยชื่อสัตว์และพืชที่เป็น ส่วนประกอบหลัก เช่น แกงไตปลา แกงไก่ แกงเห็ด แกงหน่อไม้ อาหารที่ประกอบแล้วมีทั้งประเภท เป็นน้ำ ไม้มีน้ำ และแห้งกรอบ ทั้งประเภทสุกและดิบ จำแนกเป็นประเภทคือ ประเภทน้ำ ได้แก่ แกง ต้ม ประเภทไม่มีน้ำ หรือมีน้ำน้อย ได้แก่ ก้อย ลาบ ส้มตำ ซุป ห่อหมก คั่ว ปน แจ่ว ประเภทแห้ง กรอบ ได้แก่ ปิ้ง (ย่าง) จี่ ประเภทที่ถนอมไว้ ได้แก่ ส้ม (แหนม) ปลาร้า ไส้กรอก หม่า เนื้อเค็ม เค็ม บักนัด และประเภทอาหารหวาน ได้แก่ ข้าวแตงกา ข้าวเหนียวหัวหอม ข้าวโป่ง(ขนมหูช้าง) ข้าวปาด ข้าวต้มมัด ข้าวลอดช่อง ข้าวเม่า คลุกข้าวจี ข้าวบាយมะม่วง ข้าวบายมะขาม ข้าวบายน้ำอ้อย ตลอดจนอาหารที่ปรุงจากพืชอื่น ๆ เช่น หัวมัน เผือก ผลไม้สุก เป็นต้น (วัฒนธรรมพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 212)

2.6.3 ประเพณีท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานีมีประเพณีท้องถิ่นที่ ปฏิบัติกันมาดังต่อไปนี้

2.6.3.1 ฮีตสิบสอง เป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาว อีสานทั่วไปปฏิบัติในแต่ละเดือน ฮีต จึงเป็นแนวปฏิบัติของสังคมอีสานและท้องถิ่นอุบลราชธานี ซึ่ง เป็นการทำบุญตามจารีตในรอบ 12 เดือน

2.6.3.2 เดือนอ้าย หรือ เดือนเจียง ทำบุญเข้ากรรม เป็น เดือนที่พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม เป็นการปฏิบัติธรรม สำนึกถึงข้อบกพร่องตน สารภาพความผิดพลาด ต่อสหน้าสงฆ์ และมุ่งปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระวินัยต่อไป จึงเป็นโอกาสดีที่ประชาชนทำบุญใน ระหว่างที่พระมารวมกลุ่มปฏิบัติธรรมเช่นนี้ ทั้งได้ทำบุญเลี้ยงผีตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น ผีหมอ ผีฟ้า ผีแถน

2.6.3.3 เดือนยี่ ทำบุญคุณลาน เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก โดยชาวบ้านนิมนต์พระสงฆ์ สวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นพระสงฆ์ฉันเช้าแล้วทำพิธีสู่วัวธัญข้าว เป็นพิธีสร้างขวัญ กำลังใจให้แก่ชาวนาอย่างยิ่ง ทั้งเป็นการสรรเสริญรำลึกถึงคุณพระแม่โพสพ

2.3.3.4 เดือนสาม ทำบุญข้าวจี (ปั้นข้าวเหนียวย่างไฟ หรือ อังไฟ) ข้าวเหนียวปั้นนั้นขโหมด้วยน้ำอ้อยผสมไข่ ในหมู่บ้านใส่น้ำอ้อยไว้ข้างในก่อนอังไฟ รวมกันทำ ที่บ้านหรือวัด แล้วนำถวายพระภิกษุสงฆ์และสามเณรพร้อมด้วยอาหารคาวหวานอื่นๆ ซึ่งประชาชน ร่วมสามัคคีกันทำทั้งยังได้ฟังธรรมจากพระสงฆ์ในงานบุญนี้

2.3.3.5 เดือนสี่ ทำบุญพระเวส หรือบุญมหาชาติ ชาวเมือง อุบลราชธานีตระหนักว่าบุญนี้ใหญ่และสำคัญจึงทำกันแทบทุกหมู่บ้าน เป็นการฟังเทศน์เนื้อหาว่าด้วย พระจริยวัตรของพระพุทธเจ้า การทำบุญนี้พิธีรีตรองมาก ชาวบ้านพยายามทำให้อุบัติตามขั้นตอนทุก อย่าง ตระเตรียมเครื่องสักการะบูชา เครื่องประดับตกแต่งเพื่อประกอบพิธีบุญ มีผู้เฒ่าที่รู้และมี ประสบการณ์ในการจัดการทำบุญไปตามขั้นตอน มูลเหตุแห่งการทำบุญมาจากเรื่องมาลัยหมื่นมาลัย แสนที่ว่า “พระมาลัยขึ้นไปไหว้พระธาตุจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในวันนั้นพระศรีอารยเมตไตรยได้ พรารณากับพระมาลัยว่าหากประสงค์จะพบศาสนาของพระองค์ให้ฟังเรื่องราวของพระเวสสันดรให้จบ ในวันเดียว” ดังนั้นงานบุญพระเวสดังกล่าวจึงทำสืบทอดกันมา ประชาชนนำจตุปัจจัยสงฆ์ของถวายพระผู้ เทศน์เวสสันดรกัณฑ์ต่างๆ เรียกว่า กัณฑ์กลอน แต่หากเจาะจง ถวายพระผู้เทศน์เฉพาะรูปใดย่อม

เอกสารนี้เรียกว่า กัณฑ์จบ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.3.6 เดือนห้า ทำบุญสงฆ์หรือ ตรีษสงกรานต์ นิยมทำระหว่างกลางเดือนห้า ชาวบ้านนำน้ำสะอาดผสมกับของหอมเพื่อนำไปสรงพระพุทธรูปที่วัด ซึ่งพระสงฆ์จัดให้ประชาชนสรง 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้าง บางแห่งนานถึง 15 วัน หลังจากนั้นสรงน้ำพระสงฆ์ ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ นอกจากนั้นยังมีการทำบุญก่อดวงพระเจดีย์ทราย ปล่อยนก ปล่อยปลา การก่อดวงพระเจดีย์ทรายบางแห่งทำในบริเวณวัด บางแห่งทำที่หาดทราย แล้วเลี้ยงเพลพระสงฆ์และสามเณร ประชาชนมีการเล่นฟ้อนรำ สาดน้ำกันสนุกสนาน บุญสงฆ์ดังกล่าวบางแห่งเรียกว่าบุญเดือนห้า เป็นประเพณีสำคัญเพราะเป็นวันขึ้นปีใหม่ด้วย

2.3.3.7 เดือนหก ทำบุญบั้งไฟ เป็นการตกลงร่วมกันระหว่างวัดและประชาชนในหมู่บ้านเพื่อกำหนดวันจัดงาน จัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประกวดขบวนแห่บั้งไฟ การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการจุดบูชาเทพารักษ์ หรือเล่นเพื่อขอฝนในฤดูกาลทำนา มีการแห่บั้งไฟเพื่อความสวยงาม และความสนุกสนาน

2.3.3.8 เดือนเจ็ด ทำบุญชำระ หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ในพิธีมีการเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ปู่ตา ผีเมือง ผีตาแฮก

2.3.3.9 เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา คือทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สามเณร ฟังเทศนา ชาวบ้านร่วมกันหล่อเทียนประจำพรรษา ประดับประดาตกแต่งสวยงาม แห่ถวายเป็นพุทธบูชา ณ วัดประจำหมู่บ้าน หรือคุ้มบ้าน จนเป็นบุญประเพณีที่สำคัญของชาวอุบลราชธานีเรียกว่า บุญประเพณีแห่เทียนพรรษา

2.3.3.10 เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการนำเอาห่ออาหารคาวหวานไปวางไว้ตามพื้นดิน รวมทั้งหมาก พลู บุหรี่ เพื่ออุทิศแก่ญาติผู้เสียชีวิตไปแล้ว นอกจากนั้นยังทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร แล้วเลี้ยงดูกันในครอบครัวและญาติข้างเคียง ทั้งยังมีการฟังธรรมเทศนาและรักษาศีล

2.3.3.11 เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก (สลากภัตต์) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสิบ คือ การทำอาหารถวายพระสงฆ์สามเณร และเลี้ยงดูกันในหมู่ญาติ ผู้ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์นั้นควรเขียนชื่อของตนใส่ลงในบาตร ถ้าพระสงฆ์จับได้สลากของผู้ใดให้ห่มปูนั้นเข้าไปถวายอาหารและเครื่องทานแด่พระสงฆ์เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศแด่ผู้ตาย

2.3.3.12 เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา คือพระสงฆ์พิจารณาออกพรรษาเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกัน เจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล ส่วนตอนกลางคืนตามวัดจุดประทีปโคมไฟสว่างไสวจึงเรียกอีกอย่างว่า บุญจุดประทีป บุญดังกล่าวจึงเป็นที่มาของประเพณีไหลเรือไฟซึ่งชาวอุบลราชธานีได้ใช้แม่น้ำมูลเป็นที่ปล่อยเรือไฟ

2.3.3.13 เดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน เป็นงานบุญที่ทำต่อเนื่องจากบุญออกพรรษาในระยะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 หมู่บ้านหรือชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำมีการแข่งเรือ (สว่างเฮือ) กำหนดจัดงานแข่งเรือระยะที่มีน้ำมาก ส่วนใหญ่จัดแข่งเรือในแม่น้ำมูล แม่น้ำชีเป็นที่สนุกสนาน ทั้งเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี. 2542 : 219-221)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4 ข้อมูลพจนานุกรมหัตถกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน

เป็นการนำเสนอถึงเครื่องมือพื้นบ้านท้องถิ่นที่เกิดจากวิวัฒนาการจากชาวบ้านในท้องถิ่น ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นขึ้นเพื่อนำมาช่วยในการอำนวยความสะดวกให้แก่กิจกรรมในชีวิตประจำวัน โดยใน ผืนแผ่นดินไทยเรานี้เต็มไปด้วยสิ่งแวดล้อมจากธรรมชาติที่แตกต่างกันในพื้นที่ของแต่ละภูมิภาค ซึ่ง เครื่องมือหัตถกรรมเหล่านั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวิถีในท้องถิ่นและวัฒนธรรมได้อย่างมี เสน่ห์ ซึ่งในหนังสือ “พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน” ของท่าน อาจารย์ รัต.วิบูลย์ ลีสุวรรณ ได้นำเสนอทั้งรูปภาพและรายละเอียดของวัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อประดิษฐ์ สิ่งที่คนในสังคมเกษตรกรรม ปศุสัตว์และที่อยู่อาศัยได้ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระจับแรม เครื่องสับ ฐูป เป็นต้น

กระจับแรม เครื่องดักปลาไหลสานด้วยตอกไม้ไผ่ รูปร่างคล้ายขวดคอขวด ก้นมีช่อง สำหรับใส่สาสามช่อง งามแต่ละอันสามารถถอดเข้าออกได้โดยมีปิ่นหรือสลักไม้ไผ่เสียบทั้งสองข้างของ งาม ตัวกระจับแรมจะสานทึบ ส่วนที่ปากจะมีกระพ้อสานด้วยไม้ไผ่รูปทรงคล้ายกับตัวกระจับแรม แต่ จะมีขนาดเล็กกว่าใช้ใส่เหยื่อจำพวกหอยเน่า ปูเน่า สอดไว้ภายในกระจับแรมเพื่อไม่ให้เหยื่อเสียหาย และยังช่วยรักษากลิ่นคาวของเหยื่อไว้ได้นานอีกด้วย

กระจับแรมใช้ดักปลาไหลตามห้วยหนองและท้องนา เครื่องดักปลาไหลชนิดนี้ใช้กันมากใน บริเวณภาคกลางตอนบนหรือภาคใต้ตอนล่าง ได้แก่ บริเวณจังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ เป็นต้น

กระจับแรมมีช่องให้ปลาเข้า 3 ทาง ชาวบ้านบางท้องถิ่นจึงเรียก อีจู้สามทาง ในภาคใต้เรียก ช่องดักปลาไหล (พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. 2546 : 16)

เครื่องสับ เรือนไทยที่สร้างด้วยไม้จริงหรือไม้ที่ได้จากการแปรรูปด้วยการเลื่อยหรือถากสับ ด้วยขวาน มาสร้างเป็นส่วนประกอบแทบทั้งหมดของเรือน จึงเรียกเรือนชนิดนี้ว่า เรือนเครื่องสับหรือ เรือนเครื่องประคุด ซึ่งต่างจากเรือนเครื่องผูกที่ใช้โครงสร้างไม้ไผ่เป็นส่วนใหญ่และประกอบขึ้นด้วยการ ผูกมัดเป็นหลัก แต่เครื่องเรือนสับจะประกอบเข้าด้วยกันเป็นโครงสร้างด้วยวิธีการบาก เเจาะ ผึง เตียบ และตอกลิ้ม เรือนเครื่องสับเป็นเรือนไทยที่ใช้เป็นเรือนพักถาวรที่มีความมั่นคงแข็งแรงกว่าเรือนไม้ไผ่ หรือเรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องสับมักสร้างเป็นเรือนอาศัย กุฏิสงฆ์ เป็นต้น (พจนานุกรมหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. 2546 : 105)

ฐูป (ถิ่นอีสาน) สิ่งเขียนหรือวาดเป็นรูป เช่น ฐูปแต้ม รูปภาพพระบายสีตามผนังลิม เป็นต้น (พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. 2546 : 352)

2.5 ข้อมูลการคิดวิเคราะห์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ คิดเพื่อพัฒนา ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

2.5.1 การออกแบบ คำว่า “ออกแบบ” นั้นมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์มาตั้งแต่ในยุคอดีต จนกระทั่งยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับมนุษย์เนื่องจาก “การออกแบบ” สามารถช่วยให้ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคสมัยต่างๆได้รับความสะดวกสบายและเหมาะสมในการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆมากมายเพื่อรองรับความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีจุดสิ้นสุด (ทรง วุฒิ เอกวุฒิศาสตร์. 2557 : 1)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5.1.1 ความสำคัญของการออกแบบ

ในส่วนของความสำคัญการออกแบบนั้นเป็นการตอบสนองความต้องการ (ปัญหา) ของมนุษย์โดยอาศัยกระบวนการแก้ปัญหาด้วยแนวทางต่างๆให้สามารถแก้ไขปัญหามนุษย์ได้อย่างเหมาะสมดังนั้นการออกแบบจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของเราทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และทัศนคติ กล่าวคือ การออกแบบมีความสำคัญและเกี่ยวข้องต่อการดำเนินชีวิตของเรา ซึ่งผลของการออกแบบสามารถที่จะพบได้โดยทั่วไปในสภาพแวดล้อมรอบตัว เช่น จักรยาน จักรยานยนต์ ตึกอาคารที่พัก เรือ เครื่องบิน ฯลฯ ทุกสิ่งรอบๆตัวของมนุษย์ที่มีในปัจจุบันที่เกิดขึ้นโดยน้ำมือมนุษย์ ในการสร้างสรรค์ขึ้นมา (ทรงวุฒิ เอกวุฒิจวงศา. 2557 : 3)

(1) การวางแผนการทำงานการออกแบบนั้นคือการวางแผนอย่างเป็นระบบจะช่วยให้การทำงานออกแบบเป็นไปตามขั้นตอนคาดไว้อย่างเหมาะสม ประหยัดงบประมาณ และประหยัดเวลา ดังนั้นอาจถือว่าการออกแบบ คือ การวางแผนการทำงานที่ดี ซึ่งสามารถที่จะก่อให้เกิดกระบวนการวางแผนการทำงานในกิจการต่างๆที่ต้องการได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างสรรค์

การวางแผน คือ ความพยายามที่จะทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนกระบวนการสร้างสรรค์ที่ชัดเจน เพื่อการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติในการสร้างสรรค์งานออกแบบที่ดีที่สุด สำหรับอนาคตเพื่อให้บรรลุความต้องการสำหรับผู้บริโภคหรือสำหรับผู้ต้องการใช้งาน

การวางแผนเป็นภารกิจอันดับแรกที่มีความสำคัญของกระบวนการจัดการออกแบบสร้างสรรค์ที่ดี การวางแผนจะเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ที่ดี การวางแผนจะเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อใช้คาดการณ์ไปล่วงหน้าว่าสิ่งต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และได้รับผลตอบกลับมาในรูปลักษณะต่างๆที่คาดการณ์ไว้ และกำหนดแนวทางที่คาดว่าจะดีที่สุดโดยผ่านกระบวนการคิดก่อนทำ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างได้ผลสำหรับความสำคัญของการวางแผนการออกแบบ (Significance of planning for Design) นั้นประกอบด้วยข้อสำคัญดังนี้

(1.1) เป็นการลดความไม่แน่นอน และปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

(1.2) ทำให้เกิดการยอมรับแนวคิดใหม่ๆ เข้ามาในการสร้างสรรค์ และออกแบบ

(1.3) ทำให้การดำเนินการของผู้ออกแบบนั้นสามารถที่จะบรรลุตามเป้าหมายที่ปรารถนา

(1.4) เป็นการลดกระบวนการที่จะก่อให้เกิดความสูญเปล่าของงานที่ซับซ้อน

(1.5) ทำให้เกิดความแจ่มใสชัดเจนในการดำเนินงานการสร้างสรรค์และการออกแบบ ไม่มีการออกแบบใดที่ประสบความสำเร็จได้โดยปราศจากการวางแผนที่ดีและคิดอย่างรอบด้าน

ดังนั้น การวางแผนจึงเป็นภารกิจอันดับแรกที่มีความสำคัญของกระบวนการจัดการการออกแบบที่ดี เพื่อที่จะสามารถนำพาผู้ออกแบบให้ประสบความสำเร็จในงาน

การออกแบบได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เบื้องต้นการวางแผนงาน เพื่อการสร้างสรรค์หรือเพื่อการออกแบบนั้นสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 การวางแผนออกแบบเพื่ออนาคตเป็นการวางแผนสำหรับบริหารงานออกแบบสำหรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหรือกำลังจะเกิดขึ้นบางอย่างเราไม่สามารถควบคุมสิ่งนั้นได้เลยแต่เป็นการเตรียมความพร้อมของเราสำหรับสิ่งนั้นโดยมากจะเป็นการวางแผนการออกแบบสร้างสรรค์ในสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องจากพฤติกรรมมนุษย์ สภาพแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการสร้างสรรค์ในสิ่งที่ยังไม่เคยมีมาก่อนเพื่อรองรับสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2557 : 3)

ประเภทที่ 2 การวางแผนออกแบบเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบันให้ดีขึ้นซึ่งเราสามารถควบคุมผลการออกแบบที่เกิดในอนาคตได้ด้วยการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปัจจุบันโดยมากจะเป็นการนำกระบวนการวางแผนการออกแบบเข้ามาร่วมพัฒนารูปแบบหรือพัฒนากระบวนการใช้งานของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันหรือในอดีตมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นทั้งในด้านรูปทรง การใช้งานวัสดุ ความปลอดภัย ฯลฯ (ทรงวุฒิเอกวุฒิวงศา. 2557 : 4)

(2) การนำเสนอผลงานออกแบบจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องมีความสนใจตรงกันอย่างชัดเจน ดังนั้นความสำคัญในการนำเสนอผลงาน คือเป็นการสื่อความหมายเพื่อความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสาร (ผู้ออกแบบ,ผู้สร้างสรรค์) กับผู้รับสาร (ผู้บริโภค) โดยอาจจะเป็นการสื่อสารออกมาในรูปแบบชิ้นงานหรือแบบร่างภาพวาดในลักษณะที่เน้นประสิทธิภาพของการสื่อสารระหว่างกลุ่ม ลักษณะการเสนอผลงานการออกแบบนั้นจะต้องอาศัยการถ่ายทอดออกมาเป็นรูปร่างรูปทรงที่ผ่านการสร้างสรรค์ด้วยทักษะฝีมือการวาดและการเขียนให้ออกมาเป็นภาพในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพ 2 มิติ ภาพ 3 มิติ และเป็นการสร้างรูปทรงที่ส่งผ่านมาจากความคิดอย่างคร่าวๆ เพื่อใช้กำหนดแนวทางการพัฒนาและแนวทางการออกแบบตามหลักการออกแบบที่กำหนดไว้ (ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2557 : 4)

(3) สามารถอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับงานทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ในส่วนต่างๆ ที่อาจมีรายละเอียดมากมายซับซ้อนซึ่งผลงานออกแบบจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้พบเห็นมีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ออกแบบกับผู้บริโภคหรือกระทั่งผู้ผลิตซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ผลงานออกแบบ คือความคิดที่ผู้ออกแบบสื่อสารทางความคิดส่งผ่านให้ผู้รับสาร (ผู้บริโภค,ผู้ผลิต)ได้มีความเข้าใจที่ตรงกัน เน้นให้สามารถสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อป้องกันความผิดพลาดในกระบวนการผลิตหรือกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบในขั้นตอนต่างๆ ที่มีบุคคลเข้ามาร่วม (ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2557 : 6)

2.5.1.2 การออกแบบมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของเรา คือ

คุณค่าทางกายเป็นคุณค่าของงานออกแบบที่มีผลด้านร่างกาย คือ คุณค่าที่มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันโดยตรง เช่น โถมีไว้สำหรับโถนา แก้วมีไว้สำหรับใส่น้ำ ยานพาหนะมีไว้สำหรับเดินทาง บ้านมีไว้สำหรับอยู่อาศัย

คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นคุณค่าของงานออกแบบที่มีผลทางอารมณ์ความรู้สึก คือ คุณค่าที่เน้นความชื่นชอบ พึงพอใจสุขสบายใจ หรือ ความรู้สึกนึกคิดด้านอื่นๆ ไม่มีผลทางประโยชน์ใช้สอยโดยตรง เช่น งานออกแบบทัศนศิลป์ การออกแบบตกแต่ง คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึกนี้อาจจะเป็นการออกแบบเคลือบแฝงในงานออกแบบ ที่มีประโยชน์ทางกายก็ได้ เช่นการออกแบบตกแต่งบ้าน ออกแบบตกแต่งสนามหญ้า ฯลฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คุณค่าทางทัศนคติเป็นคุณค่าของงานออกแบบที่มีผลทางทัศนคติ เน้นการสร้างทัศนคติ อย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้พบเห็น เช่น อนุสาวรีย์สร้างทัศนคติให้รักชาติ กล้าหาญหรือทำคามดี งานจิตรกรรมหรือประติมากรรมบางรูปแบบอาจจะแสดงความกตัญญูหรือชื่นชมเพื่อเน้นการระลึกถึงทัศนคติที่ดีและถูกควรในสังคม เป็นต้น (ผศ.ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา. 2557 : 7)

2.5.2 อุตสาหกรรมศิลป์ นั้นเป็นศิลปะและวิทยาการว่าด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์รวมทั้งการศึกษาและค้นคว้าด้านเทคโนโลยีและวัสดุเพื่อนำมาประกอบในการออกแบบให้เกิดความกลมกลืนกับหน้าที่ใช้สอย มีความหมายเหมือน Industrial design ซึ่งมักแปลว่า ออกแบบอุตสาหกรรม และ product design ซึ่งมักแปลว่า ออกแบบผลิตภัณฑ์ (พจนานุกรมศิลปะ อังกฤษ-ไทย. 2530) (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 1)

สมาคมออกแบบอุตสาหกรรมนานาชาติ หรือ ICSID (International Council of Societies of Industrial Design) ให้คำจำกัดความของการออกแบบอุตสาหกรรมว่า เป็นกิจกรรมของความคิดสร้างสรรค์ที่มีจุดประสงค์เพื่อกำหนดคุณภาพของวัสดุ การผลิตในระบบอุตสาหกรรมคุณภาพไม่เพียงแต่ความสามารถภายนอกแต่หมายถึงโครงสร้าง (structural) และความสัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย (function relationships) คำจำกัดความที่ใช้อยู่เกิดจากแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐศาสตร์ (changing economic) อุตสาหกรรม (Industrial) และองค์ประกอบของสังคมและวัฒนธรรม (social and cultural) ที่มีอิทธิพลกับบริบท (context) สภาพแวดล้อมทางการออกแบบด้วยทำให้ทุกวันนี้เราทำงานออกแบบอยู่บนการตีความหมายคำจำกัดความที่หลากหลายของแม่บทการออกแบบอุตสาหกรรม (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 2)

ในขณะเดียวกันสมาคมนักออกแบบอุตสาหกรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา หรือ IDSA (The Industrial Designers Society Of America) ได้ให้ คำจำกัดความของการออกแบบอุตสาหกรรมว่า เป็นการบริการอย่างมืออาชีพในการสร้างสรรค์และพัฒนาแนวคิดในการออกแบบ โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย (function) คุณค่า (value) ความงาม (appearance) ของผลิตภัณฑ์ และการได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นระบบทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 2)

การออกแบบอุตสาหกรรม คือ จินตนาการที่ก้าวกระโดดจากความจริงในปัจจุบันสู่ความเป็นไปได้ในอนาคต (Page, 1966) เป็นความสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์ในสถานการณ์ต่างๆ (Archer, 1965) (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 2)

Wright and Helsel (1996) ได้ให้ความหมายของ Product Design ว่าเป็นกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ ความพึงพอใจ ความงามและความสำคัญของประโยชน์ใช้สอยก่อนที่กระบวนการออกแบบจะเริ่มต้นต้องรู้และเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เพื่อการบรรลุผลสำเร็จเป็นงานที่ต้องศึกษาและวิจัย ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆ และข้อจำกัดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 2)

Birmingham and Cleland (1985) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการในงานออกแบบใหม่ที่เกิดจากผลกระทบของกิจกรรมการออกแบบไม่เพียงแต่จะมีเครื่องมือใหม่ๆเท่านั้นแต่รวมถึงการค้นพบวัสดุใหม่ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์ใหม่ ความต้องการใหม่ จึงเกิดเป็นวงจรดังนี้ (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 3)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพที่ 2.24 หลักเกณฑ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

หลักเกณฑ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งช่วยให้ทีมงานนํ้าออกแบบประสบความสำเร็จเมื่อต้องการจะออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่นั้น Dreyfuss (1967) ได้กำหนดไว้ 5 ประเด็นหลักๆ คือ (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 4)

1. การใช้สอย (utility) การออกแบบการใช้งานสำหรับมนุษย์นั้นควรจะมีความปลอดภัย ง่ายต่อการใช้งานโดยสัญชาตญาณ เช่น สิ่งมีคม ก็ต้องออกแบบให้สามารถสื่อสารประโยชน์ใช้สอย ในตัวเองแก่ผู้ใช้งานด้วย
2. ความงาม (appearance) รูปทรง เส้น สัดส่วน และสี ควรจะมีลักษณะที่ผสมผสานกันอย่างเหมาะสมก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้ใช้
3. ง่ายต่อการซ่อมแซม (ease of maintenance) ผลิตภัณฑ์ต้องถูกออกแบบให้สื่อสารว่าจะบำรุงรักษา และซ่อมแซมได้อย่างไร
4. ต้นทุนต่ำ (low costs) รูปทรงที่มีลักษณะซับซ้อน ใช้เครื่องจักรกลที่มีราคาแพง ต้องพิจารณาให้เหมาะสม โดยทีมงานที่เกี่ยวข้อง
5. การสื่อสาร (communication) การออกแบบควรสื่อสารและสอดคล้องกับปรัชญา มิติของคุณลักษณะทางการมอง

สำหรับอุตสาหกรรมศิลป์เป็นศิลปะที่มีหน้าที่ใช้สอยเพื่อความสุขในชีวิตประจำวัน อุตสาหกรรมศิลป์จึงแตกต่างกับวิจิตรศิลป์ตรงที่อุตสาหกรรมศิลป์สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการในด้านความสุขทางกาย และอุตสาหกรรมศิลป์แตกต่างกับช่างหัตถกรรมที่กระบวนการผลิต อุตสาหกรรมศิลป์มีกระบวนการการผลิตโดยใช้เครื่องจักรในการทุนแรง เพื่อจะได้สามารถผลิตได้จำนวนมากๆ เพียงพอกับจำนวนความต้องการและราคาถูกที่ประชาชนทั่วไปสามารถซื้อหาได้ง่ายจึงจำเป็นต้องประหยัดค่าแรงงานใช้เครื่องจักรช่วย เพื่อให้ต้นทุนในการผลิตถูกกว่าหัตถกรรมทั่วไปที่ใช้มือทำที่ละชิ้น ซึ่งต้องใช้แรงงานและเสียเวลามาก (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2528) (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 4)

อุตสาหกรรมศิลป์ เป็นแขนงวิชาหลักของการศึกษาทั่วไป โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนทุกคนและทุกระดับการศึกษาได้รู้จักใช้ความคิดและการปฏิบัติการใช้เครื่องมือเครื่องจักร วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการทำงาน การจัดสภาพการเรียนการสอน ใช้ประสบการณ์จริงหรือจำลองในโรงฝึกงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบทบาทของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต (เป็รื่อง กิจรัตน์, 2535) (นิรัช สุตสังข์. 2557 : 4)

กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ เราเข้าใจความหมายและความสำคัญของการออกแบบผลิตภัณฑ์แล้วตั้งแต่ต้น ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการออกแบบ โดยภาพรวมแล้ว

กระบวนการออกแบบสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ขั้นตอนการพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ (product concept) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น การค้นคว้าวิจัย แนวคิดจากสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ พัฒนาจากผลิตภัณฑ์อื่นๆ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของลูกค้า ข้อเสนอแนะหรือข้อวิจารณ์จากบุคคลหลายระดับในโรงงาน และความคิดเห็นจากร้านค้าทั่ว ๆ ไป

2. ขั้นตอนการศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility study) ซึ่งกระบวนการออกแบบในขั้นนี้เป็นการกลั่นกรองข้อมูลต่างๆ ก่อนที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจในการออกแบบต่อไปและสิ่งเหล่านั้น ได้แก่ ศักยภาพของตลาดและความสามารถในการผลิต การประเมินด้านงบประมาณ จุดมุ่งหมายและนโยบายของบริษัทถ้าข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มีคำตอบอย่างชัดเจนและพอใจแล้ว นักออกแบบก็สามารถดำเนินการต่อไปได้

3. ขั้นตอนการออกแบบเบื้องต้น (preliminary design) ซึ่งนักออกแบบพยายามสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้ดีที่สุด และสอดคล้องกับความต้องการมากที่สุด กระบวนการออกแบบในขั้นนี้อาจต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นๆ ในบริษัทด้วย อันจะนำไปสู่การเกิดปัญหาต่อไป ดังนั้น การทำงานเป็นคณะและการประสาน ตลอดจนการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ

4. ขั้นตอนการสร้างต้นแบบ (prototype build) ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องคำนึงถึงธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ ถ้าผลิตภัณฑ์นั้นสามารถจับต้องได้หรือมีโครงร่าง เราก็สามารถสร้างรูปจำลองเพื่อเหตุผลทางการตลาดและการปฏิบัติการผลิต ตัวอย่างเช่น การสร้างแบบ (model) ใช้สำหรับการสร้างอาคาร เป็นต้น ดังนั้นในการสร้างต้นแบบจะต้องพิจารณาถึงรายละเอียดของรูปแบบรายการ เช่น วัสดุ ขนาด รูปร่าง สัดส่วน เป็นต้น

5. ขั้นตอนของการทดสอบและทดลอง (test and trails) ซึ่งเป็นขั้นตอนเพื่อนำผลข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์ ก่อนที่จะตัดสินใจครั้งสุดท้าย ดังนั้นการทดสอบและการทดลองจะคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ

5.1 การตลาด (marketing) เพื่อตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นว่า ตลาดมีความต้องการในแง่ของขนาด รูปร่าง ชนิด หรือใคร ที่ไหน เมื่อไร บริษัทต่างๆ พยายามสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์จำนวนมาก ก็เพื่อทดสอบความต้องการทางด้านตลาดด้วย

5.2 ด้านเทคนิค (technical) ต้นแบบต้องการมีการทดสอบเพื่อประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์ ในสภาพปัจจุบันมีสิทธิ์เลือกซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ ถ้าผลิตภัณฑ์นั้นมีข้อบกพร่องลูกค้าย่อมมีอำนาจในการต่อรอง หรือปฏิเสธการซื้อต่อไปด้วย

6. ขั้นตอนการวิเคราะห์และศึกษาความเป็นไปได้ครั้งสุดท้าย (analysis and final feasibility study) ผลและข้อมูลต่างๆ ในขั้นตอนนี้ นำมาวิเคราะห์และประเมินผลสรุปข้อมูลทางด้านตลาดจะเป็นตัวบ่งชี้คุณค่าของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์หรือไม่ ในแง่ของการจำหน่าย และอาจจะมีการแก้ไขผลิตภัณฑ์ในแง่ของลักษณะรูปร่างหรือออกแบบใหม่ การประเมินทางด้านเทคนิคอาจมีผลในการยกเลิกโครงการ หรือในการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้ามีความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ การเริ่มต้นในขั้นที่ 5 (การทดสอบและทดลอง) จึงมีความจำเป็นอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้มั่นใจว่า มีการปรับปรุงแก้ไขตามที่ตลาดต้องการและมีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาการด้วย

7. ขั้นตอนของการออกแบบครั้งสุดท้าย (final product design) กิจกรรมของการออกแบบครั้งสุดท้าย จะเกี่ยวข้องกับการระบุคุณสมบัติในรายละเอียดของผลิตภัณฑ์จะผลิตออกมาได้อย่างไร หรือสิ่งที่จะต้องให้มีอะไรบ้าง เราอาจคิดว่ากระบวนการออกแบบสิ้นสุดลงแค่นี้ แต่การผลิตผลิตภัณฑ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการด้วย ถึงแม้ว่าการวางแผนและการเตรียมได้กระทำอย่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รอบคอบแล้วก็ตาม แต่ยังมีปัญหาแฝงอยู่ในขั้นตอนของการออกแบบครั้งสุดท้าย ดังนั้นการออกแบบควรเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนหลายฝ่ายเข้าร่วมด้วย และการออกแบบจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตด้วยเช่นกัน

8. ขั้นตอนการผลิตและจำหน่าย (product and supply) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกัน ทั้งในด้านการออกแบบและการผลิต เพื่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่จะออกมาซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการออกแบบทั้ง 8 ขั้นตอนนี้ใช้กับผลิตภัณฑ์ใหม่ บางครั้งผลิตภัณฑ์ใหม่นั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์เดิมก็ได้ในลักษณะนี้ ขั้นตอนบางขั้นตอนของกระบวนการอาจข้ามไปได้ อย่างไรก็ตามขั้นตอนทั้ง 8 ดังกล่าว เป็นส่วนพิจารณาเห็นว่าสมบูรณ์เหมาะสมที่สุดถึงแม้ว่าเราอาจไม่ใช้ขั้นตอนทั้งหมดในเงื่อนไขดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่ก็ครอบคลุมในกระบวนการออกแบบเช่นกัน (เปรื่อง กิจรัตน์, 2538) (นิรัช สุตสังข์, 2557 : 4)

2.6 อรรถปริวรรตศาสตร์ หรือญาณวิทยา

หลักในการรวบรวมเอาข้อมูลจากหลายๆแหล่งข้อมูลเพื่อนำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันกับเนื้อเรื่องที่กำลังทำการศึกษา โดยนำศาสตร์และทฤษฎี ดังที่ (สืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : <https://th.wikipedia.org/wiki/อรรถปริวรรตศาสตร์>, วันที่ 01/05/2564)

2.6.1 อรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) สามารถมองได้ว่าเป็นทฤษฎีของการตีความและการทำความเข้าใจตัวบท ผ่านทางกระบวนการเชิงประจักษ์ (empirical) แนวทางนี้แตกต่างจากแนวปฏิบัติในการตีความที่เรียกว่านัยวิเคราะห์ ซึ่งพยายามแกะความหมายของตัวบทขยายความ และเพิ่มเติมอรรถาธิบายของตัวบท ส่วนอรรถปริวรรตศาสตร์นั้น เน้นศึกษากระบวนการที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในผู้สร้างตัวบทนั้นและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างกับผู้อ่าน โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นในช่วงเวลาเดียวกัน หรือคนละช่วงเวลา การศึกษานี้ทำภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ดังนั้นศาสตร์สาขานี้จึงเป็นสาขาย่อยหนึ่งของปรัชญาที่สนใจความเข้าใจของมนุษย์และการตีความตัวบท ในปัจจุบัน ความหมายของคำว่าตัวบทนั้นถูกขยายออกไปจนเกินขอบเขตของเอกสาร งานเขียน โดยยังได้รวมไปถึง คำพูด การแสดง ผลงานศิลปะ หรือกระทั่งเหตุการณ์

คำว่า อรรถปริวรรตศาสตร์ หรือ Hermeneutics นอกวงการวิชาการมักถูกใช้ในความหมายของการตีความพระคัมภีร์

2.6.2 ญาณวิทยา (Epistemology) หรือ ทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ หรือวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ โดยปกติเราถือว่าความรู้เป็นสิ่งที่อยู่จริง และเราสามารถแสวงหาความรู้ได้ วิชาต่าง ๆ มีอยู่ก็เพื่อให้เราแสวงหาความรู้ แต่เราก็เห็นได้เช่นกันว่า ความรู้เปลี่ยนแปลงอยู่ บ่อย ๆ บางครั้งความรู้ก็เป็นเพียงทฤษฎีหรือความเห็นหนึ่ง ยังมีความเห็นอื่น ๆ ที่คัดค้านทฤษฎีหรือความเห็นนั้น ๆ แม้แต่ประสาทสัมผัสที่ว่าแน่นอนนั้น บางครั้งก็รายงานสิ่งที่ไม่เป็นจริง เช่นการเห็นภาพลวงตาต่าง ๆ เป็นต้น ญาณวิทยาตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ เช่น ถ้ามารู้จักทางประสาทสัมผัสเชื่อถือได้หรือไม่ เหตุผลเข้าถึงความจริงได้หรือไม่ ความรู้มีอยู่หรือไม่ หากมีอยู่มนุษย์สามารถแสวงหาความรู้ได้หรือไม่ ความรู้แน่นอนตายตัวหรือเปลี่ยนแปลง นักปรัชญาที่มีทัศนะต่างกันในเรื่องเหล่านี้มีมากมาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.6.2.1 ญาณวิทยาสัมพันธ์กับอภิปรัชญา ในประเด็นที่ว่า เรารู้ความจริงนั้นได้อย่างไรหรือเราใช้อะไรเป็นมาตรฐานการตัดสินความรู้ของเราว่าตรงกับความเป็นจริง โดยสรุปแล้วปัญหาสำคัญเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์มีอยู่ 4 ประเด็นคือ

- (1) ธรรมชาติของความรู้ : ความรู้มีลักษณะอย่างไร
- (2) ต้นกำเนิดของความรู้ : มนุษย์ได้ความรู้มาอย่างไร
- (3) ขอบเขตของความรู้ : ความรู้มีขอบเขตเพียงใด และ
- (4) ความสมเหตุสมผลของความรู้ : เกณฑ์ตรวจสอบความรู้ว่า ตรงกับความจริงหรือไม่

หรือไม่

2.6.2.2 ทฤษฎีทางญาณวิทยา

ทฤษฎีทางญาณวิทยามุ่งตอบปัญหาว่า มนุษย์รู้ความจริงได้อย่างไร เป็นผลสืบเนื่องจากการที่วิทยาศาสตร์ได้กำเนิดและได้กำหนดวิธีการ อันนำมาซึ่งความรู้สากลที่ทุกคนยอมรับ (มติสากลของวิทยาศาสตร์) ส่งผลให้มีการตั้งคำถามว่า แล้วปรัชญามีหลักการหาความรู้ได้อย่างไร จึงมีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการได้มาซึ่งความรู้ของปรัชญา (รู้ความจริงได้อย่างไร) โดยสรุปแนวคิดที่สำคัญสามแนวกว้างๆ ได้แก่

(1) เหตุผลนิยม (Rationalism)

(1.1) พื้นฐานและลักษณะแนวคิด

แนวคิดเหตุผลนิยม มีพื้นฐานจากแนวคิดที่อธิบายความเป็นจริงว่าเป็นจิต/อุดมการณ์ จิต (สติปัญญา) ของมนุษย์เป็นคุณลักษณะพิเศษ สามารถรู้ความจริง เน้นศักยภาพของจิต (สติปัญญา) ซึ่งมีศักยภาพที่จะเข้าใจความจริง ที่เป็นสากล และแน่นอนตายตัว ซึ่งประสาทสัมผัสไม่สามารถให้ได้ แนวคิดนี้ เน้นบทบาทของจิต ในการแสวงหาความรู้ด้วยการใช้เหตุผล ซึ่งเป็นศักยภาพของมนุษย์ในการใช้สติปัญญา (จิต) เพื่อการรู้ความจริง ความจริง/ความรู้มีลักษณะที่แน่นอนชัดเจนและเป็นสากล ดังนั้น ต้องใช้จิตมนุษย์ ที่เป็นสากล จึงจะเข้าใจกันได้ (สิ่งเหมือนกัน ย่อมเข้าใจกัน) นักปรัชญาที่สำคัญมากในกลุ่มเหตุผลนิยม คือ เรอเน เดสการ์ต (Rene Descartes, ค.ศ. 1596-1650) ซึ่งสรุปความคิดได้ว่า

(ก) ความรู้ที่ถูกต้อง ต้องมีความแน่นอน ตายตัว

(ข) มนุษย์มีสติปัญญาที่สามารถบรรลุถึงความจริงได้

(ค) ปฏิเสธความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส เพราะประสาทสัมผัสหลอกลวงเรา (ประสาทสัมผัส เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ขึ้นกับกาลเวลา สถานที่)

(ง) ใช้วิธีการ “นิรนัย” กล่าวคือ การพิสูจน์ความจริง อาศัยความจริงที่มีอยู่เดิม เช่น นักศึกษาวิทยาลัยแสงธรรมต่างเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (หรือเทียบเท่า) แล้ว

ดังนั้น นาย ก. (นักศึกษาคนหนึ่งของวิทยาลัยแสงธรรม) จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้ว เป็นต้น

(2) พื้นฐานและลักษณะแนวคิด

แนวคิดประสบการณ์นิยม มีพื้นฐานจากแนวคิดที่เสนอว่าความเป็นจริงเป็นสสาร (สสารนิยม) ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ (ปรัชญากรีกระยะเริ่มต้น) แนวคิดนี้มีลักษณะตรงกันข้ามกับแนวคิดเหตุผลนิยม ด้วยการ เน้นบทบาทของประสาทสัมผัส ว่าเป็นแหล่งที่มาของความรู้/ความจริง มนุษย์ไม่มีความรู้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่ต้องค่อยๆ เรียนรู้จากประสบการณ์ทาง

ประสาทสัมผัส นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมากในกลุ่มประสบการณ์นิยม ได้แก่ จอห์น ล็อก ซึ่งสรุปความคิดได้ว่า

(ก) การรู้ความจริงตามแนวเหตุผลนิยม (วิธีการนิรนัย) มีจุดอ่อน คือ ไม่ได้ความรู้ใหม่ ส่งผลให้วิชาปรัชญาไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้กับสังคม

(ข) ยอมรับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ในระดับประสาทสัมผัสในการแสวงหาความรู้ เพื่อได้ความรู้ใหม่ (จากการค้นคว้าทดลอง เป็น สาธารณะ/เผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ เป็นสากล ช่วยคาดเดาอนาคตได้) มาเป็นหลักการได้มาซึ่งความรู้ในการแสวงหา/เข้าใจความจริง จึงนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาเป็นวิธีการรู้ความจริงตามแนวปรัชญา

(ค) การได้ความรู้อาศัยใช้วิธีการอุปนัย กล่าวคือ การกระโดดจากความจริง ส่วนย่อย (ที่มั่นใจแล้ว) ไปสู่ความจริงสากล เช่น รถคันที่หนึ่ง ตกน้ำ ผลคือ จมน้ำ รถคันที่สอง ตกน้ำ ผลคือ จม ดังนั้น รถทุกคันที่ตกน้ำ จะต้องจม เป็นต้น

(3) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism)

แนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism) มีพื้นฐานจากการอธิบายความเป็นจริงว่า เป็นสสาร และจิต (ยอมรับว่าสสาร และจิต ต่างมีอยู่จริง และเป็นพื้นฐานของสรรพสิ่ง) จึงเห็นได้ว่าความจริงมีมากมาย เป็นไปไม่ได้ที่จะรู้ทั้งหมด ดังนั้น มนุษย์ควรเลือกที่จะรู้เฉพาะความจริงที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิต นักปรัชญาสำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่ วิลเลียม เจมส์ และจอห์น ดิวอี้ เป็นต้น ซึ่งสรุปแนวความคิดนี้ได้ว่า

(ก) เน้นการประนีประนอมความจริง ระหว่างสสารกับจิต

(ข) เน้นความรู้เพื่อเอาไปใช้ประโยชน์/ นำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิต

(ค) เน้นการรู้จักตัวเอง เพื่อทำตัวให้ชีวิตดีขึ้น มีความสุขขึ้น

ญาณวิทยาศาสนามุ่งการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาในประเด็นทางญาณวิทยา โดยเฉพาะในศาสนาแบบเทวนิยม (ยูดาเย คริสต์ อิสลาม) อาทิเช่น ปัญหาเกี่ยวกับสถานะของความรู้ทางศาสนา เช่น ความรู้ในเชิงรหัสยะ (mystical knowledge) ถือเป็นความรู้หรือไม่ ความรู้ที่ได้จากการวิรูรณ์ (revelation) หรือวิธีการแบบเทววิทยารวมชาติ (natural theology) สามารถยอมรับได้หรือไม่ การมีประสบการณ์ทางศาสนา การมีอยู่ของพระเจ้า การรับรู้คุณสมบัติต่างๆ ของพระเจ้า เช่น การหยั่งรู้ทุกอย่าง (omniscience) การมีอำนาจสูงสุด (omnipotence) หรือการดำรงอยู่ทุกที่ทุกเวลา (omnipresence) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาหลักที่ญาณวิทยาศาสนาให้ความสนใจคือ ปัญหาเรื่องความมีเหตุมีผล (rationality) ของความเชื่อทางศาสนา การรับประกัน (warrant) หรือการให้เหตุผลสนับสนุน (justification) ความเชื่อทางศาสนา

การอธิบายเนื้อหาญาณวิทยาศาสนาในที่นี้จะเป็นการอธิบายในประเด็นปัญหาหลัก คือ การพิจารณาเรื่องการให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า หรือประเด็นคำถามว่า ความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นความเชื่อที่สามารถทำให้ถูกหลักการได้หรือไม่ แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนกับความเชื่อทางศาสนา รวมถึงข้อโต้แย้งของแต่ละแนวคิดโดยสังเขป อาทิเช่น แนวคิดแบบหลักฐานนิยม (evidentialism) ศรัทธานิยมแบบวิตเกินไตร์น (Wittgensteinian fideism) และแนวคิดที่พยายามปฏิเสธหลักการทางญาณวิทยาเพื่อใช้แก้ปัญหาการให้เหตุผลสนับสนุนกับความเชื่อทางศาสนาที่เรียกว่า “ญาณวิทยาเชิงปฏิรูป”

(Reformed epistemology) เช่น แนวคิดของ อัลวิน แพลนทิงกา (Alvin Plantinga) และวิลเลียม พี. เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อัลสตัน (William P. Alston) เป็นต้น ในการกล่าวถึงญาณวิทยาทางศาสนาในที่นี้ จะเป็นการกล่าวถึงลักษณะของความเชื่อศาสนาในบริบทของศาสนาเป็นหลัก เนื่องจากมีการพัฒนาข้อถกเถียงในประเด็นญาณวิทยาเป็นอันมาก

3.1 ลักษณะของความเชื่อทางศาสนา

โดยทั่วไป ความเชื่อทางศาสนาจะมีสถานะแตกต่างจากความเชื่ออื่น คือ เป็นความเชื่อที่ถือว่าจริงโดยไม่ต้องมีการอ้างหลักฐานสนับสนุน หรือเป็นความเชื่อที่ไม่สามารถพิจารณาด้วยเหตุผล ในทางศาสนา สิ่งที่ใช้รับประกันว่าความเชื่อชนิดเป็นความจริงก็คือศรัทธาในความเชื่อนั้น ด้วยทัศนคติเช่นนี้ จึงทำให้ความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้ามีสถานะพิเศษกว่าความเชื่ออื่น ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไบเบิล เช่น “ศรัทธาเป็นเครื่องประกันแห่งความหวัง เป็นการเชื่อมั่นในสิ่งที่ไม่ได้เห็น” (ฮีบรู 11:1) “หากปราศจากศรัทธาแล้วเป็นไปไม่ได้ที่จะเป็นที่พอพระทัยของพระเจ้า เพราะว่าผู้ที่จะมาเฝ้าพระเจ้าได้นั้น ต้องเชื่อว่าพระองค์มีอยู่ และเป็นผู้ประทานบำเหน็จให้แก่ผู้ที่แสวงหาพระองค์” (ฮีบรู 11: 6) ศรัทธาจึงเป็นสิ่งที่ใช้รับประกันความเชื่อทางศาสนา และทำหน้าที่เป็นเสมือนกับเสาหลักในการสนับสนุนความเชื่อทางศาสนา

ความจริงของความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นความจริงในระดับที่เรียกว่า “ความจริงระดับอูตรภาวะ” (transcendent truth) ที่หมายถึงความจริงในระดับเหนือธรรมชาติ หรือเป็นความจริงที่มีลักษณะเหนือกว่า หรือเกินไปกว่าการรับรู้โดยประสบการณ์ปกติ มีความเชื่อว่าการรับรู้ความจริงในเชิงอูตรภาวะเป็นการรับรู้ได้เฉพาะในรูปแบบพิเศษ เช่น การรับรู้ผ่านการเผยแสดงของพระเจ้าที่เรียกว่า “วิวรณ์” (revelation) มนุษย์จะสามารถรับรู้ความจริงลักษณะนี้ได้ก็ต่อเมื่อพระเจ้าทรงมีพระประสงค์จะให้มนุษย์รับรู้เท่านั้น การรับรู้การมีอยู่ของพระเจ้าในความหมายนี้จึงมีลักษณะลึกลับเหนือธรรมชาติ หรือดังที่เรียกว่าเป็นการรับรู้ในเชิง “รหัสยะ” (mystical) จอห์น คัลแวง (John Calvin) นักเทววิทยาคนสำคัญกล่าวถึงลักษณะของความรู้ทางศาสนาว่า “เมื่อพวกเรากล่าวถึงความรู้ เราไม่ได้หมายถึงความเข้าใจโดยทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ภายในขอบเขตการรับรู้ของมนุษย์ เพราะว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกว่าการรับรู้ที่จิตของมนุษย์จะสามารถบรรลุถึง และพัฒนาถึงระดับนั้นได้ หรือถึงแม้ว่าจิตจะรับรู้ก็ไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่รับรู้” (Konyndyk, 1986: 93)

จากแนวคิดดังกล่าวจึงมีข้อโต้แย้งว่า หากความเชื่อทางศาสนาเป็นเพียงความเชื่อที่จริงสำหรับผู้ที่มิศรัทธา หรือเฉพาะกับผู้ที่มีความเชื่ออยู่แล้ว ความเชื่อก็จะมีเพียงความจริงเชิงอัตวิสัย (subjective truth) เท่านั้น หากเป็นเช่นนั้น ความเชื่อทางศาสนาจะมีความแตกต่างอย่างใดกับความเชื่อของเด็กๆ เกี่ยวกับซานตาคลอสหรือนางเงือก หรือจะสามารถแยกแยะความแตกต่างได้อย่างไรระหว่างความเชื่อของคนทั่วไปกับคนที่มีจิตผิดปรกติ แนวคิดเรื่องการสนับสนุนความเชื่อทางศาสนาในรูปแบบนี้จึงอาจมีความเหมาะสมกับผู้ที่มีศรัทธาทางศาสนา แต่จะมีปัญหาในการตอบข้อสงสัยหรืออธิบายกับผู้ที่ไม่มีความเชื่ออยู่ก่อนให้สามารถเข้าใจและยอมรับได้

นอกจากการเข้าใจความหมายของศรัทธาในรูปแบบที่กล่าวถึง ยังมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายของศรัทธาในอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่ได้แยกความเชื่อทางศาสนาจากเรื่องการใช้เหตุผลโดยสิ้นเชิง เป็นความหมายของศรัทธาไม่ได้มีนัยถึงการเชื่อมั่นแนใจโดยปราศจากความลังเลสงสัยเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องศรัทธาของนักบุญออกัสติน (St. Augustine) ที่เห็นว่าการใช้เหตุผลเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง หรือเชื่อมโยงกับ “แรงผลักดันทางศาสนา”

(religious impulse) ในขั้นต้น ผู้เชื่อจะต้องมีศรัทธาในวิวรณ์ที่บันทึกในพระคัมภีร์ หรือปรากฏในเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวอนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติศาสตร์ของชนชาติยิวว่าเป็น “ความจริง” ก่อน (เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างโลก บาปกำเนิด การฟื้นคืนชีพ หรือการไถ่บาป ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อที่จำเป็นสำหรับการช่วยให้รอด) หลังจากนั้น เหตุผลจะเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำให้เข้าใจความจริงทางศาสนาได้ ลำพังเพียงแต่การใช้เหตุผลอย่างเดียวจะไม่สามารถพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าได้

แนวคิดแบบเทววิทยาสรรพชาติ (natural theology) ของนักบุญโธมัส อควีนาส (St. Thomas Aquinas) เป็นตัวอย่างที่สำคัญของแนวคิดในรูปแบบนี้ เขาอธิบายว่าความเชื่อทางศาสนาไม่ได้แยกออกอย่างเด็ดขาดจากการใช้เหตุผล และได้นำการใช้เหตุผลแบบปรัชญา มาพิสูจน์ความจริงของความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า รวมถึงทัศนะทางปรัชญาที่มีอยู่ เช่น ทัศนะทางปรัชญาของ อริสโตเติล (Aristotle) มาประยุกต์เพื่อใช้สนับสนุนความเชื่อทางศาสนา ที่รู้จักกันคือข้อพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้า 5 วิธี (ดูหัวข้อ “การอ้างเหตุผลยืนยันการมีอยู่ของพระเจ้า” ในสารานุกรมฉบับนี้) อควีนาสอธิบายถึงศรัทธาว่า ลำพังแต่เพียงการใช้เหตุผลของมนุษย์นั้นสามารถรับรู้ได้แต่ความจริงระดับธรรมชาติ (natural truth) ซึ่งเป็นความจริงที่เข้าใจได้โดยสภาวะการรับรู้อันจำกัดของมนุษย์ แต่หากมนุษย์ไม่ได้รับวิญญูญาณจากพระเจ้า ก็จะไม่สามารถรับรู้ความจริงในระดับที่สูงขึ้นไปได้ เช่น ความจริงเกี่ยวกับการมีอยู่ของพระเจ้า หรือความจริงเกี่ยวกับลักษณะของพระเจ้า ศรัทธาจึงทำหน้าที่เป็นเหมือนกับ “เครื่องมือนำทาง” ให้กับการใช้เหตุผลของมนุษย์ซึ่งมีข้อจำกัด อันจะช่วยให้สามารถรับรู้ความจริงในระดับที่เหนือธรรมชาติ (supernatural truth) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าโดยทั่วไปกลุ่มของผู้ที่ยอมรับความเชื่อทางศาสนาว่าเป็นความจริง จะนิยมอ้างถึงวิธีการที่ต้องอาศัยศรัทธาเพื่อสนับสนุนความเชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญ แม้แต่ในทัศนะของเทววิทยาสรรพชาติ ก็ยังต้องถือว่าศรัทธาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดสำหรับการยืนยันความจริงของความเชื่อทางศาสนา

3.2 แนวคิดแบบหลักฐานนิยม

แนวคิดแบบหลักฐานนิยม (evidentialism) เป็นแนวคิดที่ท้าทายประเพณีความคิดเรื่องการมีศรัทธาในแบบของคัลแวงและอควีนาส หรือต่อความหมายของศรัทธาที่คริสตศาสนิกชนส่วนมากเข้าใจ แนวคิดแบบหลักฐานนิยมมีความเห็นว่าความเชื่อใดๆ ก็ตามหากปราศจาก “การอ้างหลักฐานสนับสนุนที่เพียงพอ” ก็จะต้องถือว่าเป็นความเชื่อที่บกพร่อง วิลเลียม คลิฟฟอร์ด (William Clifford) เป็นคนสำคัญที่นำเสนอทัศนะแบบนี้ เขาได้กล่าวประโยคที่เป็นเสมือนกับสัญลักษณ์ของแนวคิดแบบหลักฐานนิยมว่า “เป็นสิ่งที่ผิดเสมอไม่ว่าในที่ใดหรือกับใครก็ตามที่จะเชื่อในสิ่งที่ตั้งอยู่บนหลักฐานที่ไม่เพียงพอ” (Clifford, 1998: 403) ความเชื่อที่น่าเชื่อถือตามทัศนะแบบหลักฐานนิยมจึงหมายถึงความเชื่อที่มีหลักฐานสนับสนุนเพียงพอ ตามมาตรฐานนี้ ความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุนเพียงพอจึงต้องถือว่าเป็นความเชื่อที่บกพร่อง

มีข้อโต้แย้งว่าหลักการเชื่ออย่างมีเหตุผลที่คลิฟฟอร์ดเสนอมีความคลุมเคลือและไม่สามารถเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ เนื่องจากไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าหลักฐานอย่างไรจึงจะถือได้ว่าเป็น “หลักฐานที่เพียงพอ” หากขาดความชัดเจนเช่นนี้ ในกรณีของนักเทววิทยา ก็อาจมีการอ้างหลักฐานเพื่อสนับสนุนว่าความเชื่อที่มีเป็นความเชื่อที่มีหลักฐานเพียงพอเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น อาจมีการยกหลักฐานจากประสบการณ์ทางศาสนา ข้อความที่ปรากฏในพระคัมภีร์ หรือแม้แต่การมีอยู่ของตัวเองในฐานะสิ่งสร้างของพระเจ้า สำหรับผู้มีศรัทธา สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหลักฐานเช่นกัน

นอกจากแนวคิดแบบหลักฐานนิยมที่คลิฟฟอร์ดเสนอ ยังมีแนวคิดแบบหลักฐานนิยมในรูปแบบอื่นที่มีความชัดเจนกว่า ตัวอย่างเช่น “หลักฐานนิยมแบบล็อก” (Lockean) ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

evidentialism) จอห์น ล็อก (John Locke) อธิบายถึงลักษณะของหลักการในการตัดสินความเชื่อที่มีเหตุผลว่าหมายถึงการไม่ยอมรับประพจน์ใดๆ ด้วยความเชื่อมั่นในระดับที่เกินกว่าที่หลักฐานจะสนับสนุนได้ (Konyndyk, 1986: 103) นั่นคือ ล็อกเห็นว่าการตัดสินความเชื่อที่มีเหตุผลของความเชื่อใดๆ ต้องพิจารณาจากน้ำหนักความน่าเชื่อถือของหลักฐานที่สนับสนุน เนื่องจากศรัทธาเป็นหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือในระดับที่ต่ำหรือไม่เป็นที่ยอมรับทั่วไป จึงต้องถือว่าความเชื่อที่สนับสนุนด้วยศรัทธาไม่มีความน่าเชื่อถือ หรือมีความน่าเชื่อถือในระดับที่ต่ำตามไปด้วย

ในทัศนะแบบหลักฐานนิยม ความเชื่อทางศาสนาจึงไม่ใช่ความเชื่อที่มีสิทธิพิเศษ แต่เป็นความเชื่อที่ต้องมีหลักฐานสนับสนุนเหมือนกับความเชื่ออื่นๆ เช่นกัน อาจสรุปการอ้างเหตุผลของหลักฐานนิยมในการอธิบายถึงความบกพร่องของความเชื่อทางศาสนาได้ดังนี้

P.1 ความเชื่อทางศาสนาจะเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุนได้ก็ต่อเมื่อมีหลักฐานที่เพียงพอเท่านั้น

P.2 ไม่มีหลักฐานที่เพียงพอสำหรับสนับสนุนความเชื่อทางศาสนาสรุป ความเชื่อทางศาสนาเป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลสนับสนุน

ถึงแม้ความเชื่อที่มีหลักฐานเพียงพอจะยังมีความหมายที่คลุมเครือว่าหมายถึงความเชื่อในลักษณะอย่างไร แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าทัศนะแบบหลักฐานนิยมมุ่งหมายถึงสิ่งที่คนเข้าใจกันอยู่โดยทั่วไป ท่าทีของผู้ที่มีทัศนะในลักษณะนี้ จึงมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธความน่าเชื่อถือของความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากเห็นว่าความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้าไม่สามารถมีหลักฐานที่เพียงพอมาสนับสนุนได้ ขณะที่ฝ่ายผู้ที่มีความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้านั้นมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธการพิจารณาความเชื่อทางศาสนาตามที่หลักฐานนิยมเสนอ มากกว่าจะพยายามหาหลักฐานเพื่อสนับสนุนความเชื่อทางศาสนาของตน

3.3 แนวคิดแบบศรัทธานิยมของ ลุดวิก วิท겐สไตน์

ศรัทธานิยม (fideism) เป็นทัศนะที่ปฏิเสธหลักฐานนิยม (anti-evidentialism) โดยเห็นว่าไม่ควรประเมินความเชื่อทางศาสนาในเชิงเหตุผล ความเชื่อทางศาสนาสมควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศรัทธา เนื่องจากเห็นว่าความเชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้าเป็นความเชื่อที่อยู่เหนือกว่า ตรรกกันข้าม หรือไม่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผล นักปรัชญาที่นำเสนอแนวคิดในรูปแบบนี้ได้แก่ เบลส ปาสกาล (Blaise Pascal) โซเร็น เคียร์คีออร์ (Soren Kierkegaard) ลุดวิก วิท겐สไตน์ (Ludwig Wittgenstein) และดี. ซี. ฟิลิปส์ (D. Z. Philips) เป็นต้น ในที่นี้จะอธิบายแนวคิดแบบศรัทธานิยมโดยอาศัยแนวคิดเรื่อง “รูปแบบของชีวิต” (form of life) ในทฤษฎีเกมภาษา (language game) ของวิท겐สไตน์ เพื่อเป็นตัวอย่างในการทำความเข้าใจแนวคิดแบบศรัทธานิยม

เกมภาษาเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ Philosophical Investigations ของวิท겐สไตน์ ซึ่งเปรียบเทียบภาษาว่าเป็นเหมือนกับเกมกีฬา เขาอธิบายว่าการใช้ภาษาเป็นไปได้เนื่องจากคนมีความเข้าใจร่วมกันในกฎเกณฑ์ซึ่งกำหนดความหมายของคำในบริบทต่างๆ กฎเกณฑ์เหล่านี้มีได้มีเพียงชุดเดียว แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของการใช้ภาษา เหมือนกับที่กฎกติกาของเกมที่เราเล่น ซึ่งต้องเปลี่ยนไปตามบริบทของกีฬาที่แตกต่างกัน การใช้ภาษาจึงเหมือนการเล่นเกมที่ต้องรู้กฎกติกาว่ากำลังเล่นเกมอะไร วิธีใช้ลูกบอลในเกมวอลเลย์บอลนั้น ต่างไปจากวิธีใช้ลูกบอลในเกมแบดมินตัน เช่นกัน คำๆ เดียวกันหากอยู่ในเกมภาษาที่แตกต่างกัน ก็อาจมีความหมายที่ต่างกันได้ ความหมายของภาษาจึงแยกออกจากบริบทของการใช้คำไม่ได้ วิท겐สไตน์

เรียกบริบทดังกล่าวว่า “บริบทของชีวิต” (context of life) หรือ “รูปแบบของชีวิต” (form of life)

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เช่น ศาสนา วิทยาศาสตร์ การศึกษา อาชีพ การเมือง ดังนั้น ตามแนวคิดของวิตเกินสไตน์ การกำหนดความหมายที่แน่นอนตายตัวให้กับภาษาจึงไม่สามารถทำได้ เพราะความหมายของคำแต่ละคำเป็นเพียงความหมายที่ขึ้นอยู่กับบริบทหนึ่งๆ เท่านั้น

ความหมายของข้อความทางศาสนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ความหมายของข้อความทางศาสนาเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับรูปแบบของชีวิตแบบหนึ่ง การนำกฎเกณฑ์ของเกมภาษาจากรูปแบบชีวิตอื่นมาใช้ในเกมภาษาทางศาสนาจึงกระทำไม่ได้ เช่น วิทยาศาสตร์อาจจะมีการกฎเกณฑ์ว่าต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยพิจารณาจากหลักฐานสนับสนุน แต่กฎเกณฑ์นี้สามารถใช้ได้ในวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ใช้ไม่ได้ในศาสนาซึ่งมีกฎเกณฑ์ของตนเอง นั่นคือ อาศัยศรัทธา ไม่ใช่การตรวจสอบหลักฐาน ดังนั้น หากนำมาใช้เมื่อใด ภาษาศาสนาย่อมไม่สามารถเข้ากับกฎเกณฑ์จากเกมภาษาของวิทยาศาสตร์ได้ และการนำกฎเกณฑ์จากเกมภาษาอื่นมาใช้เช่นนี้ ยังทำให้ไม่สามารถเข้าใจภาษาศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ ยังไม่อาจเทียบได้ว่ารูปแบบชีวิตใดที่จริงกว่าหรือถูกต้องกว่า จึงกล่าวไม่ได้ว่าเกมภาษาของวิทยาศาสตร์เหนือกว่าศาสนา ด้วยเหตุผลเหล่านี้ จึงทำให้ผู้ที่นำทัศนะของวิตเกินสไตน์มาใช้ยืนยันว่าเราไม่ควรพยายามตรวจสอบความเชื่อทางศาสนา แต่ควรยอมรับความเชื่อทางศาสนาอย่างเป็น จัดที่ศนะแบบนี้ว่าเป็นศรัทธานิยม

ดี ซี ฟิลิปส์ เป็นบุคคลสำคัญที่นำแนวคิดของวิตเกินสไตน์มาใช้อธิบายลักษณะของความเชื่อทางศาสนาในแบบของศรัทธานิยม เขาใช้ทฤษฎีเกมภาษาของวิตเกินสไตน์ในการอธิบายการมีความหมายของข้อความทางศาสนา นั่นคือ กฎเกณฑ์การมีความหมายของข้อความต่างๆ ขึ้นอยู่กับรูปแบบของชีวิตที่มีความแตกต่างกัน และไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบตัดสินกันได้ ดังนั้น จึงไม่สามารถแสวงหาหลักเกณฑ์ที่เป็นสากล หรือเป็นภววิสัย เพื่อตัดสินความมีความหมายของภาษาทุกประเภท ฟิลิปส์ชี้ว่าความหมายของความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหมายจากภายใน (internal) รูปแบบของชีวิตทางศาสนา เขาจึงปฏิเสธวิธีการตัดสินความมีความหมายของภาษาศาสนาโดยอาศัยหลักเกณฑ์จากภายนอก (external)

ไค นีลสัน (Kai Nielson) สรุปแนวคิด “ศรัทธานิยมแบบวิตเกินสไตน์” (Wittgensteinian fideism) ว่ามีลักษณะที่สำคัญ 3 ข้อ คือ

(1) การอธิบายถึงพื้นฐานของเรื่องราวต่างๆ ทางศาสนาว่าเป็นสิ่งที่จำแนกโดยรูปแบบของชีวิตที่มีระบบตรรกะเป็นของตนเอง

(2) รูปแบบของชีวิตทั้งหมดไม่เปิดโอกาสให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ระหว่างกันได้ แต่ละรูปแบบของชีวิตมีสิ่งที่เป็นบรรทัดฐานหรือมีกฎเกณฑ์เป็นของตนเองที่จะสามารถเข้าใจเรื่องความจริงแท้ ความมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผล

(3) มีความเชื่อว่าไม่มีจุดยืนกลางที่สามารถใช้เป็นหลักการในการวิพากษ์วิจารณ์ตัดสินรูปแบบของชีวิตแบบต่างๆ ได้ เพราะทุกครั้งที่เราใช้หลักเกณฑ์มาตัดสินหลักเกณฑ์นั้นก็จะมาจากรูปแบบของชีวิตแบบใดแบบหนึ่งเสมอ (Stiver, 1996: 69)

เห็นได้ว่าทฤษฎีเกมภาษานำสู่ “มุมมองนิยมแบบแข็ง” (hard perspectivism) มุมมองนิยมคือทัศนะที่ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้เชื่อ เช่น ข้อมูลจากประสบการณ์ ความเชื่อที่ยอมรับก่อนหน้า ความประทับใจต่างๆ สิ่งเหล่านี้อาจจะเรียกรวมๆ กันว่าเป็น “กรอบมโนทัศน์” (conceptual framework) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดมุมมอง การตีความ และการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ที่พบบพบ มุมมองนิยมแบบแข็งนั้นจะยืนยันว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มุมมองที่แตกต่างกันนี้ไม่สามารถเปรียบเทียบตัดสินระหว่างกันได้อย่างเด็ดขาด และไม่มีวันพบจุดยืนภายนอก ที่จะช่วยการวิพากษ์วิจารณ์หรือเปรียบเทียบระหว่างมุมมองที่แตกต่างกันนี้ได้

ประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งในการโต้แย้งอาศัยการตั้งคำถามว่า นอกจากศาสนิกจะยอมรับว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหมายแล้ว ศาสนิกเหล่านี้ยอมรับหรือไม่ว่าความเชื่อเหล่านี้บรรยายข้อเท็จจริงในจักรวาล เช่น ความเชื่อเรื่องการมีอยู่ของพระเจ้า กล่าวถึงพระเจ้าที่มีอยู่จริงในจักรวาล ถ้ายอมรับเช่นนี้ ก็แปลว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงการตรวจสอบข้อความทางศาสนาในเชิงข้อเท็จจริงได้ ข้อโต้แย้งนี้มีผลกับกลุ่มที่เชื่อว่าข้อความทางศาสนามีองค์ประกอบเชิงปริชาน (cognitive) คือจริงเท็จได้ อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งนี้ไม่มีผลต่อนักปรัชญา เช่น พิลิปส์ ที่ไม่เห็นด้วยว่าภาษาศาสนาอ้างถึงข้อเท็จจริง คนเหล่านี้จัดเป็นกลุ่มที่เห็นว่าข้อความทางศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับด้านปริชาน (non-cognitive) คือไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องจริงเท็จ ภาษาศาสนามีความหมายภายในรูปแบบชีวิตทางศาสนา การจะเข้าถึงความหมายได้ก็คือการยอมรับและดำเนินชีวิตตามแนวทางของรูปแบบชีวิตเท่านั้น เมื่อเข้าถึงแล้ว ก็ย่อมไม่ต้องคำถามเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาต่างๆ แต่จะใช้ภาษาศาสนาตามหน้าที่ที่กำหนดในรูปแบบชีวิต เช่น สวดภาวนาเพื่อสร้างความหวัง และกำลังใจในสถานการณ์ที่ทุกข์ยาก

3.4 ข้อเสนอเรื่องญาณวิทยาเชิงปฏิรูปของ อัลวิน แพลนติงกา

อัลวิน แพลนติงกา (Alvin Plantinga) เสนอทฤษฎีที่จัดอยู่ใน “ญาณวิทยาเชิงปฏิรูป” (Reformed epistemology) เพื่อโต้แย้งหลักฐานนิยม นักปรัชญาที่น่าเสนอแนวคิดในทำนองนี้คนอื่นๆ มีเช่น ริชาร์ด สวินเบิร์น (Richard Swinburne) วิลเลียม พี อัลสตัน (William P. Alston) ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป) เหตุที่เรียกว่า “ญาณวิทยาเชิงปฏิรูป” เนื่องจากนักปรัชญาเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของนักคิดในจารีตสายปฏิรูป (Reformed tradition) ของคริสต์ศาสนาที่เริ่มโดย จอห์น คัลแวง (John Calvin)

ข้อเสนอของแพลนติงกาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีมูลฐานนิยม (foundationalism) ซึ่งเขาเห็นว่าสามารถใช้สนับสนุน รวมทั้งแก้ปัญหาที่ตามมาจากหลักฐานนิยมได้ ดังที่เห็นแล้วตอนต้นว่าหลักฐานนิยมเห็นว่าความเชื่อที่ยอมรับได้ต้องมีหลักฐานสนับสนุน ตามแนวคิดนี้ ถ้ามีใครถามถึงความเชื่อหนึ่งๆ ว่ายอมรับได้หรือไม่ ผู้ที่เชื่อก็จะต้องอ้างอิงถึงความเชื่ออื่นในฐานะหลักฐานสนับสนุน แต่การอ้างอิงหลักฐานที่เป็นความเชื่ออื่นต่อไปเรื่อยๆ ทำให้เกิดปัญหานี้ว่า “ปัญหาการถอยกลับแบบอนันต์” (infinite regression problem) มูลฐานนิยมเป็นทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนกับความเชื่อที่แก้ปัญหานี้ได้ โดยอธิบายว่าการอ้างหลักฐานจะถอยกลับไปยุติที่จุดหนึ่ง เรียกว่า “ความเชื่อพื้นฐาน” (basic belief) ที่มีลักษณะสำคัญคือไม่ต้องอ้างอิงหลักฐานอื่น ดังนั้น จึงทำหน้าที่เป็นพื้นฐานให้กับความเชื่ออื่นๆ ได้ มูลฐานนิยมโดยทั่วไปถือว่าความเชื่อพื้นฐานอยู่ในรูปประพจน์ (proposition) หรือในรูปของประพจน์พื้นฐาน (basic proposition) ความเชื่อพื้นฐานที่เป็นความเชื่อที่สนับสนุนตัวเอง มีทั้งที่เป็นความเชื่อที่เป็นหลักฐานในตัวเอง (self-evident) และความเชื่อที่ไม่สามารถเป็นเท็จได้ (incorrigible) ตัวอย่างของประพจน์ที่แสดงความเชื่ออันเป็นหลักฐานในตัวเอง เช่น “ $2 + 1 = 3$ ” หรือ เช่น “ไม่มีคนโสดคนใดที่แต่งงานแล้ว” ซึ่งเป็นความจริงเชิงตรรกะ ตัวอย่างของประพจน์แสดงความเชื่อที่ไม่สามารถเป็นเท็จได้ เช่น “ฉันรู้สึกหิว” ประพจน์เหล่านี้เข้าเงื่อนไขการเป็นความเชื่อพื้นฐานแนวคิดของมูลฐานนิยม คือ มีลักษณะเป็นจริงโดยตัวเองและไม่ต้องการการสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ประพจน์หรือความเชื่อที่เป็นหลักฐานในตนเอง หรือไม่สามารถเป็นเท็จได้นั้น ถือว่ามีลักษณะเป็น “พื้นฐานที่เหมาะสม” (properly basic) ด้วยใน

เอกสารนี้ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิจัยเท่านั้น ไม่สามารถนำออกไปใช้
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขณะเดียวกัน ความเชื่อพื้นฐานที่เหมาะสมก็คือผู้เชื่อสามารถเชื่อได้อย่างมีเหตุผลผลว่าความเชื่อนั้นมี ความเป็นพื้นฐานจริงๆ เห็นได้ว่าการเพิ่มเงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับผู้เชื่อเข้าไป ด้วย

ทฤษฎีมูลฐานสมัยใหม่ถือว่าความเชื่อพื้นฐานที่เหมาะสมมีเพียงความ เชื่อที่เป็นเหตุผลในตัวเองและความเชื่อที่ไม่สามารถเป็นเท็จได้เท่านั้น ถ้ายึดตามทฤษฎีมูลฐานนิยม สมัยใหม่ ความเชื่อในพระเจ้าไม่ใช่ความเชื่อพื้นฐานที่เหมาะสม ทฤษฎีมูลฐานนิยมดั้งเดิมจะมีความ เชื่อพื้นฐานที่เหมาะสมกว้างไปกว่าของมูลฐานนิยมสมัยใหม่ คือ ครอบคลุมถึงความเชื่อที่กระจ่างชัด ต่อผัสสะ (evident to the senses) หรือทฤษฎีมูลฐานนิยมของโทมัส เรด (Thomas Reid) ก็ยอมรับ กว้างไปกว่านั้น เช่น เห็นว่าความทรงจำที่ระลึกขึ้นได้หรือคำบอกเล่าจากผู้อื่นก็เป็นความเชื่อพื้นฐานที่ เหมาะสมได้

แพลนติงกาเห็นว่าความเปิดกว้างของมูลฐานนิยมแบบหลังสามารถใช้ สนับสนุนความเชื่อทางศาสนาได้ แพลนติงกาเริ่มโดยชี้ว่าความเชื่อพื้นฐานที่เหมาะสมมีลักษณะสำคัญ ร่วมกัน คือ มักเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นมาเอง (spontaneous) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการตอบสนอง ต่อบางสิ่งโดยความเชื่อเหล่านี้ไม่ต้องอาศัยการ เช่น เชื่อว่ามีนรกอยู่ที่หน้าต่างเมื่อคนปรากฏต่อผู้เชื่อ เชื่อว่าเมื่อเข้ากินข้าวต้มเมื่อผู้เชื่อระลึกขึ้นมาว่าเมื่อเข้ากินอะไร เป็นต้น ความเชื่อในพระเจ้ายิ่งเช่นกัน อาจเกิดจากการมองเห็นความสวยงามของธรรมชาติและเชื่อขึ้นมาเองว่าพระเจ้าทรงสร้างธรรมชาติ หรือเมื่อกระทำผิดแล้วมีความเชื่อผุดขึ้นมาว่าพระเจ้าทรงไม่พอพระทัย โดยนัยนี้ ความเชื่อใน พระเจ้าจึงเป็นความเชื่อพื้นฐานที่เหมาะสมได้ หากเป็นเช่นนั้น จึงกล่าวได้ว่าเราเชื่อในพระเจ้าได้อย่าง มีเหตุผลสนับสนุนได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานมาสนับสนุนความเชื่อที่หลักฐานนิยมคิด ความเชื่อทางศาสนาสามารถยอมรับได้อย่างมีเหตุผลสนับสนุนเนื่องจากเป็นความเชื่อพื้นฐานที่ เหมาะสมได้ และหลักฐานนิยมต้องยอมรับความเชื่อประเภทนี้ เนื่องจากความเชื่อประเภทนี้เป็นไป ตามทฤษฎีมูลฐานนิยมซึ่งหลักฐานนิยมต้องใช้เพื่อมิให้ทฤษฎีของตนต้องประสบปัญหาการถอยกลับ แบบอนันต์

แพลนติงกาชี้ว่าสำหรับชาวคริสต์เอง มีฐานสำหรับสนับสนุนการเกิดขึ้น ของความเชื่อในพระเจ้าเช่นนี้ โดยอ้างถึงแนวคิดที่พัฒนาโดย จอห์น คัลแวง ซึ่งเห็นว่ามนุษย์มีผัสสะ สำหรับรับรู้พระเจ้าได้ (sensus divinitatis) ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อในพระเจ้าในสถานการณ์ ต่างๆ เช่น เมื่ออยู่ในอันตราย เมื่อกระทำผิด เมื่อเห็นลักษณะอันยิ่งใหญ่ที่น่าประทับใจของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม อาจถือว่าแนวคิดดังกล่าวไม่มีบทบาทหนัก สำหรับการโต้แย้งกับผู้ที่ไม่ใช่คริสต์เพื่อให้ ยอมรับว่าสามารถเชื่อในพระเจ้าได้อย่างมีเหตุผลสนับสนุน ในหัวข้อต่อไป จะเห็นว่าอัลสตั้นก็อาศัย ความคิดเรื่องผัสสะพิเศษเช่นนี้เหมือนกัน

3.5 แนวคิดเรื่องการรับรู้ประสบการณ์ทางศาสนาของ วิลเลียม พี อัล สตัน

วิลเลียม พี อัลสตั้น อธิบายว่าความเชื่อเรื่องการเมืองอยู่ของพระเจ้ายิ่ง มี เหตุผลสนับสนุนจากประสบการณ์ของผู้เชื่อ ที่เรียกว่า “ความตระหนักรู้ในเชิงประสบการณ์ถึงพระเจ้า” (experiential awareness of God) หรือ “การรับรู้พระเจ้า” (perceiving God) การรับรู้พระเจ้าที่อัลสตั้นกล่าวถึงคือการมีประสบการณ์ทางศาสนา เช่น การรับรู้ถึงพลังอำนาจ ความรัก ความ เมตตา ความสงบสุข ที่มาจากพระเจ้า หรือการมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการสวดภาวนาหรือการ

เอกสารนี้ อธิษฐาน ข้อเสนอของอัลสตั้นใน Perceiving God: The Epistemology of Religious Experience

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มีจุดประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อเสนอว่าประสบการณ์ดังกล่าวสามารถเป็นเหตุผลสนับสนุนความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าได้ อัลสตันอธิบายการรับรู้พระเจ้าว่าเป็นการรับรู้ที่เหมือนกับการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสอื่นๆ หรืออาจเรียกว่าเป็น “การรับรู้ของชาวคริสต์” (Christian perception) คือเป็นการรับรู้เชิงผัสสะที่ชาวคริสต์มีประสบการณ์ และการรับรู้เช่นนี้เป็นเหตุผลสนับสนุนกับความเชื่อโดยทันที เหมือนกับการรับรู้ทั่วไป ตัวอย่างเช่น สำหรับผู้หนึ่งที่รับรู้ว่า “หนังสือเล่มนี้มีสีฟ้า” การรับรู้นี้จะเป็นการให้เหตุผลสนับสนุนกับความเชื่อว่า “หนังสือเล่มนี้มีสีฟ้า” ในทันที การให้เหตุผลสนับสนุนในลักษณะเช่นนี้ อัลสตันเรียกว่า “การให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อในขั้นต้น” (prima facie justification) การให้เหตุผลสนับสนุนเกิดขึ้นพร้อมกับการรับรู้ทันที โดยไม่ต้องอาศัยหลักฐานอื่นเป็นเหตุผลสนับสนุน (Alston, 1992: 68) ความเชื่อเช่นนี้จะต้องยอมรับไว้ก่อนจนกว่าจะมีสิ่งอื่นที่มีน้ำหนักมากกว่าที่จะทำให้ต้องปฏิเสธไป (เช่น หลักฐานว่าผู้ที่รับรู้กำลังเมา) ลักษณะสำคัญของอัลสตันคือทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของสังคมหรือชุมชนในการก่อรูปความเชื่อของปัจเจกบุคคล กล่าวคือ คนในกลุ่มเดียวกันจะมี “แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเชื่อ” (doxastic practice) ร่วมกัน (Alston, 1992: 73) แนวปฏิบัตินี้ขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละชุมชนที่เป็นพื้นฐานให้ความเชื่อแนวปฏิบัติดังกล่าวมีอิทธิพลต่อประสบการณ์ของบุคคลคนในกลุ่มที่ยึดถือแนวปฏิบัติเดียวกันจึงมีความเชื่อในลักษณะเดียวกันความเชื่อที่ได้จากประสบการณ์การรับรู้อันได้รับอิทธิพลจากแนวปฏิบัติดังกล่าวถือว่ามีเหตุผลสนับสนุนเบื้องต้น (วรเทพว่องสรรพการ . 2546. สืบค้นข้อมูลจากสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ : <http://dhrammada.wordpress.com/philosophyreligion/ปรัชญาสาขาต่างๆ/ปรัชญาบริสุทธิ์-pure-philosophy/ญาณวิทยา/>, วันที่ 01/05/2564)

2.7 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุชาติ คันธารส.2557 “การศึกษาแนวทางที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเลนศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับน้ำพริกของจังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จากการศึกษาพบว่าได้นำเอาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เรียกว่า ล้านช้าง โดยสืบทอดมาผ่านกาลเวลายาวนาน จากในส่วนของสังคมท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม นำมาสู่การสร้างมูลค่าให้กับชุมชนในปัจจุบันโดยการมุ่งเน้นนำสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นมาเป็นจุดดึงดูดให้ผู้สนใจในวัฒนธรรม ได้เข้ามาสัมผัสและเรียนรู้ รวมทั้งได้ออกแบบเอกลักษณ์เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าและผลิตภัณฑ์ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่สนใจวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวที่เห็นคุณค่าได้อุดหนุนสินค้าและสนับสนุนชาวบ้านของท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ชุมชนได้พัฒนาฝีมือไปอีกทางหนึ่งด้วย

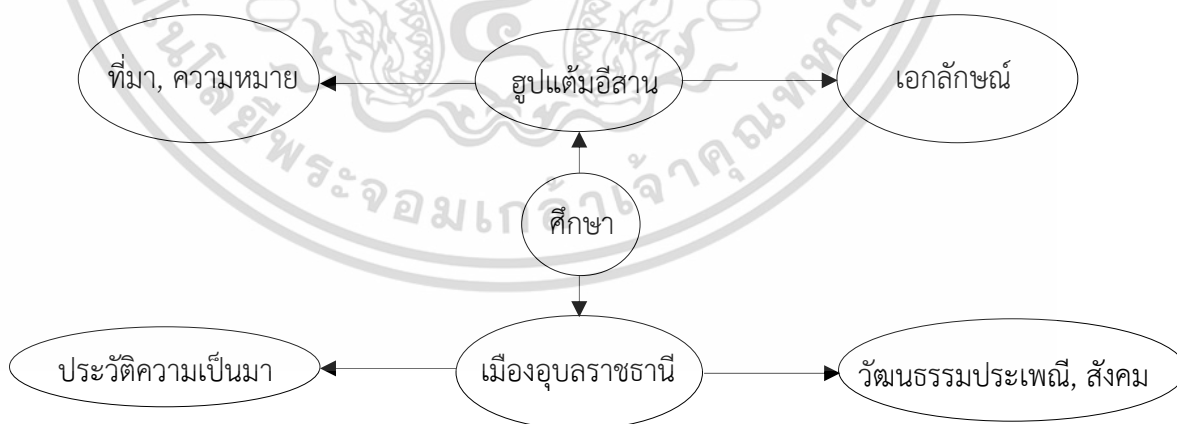
มนัส จอมปรุ และ สุชาติ เกาทอง. 2562 “สูปแต้มอีสาน:การวิเคราะห์รูปและ ความหมาย จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การตกแต่งพื้นที่ผาผนังสิมร่วมสมัยอีสาน” วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่21 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการเขียนสูปแต้มเกิดจากรูปแบบสังคม ณ เวลานั้นที่ได้มีขนบธรรมเนียมและประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดต่อกันมาแล้วถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วรรณกรรม การละเล่น และวิถีปฏิบัติในการละเล่นความชั่ว ผ่านจิตรกรรมผาผนังสิม เพื่อให้ผู้ที่เข้ามา เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เคารพสักการะภายในวัดได้เกิดภาพจำ มีมุมมองสะท้อนให้เห็นและเกิดความรู้สึกได้โดยง่าย และได้เข้าใจถึงบริบทผู้คนชาวอีสานด้วยว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในการทำมาตายเป็นอย่างมาก

เดชา ศิริเกษม. 2550 “การศึกษาลักษณะและรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังอีสานกับการพัฒนาจิตรกรรมไทยร่วมสมัยอีสาน” รายงานการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2549 สาขาจิตรกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า เป็นการประยุกต์ระหว่างศิลปะร่วมสมัยกับผลงานของวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดสร้างสรรค์ออกมาผ่านอุปแต่้ม จึงเกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อที่จะสืบทอดและสืบสานงานศิลปะอุปแต่้มของท้องถิ่นไว้ โดยผ่านการวิเคราะห์ของศิลปะร่วมสมัย พุทธถึงการรักษาคงไว้ และสืบทอด โดยยึดหลักการสร้างงานแบบคงเดิมไว้ และใช้วัสดุธรรมชาติ ที่จะเพิ่มเติมก็คือหลักทางวิชาการ เพื่อให้ได้ความร่วมสมัยและสามารถดึงดูดสนใจให้ชัดขึ้น โดยจะยังถ่ายทอดเกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธศาสนา นิทาน วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ให้คงไว้อย่างเดิม

กันยารีย์ สัทธาพงษ์. 2562 “อรรถปริวรรต : การตีความปรัชญาหลังนวยุคกับพุทธปรัชญาสาราณียธรรม 6 เสริมสร้างสังคมคุณธรรม” วรสารมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม จากการศึกษาพบว่า อรรถปริวรรต คือการตีความที่มุ่งเน้นโดยสื่อสารความหมายไปในด้านหลักความจริงโดยหาเหตุผล และแหล่งที่มาของข้อมูลอื่น ๆ มารวมกันโดยไม่ปิดกั้นในความรู้ันั้น พร้อมทั้งจะเปิดรับความรู้ความคิดเห็นในทุกๆส่วน ร่วมหาจุดเชื่อมโยงความคิด โดยยึดหลักของ สาราณียธรรม 6 เป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ตีความ หรือที่เรียกว่าสังคมคุณธรรม การศึกษาเอกลักษณ์อุปแต่้มอีสานสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี สามารถแสดงขั้นตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

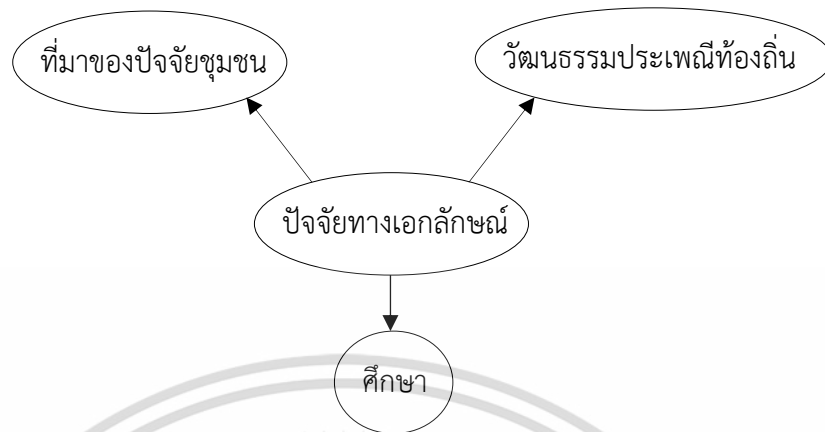
1. วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาเอกลักษณ์อุปแต่้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี



ภาพที่ 2.25 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล

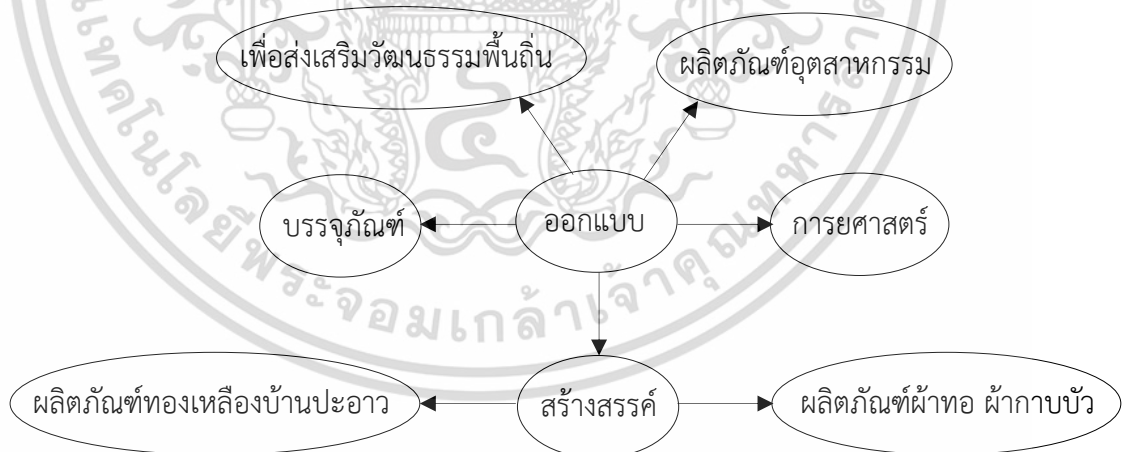
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยทางเอกลักษณ์ของฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี



ภาพที่ 2.26 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล

3. วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี



ภาพที่ 2.27 แสดงตอนกระบวนการกำหนดรูปแบบและลักษณะของข้อมูล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีที่มีปรากฏอยู่ในโบสถ์วัดที่มีประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่และมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี อีกทั้งมีเรื่องราวทางด้านวัฒนธรรมประเพณี นิทานความเชื่อ การเล่าถึงวรรณกรรมท้องถิ่นสอดแทรกเรื่องของพระพุทธศาสนา สอดแทรกการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนพื้นที่ในอีสาน เพื่อนำมาหาปัจจัยเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมโดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มประชากร คือ ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ กลุ่มอนุรักษ์พื้นบ้าน ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 32 คน ในจำนวนประชาชนพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 12 คน (พิจารณาจากผู้มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี) สุ่มแบบเจาะจงโดยมีการคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้านภูมิปัญญาพื้นถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทำให้แบบสอบถามลักษณะคำถามปลายปิด (Closed form questionnaire) เกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี ใช้มาตราส่วนประมาณค่าของ Likert ให้ตอบในลักษณะประเมินค่า 5 ระดับ เพื่อแปลความหมายของแบบสอบถามมีเกณฑ์ในการประเมินค่าเฉลี่ยแบบมาตราส่วนดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	4.50 - 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
คะแนนเฉลี่ย	3.50 - 4.49	หมายถึง	เห็นด้วย
คะแนนเฉลี่ย	2.50 - 3.49	หมายถึง	ไม่แน่ใจ
คะแนนเฉลี่ย	1.50 - 2.49	หมายถึง	ไม่เห็นด้วย
คะแนนเฉลี่ย	1.00 - 1.49	หมายถึง	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่หรือนำไปใช้ในการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ทำการตรวจสอบวิเคราะห์หาความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยใช้ดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง เพื่อทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาเพื่อความสอดคล้องระหว่างประเด็นข้อคำถาม โดยใช้วิธีหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruency : IOC) ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนินทร์ รัตน์โอฬาร อาจารย์ประจำภาควิชาครุศาสตร์ อดุทธสาหรณรม คณะครุศาสตร์อดุทธสาหรณรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรชัย หอสวรรณศักดิ์ อาจารย์ประจำสาขา ออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะครุศาสตร์วิศวกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอุเทนถวาย

3. อาจารย์อานัญ ศรีพิชัยตระกูล อาจารย์ประจำสาขา ออกแบบผลิตภัณฑ์อดุทธสาหรณรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ซึ่งค่าการให้คะแนนแต่ละค่ามีเงื่อนไขดังนี้การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เป็นวิธีที่ใช้ตรวจสอบ คือ การหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index Item Of Congruent) โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละท่านพิจารณาว่าตรงตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับข้อคำถาม ซึ่งให้เกณฑ์การให้คะแนนดังต่อไปนี้ การใช้คะแนนคำถามแต่ละข้อของผู้เชี่ยวชาญ (R) มีค่าที่เป็นไปได้ (พรณณ ลิกิจวัฒนา. 2559 : 195)

- 1 เมื่อไม่แน่ใจประเด็นคำถามนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- 0 เมื่อไม่แน่ใจประเด็นคำถามนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- 1 เมื่อแน่ใจประเด็นคำถามนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

จากนั้นนำคะแนนที่ผู้เชี่ยวชาญให้ ไปทำการหาค่า IOC เป็นรายข้อ จากสูตร (พรณณ ลิกิจวัฒนา. 2559 : 195)

$$IOC = \frac{\sum R}{n}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง
R แทน คะแนนรายข้อตามดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญ
Σ แทน ผลรวม
N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการแบ่งที่มาของข้อมูลเพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 แบบ คือแหล่งที่มาแบบทุติยภูมิและแหล่งที่มาแบบปฐมภูมิ

1. แหล่งที่มาแบบทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลเอกลักษณ์สุขภาพแต่ัมจังหวัดอุบลราชธานี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสุขภาพแต่ัมภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ตามวารสาร บทความ และสื่ออินเทอร์เน็ต

2. แหล่งที่มาแบบปฐมภูมิ สํารวจพื้นที่ (Survey Report) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเข้าสํารวจสุขภาพแต่ัมเพื่อหาปัจจัยที่มีเอกลักษณ์จุดเด่นในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาเรื่องราวเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จิตรกรรมรูปแต้ม ที่มีการถ่ายทอดเป็นสัดส่วนไว้ เช่น วรรณกรรมพื้นบ้าน คติธรรมความเชื่อ อักษรธรรมโบราณ ประเพณีความเป็นอยู่ของผู้คนชาวอีสานจังหวัดอุบลราชธานี จากปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นเพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ในการทำการศึกษาวิจัยต่อไป โดยทำการบันทึกด้วยเครื่องถ่ายภาพนิ่ง และวีดีโอ และเครื่องบันทึกเสียง พร้อมการจดบันทึก

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษารวบรวมข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วทำการลงรหัสของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้และทำการประมวลผลข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อการได้มาของข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน และสำรวจ จดบันทึก ภาพถ่าย ให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการหาจุดเด่นที่สามารถดึงความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ได้ข้อมูลในการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีไปสร้างสรรค์การออกแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป

3.4.2 วิเคราะห์ข้อมูลในด้านของระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้แปรความหมายเชิงข้อมูลต่าง ๆ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้คู่กับค่าเฉลี่ยเพื่อแสดงลักษณะการกระจายของข้อมูล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีที่ศึกษาผ่านการออกแบบโดยที่มีการสอดแทรกถึงวัฒนธรรมพื้นถิ่นภาคอีสานใต้ของจังหวัดอุบลราชธานี การคาบเกี่ยวกันของบริบทในแต่ละช่วงเวลาแห่งวัฒนธรรมริมฝั่งลุ่มแม่น้ำโขง สืบถึงความเก่าแก่โบราณทางประเพณีและอารยธรรมของสิ่งแวดล้อมรวมถึงผู้คน ความละมุน อ่อนนุ่ม ของวัฒนธรรมหลักส่งต่อกันมาเรื่อย ๆ ผ่านกาลเวลาจวบจนถึงวัฒนธรรมปัจจุบันเพื่อให้เข้าใจถึงการได้มาแห่งวัฒนธรรม สิ่งที่แฝงเป็นนัยเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบต่อวัฒนธรรมผ่านเรื่องราว สิม ธรรมาสัน ฮูปแต้ม และจิตรกรรมศิลปกรรมอื่น ๆ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎี

ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาพถ่ายและรวบรวมข้อมูลฮูปแต้มจากประชาชนท้องถิ่นประจำพื้นที่ รวมถึงพระภิกษุที่อยู่ประจำวัด และผู้เชี่ยวชาญประจำพื้นที่ เพื่อให้ได้การออกแบบที่สามารถต่อยอดได้ โดยแบ่งได้ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

4.1.1 วิเคราะห์ข้อมูลเอกลักษณ์ของฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานี

จากการศึกษาเอกลักษณ์ของฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีการผสมผสานถ่ายเทแลกเปลี่ยนแห่งวัฒนธรรมมาโดยตลอด เดิมเป็นที่ตั้งชุมชนยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเนื่องจากมีเขตแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านอย่าง ลาว เวียดนาม กัมพูชา (เขมร) ในด้านศิลปวัฒนธรรมการสร้างสรรค์สร้างสรรค์ความวิจิตรบรรจงของงานสถาปัตยกรรมมีการถ่ายทอดส่งต่อกันตามอิทธิพลความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติที่สลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงผสมผสานกันแต่สามารถอยู่รวมกันได้แบบเมืองพี่เมืองน้อง แม้จะเรียกชื่อกันคนละภาษาแต่ในด้านมายาคติความเชื่อตรงกันอย่างเข้าใจลึกซึ้งเนื่องด้วยที่ว่าจังหวัดอุบลราชธานีมีเขตแดนติดกับลุ่มแม่น้ำโขงที่มีทั้งการคมนาคมขนถ่ายสินค้าจากต่างประเทศเข้ามายังสยามประเทศ อีกทั้งใช้ในการเกษตรและบริโภค แม่น้ำโขงจึงเป็นส่วนสำคัญถือว่าเป็นแม่น้ำสายหลักสายหนึ่งที่มีผลต่อการนำมาซึ่งวัฒนธรรมชายขอบลุ่มแม่น้ำโขงและมีอิทธิพลถึงสยามประเทศเมื่อครั้งอดีต การไปมาหาสู่กันของเมืองพี่เมืองน้องเมื่อครั้งอดีต ก็มีการติดต่อกันของประชากรจากหลายเชื้อหลายชาติ การข้ามฝั่งแดนระยงก่อนนั้นก็เหมือนข้ามกันไปมาหาสู่กันแบบบ้านใกล้เรือนเคียงไม่มีกฎเกณฑ์หรือต้องใช้หนังสือราชการแบบทุกวันนี้ การไหลเข้ามาของเชื้อชาติก็มีเหตุปัจจัยสำคัญก็คือ การดำรงชีพ หาเลี้ยงตนเอง หรือหาเลี้ยงกลุ่มของตนหากว่ากันถึงครอบครัวใหญ่ โดยเข้ามาจับบทบาทในบริบทพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารดี มีแหล่งที่จะพำนักเป็นที่อยู่อาศัย จะสังเกตได้ว่าทุกแหล่งที่มีการค้าขายจะมีกลุ่มคนเชื้อสายชาวจีนตั้งรกรากอาศัยอยู่แทบในทุกพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี เช่น ตลาด ร้านของชำ ร้านทอง ร้านขายผ้า และร้านอาหารเก่าแก่ เป็นต้น



ภาพที่ 4.1 ก๋วยจั๊บญวนของร้านก๋วยจั๊บมิชชั่น ร้านเก่าขึ้นชื่อในเมือง

อุบลราชธานี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

อาหารก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยแห่งข้อมูลความรู้ที่สำคัญ ชาวอีสานถิ่น พุทธภาษาลาว บั้นข้าวเหนียว จกปลาร้า กินปิ้งปลา แต่ในแถบอีสานใต้มีบางกลุ่มพูดภาษาเขมร กินข้าวเจ้า และในจังหวัดอุบลราชธานีอาหารและของฝากที่ขึ้นชื่อของจังหวัดและเป็นที่ยอดนิยม คือ ก๋วยจั๊บญวน หมูยอ ที่กล่าวมานั้นกำเนิดเกิดขึ้นจากวัฒนธรรมจีนที่ไหลผ่านส่งต่อผ่านระยะเวลาตามติดกันมาตามกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่อาศัย เกิดการผสมผสานส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น มีความเกี่ยวพันกันในพื้นที่จากอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นข้อสังเกตเห็นได้ว่าในเขตพื้นที่อุบลราชธานีอาหารที่เด่นมาก เช่น ก๋วยจั๊บญวน หรือหมูยอสามารถสร้างชื่อให้จังหวัดอุบลราชธานีตลอดมา



ภาพที่ 4.2 สูปแต้มหน้าสิมเหนือประตูวัดบ้านหนองเหล่าจังหวัดอุบลราชธานี
ที่บอกปีการสร้างและผู้สร้างท่านพระครูสาสร้าง สร้างโสภณผู้แต้ม
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การอพยพเข้ามาพำนักอาศัยในสยามประเทศของกลุ่มชนหลากหลายเชื้อชาติก็มีผลดีต่อการพัฒนาประเทศในหลายด้าน และในช่วงเวลาที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก จังหวะการเปลี่ยนถ่ายการปกครอง การส่งต่ออำนาจจากทางภาคส่วนกลางหรือทางเมืองหลวงกรุงเทพมหานคร การต่อสู้กับกลุ่มกบฏผีบุญที่ตั้งตนเองแข่งอำนาจต่อส่วนกลางกรุงเทพมหานคร การขยายเมืองด้วยการให้ไพร่พลที่มีประชากรครบตามที่ส่วนกลางกำหนดไว้แล้วสามารถมาขออนุญาตส่วนกลางในการตั้งเมืองได้ เหตุปัจจัยที่กล่าวมานั้นมีผลต่อการเป็นอยู่ของบริบทประชาชนทั้งสิ้น การที่มีอำนาจส่วนกลางทำให้ผู้ที่ย้ายถิ่นที่มาจากต่างพรมแดนเกิดความไม่แน่นอนต่อการใช้ชีวิต ต้องอยู่แบบหลบซ่อน ไม่สามารถเปิดเผยตนในที่สาธารณะได้ การเข้าถึงส่วนกลางกรุงเทพมหานครจึงเป็นไปได้ยาก วิถีชีวิตของผู้คนเหล่านั้นต้องใช้การอ่อนข้อ ถ่อมตน เป็นแรงงาน เป็นช่าง เป็นผู้ที่ทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอด กินที่วัดนอนที่วัด ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงชีพ ดังหลักฐานที่แสดงออกทางศิลปกรรมจิตรกรรม ที่ได้ถ่ายทอดออกมา โดยมีเอกลักษณ์ในแบบฉบับของตนเอง เปรียบเสมือนลายมือชื่อผู้ที่วิจิตรบรรจงสร้าง ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ผลผลิตทางศาสนาที่อยู่ในพื้นที่อุบลราชธานี สิม หอแจกผ้าพะเวด ฮูปแต้ม งานช่างศิลปหัตถกรรมและงานช่างท้องถิ่น ลวดลาย เส้น สี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงที่มีเขตแดนติดต่อกัน ปัจจุบันข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทั้งจากเอกสารสำคัญและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลในการลำดับขั้นตอนของการหาข้อมูลงานวิจัยอีกทั้งจะได้เข้าใจและเข้าถึงบริบทของพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี

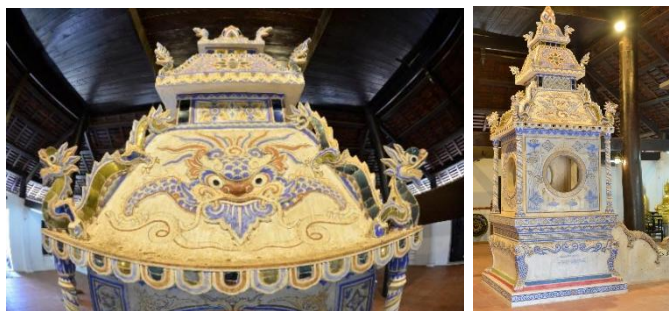


ภาพที่ 4.3 ท่านเจ้าอาวาสในการเข้าศึกษาสิมวัดอันตรมคคาราม (บ้านเซเป็ด)
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

จากการลงศึกษาพื้นที่เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มที่จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยเริ่มลำดับพื้นที่เป้าหมายเพื่อกระชับพื้นที่ที่สามารถทำให้กำหนดระยะเวลาทางการเดินทางไปศึกษาฮูปแต้มในแต่ละสถานที่วัดแต่ละเขต โดยเลือกเก็บข้อมูลจากในตัวเมืองก่อนแล้วจึงไปนอกเมืองซึ่งจะเน้นในสถานที่ที่มีเอกลักษณ์และจุดเด่นตามหัวข้อที่ศึกษา ที่เลือกในตัวเมืองก่อนก็เพื่อสร้างความคุ้นชินกับบริบทของผู้คนในพื้นที่ก่อน ได้สัมผัส พูดคุยสอบถามคนในพื้นที่เพื่อปรับตัวและเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีประเด็นสำคัญประการหนึ่งฮูปแต้มที่เป็นภาพพระนั้นผู้วิจัยจะยกเว้นไว้เพื่อไม่ให้เป็นผลกระทบกับงานวิจัยครั้งนี้ในด้านวัฒนธรรมประเพณีอันที่เป็นสิ่งเคารพสักการะของชาวพุทธ แต่ผู้วิจัยขออนุญาตเขียนและกล่าวถึงในภาพรวมทางด้านความเชื่อและการเคารพสักการะถือธรรมเนียมตามรูปแบบวัฒนธรรมประเพณี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพที่ 4.4 ธรรมาสน์เก่าแกในหอแจก วัดธรรมละ อำเภอเหล่าเสื่อไก๊ก
จังหวัดอุบลราชธานี ที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2478 ที่สร้างสรรค์ขึ้น
โดยช่างญวนชื่อ ช่างนา เวียงสมศรี หรือ องนา ที่ชาวบ้านเรียกและมี
บันทึกลายเซ็นไว้ที่ธรรมาสน์
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

อุษุปแต่มอุบลราชธานีมีเอกลักษณ์เด่นเป็นงานศิลปะที่มีการผสมผสานของสกุลช่างญวนที่เรียกตัวเองว่า “แกวหรือช่างแกว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า อง” เป็นผู้ที่มีฝีมือในการร่วมสร้างสรรค์ศิลปกรรมและจิตรกรรม นอกเหนือจากอุษุปแต่มบนผนังสมัยยังมี ธรรมาสน์ หอแจก หอไตร หอระฆัง ชาติ (ใส่กระดูกคนตาย) ผ้าพะหวัด ตูพระธรรม ฮังผิ้ง คันทวย เป็นต้น ลายละเอียดของเส้นสีและมิติของอุษุปแต่มทำให้บังชี้ได้ถึงความชำนาญในการสร้างสรรค์อย่างยิ่ง ช่างญวนจะมีฝีมือเด่นมากในด้านงานปูน งานโครงสร้าง และงานเขียน เทคนิคเชิงช่างเฉพาะคือ การปั้นสด แล้วควักออกก่อนจะเอาเกียงที่ทำขึ้นเองให้ได้ลักษณะเรียวยาวตกแต่งปูนให้เข้ารูปซึ่งจะพบเห็นเพียงแถบอีสานใต้รวมถึงอุบลราชธานีนี้เท่านั้นเอกลักษณ์เด่นของช่างญวนกลุ่มนี้คือลวดลาย“มังกรพ่นน้ำ”โดยช่างญวนกลุ่มนี้ที่นำโดยช่างแกวนาเวียงสมศรีสร้างสรรค์ไว้โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการว่าจ้างจากพระครูหรือครูบาอาจารย์เจ้าอาวาสที่ได้เคยเห็นฝีมือจากวัดที่ช่างแกวนาเวียงสมศรีเคยสร้างไว้แล้วเกิดเห็นฝีมือจึงได้ว่าจ้างให้ทำที่วัดตนเอง ซึ่งที่เป็นที่รู้จักและมีผู้คนนิยมเข้าไปชมความสวยงามอยู่เป็นอันดับต้นๆเลย ก็คือ ธรรมาสน์ สิ่งเทินบุษบก ของวัดศรีนวลสว่างอารมณ์ที่บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเข็ญในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งธรรมาสน์สิ่งเทินบุษบกนี้ ตั้งอยู่ในหอแจก สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2468-2470 โดยพระอุปัชฌาวงค์ พรหมสโร เจ้าอาวาสในสมัยนั้นได้ให้ช่างชาวนญวน (ชาวเวียงตนาม) ชื่อเวียง หรือชาวบ้านเรียกว่า แกวเวียง ซึ่งมาขออยู่อาศัยภายในวัดเป็นผู้สร้างธรรมาสน์สิ่งเทินส่วนฐานจนถึงยอดธรรมาสน์ ส่วนงานบันไดนาค รั้วกัน พร้อมกับเสาหงส์เป็นฝีมือของพระอุปัชฌาวงค์ พรหมสโร และนายคำหมา แสงงาม ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การปั้นแกะสลัก) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่มาเรียนวิชาศิลปะกับพระอุปัชฌาวงค์ ศิลปกรรมที่ใช้ในการตกแต่งธรรมาสน์สิ่งเทินของช่างญวนนี้ ล้วนเป็นภาพที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์แบบพุทธศาสนานิกายมหายานแบบจีนผสมกับเรื่องราวในไตรภูมิและชาดกประกอบกัน หล่อหลอมจนเป็นงานศิลปะพื้นบ้านของอีสานที่มีเอกลักษณ์และมีแห่งเดียวในโลก (เผยแพร่ในระบบออนไลน์ noomsaotours.co.th) ซึ่งแม้อายุจะผ่านมามากหลายปีก็ยังคงไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา การแต่มอุษุปแต่มในแต่ละลิมนั้นช่างจะนิยมแต่มทั้งด้านใน และด้านนอกลิม โดยมีการใช้เส้น

แบ่งขอบกำหนดเนื้อเรื่องโดยในลิมของจังหวัดอื่นช่างไทบ้านทั่วไปใช้เส้นตัดสี่เหลี่ยมหรือสีดำ ความชัดเจนเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์เพื่อการเรียนการสอนเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้เผยแพร่ในเชิงวิชาการ

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขึ้นอยู่กับ การลงน้ำหนักของสีที่แต้ม แต่เอกลักษณ์ของstupedamจังหวัดอุบลราชธานีที่เป็นฝีมือช่างญวน นั้นจะนิยมตัดเส้นด้วยสีครามที่ให้ความสวยงาม สดใส สนุก และซ่อนเอกลักษณ์ความหมายมากมาย เป็นรูปแบบเชิงช่างเฉพาะของช่างญวน



ภาพที่ 4.5 งานเอกลักษณ์ “มังกรพ่นน้ำ” เฉพาะของช่างญวน องนา เวียงสมศรี ที่ไป
สร้างสรรค์ให้วัดบ้านโพนเมือง ตำบลโนนกาเส้น อำเภอสำโรง จังหวัด
อุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. 2473

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภาพ



ภาพที่ 4.6 สิ่งเทินบุษบก บ้านชีทวน วัดศรีนวลสว่างอารมณ์ ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจุดดึงดูดผู้เข้าชมตลอดทั้งปี จากงานช่างฝีมือช่างญวน
องนา เวียงสมศรี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บุคคลสำคัญและช่างที่มีบทบาทสำคัญในช่วงเปลี่ยนถ่ายวัฒนธรรมก่อน พ.ศ. 2500 ตามเอกสารข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและสอบถามผู้เชี่ยวชาญ ในเขตพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี มีช่างที่ทำนุบำรุงก่อสร้างซ่อมแซมวัดวาอารามอยู่ แบ่งเป็นกลุ่มช่างดังนี้

พระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญรอด นนตรี) พระครูวิโรจน์รัตโนบล นามเดิมชื่อ บุญรอด นามสกุล สมจิต บิดาชื่อ บุตดี มารดาชื่อ กา เกิดวันที่ 11 มกราคม 2398 ก่อนอุปสมบทได้ศึกษาการช่างและเรียนหนังสือในสำนักราชบรรเทา เรียนอักษรไทยน้อย (ลาว) อักษรไทย อักษรขอม และอักษรธรรม อายุ 24 ปี ได้อุปสมบทที่วัดมณีวนาราม (วัดป่าน้อย) เมืองอุบลราชธานี มีฉายา นนตรี เจ้าอธิการจันลา เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่ออุปสมบทแล้วนอกจากจะเรียนเรื่องการทำวัตรสวดมนต์ และปาฏิโมกข์ ยังได้เรียนมูลกัจจายนะตามสมัยนิยมอีกด้วย

ตำแหน่ง และสมณศักดิ์ ได้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ดังนี้

- (1) พ.ศ. 2424 เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
 - (2) พ.ศ. 2434 ได้รับสมณศักดิ์ที่พระครูอุตรพิทักษ์คณะเดช เจ้าคณะแขวงอำเภออุตรรูลนิคม (อำเภอม่วงสามสิบ)
 - (3) พ.ศ. 2446 ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี
 - (4) พ.ศ. 2447 รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่พระครูวิโรจน์รัตโนบล
- การบูรณะพระธาตุพนม พ.ศ. 2444
 การปฏิสังขรณ์วิหาร และพระเหลาเทพนิมิต พระพุทธรูปสำคัญของอำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี (ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุบลราชธานี, 2527)



ภาพที่ 4.7 พระเหลาเทพนิมิต พระพุทธรูปสำคัญที่พระครูวิโรจน์รัตโนบล
 ทำการปฏิสังขรณ์
 ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระครูวิโรจน์รัตโนบล เปรียบเป็นตั้งครูบาอาจารย์ด้านงานพุทธหัตถศิลป์ที่เกี่ยวกับ วัตวาอารามในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและเขตพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ งานฝีมือของท่านพระ ครูวิโรจน์รัตโนบลจะได้รับความนิยมในส่วนของวัดในเขตเมืองหลวง และมีลูกศิษย์ในสำนักที่ได้รับการ ถ่ายทอดงานศิลปะนี้สืบต่อมา



ภาพที่ 4.8 (ซ้าย) ธรรมาสถูปฝีมือช่างญวนที่วัดบ้านธรรมละ อำเภอเหล่าเสือโก้ก สร้างปี พ.ศ. 2478 (ขวา) พระพุทธรูปฝีมือช่างญวนที่วัดโพธิ์เมือง อำเภอสำโรง สร้างปี พ.ศ. 2473 โดยจะสังเกตเห็นลวดลายเอกลักษณ์ ของช่างญวน อนาคต เวียงสมศรี ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

ช่างญวน อนาคต หรือ แกวนา เวียงสมศรี เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญในพุทธ หัตถศิลป์ สิ่งก่อสร้าง สิม(โบสถ์) ธรรมาสถูป หอแจก พระพุทธรูป สูปแต้ม ชาติ(ที่ใส่กระดูกคนตาย) โดยมี ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ของช่างญวนนี้จะพบได้เพียงเขตรอบนอกเมือง โดยช่างสามารถใช้ เป็นการแสดงตัวตนถ่ายทอดศิลปะได้อย่างอิสระ ในสมัยนั้นการที่ชาวบ้านได้ให้ช่าง



ภาพที่ 4.9 รูปแบบสิมวัดบ้านกระเตียน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ญวนได้แสดงฝีมือในหมู่บ้านของตน เพื่อสร้างสิ่งที่เคารพบูชาไว้ได้กราบไหว้ในวัดของตน ถือได้ว่าต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถพอสมควรจึงได้ความนับถือเชื่อถือ

ฝีมือเชิงช่างของช่างชาวญวนจะมีความผสมผสานระหว่างจีนในด้านลวดลาย งานปราณีต ลายเส้น และมีฝีมือด้านโครงสร้างในการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างโดยเอาความเป็นฝรั่งเศสติดมาด้วย จะสังเกตเห็นได้ตามสถาปัตยกรรมที่ถ่ายทอดออกมา จะมีลักษณะรูปแบบโคโลเนียล เป็นทรงสี่เหลี่ยม แบบสมมาตรช่องประตูและหน้าต่างมีรูปทรงโค้งเก๋อกม่าเห็นถึงความคงทนแข็งแรงและสวยงาม

บริบทของคนในพื้นที่ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงการคงอยู่ร่วมสมัยของสถานที่กับผู้คนพื้นที่ในปัจจุบันที่ยังคงหวงแหนและรักษาไว้ ซึ่งยังมีวิถีปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ทำให้สถานที่ และสถาปัตยกรรมจิตรกรรม ยังคงสภาพและมีเสน่ห์ควรค่าอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ต่อไป

4.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลเรื่องราวในสุปแต้มจากการศึกษาเอกสารสำคัญและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องราวในสุปแต้มของจังหวัดอุบลราชธานีนั้นเป็นการบอกกล่าวถึงวัฒนธรรมและประเพณี คติความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต เพื่อให้คนในพื้นที่ได้เข้าถึงความสำคัญของการเข้าวัดทำบุญ



ภาพที่ 4.10 สุปแต้มผนังสีมสอนคติความเชื่อเรื่องบุญบาป
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

ผู้วิจัยขอแบ่งประเภทสุปแต้มเป็นหัวข้อดังนี้

1. สุปแต้มผนังสีม นำเสนอเรื่องราวของนิทานสามารถซึมซับแง่คิดคติความเชื่อในเรื่องบุญบาป ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ถือกันในกลุ่มคนเก่าแก่ มีการส่งต่อสืบทอดมา ยาวนานจากรุ่นสู่รุ่นบอกถึงการปฏิบัติตัวให้อยู่ในศีลธรรมอันดี เช่น สุปแต้มบอกถึงการทำดีจะขึ้นไปสวรรค์ สุปแต้มการทำไม่ดีจะตกนรกลงกระทะทองแดงร้อน สุปแต้มปีนต้นไม้จิ้งมีหนามแหลมคม สุปแต้มมีท้าวจตุโลกบาลคอยจับคนที่ทำความดีความชั่ว เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. สูปแต่้มผนังสิม นำเสนอวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ท้าวสินไชย พระเวสสันดรชาดก และ วิถีชีวิต การเป็นอยู่ การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น



ภาพที่ 4.11 สูปแต่้มวรรณกรรมเรื่อง พระเวสสันดรชาดก วัดไก่อ่า จังหวัด

อำนาจเจริญ

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

สิม และสูปแต่้ม วัดไก่อ่า จังหวัดอำนาจเจริญ ฝีมือช่างอีสานไทบ้านที่ได้รับความไว้วางใจ จากท่านเจ้าอาวาสและคณะชาวบ้านที่มีความศรัทธา โดยมีบันทึกเขียนไว้ที่ใต้ระแนงสิม สร้างขึ้นราว ประมาณ พ.ศ.2468 จนถึง พ.ศ.2471 ข้อความบันทึกกล่าวว่า “เจ้าคณะแขวงและอุปชีฆาพัน



ภาพที่ 4.12 สูปแต่้มผนังสิม แสดงอิริยาบถการเล่นดนตรี วัดบ้านนาควาย จังหวัด

อุบลราชธานี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

เป็นผู้ชี้แจงผู้เป็นหัวหน้าคือยาครูแคงยาครูโตร พาสงฆ์สามเณร ได้พร้อมกันสร้างประภูสิ้งขรขึ้นมี กำนันและผู้ใหญ่บ้านราษฎรได้พร้อมกันสร้างแต่เมื่อ พ.ศ.2468 ถึง พ.ศ.2471 จึงสำเร็จแต่ส่วนทรัพย์ นั้นหมดไป 121 บาท สูปแต่้มนี้ขอหย่าให้เอามือบาย”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. สูปแต้มบนผ้าผะเหวด เป็นผ้าผืนใหญ่ที่มีขนาดกว้างโดยประมาณ 1.60 เมตร ยาว ตามแต่ผู้รังสรรค์จะต่อเพื่อให้การแต้มสูปจบเรื่องที่ต้องการ ตัวอย่างที่ผู้วิจัยไปศึกษามีขนาด ความยาว 40 เมตร เป็นผ้าผะเหวดของวัดบ้านโพนเมือง อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีอยู่ที่ วัดนี้เป็นลักษณะสูปแต้ม ยุคสงครามเย็น ที่มีอายุเก่าหลายสิบปี และยังคงเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี โดย ในเนื้อหาที่สูปแต้มบนผ้าผะเหวดผืนนี้ยังคงถึงวัฒนธรรมประเพณีแบบเดิมอยู่ รูปบุคคลตามยุค ทันสมัยขึ้น แสดงการใช้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายเครื่องนุ่ง มีหมวกถือกระเป๋าก็จะมีความเป็น วิถีใหม่ และทรงผมที่ทันสมัยขึ้น



ภาพที่ 4.13 สูปแต้มบนผ้าผะเหวด วัดบ้านโพนเมือง อำเภอสำโรง จังหวัด อุบลราชธานี

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

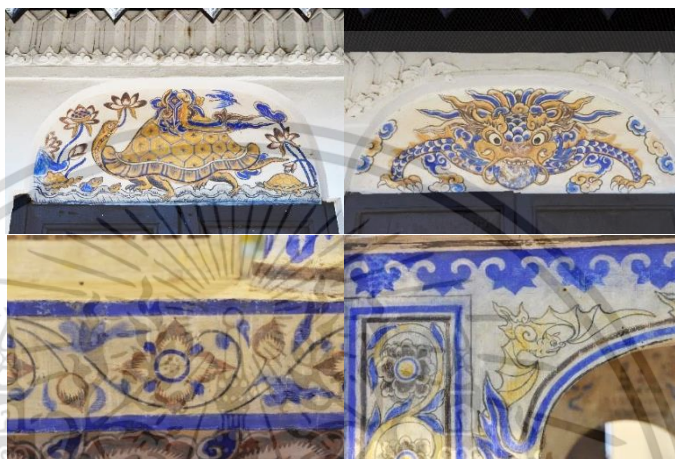
ช่วงเวลากำหนดมาใช้ของผ้าผะเหวด คือ เดือนสี่ ทำบุญพระเวส หรือบุญมหาชาติ ชาวเมือง อุบลราชธานีตระหนักว่าบุญนี้ใหญ่และสำคัญจึงทำกันแทบทุกหมู่บ้าน เป็นการพึ่งเทศน์เนื้อหาว่าด้วย พระจริยวัตรของพระพุทธเจ้า การทำบุญนี้พิธีรีตรองมาก ชาวบ้านพยายามทำให้ถูกต้องตามขั้นตอนทุก อย่าง เตรียมเครื่องสักการบูชา เครื่องประดับตกแต่งเพื่อประกอบพิธีบุญ มีผู้เฒ่าที่รู้และมี ประสบการณ์ในการจัดการทำบุญไปตามขั้นตอน มูลเหตุแห่งการทำบุญมาจากเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่ว่า “พระมาลัยขึ้นไปไหว้พระธาตุจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในวันนั้นพระศรีอารยเมตไตรยได้ พรารถนากับพระมาลัยว่าหากประสงค์จะพบศาสนาของพระองค์ให้ฟังเรื่องราวของพระเวสสันดรให้จบใน วันเดียว” ดังนั้นงานบุญพระเวสดังกล่าวจึงทำสืบทอดกันมา ประชาชนนำจตุปัจจัยสงฆ์ของถวายพระผู้ เทศน์เวสสันดรกัณฑ์ต่างๆ เรียกว่า กัณฑ์กลอน แต่หากเจาะจง ถวายพระผู้เทศน์เฉพาะรูปโดยย่อเรียกว่า กัณฑ์จอบ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

4.1.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการแต้มลงสูปแต้ม และกลวิธีของช่างแต้ม
สี่ที่ใช้ในการแต้มลงสูปแต้ม

1. สีคราม จากต้นครามที่ขึ้นแถบชายแม่น้ำโขง
2. สีเหลือง มาจากต้นยางรง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. สีดำ จากหมึกแท่งจีน หรือเขม่าไฟนำมาบด
4. สีแดง นำมาจากดินแดง
5. สีเขียว มาจากการผสมของสีครามกับสีเหลือง
6. ตัวประสานของสีกับพื้นผิว ใช้อย่างมะตุมหรือยางบงนำมาผสมน้ำแล้วนำมาผสมกับฝุ่นละเอียด
7. พู่กัน นำส่วนของรากลำเจียกมาทุบปลาย แล้วแต่งเพื่อใช้ตามความเหมาะสมของงาน



ภาพที่ 4.14 เหนือประตูหอแจกและธรรมาสน์ วัดบ้านธรรมละ จังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นถึงเทคนิควิธีการใช้สีและแต้มฮูปแต้มของช่างฉนวน ช่างนาหรือองนา เวียงสมศรี
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

กลวิธีในการแต้มฮูปของช่างแต้ม ก่อนช่างแต้มจะทำการลงมือแต้มฮูป ช่างจะต้องทำการเตรียมผิวพื้นที่ที่จะลงมือทำการแต้มด้วยการรองพื้นด้วยสีขาวนวล หรือสีขาวก่อนที่ช่างแต้มจะใช้จินตนาการของช่างแต้ม จะทำการร่างฮูป สร้างสรรค์ เรื่องราวในการนำเสนอความสุนทรีย์ที่ผนวกกับพระธรรมคำสอนที่แฝงด้วยนัยยะต่างๆ หรือนิทานวรรณกรรมพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้ที่ได้พบเห็นเกิดจินตนาการและรับรู้ถึงความรู้ในด้านธรรมะไปด้วย รูปแบบในการแต้มฮูปนั้นจะไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว ฮูปในแต่ละฮูปล้วนมาจากจินตนาการของผู้แต้มทั้งหมด การแบ่งช่วงตอนหรือเนื้อหาในแต่ละส่วน ช่างแต้มนั้นจะใช้สีครามในการแบ่งเพื่อให้เกิดช่วงในการดำเนินเรื่อง

การนำเสนอแต้มฮูปของช่างฉนวน มีเชื้อสายมาจากวัฒนธรรมแม่ที่ถ่ายทอดติดตัวมา อย่างสัตว์มงคลในวรรณกรรมจีน เช่น มกรหรือมังกร ค้างคาว หนู กิเลน หงส์ฟ้า ราหูอมจันทร์ เต่า เป็นต้น และดอกไม้มงคลที่นำมาใช้ เช่น ดอกสัปะรด ดอกบัว เป็นต้น ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ช่างชาวฉนวนให้ความนับถือซึ่งเป็นของมงคลชั้นสูง จึงจะสังเกตเห็นได้ว่าในงานที่ช่างฉนวนเป็นผู้สร้างนั้นจะมีลวดลายที่สัมพันธ์กับความเชื่อส่วนบุคคล ทำให้ผู้สร้างสรรค์ได้แสดงออกทางความรู้สึกนึกคิดอย่างเต็มที่

ในบางพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งคือมีการผสมผสานงานสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมระหว่าง ช่างพื้นบ้าน กับช่างฉนวน เช่นที่วัดบ้านกระเดียน โดยอดีตนั้นบ้านกระเดียนเป็นแหล่งที่เป็นเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวณไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมู่บ้านช่างพื้นถิ่นมากฝีมือเดิมอยู่แล้ว การที่มีช่างนอกพื้นที่ทำการร่วมงานก่อสร้างกันเป็น ความง่าย งามตามวิถี ของบริบทคนพื้นถิ่นของคนภาคอีสาน เป็นวิถีของการอยู่ร่วม อยู่รอด อยู่เป็น ของคนอีสาน งานฝีมือเชิงช่างที่วัดบ้านกระเตียน มี ลี้ม หอแจก และกุฎิลาวย ยังคงสภาพอนุรักษ์ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาจวบจนถึงปัจจุบัน



ภาพที่ 4.15 ลีหน้าหรือหน้าบัน ด้านหน้าของสิมวัดบ้านกระเตียน
จังหวัดอุบลราชธานี สกุลช่างญวน องนา เวียงสมศรี หรือช่างนา
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภาพ



ภาพที่ 4.16 ลีหน้าหรือหน้าบัน ด้านหลังของสิมวัดบ้านกระเตียน
จังหวัดอุบลราชธานี สกุลช่างญวน องนา เวียงสมศรี หรือช่างนา
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภาพ

ลีหน้า หรือหน้าบัน วัดบ้านกระเตียน ปรากฏรูปแต่มีรูปตัวมังกร หรือตัวลองที่ใช้เรียกในภาษาจีน เป็นเปรียบเสมือนความสูงศักดิ์มีชนชั้นที่สูงใช้แทนสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ เป็น 1 ใน 4 สัตว์มงคลของชาวญวน ซึ่งติดตัวมาพร้อมช่างญวนผู้สร้างสรรค์เอกลักษณ์แบบอย่างญวนที่งดงามในพื้นที่ผืนดินสยาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้านหลังสิมวัดบ้านกระเตียน สีหน้า ปรากฏรูปแต้มรูปหงส์ เป็นเปรียบเสมือนสัญลักษณ์แห่งฤกษ์ยามดีของคนจีน เป็น 1 ใน 4 สัตว์มงคลของชาวจีน การรังสรรค์งานฝีมือของช่างชาวจีนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากท่านเจ้าอาวาสฯ ช่างอีสานไทบ้าน และคณะชาวบ้าน โดยที่บ้านกระเตียนนี้เป็นบ้านที่มีฝีมือผลิตช่างมากมาย ยอมเปิดพื้นที่ให้ช่างชาวจีนได้อวดฝีมือแบบอย่างชาวจีน โดยจุดหลักสำคัญจะมุ่งเน้นการสอนให้สังคมมนุษย์ใช้ชีวิตตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงามและมีความเกรงกลัวต่อการทำบาปละอายต่อการทำผิดศีลธรรมการให้ ถือครองจารีตประเพณี ซึ่งรูปแต้มที่ช่างนำเสนอเป็นการแผงนัยยะแห่งการทำดีที่ได้ถูกนำเสนอผ่านงานรูปแต้มอีสานแห่งเมืองอุบลราชธานี



ภาพที่ 4.17 กุฏิลายที่วัดบ้านกระเตียน ที่เป็นฝีมือช่างพื้นที่
ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

กุฏิลายที่วัดบ้านกระเตียน เป็นการสร้างสรรค์ของฝีมือช่างอีสานไทบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้เปิดโอกาสให้ช่างชาวจีนได้แสดงฝีมือในการร่วมสร้างสิม และรูปแต้ม วัดบ้านกระเตียนที่เป็นเอกลักษณ์อันวิจิตรงดงามมาจวบจนปัจจุบันนี้

4.1.4 วิเคราะห์อักษรธรรมในรูปแต้ม อักษรที่เขียนอธิบายในรูปแต้ม

อักษรธรรมที่ปรากฏในรูปแต้มเปรียบเหมือนคำบรรยายภาพ ในช่วงสมัยนั้นผู้ที่เขียนอักษรธรรมได้เปรียบเหมือนการแสดงให้ทราบถึงความรู้ความสามารถของผู้เขียน บอกถึงระดับการศึกษาของผู้คนได้ ในการถ่ายทอดอักษรธรรมจะเป็นส่วนช่วยเพื่อให้ผู้ที่ชมรูปแต้มได้เข้าใจในรูปแต้มนั้นๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2 ผลการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

4.2.1 วิเคราะห์สรุปข้อมูลเพื่อหาแนวทางในการออกแบบ

ผลลัพธ์ในการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีในการศึกษาถึงเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานของจังหวัดอุบลราชธานีถือเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานเป็นอย่างมาก อันส่งผลให้เห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีผลจากการศึกษาจากเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่นั้นปรากฏความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมไท-ลาว ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชนที่มีการสืบทอดเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตตั้งแต่ในช่วงยุคสมัยแรกของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากอาณาจักรลาวหลวงพระบางที่มีการอพยพในคราวพระเจ้าสิริบุญสารที่เคลื่อนย้ายไพร่พลหนีศึกจากบุคคลใกล้ชิดเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ดังปรากฏการสืบสานวัฒนธรรมอันโดดเด่น อาทิ สังคม ศาสนา วัฒนธรรม การเมืองและการปกครอง เป็นต้น



ภาพที่ 4.18 (ซ้าย) ฮูปแต้มจากสิมวัดบ้านนาควาย จังหวัดอุบลราชธานี
(ขวา) ฮูปแต้มจากผ้าผะเหวด วัดโพธิ์เมือง จังหวัดอุบลราชธานีที่แสดงถึงการใช้อักษรธรรมในการเขียนบรรยายฮูปแต้ม

ภาพโดย นายไพโรจน์ กมลภพ

4.2.2 กำหนดเนื้อหาเพื่อทำการออกแบบผลิตภัณฑ์

โดยการศึกษางานพุทธศิลป์เอกลักษณ์ฮูปแต้มของจังหวัดจำแนกแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ 1) ช่างหลวงที่มาจากประเทศไทย 2) ช่างพื้นถิ่น 3) ช่างต่างถิ่นนอกพื้นที่ (ช่างญวน) เป็นต้น โดยงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ถ่ายทอดออกมาช่างที่ได้รับคำสั่งจากเมืองหลวงรัฐไทยจะอยู่ในพื้นที่เมืองอุบลราชธานีและงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ถ่ายทอดออกมาตามเขตพื้นที่รอบนอกเมืองที่เข้าไม่ถึงไม่สะดวกนัก โดยเป็นส่วนพื้นที่อิสระที่จะได้แสดงฝีมือมักจะเป็นการถ่ายทอดฝีมือเชิงช่างจากช่างพื้นถิ่นและช่างต่างถิ่น (ช่างญวน) และบางพื้นที่วัดก็มีการผสมผสานกันระหว่างช่างพื้นถิ่น (ไท) กับช่างญวน โดยถือเป็นส่วนที่สามารถแสดงถึงเจตจำนงอันอิสระให้เกิดขึ้นต่อการเผยแพร่และการแสดงแนวคิดของช่างผู้รังสรรค์ผลงาน ดังนั้นผลงานที่ถูกนำเสนอในงานที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของฮูปแตมนั้นจะเป็นผลงานของช่างชาวญวนที่ร่วมมือกับช่างไท ที่หลอมรวมเป็นผลงานในฮูปแต้มเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตามเขตพื้นที่รอบนอกเมืองจังหวัดอุบลราชธานี สิ่งเหล่านี้จะสามารถสื่อแสดงได้อย่างชัดเจนถึงเรื่องราวแห่งประวัติศาสตร์ที่ได้ถูกส่งผ่านมาจากอดีตกาลของเมืองอุบลราชธานี ประเภทของสถาปัตยกรรม นั้นสามารถจำแนกออกเป็น 3 คุณลักษณะ คือ 1) วรรณกรรม ที่ประกอบด้วย พระเวสสันดร ลินไซ พระมาลัย คติธรรม 2) ศาสนา ที่ประกอบด้วย นรกภูมิ มารผจญ สวรรค์ 3) วิถีชีวิต ประกอบด้วย การทำเกษตรกรรม การเล่นดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน จารีตประเพณี เป็นต้น ซึ่งการกำหนดเนื้อหาของงานสถาปัตยกรรมนั้นถือเป็นการให้อิสระแก่ช่างแต่ก็สามารถแสดงจินตนาการได้อย่างเต็มที่ไม่มีกรอบแบบแผน โดยจุดหลักสำคัญจะมุ่งเน้นการสอนให้สังคมมนุษย์ใช้ชีวิตตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงามและมีความเกรงกลัวต่อการทำบาปละอายต่อการทำผิดศีลธรรมการให้ถือครองจารีตประเพณี ซึ่งสถาปัตยกรรมที่ช่างนำเสนอเป็นการแผงนัยยะแห่งการทำดีที่ได้ถูกนำเสนอผ่านงานสถาปัตยกรรมอีสานแห่งเมืองอุบลราชธานี

4.2.3 ทำการร่างออกแบบตามแนวความคิด

โดยกำหนดจากเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาหาเอกลักษณ์ที่สำคัญแสดงออกถึงความหมายจังหวัดอุบลราชธานีตามหัวข้อที่วิจัย



ภาพที่ 4.19 ต้นแบบมังกรพ่นน้ำและดอกไม้เครือเถา ที่รังสรรค์ขึ้นจากแรงบันดาลใจของสถาปัตยกรรมอีสานของจังหวัดอุบลราชธานี

1. แนวคิด สถาปัตยกรรม และเครือเถาดอกไม้ แสดงออกถึงสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ โดยมีความเชื่อว่าช่วยเรื่องความร่ำรวยแล้ว ยังหมายถึงพลังอำนาจ และความโชคดี รวมทั้งความยิ่งใหญ่เกรียงไกรอีกด้วย ใช้เป็นตัวแทนเพศชาย
2. ลักษณะการสื่อสาร มีความหมาย หมายถึงพลังอำนาจ และความโชคดี รวมทั้งความยิ่งใหญ่
3. การนำภาพไปใช้ โดยเป็นพลังแห่งความศรัทธา ใช้คติความเชื่อเสริมช่วยในหน้าที่การงาน และการใช้ชีวิตประจำวัน
4. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางสถาปัตยกรรมด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานีที่มีชื่อเสียงมา รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่สร้างความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างฉลุ และช่างท้องถิ่นอีสานไทบ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพที่ 4.20 ต้นแบบหงส์และดอกโบตั๋น ที่รังสรรค์ขึ้นจากแรงบันดาลใจ
ของฮูปแต้มอีสานของจังหวัดอุบลราชธานี

1. แนวคิด ฮูปแต้มหงส์ และดอกโบตั๋น สามารถพบเห็นรูปหงส์ได้ตามงานศิลปะของจีนหรืองานฝีมือทั่วไป หงส์เป็นสัตว์มงคลและศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นตัวแทนของเพศหญิง
2. ลักษณะการสื่อสาร มีความหมาย แสดงออกถึงสัญลักษณ์แห่งฤกษ์ยามยามดีของคนจีน
3. การนำภาพไปใช้ โดยเป็นพลังแห่งความศรัทธา ใช้คติความเชื่อเสริมช่วยในหน้าที่การงาน และการใช้ชีวิตประจำวัน
4. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางฮูปแต้มอีสาน ด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีฝีมือช่างญวน รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่เกิดความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างญวน และช่างท้องถิ่นอีสานไทบ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี



ภาพที่ 4.21 ต้นแบบเต่าและดอกบัว ที่รังสรรค์ขึ้นจากแรงบันดาลใจของฮูปแต้ม
อีสานของจังหวัดอุบลราชธานี

1. แนวคิด ฮูปแต้มเต่า และดอกบัว จึงเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้มาครอบครอง หากต้องการนำรูปปั้นเต่ามาประดับไว้ในบ้าน ตำแหน่งที่ควรวางไว้คือห้องผู้สูงอายุ เหมือนกับเป็นเครื่องรางช่วยในการเสริมพลังงานชีวิตของผู้สูงอายุให้ยาวนานขึ้น ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นตัวแทนของทุกเพศทุกวัย เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ลักษณะการสื่อสาร มีความหมาย แสดงออกถึงสัญลักษณ์ความยั่งยืนและการมีอายุยืน
3. การนำภาพไปใช้ โดยเป็นพลังแห่งความศรัทธา ใช้คติความเชื่อเสริมช่วยในหน้าที่การงาน และการใช้ชีวิตประจำวัน

4. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางรูปแต่มีอีสาน ด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์รูปแต่มีอีสานจังหวัดอุบลราชธานีฝีมือช่างญวน รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่เกิดความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างญวน และช่างท้องถิ่นอีสานไทบ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

โดยนำลวดลายที่ได้จากการศึกษาปรึกษาท่านอาจารย์ที่ปรึกษาและอภิปรายความหมายถึงที่มาการได้มาของลวดลายที่กำหนด จากนั้นให้ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและแสดง ข้อคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบ และแก้ไขลวดลายต่อไป

- 4.2.4 นำรูปแบบที่ทำการออกแบบให้ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาเลือก ผู้วิจัยนำลวดลายที่ปรับแก้ไขแล้วจากข้อเสนอแนะของท่านอาจารย์ที่ปรึกษา โดยทำการออกแบบเป็นรูปแบบให้ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาเลือก 3 รูปแบบดังนี้



ภาพที่ 4.22 กระเป๋าลวดลายมังกรพ่นน้ำและดอกไม้เครือเถา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ลักษณะการใช้งาน ของผลิตภัณฑ์นี้เหมาะกับทุกเพศทุกวัย สามารถเป็นที่ของระลึก หรือไปอยู่บนผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

2. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางสูปแต่มอีสาน ด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์สูปแต่มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีฝีมือช่างญวน รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่เกิดความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างญวน และช่างท้องถิ่นอีสานไทบ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

3. ความหมายของลายของผลิตภัณฑ์ แนวคิด สูปแต่มังกร และเครือเถาว์ดอกไม้ แสดงออกถึงสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ โดยมีความเชื่อว่าช่วยเรื่องความร่ำรวยแล้ว ยังหมายถึงพลังอำนาจ และความโชคดี รวมทั้งความยิ่งใหญ่ เกรียงไกรอีกด้วย ใช้เป็นตัวแทนเพศชาย



ภาพที่ 4.23 กระเป๋าลวดลายหงส์และดอกโบตั๋น

1. ลักษณะการใช้งานของผลิตภัณฑ์นี้เหมาะกับทุกเพศทุกวัย สามารถเป็นที่ของระลึก หรือไปอยู่บนผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

2. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางสูปแต่มอีสาน ด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์สูปแต่มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีฝีมือช่างญวน รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่เกิดความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างญวน และช่างท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อีสานไต่บ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

3. ความหมายของลายของผลิตภัณฑ์ แนวคิด ฮูปแต้มหงส์ และดอกโบตั๋น สามารถพบเห็นรูปหงส์ได้ตามงานศิลปะของจีนหรืองานฝีมือทั่วไป หงส์เป็นสัตว์มงคลและศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นตัวแทนของเพศหญิง



ภาพที่ 4.24 กระเป๋าตลาดลายเต่าและดอกบัว

1. ลักษณะการใช้งานของผลิตภัณฑ์นี้เหมาะกับทุกเพศทุกวัย สามารถเป็นที่ของระลึกหรือไปอยู่บนผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

2. แรงบันดาลใจ เกิดจากความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านการถ่ายทอดทางฮูปแต้มอีสาน ด้วยการดึงเอาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีฝีมือช่างญวน รวมทั้งคติความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี สำคัญที่เกิดความผสมผสานของศิลปวัฒนธรรมช่างญวน และช่างท้องถิ่นอีสานไต่บ้าน ทำให้เกิดความสวยงาม ลงตัวและแปลกตา กล่าวได้ว่ามีที่นี้แห่งเดียวในโลก เป็นความภูมิใจของผู้คนในพื้นที่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ มรดกทางวัฒนธรรมแห่งอีสานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี

3. ความหมายของลายของผลิตภัณฑ์ แนวคิด ฮูปแต้มเต่า และดอกบัว จึงเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้มาครอบครอง หากต้องการนำรูปปั้นเต่ามาประดับไว้ในบ้าน ตำแหน่งที่ควรวางไว้คือห้อง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้สูงอายุ เหมือนกับเป็นเครื่องรางช่วยในการเสริมพลังงานชีวิตของผู้สูงอายุให้ยาวนานขึ้น ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นตัวแทนของทุกเพศทุกวัย

4.3 ผลการประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี

4.3.1 ทดสอบต้นแบบผลิตภัณฑ์กับกลุ่มเป้าหมาย

พระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 12 รูป ปรากฏความรู้สึกถึงความสำคัญของทั้ง 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลิตภัณฑ์ตุ๊กต่าไม้ของสำหรับพระสงฆ์ โดยมีลำดับที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังจากการได้พบเห็นและใช้งาน ดังนี้ 1) ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.83 ; S.D = 0.71) 2) สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.78 ; S.D = 0.81) 3) ความเรียบง่ายและสมถะ พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.60 ; S.D = 0.81) 4) เอกลักษณ์ฮูปแต้มและคำสอน พึงพอใจในระดับปานกลาง (Mean =3.29 ; S.D = 0.94) และภาพรวมนั้นพบว่าผู้บริโภคนั้นมีความพึงพอใจรวมทั้ง 4 ปัจจัยในระดับมาก (Mean =3.62 ; S.D = 0.82)

ตารางที่ 4.1 ความรู้สึกของกลุ่มพระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี (n=12)

ที่	ปัจจัยที่ส่งผลต่อ	(Mean)	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1	เอกลักษณ์ฮูปแต้มและคำสอน	3.29	0.94	ความพึงพอใจระดับปานกลาง
2	สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม	3.78	0.81	ความพึงพอใจระดับมาก
3	ความเรียบง่ายและสมถะ	3.60	0.81	ความพึงพอใจระดับมาก
4	ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต	3.83	0.71	ความพึงพอใจระดับมาก
ผลรวมทั้งหมด		3.62	0.82	ความพึงพอใจระดับมาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล

ผลลัพธ์ในการศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีในการศึกษาถึงเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานของจังหวัด อุบลราชธานีถือเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานเป็นอย่างดี อันส่งผลให้เห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมจาก เอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ผลจากการศึกษาจากเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่นั้นปรากฏ ความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมไท-ลาว ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชนที่มีการสืบทอดเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไตตั้งแต่ในช่วงยุคสมัยแรกของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากอาณาจักรลาวหลวงพระบางที่มีการอพยพในคราวพระเจ้าสิริบุญสารที่เคลื่อนย้ายไพร่พลหนีศึกจากบุคคลใกล้ชิดเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ดัง ปรากฏการสืบสานวัฒนธรรมอันโดดเด่น อาทิ สังคม ศาสนา วัฒนธรรม การเมืองและการปกครอง เป็นต้น

สำหรับการอพยพเข้ามาพำนักอาศัยในสยามประเทศของกลุ่มชนหลากหลายเชื้อชาติก็มีผลต่อการพัฒนา ประเทศในหลายด้านและในบางช่วงเวลาก็มีบทบาทสำคัญกับจังหวะการเปลี่ยนถ่ายการปกครองร่วมกับการส่งต่ออำนาจจาก เมืองหลวงกรุงเทพมหานคร โดยการต่อสู้กับกลุ่มกบฏผีบุญที่ตั้งตนเองแข็งอำนาจต่อส่วนกลางกรุงเทพมหานคร การขยายเมือง ด้วยการให้ไพร่พลที่มีประชากรครบตามที่ส่วนกลางกำหนดไว้แล้วสามารถมาขออนุญาตส่วนกลางในการตั้งเมืองได้ เหตุปัจจัยนี้มี ผลต่อการเป็นอยู่ของบริบทประชาชนทั้งสิ้น การที่มีอำนาจส่วนกลางทำให้ผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากต่างแดนจนเกิดความไม่แน่นอนต่อ การใช้ชีวิตและต้องอยู่แบบหลบซ่อนไม่สามารถเปิดเผยตนในที่สาธารณะได้ ดังนั้นการเข้าถึงส่วนกลางกรุงเทพมหานครจึงเป็นไปได้ยากวิถีชีวิตของคนเหล่านั้นต้องให้การอ่อนข้อถ่อมตนเป็นแรงงาน เป็นช่าง เป็นผู้ที่ทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอดอาทิ หากินที่ วัด และนอนที่วัดเป็นต้น หรือแม้การใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงชีพ ดังหลักฐานที่แสดงออกทางศิลปกรรม จิตรกรรมที่ได้ถ่ายทอดออกมา โดยมีเอกลักษณ์ในแบบฉบับของตนเอง เปรียบเสมือนลายมือชื่อผู้ที่วิจิตรบรรจงสร้างผลิตภัณฑ์ ทางศาสนาที่อยู่ในพื้นที่อุบลราชธานี เช่น สิม หอแจกผ้าพะหวัดฮูปแต้มงานช่างศิลป์หัตถกรรมและงานช่างท้องถิ่น เป็นต้น โดยผลงานเหล่านี้ก็ล้วนปรากฏลวดลายเส้นและสีที่ปรากฏเอกลักษณ์อันโดดเด่นของช่างไท ช่างลาว ช่างญวนที่หลอมรวมกันเป็น หนึ่งเดียวกระทั่งนำไปทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่มีความเฉพาะตัวของจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียงที่มีเขตแดนติดต่อกัน

กลวิธีในการแต้มฮูปของช่างแต้มก่อนช่างแต้มจะทำการลงมือแต้มฮูป ช่างจะต้องทำการเตรียมผิวพื้นที่ที่จะลงมือทำการแต้ม ด้วยการรองพื้นด้วยสีขาวนวลก่อนที่จะใช้จินตนาการทำการร่างฮูปสร้างสรรค์เรื่องราวความสุนทรีย์ผนวกกับพระธรรมคำสอนที่ แผงด้วยนัยยะหรือนิทานวรรณกรรมพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้ที่ได้พบเห็นเกิดจินตนาการและรับรู้ถึงความรู้ธรรมะไปด้วย การแต้มฮูปนั้น จะไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวและการแบ่งช่วงตอนหรือเนื้อหาในแต่ละส่วน ช่างแต้มจะใช้สีครามในการแบ่ง

เพื่อให้เกิดช่วงในการ ดำเนินเรื่อง โดยการนำเสนอแต้มฮูปของช่างญวนที่มีเชื้อสายมาจากวัฒนธรรม

แม่ (จีน) ที่ถ่ายทอดติดตัวมา อย่างสัจธรรมลงใน วรรณกรรมจีน เช่น มังกรค่างควา หนู กิเลน หงส์ฟ้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ราหูอมจันทร์และเต่าเป็นต้น และดอกไม้มงคลที่มักปรากฏการนำมาใช้งาน เช่น ดอกสี่ประดับและ ดอกบัวเป็นต้น ทั้งหมดนั้นก็ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ช่างชาวญวนให้ความนับถือ ซึ่งถือเป็นของมงคล ชั้นสูงจึง สังเกตได้ว่าในผลงานที่ช่างญวนเป็นผู้สร้างปรากฏลวดลายที่สัมพันธ์กับความเชื่อส่วนบุคคล ทำให้ผู้สร้างสรรคได้แสดงออกทาง ความรู้สึกนึกคิดอย่างเต็มที่ในบางพื้นที่ที่มีการผสมผสานงาน สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมระหว่างช่างพื้นบ้านกับช่างญวน เช่น วัด บ้านกระเตียนที่ในอดีตนั้นบ้าน กระเตียนถือเป็นหมู่บ้านช่างพื้นถิ่นมากฝีมือเดิมอยู่แล้ว การที่มีช่างนอกพื้นที่ทำการร่วมงาน ก่อสร้าง กัน จึงเกิดรูปแบบของเอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเรียบง่าย ความง่ายและความงาม อันเป็นไปตาม วิถีของบริบทคนพื้นถิ่นของคนภาคอีสานที่เป็นวิถีของการอยู่ร่วมอยู่รอดและอยู่เป็นของคนอีสาน ดังนั้นผลงานฝีมือเชิงช่างที่วัดบ้านกระเตียน นั้นจึง ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ที่ถูกส่งผ่านสืม หอแจกและ ภูฏิลายที่ยังคงสภาพงดงามที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

อักษรธรรมในรูปเล่มนี้ปรากฏในอักษรที่เขียนอธิบายในรูปเล่มตามอักษรธรรมที่เปรียบ เหมือนคำบรรยายภาพในช่วงสมัยนั้นผู้ที่เขียนอักษรธรรมได้เปรียบเหมือนการแสดงให้ทราบถึงความรู้ ความสามารถของผู้เขียนอันบ่งบอกถึงระดับการศึกษาของผู้นั้นได้อย่างชัดเจน ด้วยวิธีการสังเกตจาก การถ่ายทอดอักษรธรรม โดยการศึกษางานพุทธศิลป์เอกลักษณ์รูปเล่มของจังหวัดจำแนกแบ่ง ออกเป็น 3 แบบ คือ (1) ช่างหลวงที่มาจากรัฐไทย (2) ช่างพื้นถิ่น (3) ช่างต่างถิ่นนอกพื้นที่ (ช่างญวน) เป็นต้น โดยงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ถ่ายทอดออกมาช่างที่ได้รับคำสั่งจากเมืองหลวงรัฐไทย จะอยู่ในพื้นที่เมืองอุบลราชธานีและงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ถ่ายทอดออกมาตามเขตพื้นที่ รอบนอกเมืองที่เข้าไม่ถึงไม่สะดวกนัก โดยเป็นส่วนพื้นที่อิสระที่จะได้แสดงฝีมือมักจะเป็นการถ่ายทอด ฝีมือเชิงช่างจากช่างพื้นถิ่นและช่างต่างถิ่น (ช่างญวน) และบางพื้นที่วัดก็มีการผสมผสานกันระหว่าง ช่างพื้นถิ่น (ไท) กับช่างญวน โดยถือเป็นส่วนที่สามารถแสดงถึงเจตจำนงอันอิสระให้เกิดขึ้นต่อการ เผยแพร่และการแสดงแนวคิดของช่างผู้รังสรรค์ผลงาน ดังนั้นผลงานที่ถูกนำเสนอในงานที่จะสะท้อน ถึงเอกลักษณ์ของรูปเล่มนั้นจะเป็นผลงานของช่างชาวญวนที่ร่วมมือกับช่างไท ที่หลอมรวมเป็น ผลงานในรูปเล่มของงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตามเขตพื้นที่ รอบนอกเมืองจังหวัด อุบลราชธานี สิ่งเหล่านี้จะสามารถสื่อแสดงได้อย่างชัดเจนถึงเรื่องราวแห่งประวัติศาสตร์ที่ได้ถูกส่งผ่าน มาจากอดีตกาลของเมืองอุบลราชธานี

ประเภทของรูปเล่มนี้ สามารถจำแนกออกเป็น 3 คุณลักษณะ คือ 1) วรรณกรรม ที่ ประกอบด้วย พระเวสสันดร สิบไซ พระมาลัย คติธรรม 2) ศาสนา ที่ประกอบด้วย นรกภูมิ มารผจญ สวรรค์ 3) วิถีชีวิต ประกอบด้วย การทำเกษตรกรรม การเล่นดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน จารีตประเพณี เป็นต้น ซึ่งการกำหนดเนื้อหาของรูปเล่มนี้ถือเป็นการให้อิสระแก่ช่างเล่มให้สามารถแสดง จินตนาการได้อย่างเต็มที่ไม่มีกรอบแบบแผน โดยจุดหลักสำคัญจะมุ่งเน้นการสอนให้สังคมมนุษย์ใช้ ชีวิตตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงามและมีความเกรงกลัวต่อการทำบาปละอายต่อการทำผิดศีลธรรมการให้ ถือครองจารีตประเพณี ซึ่งรูปเล่มที่ช่างนำเสนอเป็นการเผยแพร่แห่งการทำดีที่ได้ถูกนำเสนอผ่าน งานรูปเล่มอีสานแห่งเมืองอุบลราชธานี

การบูรณาการแนวคิดของ วิโรฒ ศรีสุโร จากคำกล่าวว่า “เราสามารถกำหนดเอกลักษณ์ ในทางรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาสนาคาร อาทิ สิม หอแจก ธรรมาสน์และหอรชังเหล่านี้ได้โดยไม่ ยากนักซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย จริ่งใจ ใฝ่สมถะและมีความสันโดษ การได้แสดง จินตนาการของตนออกมาอย่างเต็มที่ไร้ซึ่งขอบเขตข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตนั่นเอง ”

(วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) ผู้วิจัยนำหลักคิดดังกล่าวเข้าร่วมหลอมรวมกับแนวคิดจุดเด่นของรูปเล่มจังหวัด เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อุบลราชธานี โดยสามารถสะท้อนลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความเชื่อของช่างชาวนวนที่รับอิทธิพลมาจากจีนในเรื่องราวของสัตว์มงคลนำมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายที่สะท้อนเอกลักษณ์ของสูปแต้มอีสาน

พระภิกษุในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 12 รูป ปรากฏความรู้สึกถึงความสำคัญของทั้ง 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลิตภัณฑ์ถุงย่ามใส่ของสำหรับพระสงฆ์ โดยมีลำดับที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังจากการได้พบเห็นและใช้งาน ดังนี้ 1) ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.83 ; S.D = 0.71) 2) สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.78 ; S.D = 0.81) 3) ความเรียบง่ายและสมถะ พึงพอใจในระดับมาก (Mean =3.60 ; S.D = 0.81) 4) เอกลักษณ์สูปแต้มและคำสอน พึงพอใจในระดับปานกลาง (Mean =3.29 ; S.D = 0.94) และภาพรวมนั้นพบว่าผู้บริโภคนั้นมีความพึงพอใจรวมทั้ง 4 ปัจจัยในระดับมาก (Mean =3.62 ; S.D = 0.82)

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาเอกลักษณ์สูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

5.2.1 อภิปรายผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์สูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี โดยปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของสังคมอีสานนั้นมีอิทธิพลต่อผลงานภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นและเป็นการก่อให้เกิดความคิดในการแก้ปัญหาเพื่อการดำรงชีพให้มีความเป็นอยู่ที่มีความสะดวกขึ้นสบายขึ้นโดยมีปัจจัยอื่น ด้วยดังนี้ 1) ศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ 2) ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ 3) ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์สูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี โดยสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการศึกษาสูปแต้มในอีสาน (สุมาลี เอกชนนิยม, 2548) และสอดคล้องถึงการศึกษารวมวิธีที่มาของการนำสิ่งจางวัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติมาปรุงแต่งก่อให้เกิดสีในการแต้มสูปแต้มจิตรกรรมฝาผนังอีสาน (รณภพ เตชะวงศ์, 2561) รวมทั้งที่มาของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับผู้ใช้อ่านเนื้อเรื่องในสูปแต้ม การอ่านอักษรธรรมในสูปแต้มอีสาน (อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2563) จึงเป็นที่มาของการหาสาระสำคัญในการหาเอกลักษณ์สูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

5.2.2 อภิปรายผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์สูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี โดยคำนึงถึงการออกแบบที่มีคุณค่าต่อชีวิตในทุกวิถีที่นำไปสู่ทุกบริบทของมนุษย์ ไปสู่การให้คุณค่าทางกาย คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึก และคุณค่าทางทัศนคติโดยประกอบด้วยหลักการดังนี้ 1) การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เดิม 2) การวิเคราะห์วิถีผลิตภัณฑ์ 3) การวิเคราะห์ฟังก์ชันการใช้งานกับมิติของมนุษย์ 4) การวิเคราะห์วัสดุและกรรมวิธีการผลิต 5) การวิเคราะห์แนวความคิดและรูปแบบผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด (ทรงวุฒิ เอกวุฒิ วงศา, 2563) การแต้มสีเส้นและลวดลายเส้นสายของ “ช่างแต้ม” ถือเป็นกระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อก่อร่างสร้างให้เกิดศรัทธาในกลุ่มชนและพระภิกษุสงฆ์ภายในสิม (โบสถ์หรือพระอุโบสถ) ถือเป็นหนึ่งสิ่งที่จะช่วยสืบสานจารีตประเพณีพระพุทธศาสนา โดยช่างแต้มนั้นจะนำเรื่องราวที่รู้จักมาแต้ม โดยเป็นการสร้างกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเป็นแรงบันดาลใจที่ส่งเสริมให้เหล่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระภิกษุสงฆ์นั้นเจริญตามองค์พระพุทธรูปเจ้าในการเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นพุทธานุสติของสิมอีสาน ที่ส่งผ่านการแสดงออกเชิง “ศรัทธาปสาทะ” ของช่างแต้มที่มีต่อพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งโดยมากจะนำเสนอเรื่องราวที่มีความเกี่ยวเนื่องกับปฐมสมโพธิกถา (พระวโรตม์ นนตรี, 2560) การบูรณาการแนวคิดของ วิโรตม์ ศรีสุโร จากคำกล่าวที่ว่า “เราสามารถกำหนดเอกลักษณ์ในทางรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาสนคาร อาทิ สิม หอแจก ธรรมาสน์และหอรชังเหล่านี้ได้โดยไม่ยากนัก ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย จริงใจ ใฝ่สมณะและมีความสันโดษ การได้แสดงจินตนาการของตนออกมาอย่างเต็มที่ไร้ซึ่งขอบเขตข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตนั่นเอง” (วิโรตม์ ศรีสุโร, 2536) ผู้วิจัยนำหลักคิดดังกล่าวเข้าร่วมหลอมรวมกับแนวคิดจุดเด่นของสถาปัตยกรรมอีสาน โดยสามารถสะท้อนลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความเชื่อของช่างชาวนวนที่รับอิทธิพลมาจากจีนในเรื่องราวของสัตว์มงคลนำมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายที่สะท้อนเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

5.3 ข้อเสนอแนะ

รากเหง้าของศิลปะอีสานนั้นจะแสดงออกถึงตัวตนพื้นฐานดั้งเดิมของผู้สร้างสรรค์ที่มีวิถีชีวิตอันสงบและเรียบง่ายของกลุ่มชนในพื้นที่อีสานมาโดยตลอด ซึ่งกลุ่มชนชาวอีสานที่หลอมรวมวัฒนธรรมของกลุ่มชนไท-ไต กลุ่มชนลาวและกลุ่มชนญวนที่หล่อหลอมให้กลายเป็นหนึ่งเดียวกันมาจากอดีต เมื่อ 1,000 ปีที่ผ่านมาจะเป็นอีสานผู้ที่คอยสืบสายต่อยอดในขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงาม โดยส่งต่อเรื่อยมาเป็นเชื้อสายผ่านช่วงเวลาอย่างยาวนานจนเป็นธรรมเนียมประเพณี กระทั่งกลายเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันกับบริบทสังคมพื้นที่ของอีสาน โดยจะเห็นได้ถึงสัจจะแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างสรรค์เป็นงานออกแบบ ที่ประกอบด้วย ดังนี้

1. ลวดลายอันแสดงออกถึงความเรียบง่าย สอดคล้องกับ พระวโรตม์ นนตรี (2560) ที่ต้องการให้เกิดความพอเหมาะพอดีที่สะท้อนความงามที่ดูพองาม สิ่งเหล่านี้ได้ถูกรังสรรค์ในผลงานสถาปัตยกรรมอีสานและศิลปะที่ถูกสะท้อนผ่านด้านสัจจะวัสดุ หรือแม้แต่การใช้สิ่งแวดล้อมของธรรมชาติมาปรับเปลี่ยนและปรุงแต่งให้เหมาะสมกับงานที่ต้องการ เช่น พระไม้อีสาน ชาติสู่กระดูกคนตาย กะต่าไม้ไผ่สาน (ตะกร้าไม้สาน) ครกมอง(ครกกระเดื่อง) ไซไม้ไผ่สานตักปลาและส้อมตักปลาไม้ไผ่สาน เป็นต้น ซึ่งผลงานภูมิปัญญาเหล่านี้จะถูกนำมาสะท้อนผ่านเรื่องเล่าของสถาปัตยกรรมที่บ่งชี้เรื่องราวเมื่อในอดีตกาลร่วมกับภูมิธรรมที่บอกกล่าวเรื่องราวในพระพุทธรูปศาสนา

2. ลวดลายอันแสดงถึงความหลากหลายทางด้านรูปแบบของความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นอิสระ สอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติธันต์ ญาณพิสิฐ (2557) ที่แสดงทรรศนะถึงความไร้กรอบและกฎเกณฑ์ในการนำเสนอของการแต่งแต้มสถาปัตยกรรม โดยทั้งหมดนั้นก่อเกิดขึ้นจากจินตนาการเพื่อการยังชีพจนก่อเกิดสุนทรีย์ทางด้านความงามแต่ก็ยังคงรักษาความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มชนที่มีต่อองค์พระพุทธรูป ด้วยลักษณะลวดลายจะปรากฏการรังสรรค์ลวดลายด้วยเส้นสีฟ้าคราม ร่วมกับลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของกลุ่มชนญวนที่นำความเชื่อแบบจีนเข้ามาผสมผสานในคราวที่มีการอพยพเมื่อคราวอดีต

3. ลวดลายที่แสดงถึงความสมณะ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยนัส สุดี (2557) ในด้านการที่สถาปัตยกรรมนั้นมักปรากฏคุณลักษณะของการสะท้อนความพอเพียงและความอ่อนน้อม ถ่อมตน อันถือเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถพบได้ในวิถีชีวิตของกลุ่มชนอีสานที่มักส่งผ่านความเรียบง่ายจากการอยู่อย่างและการกินง่าย โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถืออย่างเข้มแข็งในชุมชนชาวบ้าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา, 2551) ถ่ายทอดแสดงออกมายึดโยงกับวิถีสังคมหรือต่อบริบทพื้นที่และสังคมที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งในหมู่สังคมอีสาน



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- กิตติชนันต์ ญาณพิสิฐ. 2557. “สำรวจสุปแต้มอีสาน.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 6 : 156-173.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2542. **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดอุบลราชธานี.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายประมวล เอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ.
- ชิงชัย ศิริธร. 2562. “การออกแบบผลิตภัณฑ์กราฟิกจากอัตลักษณ์ตัวละครและฉากในสุปแต้มอีสานเพื่อใช้ในผลิตภัณฑ์และสื่อดิจิทัลเชิงวัฒนธรรม.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 11(1) : 286-312
- ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. 2563. **การอ่านอักษรธรรม ในสุปแต้มอีสาน.** มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.
- ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2557. **หลักการคิดวิเคราะห์เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์คิดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : หจก. มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2562. **การคิดเชิงอนาคต เพื่อการออกแบบ.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : หจก. มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- เทพพร มังธานี. 2555. “สุปแต้มในลุ่มอีสาน : ภาพสะท้อนความหลากหลายของลัทธิความเชื่อ.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 3(1) : 40-54.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2547. **สุปแต้มสิบไซ.** ขอนแก่น. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.
- นิคม มุสิกคามะ. 2515. **แผ่นดินไทยในอดีต.** พิมพ์ครั้งที่ 1. นครหลวงฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- บุรินทร์ เปล่งดีสกุล. 2554. “พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด.” วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 3(1) : 84-113.
- ปนัดดา มนุรัชฎา. 2555. “โครงการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายในร้านค้าพิพิธภัณฑ์ : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (มิวเซียมสยาม).” ศิลปะมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิศิษฐ ตัณฑวนิชและพนา จินดาศรี. 2561. “ความหมายที่แท้จริงของค่า IOC.” วารสารการวัดผล การศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 24(2) : 3-12.
- พรณี สীগัจฉนะ. 2559. **วิธีการวิจัยทางการศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม (ต่อ)

- รณภพ เตชะวงศ์. 2561. **จิตรกรรมฝาผนังอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ระลึก ธานี. 2527. **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุบลราชธานี**. พิมพ์ครั้งที่ 1.
อุบลราชธานี : วิทยาการพิมพ์.
- เมฆม สอดส่องกฤษ. 2553. **สารานุกรมเมืองอุบลราชธานี**. พิมพ์ครั้งที่ 1.
อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- วิโรฒ ศรีสุโร. 2536. **ลิมอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ขอนแก่น : ภาควิชาพื้นฐานสถาปัตยกรรม
คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2546. **พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน**.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สุมาลี เอกชนนิยม. 2548. **การศึกษาอุปแต้มในลิมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุชาติ คันธารส. 2557. “การศึกษาแนวทางที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในการ
พัฒนาเลนศิลป์บนบรรจุภัณฑ์สำหรับน้ำพริกของจังหวัดขอนแก่น”.
ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบ
ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย,สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- อุดมศักดิ์ สาริบุตร. 2549. **หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. 1997. **On the use of content specialists in the
assessment of criterion-referenced test item validity**.
Dutch Journal of Educational Research.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาคผนวก

ภาคผนวก ก หนังสือราชการ

ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัยเพื่อตรวจสอบหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC)

ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการเก็บข้อมูลในการวิจัย

ภาคผนวก ง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น

ภาคผนวก จ ผลการออกแบบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาคผนวก ก
หนังสือราชการ

1. ผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์
2. หนังสือตอบรับเพื่อนำเสนอบทความในการประชุมวิชาการระดับชาติทางการศึกษา ครั้งที่ 13
3. ผลตรวจอักษรวิสุทธิ์
4. ใบประกาศนียบัตรนำเสนอผลงานวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ประกาศคณะกรรมการอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
เรื่อง ผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์

คณะกรรมการอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการพิจารณาหัวข้อ
และเค้าโครงวิทยานิพนธ์ ขอประกาศรายชื่อหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ หลักสูตรครุศาสตรอุตสาหกรรม
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ซึ่งได้รับอนุมัติเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน
๒๕๖๖ ให้ดำเนินการดังนี้

นายไพโรจน์ กมลภพ รหัสประจำตัว ๖๒๖๐๓๑๑๒ ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาเอกลักษณ์ฮับ
แตมอีสาน จังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน(The Study of Hub Taem Isan, Ubon
Ratchathani Province to Design Community Products)" โดยมี รศ.ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมังศา เป็นอาจารย์
ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.ธเนศ ภิรมย์การ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ทั้งนี้ให้นักศึกษาค้นคว้าและเขียนวิทยานิพนธ์ โดยปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้เสร็จ
สิ้นภายในเวลาที่กำหนด ในระเบียบของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ประกาศ ณ วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิติพงศ์ มะโน)

คณบดีคณะกรรมการอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี

๒๐ มิ.ย. ๒๖ 17:๕1 ๑๒๒๖๓:๒๖๓ Non-PKI Server Sign-LN

Signature Code : RABCA-DgARQ-A2AEI-AQg8C

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ที่ อว 7004/0379

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ
ทหารลาดกระบัง เลขที่ 1 ซอยฉลองกรุง 1
เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

25 พฤษภาคม 2566

เรื่อง หนังสือตอบรับเพื่อนำเสนอบทความในการประชุมวิชาการระดับชาติทางการศึกษา ครั้งที่ 13

เรียน นายไพโรจน์ กมลภ

ด้วย คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง มีความยินดีเรียนเชิญท่านเข้านำเสนอบทความ เรื่อง **“อุปถัมภ์อีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่
การรังสรรค์ลวดลายเอกลักษณ์แห่งชุมชน”** ในการประชุมวิชาการระดับชาติทางการศึกษา ครั้งที่ 13
เรื่อง **“การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตจริง : นวัตกรรมสร้างสรรค์เพื่อความยั่งยืน”** ในวันที่ 16
มิถุนายน 2566 ณ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิติพงศ์ มะโน)

คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี

ส่วนสนับสนุนวิชาการ
อีเมล drleth@kmitl.ac.th
โทรศัพท์ 08-6403-9974

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Plagiarism Checking Report
Created on Mar 28, 2023 at 16:38 PM

[Print Report](#) [View Full Document](#)

Submission Information

ID	SUBMISSION DATE	SUBMITTED BY	ORGANIZATION	FILENAME	STATUS	SIMILARITY INDEX
3071675	Mar 28, 2023 at 16:38 PM	62603112@kmit.ac.th	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง	DRLE 2023_Template บทบาทของ...pdf	Completed	0.00%

Match Overview
Show 10 entries

NO.	TITLE	AUTHOR(S)	SOURCE	SIMILARITY INDEX
No data available in table				

Showing 0 to 0 of 0 entries

Match Details

รายงานการตรวจสอบการลอกเลียนแบบ
สร้างเมื่อ 27 มี.ค. 2023 เวลา 21:32 น.

[Print Report](#)

ข้อมูลการส่งผลงาน

รหัส	รหัสต้น	เลข	สังกัด	สังกัด	สถานะ	ดัชนีความคล้ายคลึงกัน
3069695	มี.ค. 27, 2023 21:32 PM	62603112@kmit.ac.th	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง	การศึกษาและลักษณะนิสัยในหนังสือเรื่อง... (1).docx	เสร็จสมบูรณ์	0.00%

ภาพรวมการแข่งขัน
แสดง 10 รายการ

รายชื่อ	ผู้เขียน (5)	ที่มา	ดัชนีความคล้ายคลึงกัน
No data available in table			

แสดง 0 ถึง 0 จาก 0 รายการ

รายละเอียดการแข่งขัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



การประชุมวิชาการระดับชาติทางการศึกษา ครั้งที่ 13
การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ในอีตจรง นวัตกรรมสร้างสรรค์เพื่อความยั่งยืน

ประกาศนียบัตรนำเสนอผลงานวิจัย

**ไพโรจน์ กมลภ
และทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา**

นำเสนอบทความเรื่อง

อุปเต็มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

สู่การรังสรรค์ลวดลายเอกลักษณ์แห่งชุมชน

ให้ไว้ ณ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
วันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2566

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิติพงศ์ มะเมาะ)
คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
ประธานกรรมการประชุมวิชาการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาคผนวก ข

เครื่องมือวิจัยเพื่อตรวจสอบหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC)

1. แบบตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีผลต่อผลิตภัณฑ์ในการออกแบบเอกลักษณ์ซูบแต่มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน
2. ตารางค่าความเที่ยงตรง IOC ของแบบสอบถาม (การวิจัยแบบผสมผสาน)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

หัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง	: การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน
ชื่อผู้วิจัย	: นายไพโรจน์ กมลภพ
หลักสูตร	: ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	: รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชเนศ ภิรมย์การ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ใช้เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาสำหรับผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน เกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบไปด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ

โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนที่ตรงกับดุลยพินิจของท่าน โดยแต่ละข้อมีคะแนนที่เป็นไปได้ 3 ค่า

คือ

- | | |
|----|--|
| 1 | เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |
| 0 | เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |
| -1 | เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 1 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี

คำชี้แจง: แบบสอบถามคำนึงถึงเรื่อง “แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี” ความรู้สึกและความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์ที่สามารถส่งผลต่อการออกแบบใหม่

[ทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่กำหนด เลือกได้ 1 ตัวเลือก]

ที่	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าคะแนน			ข้อเสนอแนะ
		+1 (ใช้ได้)	0 (ไม่แน่ใจ)	-1 (ใช้ไม่ได้)	
1	เอกลักษณ์ฮูปแต้มและคำสอน				
	1.1 รูปแบบมีความแปลกใหม่ น่าสนใจ และทันสมัย				
	1.2 ลวดลายและสีสันทึ่มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่พบได้เฉพาะจังหวัดอุบลราชธานี				
2	สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม				
	2.1 สะท้อนหลักคำสอนผ่านลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี				
	2.2 สะท้อนวัฒนธรรมผ่านลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี				
3	ความเรียบง่ายและสมถะ				
	3.1 ความคงทนของผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับการใช้งาน				
	3.2 การดูแลรักษา				
4	ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต				
	4.1 บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี				
	4.2 สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมของฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี				

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ)
 (.....)

ผู้ทรงคุณวุฒิ



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ “การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน”

ผู้วิจัย นายไพโรจน์ กมลภพ

โทร. 06 2214 4242 E-mail: paioch1983@gmail.com

หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

นับรับเครื่องมือวันที่.....

เอกสารประกอบด้วย

- ส่วนที่ 1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย
ขอบเขตของการวิจัย
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 2 แบบตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามกับพฤติกรรม (IOC)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

หัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง : การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การ
ออกแบบ ผลิตภัณฑ์ชุมชน

ชื่อผู้วิจัย : นายไพโรจน์ กมลภพ

หลักสูตร : ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิจวงศา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ ภิรมย์การ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ใช้เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาสำหรับผู้เชี่ยวชาญ
การศึกษาปัจจัยทางการออกแบบผลิตภัณฑ์: การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบไปด้วย 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัด
อุบลราชธานี

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ

โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนที่ตรงกับดุลยพินิจของท่าน โดยแต่ละข้อมีคะแนนที่เป็นไปได้ 3 ค่า
คือ

- | | |
|----|---|
| 1 | เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |
| 0 | เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |
| -1 | เมื่อแน่ใจว่าข้อความไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น |

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 1 แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี
คำชี้แจง: แบบสอบถามคำนึงถึงเรื่อง “แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี” ความรู้สึกและความต้องการใช้งานผลิตภัณฑ์ที่สามารถส่งผลกระทบต่อการออกแบบใหม่

[ทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่กำหนด เลือกได้ 1 ตัวเลือก]

ที่	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าคะแนน			ข้อเสนอแนะ
		+1 (ใช้ได้)	0 (ไม่แน่ใจ)	-1 (ใช้ไม่ได้)	
1	เอกลักษณ์ฮูปแต้มและคำสอน				
	1.1 รูปแบบมีความแปลกใหม่ น่าสนใจ และทันสมัย				
	1.2 ลวดลายและสีสันทันมีเอกลักษณ์โดดเด่นที่พบได้เฉพาะจังหวัดอุบลราชธานี				
2	สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม				
	2.1 สะท้อนหลักคำสอนผ่านลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี				
	2.2 สะท้อนวัฒนธรรมผ่านลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี				
3	ความเรียบง่ายและสมถะ				
	3.1 ความคงทนของผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับการใช้งาน				
	3.2 การดูแลรักษา				
4	ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต				
	4.1 บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี				
	4.2 สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมของฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี				

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ)

(.....

ผู้ทรงคุณวุฒิ



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)
เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

หัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง : การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
 : สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน

ชื่อผู้วิจัย : นายไพโรจน์ กมลภพ

หลักสูตร : ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบ
 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
 คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร

ลาดกระบัง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิมวงศา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ ภิรมย์การ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

โดยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนินทร์ รัตน์โอฬาร อาจารย์ประจำภาควิชาครุศาสตร์อุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรชัย หอสสุวรรณศักดิ์ อาจารย์ประจำสาขา ออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะครุศาสตร์วิศวกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอุเทนถวาย
3. อาจารย์อานันท์ ศิริพิชัยตระกูล อาจารย์ประจำสาขา ออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

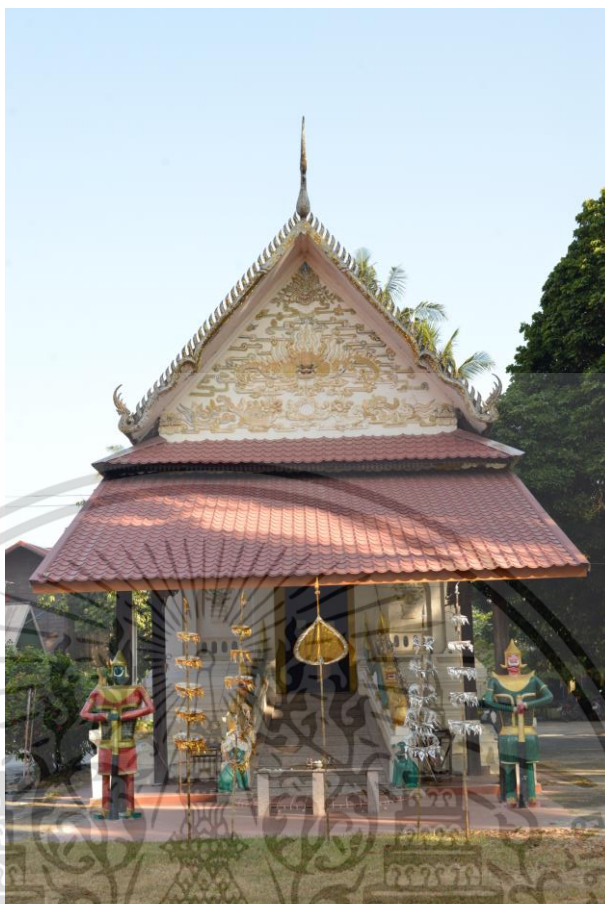
ตารางค่าความเที่ยงตรง IOC ของแบบสอบถาม (การวิจัยแบบผสมผสาน)

ข้อ	ประเด็นการประเมิน	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC	ความหมาย
		N1	N2	N3			
แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี							
1	เอกลักษณ์ฮูปแต้มและคำสอน						
	1.1 รูปแบบมีความแปลกใหม่ น่าสนใจและทันสมัย	1	1	1	3	1	ผ่าน
	1.2 ลวดลายและสีสันมีเอกลักษณ์โดดเด่นที่พบได้เฉพาะ จังหวัดอุบลราชธานี	1	1	1	3	1	ผ่าน
2	สะท้อนความเชื่อและวัฒนธรรม						
	2.1 สะท้อนหลักคำสอนผ่าน ลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี	1	1	1	3	1	ผ่าน
	2.2 สะท้อนวัฒนธรรมผ่าน ลวดลายฮูปแต้มอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี	1	1	1	3	1	ผ่าน
3	ความเรียบง่ายและสมถะ						
	3.1 ความคงทนของผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับการใช้งาน	1	1	1	3	1	ผ่าน
	3.2 การดูแลรักษา	1	0	1	2	0.6	ผ่าน
4	ความเป็นอุบลราชธานีจากอดีต						
	4.1 บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี	1	1	1	3	1	ผ่าน
	4.2 สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของ ศิลปะวัฒนธรรมของฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี	1	1	1	3	1	ผ่าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.1 ขณะลงพื้นที่เก็บข้อมูลศึกษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดบ้านเซเป็ด
อำเภอตระการพืชผล



ภาพ ค.2 ขออนุญาตท่านเจ้าอาวาสก่อนเข้าเก็บข้อมูลและสำรวจศึกษา ณ วัดบ้านเซเป็ด

อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.3 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดแจ้ง อำเภอเมือง
อุบลราชธานี



ภาพ ค.4 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดบ้านนาควาย อำเภอ
เมืองอุบลราชธานี
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.5 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดธรรมละ อำเภอกุด
เสื่อโก้ก



ภาพ ค.6 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดศรีนวลแสงสว่าง
อารมณ์ อำเภอน้ำขุ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

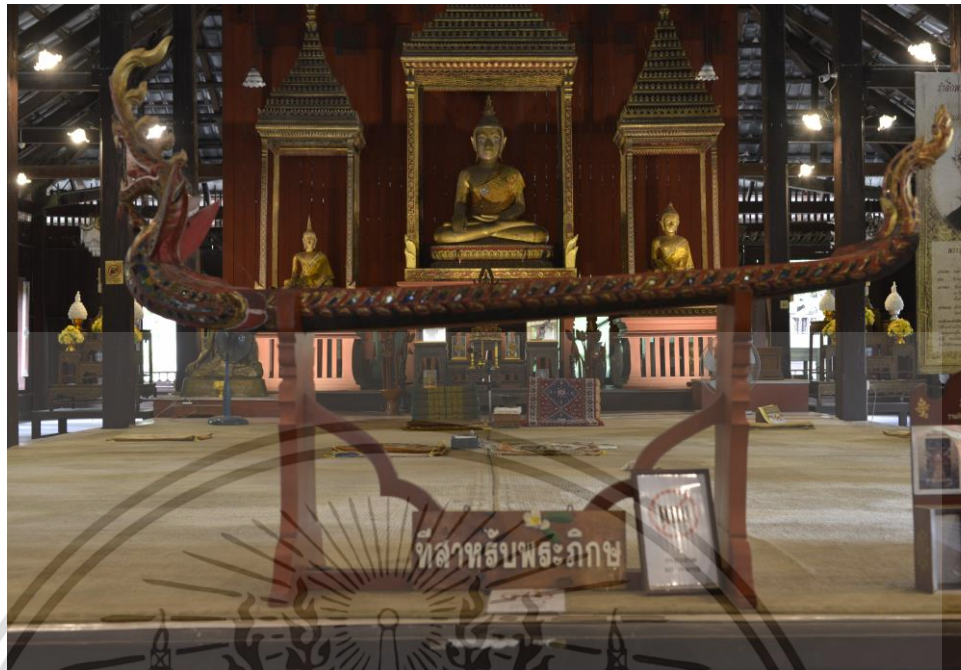


ภาพ ค.7 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดร้อยเอ็ด ณ วัดจักรวาลภูมิพิณิจ อำเภออาจ
สามารถ



ภาพ ค.8 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดมหาสารคาม ณ วัดโพธาราม อำเภอนาดูน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.9 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดศรีอุบลรัตนาราม
อำเภอเมืองอุบลราชธานี



ภาพ ค.10 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดมงคลใน อำเภอเหล่า
เสือโก้ก

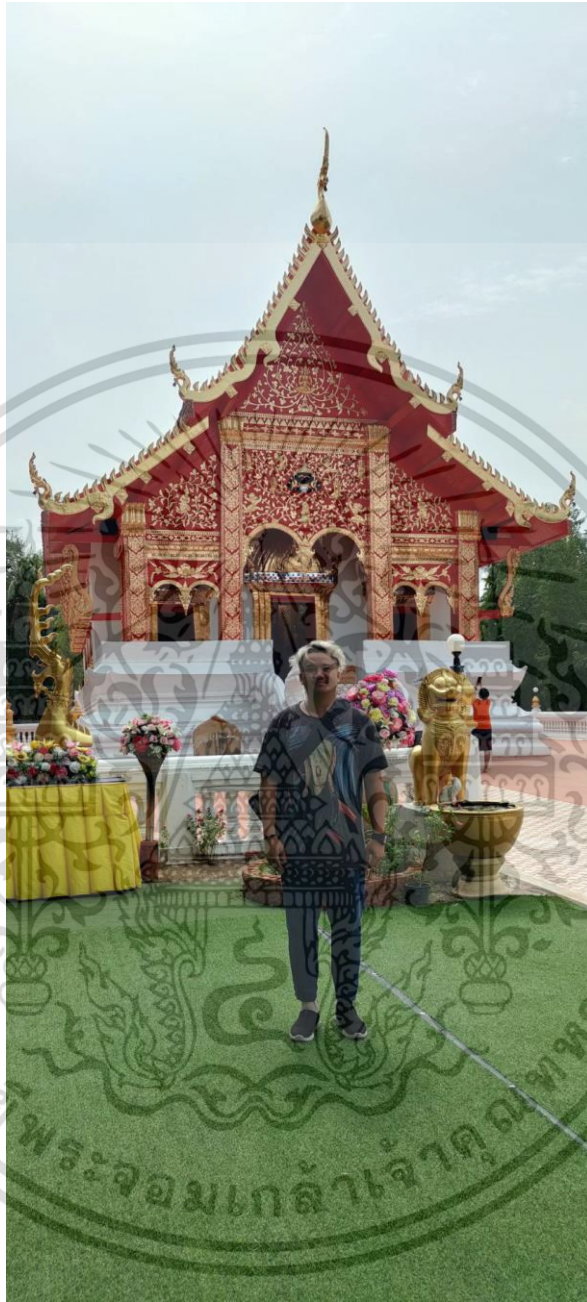
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.11 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดบ้านกระเดียน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเนื้อหาถอดรายการพืชผล ม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.12 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดบ้านธรรมละ
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานที่อำเภอเหล่าเสือโก้กไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.13 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมวัดอานาจรเจริญ ณ วัดพระเหลาเทพนิมิต
อำเภอพนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.14 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์อุปแต้มอีสานจังหวัดศรีสะเกษ ณ วัดเจียน อำเภอูซันต์



ภาพ ค.15 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์อุปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดโพนเมือง อำเภอกุสุมาลย์
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ ค.16 ลงพื้นที่ศึกษาหาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอู่สานจังหวัดอุบลราชธานี ณ วัดโพธิ์เมือง อำเภอสำโรง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาคผนวก ง
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2565

ชื่อ : ดร.ตึก แสนบุญ

สถานที่ : คณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับหัวข้องานวิจัย “การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน” โดยผู้ให้ข้อมูลคือ ดร.ตึก แสนบุญ รองคณบดี คณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ให้ข้อมูลทางการศึกษาวิจัยว่า ศิลปะงานช่างพุทธศิลป์อีสานไม่เคยหยุดนิ่งตายตัว ทั้งหมดต่างมีพัฒนาการทั้งทางด้านรูปแบบ และคติความเชื่อที่มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลาตามวิถีสังคมแบบพื้นเมือง ดังที่ปรากฏอยู่ในศิลปะงานช่างพุทธศิลป์ อันมีเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์พุทธศิลป์ ตั้งแต่ในช่วงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่สร้างบ้านแปลงเมืองในบริบทวัฒนธรรมล้านช้างมาสู่วัฒนธรรมไทย ราวปีพ.ศ.2475 ถึง ปัจจุบัน โดยการศึกษาผ่านงานช่างพุทธหัตถศิลป์จากศาสนาคารประเภท สิม (โบสถ์) อาฮาม(วิหาร) หอแจก(ศาลาการเปรียญ) หอไตร ธาตุ(เจดีย์) ตลอดจนงานช่างพุทธหัตถศิลป์ที่เกี่ยวข้อง ที่มีภาพแห่งการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง ทั้งแนวคิดอนุรักษ์นิยมและแนวคิดเชิงก้าวหน้าผ่านรูปแบบและคติความเชื่อที่มีการปะทะสังสรรค์ต่อรองกับวัฒนธรรมภายนอก ทั้งด้านดีและด้านลบ แยกเช่นสังคมอื่น ๆ ทั่วไป ดังนั้นจึงต้องเปิดใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงใหม่ และมองเห็นคุณค่าหรืออย่างน้อยที่สุดคือทำความเข้าใจต่อการปรับตัว ของวัฒนธรรมอีสานใหม่ ภายใต้บริบทแห่งพื้นที่เงื่อนไขช่วงเวลาใหม่ โดยจะสรุปให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565

ชื่อ : อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

สถานที่ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับหัวข้องานวิจัย “การศึกษาเอกลักษณ์ฮูปแต้มอีสานจังหวัดอุบลราชธานีสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน” โดยผู้ให้ข้อมูลคือ อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ให้ข้อมูลทางการศึกษาวิจัยว่า การศึกษาตัวอักษรและภาษาที่ปรากฏฮูปแต้มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสิ่งหนึ่งซึ่งถือเป็นการแข่งขันทักษะของชาวอีสานวัฒนธรรมล้านช้างคือ “ฮูปแต้ม” ฮูปแต้มอีสานมักวาดไว้ตามผนังสิม โดยเฉพาะสิมสมัยเก่า เป็นอุโบสถขนาดเล็ก สะท้อนความสมถะมักน้อยถ่อมตนของผู้คนภาคอีสานสมัยก่อน ฮูปแต้มหรือจิตรกรรมฝาผนังพื้นถิ่นดังกล่าวถูกคลี่คลายมาจากแผ่นผ้าหะเหวด ซึ่งเป็นผ้าที่ใช้ในงานเทศมหาชาติ ในเดือน ๔ ของชาวอีสาน มักเขียนรูปเหล่านี้ลงในผืนผ้าเหล่านั้น มาประกอบการเทศน์เหล่าตามกัณฑ์ต่าง ๆ ยุคสมัยที่สิมได้รับการก่อสร้างขึ้น มีพื้นที่ผนังที่ฉาบปูน ทาสีขาวเป็นพื้นนั้น จึงถูกฉันทัดจากชาวบ้าน ชาววัด ให้แต้มฮูปพระเวสสันดรลงในผนังสิม รวมถึงภาพพุทธประวัติในตอนต่าง ๆ หากมีเนื้อที่ว่าง ก็มักมีนิทานท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมแต้มไว้ด้วย เช่น ลินไซ นางอรพิม พระลाम การะเกด ฯลฯ

ภาพแกนหลักที่วาดเขียนมีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาก็จริง หากแต่มีการสอดแทรกวิถีชีวิต กลิ่นอายความเป็นผู้คนชาติพันธุ์ไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น อาคารบ้านเรือน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาล อาหาร ต้นไม้ สัตว์ป่านานาพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีภาพวิถีชีวิต กิจกรรม เช่น การทำนา การล่าสัตว์ การทอผ้า ฯลฯ ภาพเหล่านี้ถูกกำกับโดยการเขียนตัวอักษรเก่าของชาวอีสานไว้คือ อักษรไทยน้อย อักษรธรรม บางทีมีการเขียนอักษรไทยโบราณไว้ด้วย

อักษรโบราณที่ปรากฏมีอักษรวิธีที่คนปัจจุบันไม่คุ้นเคย เนื่องจากขาดการเรียนการสอนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เยาวชน ชาวบ้านที่ไม่เคยเรียน ไม่เคยเขียน ไม่เคยอ่าน ก็ไม่สามารถรับสารที่คนโบราณบันทึกผ่านอักษรที่เขียนแทบไม่ได้เลย อาศัยเพียงการชื่นชมลวดลาย โทนสี ภาพแปลกตาเพียงเท่านั้น จึงถือว่าการรับรู้ความงามไม่ครบถ้วน รูปแบบการเขียนเหล่านั้นบันทึกความลุ่มลึกทางภูมิปัญญาของชาวอีสานได้อย่างโดดเด่น เป็นการย่อยเนื้อหา สอนวัฒนธรรม ผ่านทางรูปคำ ซึ่งคำเหล่านั้นแต่ละเป็นคำโบราณ แต่จะมีสักกี่คนที่เห็นลายเส้นอักษรได้รูปภาพเหล่านั้นแล้วอยากอ่านออก ทั้งที่หลายต่อหลายคนก็ละเลยไม่ใส่ใจ จึงน่าเสียดายที่คนอีสานหลงลืมตัวอักษรที่กาลครั้งหนึ่งถูกใช้กันอย่างผู้มีอารยธรรม

ความรู้สึกลึกซึ้งคิดส่วนหนึ่งจึงคล้ายกับการวางรหัสลับไว้กับตัวอักษรเหล่านั้น เพื่อใช้เป็นต้นแบบของการเรียนรู้ภาษาของบรรพชนที่ฝังไว้ทั้งในฮูปแต้ม หรือหนังสือผูกโบราณต่าง ๆ อันอุดมด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา รอลูกหลานไขแล้วขานส่งต่อรุ่นต่อไป ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า อักษรแปลกตาที่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

वादไว้กับอุปแต้มเหล่านี้จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ใครบางคนได้เรียนรู้ศึกษาต่ออย่างคลุ้มคลั่ง
ต่อยอดนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คนในยุคสมัยตน และส่งต่อเป็นทอด ๆ สู่มุขคนในอนาคตต่อไป



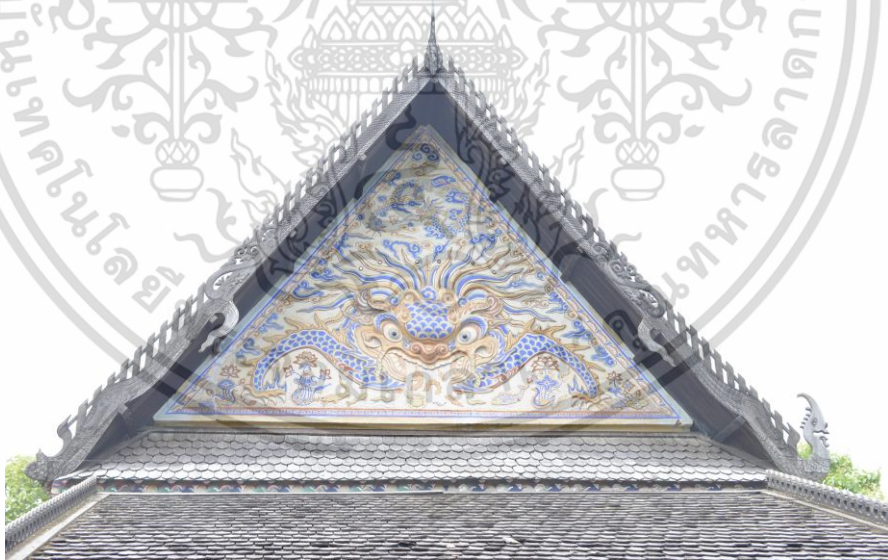
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.1 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติญวน ณ วัดธรรมละ



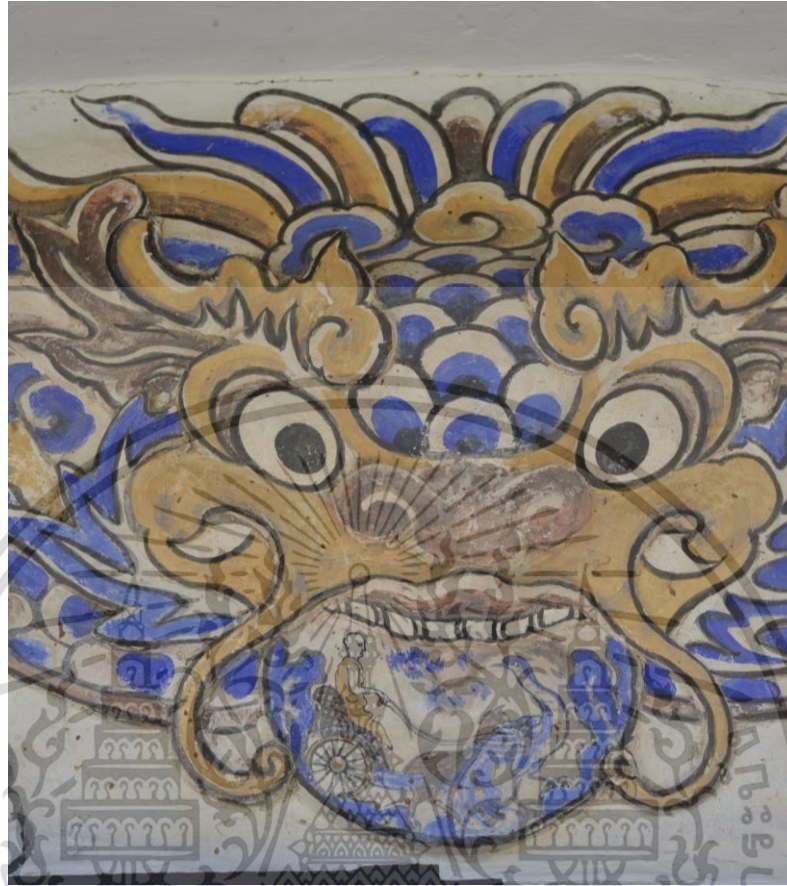
ภาพ จ.2 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติญวน ณ วัดบ้านกระเดียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.3 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสุปแต่มีอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติยวน ณ วัดบ้านโพรงงาม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.4 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติญวน ณ วัดธรรมละ



ภาพ จ.5 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติญวน ณ วัดธรรมละ
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.6 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปมังกร 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติขอม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.7 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปหงส์ 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติยวน ณ วัดธรรมละ



ภาพ จ.8 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปหงส์ 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติยวน ณ วัดบ้านกระตียน
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.9 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปหงส์ 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติขุณวณ ชุ่มหน้าต่างหอแจก ณ วัดธรรมละ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.10 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปหงส์ 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติยวน

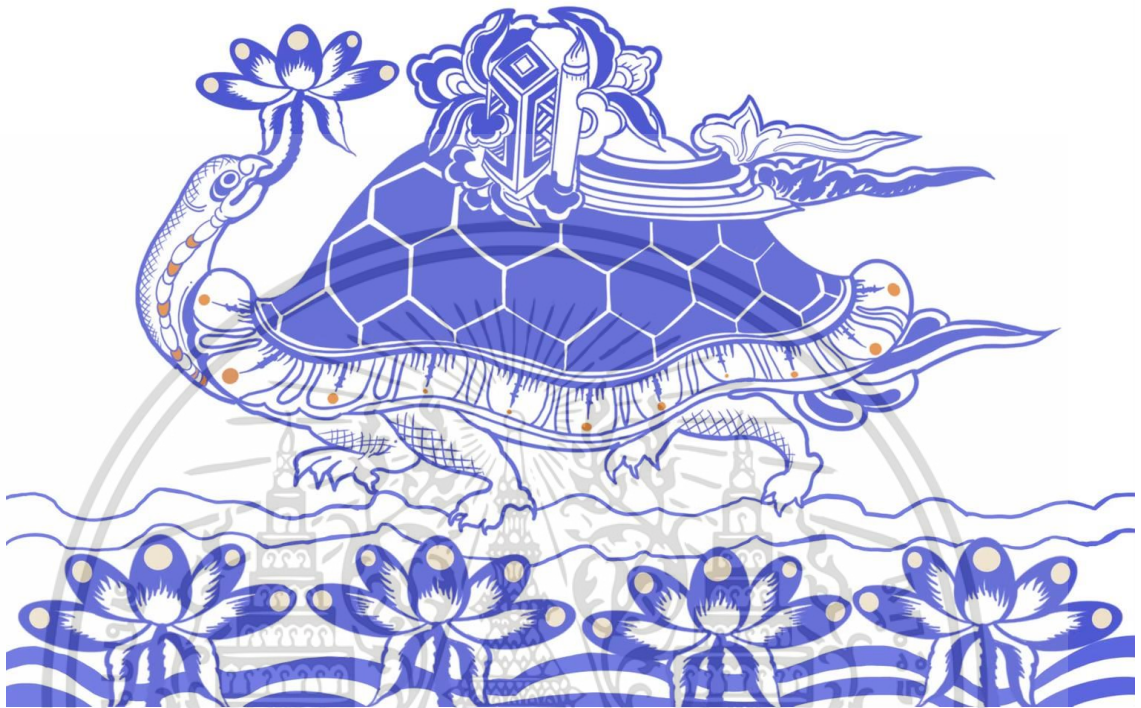
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.11 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปเต่า 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติฉนวน



ภาพ จ.12 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปดอกบัวที่เป็นของมงคลในอุดมคติฉนวน
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.13 ภาพต้นแบบความคิดที่ได้จากความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮูปแต้มอีสานจังหวัด
อุบลราชธานี รูปเต่า 1 ใน 4 สัตว์มงคลในอุดมคติยูวน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.14 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์รูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.15 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.16 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.17 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.18 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.19 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.20 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.21 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.22 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.23 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.24 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน



ภาพ จ.25 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.26 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน



ภาพ จ.27 การนำลวดลายที่ได้จากการนำเอกลักษณ์ฮูปแต้มจังหวัดอุบลราชธานีมาออกแบบเป็น
ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.28 กิเลน 1ใน4 สัตว์มงคลในอุดมคติฐานปรากฏหลักฐานที่ธรรมาสน์หอแจก ณ วัดธรรมละ
จังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.29 กิเลน 1ใน4 สัตว์มงคลในอุทมคติยวนปรากฏหลักฐานอยู่เหนือซุ้มหน้าต่างที่หอแจก ณ วัดธรรมละ จังหวัดอุบลราชธานี



ภาพ จ.30 กิเลน 1ใน4 สัตว์มงคลในอุทมคติยวนปรากฏหลักฐานอยู่เหนือซุ้มหน้าต่างที่หอแจก ณ วัดธรรมละ จังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.31 ย่ามพระที่ได้จากการออกแบบลวดลายเอกลักษณ์สุปแต่มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.32 ย่ามพระที่ได้จากการออกแบบลวดลายเอกลักษณ์สุปแต่มอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้



ภาพ จ.33 ย่ามพระที่ได้จากการออกแบบลวดลายเอกลักษณ์สุปแต่มีอีสานจังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นามสกุล	ไพโรจน์ กมลภพ
วัน -เดือน - ปีเกิด	29 มกราคม พ.ศ.2526
ที่อยู่ปัจจุบัน	212/2 ซอยพหลโยธิน50 แยก15 แขวงคลองถนน เขตสายไหม จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10220
ประวัติการศึกษา	2544 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โรงเรียน รัตนโกสินทร์ สมโภชฯ บางเขน
2548	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบริหารบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน
2566	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาครุศาสตร์ อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการ ออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ภาควิชาครุศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้